

მამა გორიო

თარგმანი არჩილ ცაგარელისა და კოტე ჯავრიშვილისა

*დიდსა სახელოვან ჟოფრუა სენტ-ილერს ნიშნად
ალტაცებისა მისი შრომებით და მისი გენიით.*

ქალბატონი ვოკე, მამის გვართ დე კონფლანი, ერთი მოხუცი დედაკაცია. უკვე ორმოცი წელიწადია, რაც ოჯახური პანსიონი აქვს პარიზში, ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე, ლათინურ კვარტალსა და სენ-მარსელის გარეუბანს შუა. ამ პანსიონში, რომელსაც ვოკეს სახლის სახელით იცნობენ, მამაკაცებსაც იღებენ და მანდილოსნებსაც, ახალგაზრდებსაც და მოხუცებსაც, მაგრამ არასოდეს ბოროტი ენა არ შეხებია ამ ღირსეული დაწესებულების ზნეობას. ისიც კია, რომ ოცდაათი წლის განმავლობაში არც ერთი ახალგაზრდა ქალი არ გამოჩენილა იქ, ხოლო თუკი ვინმე ახალგაზრდა ვაჟი დაბინავებულა, მხოლოდ ისეთი, ვისაც ოჯახი მცირე სარჩოს აწვდიდა. მიუხედავად ამისა, 1819 წელს, როდესაც ეს დრამა იწყება, იქ ერთი ღარიბი ახალგაზრდა ქალიშვილი ბინადრობდა. მართალია, სიტყვა «დრამას» მეტისმეტად დაეკარგა ნდობა, რადგან ჩვენი დროის სევდიან ლიტერატურაში უხვად იხმარება უმართებულო და დამახინჯებული აზრით, აქ მაინც აუცილებელია მისი ხმარება; იმიტომ კი არა, თითქოს ეს ამბავი დრამატული იყოს ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით; მაგრამ, როდესაც ის დასრულდება, შეიძლება ვინმეს ერთი-ორი ცრემლი წამოსცვივდეს *intra* და *extra muros*. გაიგებს მას ვინმე პარიზის გარეთ? შეიძლება დავეჭვდეთ. ამ დაკვირვებებითა და ადგილობრივი ელფერით სავსე სცენის თავისებურებები მხოლოდ მონმარტრის გორაკებსა და მონრუჟის მაღლობებს შორის შეიძლება შეაფასონ, მარად ნგრევის პირას მდგარი ქოხმახებითა და სიბინძურისაგან შავი წყალსადინარი რუებით განთქმულ ხეობაში; ხეობაში, რომელიც სავსეა ჭეშმარიტი ტანჯვით, ხშირად ყალბი სიხარულით და სადაც ცხოვრება ისე საშინლად დელავს, არ ვიცი, რა უნდა მოხდეს იმდენად არაჩვეულებრივი, რომ ცოტაოდენად ხანგრძლივი შთაბეჭდილება დატოვოს. მაინც, ხანდახან გვხვდება აქ მწუხარება, რომელსაც ერთმანეთში გადახლართული მანკიერება და სათნოება სიდიადის და ზეიმურობის იერს ანიჭებს: მის წინაშე თავმოთნეობა და ანგარება უკან იხევენ, მათ სიბრალოლი იპყრობთ; მაგრამ ეს შთაბეჭდილება ნუგბარი ხილივითაა, რომელიც მალე შეიჭამა. ცივილიზაციის ეტლი, ჯაგერნაუტის კერპის ეტლის მსგავსად, ოდნავ შეანელებს სვლას, როდესაც ვინმეს

გულს წააწყდება, რომელიც სხვის გულებზე უფრო ძნელი გასასრესია, მისი ბორბალი ერთხანს დაბრკოლდება, მაგრამ მალე დაამსხვრევს მას და განაგრძობს დიდებით მოსილ გზას. თქვენც ასე მოიქცევით, ვისაც ეს წიგნი გიჭირავთ ხელთ, რბილ სავარძელში მისვენებული ზიხართ და თქვენთვის ამბობთ, იქნება ამაღამ გამართოსო. როდესაც მოხუც გორიოს იდუმალ ავბედობას ბოლომდე გადაიკითხავთ, თქვენ მაღიანად ისადილებთ და თქვენს უგრძობლობას ავტორს მიაწერთ, უსაყვედურებთ მას გაზვიადებას და დააბრალებთ პოეტურ შეთხზვას. აჰ! იცოდეთ: ეს დრამა არც ფიქციაა და არც რომანი. all is true. ის იმდენად ჭეშმარიტია, რომ ყოველ ადამიანს შეუძლია თავის ცხოვრებაში ან თავის გულშიც კი ამოიცნოს მისი საწყისები.

სახლი, სადაც ოჯახური პანსიონია მოთავსებული, ქალბატონ ვოკეს ეკუთვნის. ის დგას ნევ-სენტ-ჟენევივის ქუჩის ქვემო ნაწილში, იმ ადგილას, სადაც ნიადაგი ისეთი სწრაფი და უეცარი დაღმართით ეშვება არბალეტის ქუჩისაკენ, რომ ეტლები აქ იშვიათად თუ აივლიან და ჩამოივლიან. ეს გარემოება ხელს უწყობს სიჩუმეს, რაც ვალ-დე-გრასისა და პანთეონის გუმბათებს შორის მოქცეულ ქუჩებში სუფევს; ეს ორივე მონუმენტი ატმოსფერულ პირობებს ცვლის, ყვითელ ელფერს ჰფენს ყველაფერს და მათი გუმბათებიდან ანარეკლი პირქუში ფერებით აბნელებს. იქ ქვაფენილები მშრალია, რუებში არც ტალახია და არც წყალი, კედლების ძირში ბალახი იზრდება. იქ ყველაზე უფრო უდარდელ ადამიანსაც კი ყველა იქაური გამვლელ-გამომვლელივით სევდა იპყრობს. ეტლის ხმაური იქ დიდ ამბავს წარმოადგენს, სახლებს სევდიანი იერი ადევს, კედლებს ციხის სუნი ასდით. შემთხვევით შემოსული პარიზელი იქ დაინახავს მხოლოდ ოჯახურ პანსიონებს და სასწავლებლებს, სილატაკეს და მოწყენილობს, მომაკვდავ სიბერეს და ხალისიან სიჭაბუკეს, რომელიც იძულებულია იშრომოს. პარიზში არც ერთი უბანი არ არის ამაზე უფრო საზარელი და, უნდა ითქვას, უფრო უცნობიც. ნევ-სენტ-ჟენევივის ქუჩა თითქოს ბრინჯაოს ჩარჩოს წარმოადგენს, ერთადერთს შესაფერისს ჩვენი მოთხრობისათვის, რომლისთვისაც მკითხველის გონების განწყობა მხოლოდ ბნელი ფერებისა და მდორე აზრების საშუალებით შეიძლება; ასევეა, როდესაც მოგზაური კატაკომბებში ჩადის და ყოველ საფეხურზე დღის სინათლე სუსტდება, ხოლო მისი მეგზურის ხმა უფრო და უფრო ყრუდ ისმის. რა სწორი შედარებაა! ვინ გადაწყვეტს, რა უფრო საზარელი სანახავია, გაქვავებული გულები თუ ცარიელი თავის ქალები?

პანსიონის ფასადი პატარა ბაღს გადაჰყურებს, ნევ-სენტ-ჟენევივის ქუჩასთან კი სახლი სწორ კუთხეს ქმნის და ქუჩაზე გვერდითი კედლით გამოდის. ფასადის გასწვრივ,

სახლისა და ბაღის შუა, ღორღით ამოფენილი ერთი ტუაზის სიგანე არხი გაწოლილა, მის წინ კი ქვიშიანი ბილიკია, რომლის კიდეებზე თეთრ-ლურჯი ქაშანურის დიდრონ ქოთნებში ჩასმული ნემსიწვერა, ოლენდრები და ბროწეულის ხეები ჩამწკრივებულან. ამ გზაზე ქუჩის მხრიდან პატარა ჭიშკარით შევდივართ; ჭიშკრის თავზე მიკრული აბრა იუწყება: ვოკეს სახლი, ხოლო ქვეშ წერია: ოჯახური პანსიონი ორივე სქესისათვის და სხვა. დღისით, ჟღარუნა ზარით აღჭურვილი კარის მესერში, პატარა არხის ბოლოს ქუჩის მოპირდაპირე კედელზე მოჩანს უბნის მხატვრის მიერ მოხატული მწვანე მარმარილოს თალი. ამ მხატვრობის მოჩვენებით სიღრმეში კი ამურის ქანდაკება აღმართულა. ქანდაკებას ლაქი უკვე აქერცლილი აქვს და ამის შემხედვარე სიმბოლოთა მოყვარულებს შეუძლიათ მასში სცნონ «მითოსი პარიზული სიყვარულისა», რასაც იქვე ახლოს მკურნალობენ. კვარცხლბეკის ნახევრად წაშლილი წარწერა მიუთითებს ამ ორნამენტის წარმოშობის თარიღზე იმ აღტაცების მეშვეობით, რომელსაც ის უცხადებს 1777 წელს პარიზში დაბრუნებულ ვოლტერს:

ვინც უნდა იყო ადამიანი,
ის მუდამ შენი მოძღვარი არი.

შელამებისას მესერიანი კარის ნაცვლად მთლიან კარს ჰკიდებენ. ბაღი, რომელიც სიგანით ფასადის სიგრძეს უდრის, შემწყვდეულია ქუჩის კედელსა და მეზობელი სახლის კედელს შუა, მაგრამ ამ უკანასკნელს ფათალოს მთლიანი სამოსი ფარავს, რომელიც პარიზისთვის უჩვეულო სილამაზით გამვლელ-გამომვლელის თვალს იზიდავს. ყველა კედელი მოფენილია ხეხილის რაყებითა და ვაზით, და მათი მტვრიანი უსუსური ნაყოფი, რომელსაც ქალბატონი ვოკე ყოველ წელს შიშით დაკანკალებს, მდგუმრებთან მისი საუბრის საგანს შეადგენს. კედლების გასწვრივ ბილიკებია გაყვანილი, რომლებსაც ცაცხვების ტალავარში შევყავართ, მაგრამ ქალბატონმა ვოკემ, თუმცა წარმოშობით იგი დე კონფლანია, თავისი მდგუმრების გრამატიკული შენიშვნების მიუხედავად, ცაცხვის სახელი ვერ იქნა და სწორად ვერ გამოთქვა. გვერდით ბილიკების შუა ოთხკუთხად არტიშოკების ნათესია, გარშემორტყმული პირამიდულად შეკრეჭილი ხეხილით და მჟაუნას, სალათას და ოხრახუმის კვლებით. ცაცხვების ტალავრის ქვეშ მიწაში ჩასმულია მრგვალი, მწვანედ შეღებილი მაგიდა და მის ირგვლივ სკამები დგას. არდადეგების დროს, პაპანაქება სიცხეში, როდესაც გეგონება კვერცხიდან წიწილა გამოიჩეკებაო, აქ ყავას

მიერთმევენ მდგმურები, ვისაც კი შეძლება ამის საშუალებას აძლევს. სახლი ოთხსართულიანია მანსარდის ჩათვლით, წვრილი ქვითაა ნაშენი და ის ყვითელი ფერი ადევს, რომელიც საზიზღარ შესახედაობას აძლევს პარიზის თითქმის ყველა სახლს. ყოველ სართულში ხუთ-ხუთი ფანჯარაა პატარ-პატარა ოთხკუთხი მინებით და მესრებით, მაგრამ ეს უკანასკნელები არც ერთ ფანჯარაზე ერთნაირად არ იწევიან ზევით და ოღროჩოღროდ არიან დაკიდებული. გვერდით კედელზე ორ-ორი ფანჯარაა, რომლებიც დაბალ სართულზე რკინის მესრით არიან შემკული. შენობის უკან დაახლოებით ოცი ფუტი სიგანის ეზოა, სადაც შეხმატკბილებულად ცხოვრობენ ღორები, ქათმები და ბაჭიები. ეზოს სიღრმეში დგას შემის დასაწყობი ფარდული. ამ ფარდულსა და სამზარეულოს შუა ჰკიდია სურსათის შესანახი ყუთი, მის ქვეშ კი სამზარეულოდან ნარეცხი წყლის სადინარი ღარი გამოდის. ეზოს ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე ვიწრო კარი აქვს, რომლითაც მზარეულ ქალს ნაგავი გამოაქვს. ამ გროვის გასასაუფთავებლად იგი წყალს არ იშურებს ხოლმე, რომ ავადმყოფობის გავრცელებისათვის არ დააჯარიმონ.

ქვედა სართული ზედგამოჭრილია ოჯახური პანსიონისათვის; პირველი ოთახი ქუჩის მხრიდან განათებულია ორი ფანჯრითა და მინებჩასმული კარით. ამ სასტუმრო ოთახიდან კარი გადის სასადილო ოთახში, უკანასკნელი კი სამზარეულოდან გამოყოფილია კიბით, რომლის ხის საფეხურები ოთხკუთხედი ფიცრისა, შეღებილი და გაპრიალებულია. რა შეიძლება იყოს ამ სასტუმრო ოთახზე უფრო უსიხარულო! მისი ავეჯი შედგება სავარძლებისა და სკამებისაგან, რომლებსაც გადაკრული აქვთ მზინავი და მკრთალი ზოლებიანი ძუის ტილო. შუაში დგას შავი წინწკლებიანი მარმარილოს მრგვალი მაგიდა, რომელზედაც განწყობილია თეთრი ფაიფურის ყავის სერვიზი ნახევრად წაშლილი ოქროს ზოლებით, როგორსაც დღეს ყველგან შეხვდებით. იატაკი ამ ოთახში საკმაოდ ცუდადაა დაგებული, კედლები მხრით სიმაღლეზე მოფიცრულია, მათ ზედა ნაწილზე კი გადაკრულია პრიალა შპალერი ზედ გამოხატული «ტელემაქის» უმთავრესი სცენებით, რომლის კლასიკური პერსონაჟები გაფერადებულია. მესერიანი ფანჯრების შუაში მოთავსებული პანო მდგმურებს წარმოუდგენს კალიპსოს მიერ ულისეს ვაჟისთვის გამართულ ლხინს. ორმოცი წელიწადია, რაც ეს მხატვრობა ახალგაზრდა მდგმურების ოხუნჯობას იწვევს, ისინი ფიქრობენ, რომ დიდად ამაღლდებიან, თუ მასხრად აიგდებენ სადილს, რომელსაც ხელმოკლეობის გამო მიერთმევენ. ქვის ბუხარში, როგორც მისი მუდმივი სისუფთავე მოწმობს, მხოლოდ საზეიმო შემთხვევებში ანთებენ ცეცხლს. ბუხარს ამშვენებს მინის თალფაქების ქვეშ შედგმული და სიძველისაგან დაცრეცილი ხელოვნური

ყვავილებით სავსე ორი ლარნაკი, რომლებიც გვერდში ამოსდგომიან უსაზიზღრესი გემოვნების მოლურჯო მარმარილოს საათს. ამ პირველ ოთახს რაღაცნაირი სუნი უდის, რომელსაც არც ერთ ენაში სახელი არა აქვს, და რომელსაც «პანსიონის სუნი» უნდა დარქმეოდა. მას უჰაერობის, ობისა და შმორის სუნი უდის, ამ სუნს თან მოსდევს სიცივე, ცხვირით გრძნობთ მის სინესტეს, ის ტანსაცმელს ჟღენთავს. მას თითქოს იმ ოთახის სუნიც გაჰკრავს, სადაც ეს-ესაა სადილი დაამთვრეს. მაგრამ ის შეიცავს აგრეთვე მეეტლის ოთახის, სამოახლოსი და დავრდომილთა თავშესაფრის სიმყრალეს. მისი აღწერა, ალბათ მაშინ მოხერხდება, რომ გამოეგონებინათ რაიმე საშუალება და თითოეული მდგმურის, ახალგაზრდისა თუ მოხუცის მიერ ამონასუნთქი და *sui generis* ავადმყოფური გულისამრევი ელემენტების რაოდენობა განესაზღვრათ. ახლა, მიუხედავად მთელი ამ უმგვანო საშინელებისა, მეზობელ სასადილო ოთახს თუ შეადარებთ, ეს სასტუმრო ოთახი ბუდუარივით კვლავი და სურნელოვანი მოგეჩვენებათ. სასადილოს კედლები მთლიანად მოფიცრულია და ერთ დროს შეღებილიც ყოფილა, მაგრამ ამჟამად ფერის გარჩევა აღარ შეიძლება; იგი ქმნის მხოლოდ ნიადაგს, რაზედაც ფენებად დალექილი ჭუჭყი ახირებულ სახეებს ხატავს. კედლებთან დგას გქონილი ბუფეტები, ზედ აწყვია ტუჩმოტეხილი მღვრიე ფერის დოქები, ზოლებიანი ლითონის სინები, გროვებად უხეში ფაიფურის ლურჯკიდეებიანი თეფშები, ქალაქ ტურნეში გაკეთებული. ერთ კუთხეში მიდგმულია დანომრილ განყოფილებებიან ყუთი. ამ ყუთში თითოეული მდგმურისთვის ცალკე ინახება ღვინით ან სხვა რამით დალაქავებული ხელსახოცი. ამ ოთახში ნახავთ ნახმარ ნივთებს, რომლებსაც აღარავინ ხმარობს, მაგრამ აქ მოუთავსებიათ, როგორც ცივილიზაციის მსხვერპლთ ათავსებენ უკურნებელთა საავადმყოფოში. აქ ნახავთ კაპუცინიან ბარომეტრს, რომლის კაპუცინი წვიმის დროს ამოძვრება ხოლმე; შავი გალაქული ხის მოოქროვილ კიდეებიან ჩარჩოებში ჩასმულ სამაგელ, მადის დამკარგველ გრავიურებს; სპილენძის ინკრუსტაციებიანი რქით გაწყობილ კედლის საათს; მწვანე ღუმელს, არგანის ზეთის ნათურებს, სადაც ზეთი და მტვერი ერთმანეთში არეულა; გრძელ მაგიდას, ისეთი გაქონილი მუშამბით დაფარულს, რომ ზედ რომელიღაცა ხუმარა მოსადილეს სტილოსის მაგივრად პირდაპირ თითით დაუწერია თავისი გვარი; ხეიბარ სკამებს, საცოდავ პატარა ჭილობებს, რომლებიც დაუსრულებლად იძენძებიან და შესაბრალის სათბურებს დამტვრეული მილებით, მოშლილი ანჯამებით და დანახშირებული სახელურებით. იმის ასახსნელად, თუ რამდენად ძველია მთელი ეს ავეჯი, რამდენად დაზარალი, დამპალი, დანჯღრეული, ჭიისგან დახრული,

დააფრაკებული, დამტვრეული, გახეიბრებული და მიხრწნილი, საჭირო იქნებოდა მისი ვრცელი აღწერა, რაც ძალიან შეაფერხებდა ჩვენი ამბის თხრობას და ამას კი მოუცლელი მკითხველი არ გვაპატიებდა. წითელი იატაკი დაღარულია ხშირი ხეხვისა და შეღებვისაგან. ერთი სიტყვით, აქ მეფობს პოეზიას დაშორებული სიღარიბე, მომჭირნე, შენივთებული გაცვეთილი სიღარიბე. თუ ის ჯერ გაბინძურებული არ არის, სამაგიეროდ უკვე დალაქავებულია: ჯერ დამონძილი არ არის, მაგრამ საცაა ტანისამოსი შემოემარცვება.

ეს ოთახი მთელი თავისი ბრწყინვალეობით დილის შვიდ საათზე გვევლინება, როდესაც ქალბატონ ვოკეს კატა კრუტუნით შემოუძღვება აქ პატრონს, შეხტება ბუფეტებზე და დაყნოსავს რძეს ლამბაქებდაფარებულ ფინჯნებში. მას თვით ქვირივიც შემოჰყვება, მორთული თხელი თავსაბურავით, რომლის ქვეშიდან უმნოდ დამაგრებული სხვისი თმები ჩამოშლია; ის ჯღან ფოსტლებს მოაფრანტუნებს. მისი დაბერებული მსუქანი სახე, რომელზედაც ცხვირი თუთიყუშის ნისკარტივითაა ამოშვერილი, მისი პატარა, კოტიტა ხელები, ეკლესიის ვირთხასავით ჩასუქებული სხეული, მეტისმეტად სავსე, ფამფალა მკერდი მშვენივრად ეხამება ამ ოთახს, სადაც კედლებიდან მწუხარება მოჟონავს, სადაც ანგარიშიანობას შეუფარებია თავი და სადაც მყრალი სითბო ქალბატონ ვოკეს გულისრევას არ გვრის. დიასახლისის შემოდგომის პირველ ყინვასავით ცივი სახე, გარშემო ნაოჭებიანი თვალები, რომელთა გამომეტყველება მოცეკვავე ქალის ხელოვნურ ღიმილსა და მევახშის მოჭმუხნილობას შორის მერყეობს, და საერთოდ მთელი მისი პიროვნება ისეა შესისხლხორცებული პანსიონთან, როგორც სული და გულია სხეულთან. კატორღა უზედამხედველო არ შეიძლება – ერთს ვერ წარმოიდგენთ მეორის გარეშე. ამ ტანმორჩილი დედაკაცის ფერმკრთალი სიმსუქნე ისეთივე შედეგია მთელი მისი ცხოვრებისა, როგორც ტიფია შედეგი ჰოსპიტლის სნებიანი ჰაერისა. მას შიგნით შალისგან მოქსოვილი ქვედატანი აცვია. ის უფრო გრძელია, ვიდრე გარედან ჩაცმული, ძველი კაბიდან გადაკეთებული ქვედატანი და მოუჩანს კიდევ. ქვედატანის ნახევებში ბამბა გამოჩრილა. ამ ქვედატანს ატყვია კვალი სასტუმრო ოთახისა, სასადილოსიც და ბაღისაც, იგი ამჟღავნებს სამზარეულოს ხასიათს და გაგრძნობინებთ მდგმურების ვინაობას. დიასახლისის შემოსვლით სურათი სრული ხდება. ორმოცდაათიოდე წლის ქალბატონი ვოკე ჰგავს ყველა ჭირ-ვარამ გამოვლილ დედაკაცს, მას მინისებური თვალები აქვს და უმანკო იერი მაჭანკლისა, რომელიც საცაა გაცხარდება რომ მეტი გადაგახდევინოთ, და საერთოდ იგი უკან არ დაიხევს, თუკი როგორმე ბედს შეიმსუბუქებს; ის ჟორჟსა და პიშეგრიუსაც კი გასცემდა, რომ მათი გაცემა კიდევ ერთხელ შეიძლებოდა. მაგრამ

გულით ურიგო დედაკაცი არ არისო, ამბობენ მისი მდგომრები, როლებსაც ჰგონიათ, ჩვენსავით უგულოა, რაკი სულ ოხრავს და წუწუნებსო. ვინ იყო ბ-ნი ვოკე? განსვენებულის შესახებ ქალი არასოდეს ლაპარაკობდა. როგორ დაჰკარგა მან თავისი სარჩო? «ჩემს ქმარს იღბალი არ ჰქონდაო», იტყოდა ხოლმე ქ-ნი ვოკე. ქმარი ძალიან ცუდად მოექცა, ცრემლებისა და ამ სახლის ანაბარა დასტოვა. თანაც უანდერძა – არავის უბედურებას არ თანაუგრძნო, რადგანაცო, ამბობდა ქ-ნი ვოკე, ყველაფერი გადამიტანია, რაც ადამიანმა შეიძლება გადაიტანოსო.

როგორც კი ქალბატონის შემოცუნცულებას გაიგონებდა, მზარეული, სქელი სილვია, საჩქაროდ დაიწყებდა ხოლმე მდგომრებისათვის საუზმის გაწყობას.

ჩვეულებრივ, მომსვლელი პანსიონერები მხოლოდ სადილის ფულს იხდიდნენ, თვეში ოცდაათ ფარნკს. იმ დროს, როდესაც ეს ამბავი იწყება, აქ შვიდი მდგომური იდგა. პირველ სართულზე მოთავსებული იყო ორი საუკეთესო ბინა. მათგან უფრო პატარაში ქალბატონი ვოკე ცხოვრობდა, ხოლო მეორე ეკავა ქალბატონ კუტიურს, საფრანგეთის რესპუბლიკის საინტენდანტოს კომისრის ქვრივს. მასთან ერთი სულ ახალგაზრდა ქალიშვილი ცხოვრობდა, სახელად ვიქტორინე ტაიფერი, რომელსაც ის დედობას უწევდა. ეს ორი ქალი წლიურად ათას რვაას ფარნკს იხდიდა. მეორე სართულზედაც ორი ბინა იყო, ერთში მოხუცი პუარე იდგა, მეორეში კი ორმოციოდე წლის შავპარიკიანი და შეღებილ ქილვაშებიანი კაცი, ვისაც ბ-ნი ვოტრენს ემახოდნენ და ვინაც თავს ყოფილ ვაჭრად ასაღებდა. მესამე სართული ოთხი ოთახისაგან შედგებოდა. ამათგან ორი სამუდამადად იყო გაქირავებული; პირველ ოთახში ცხოვრობდა ერთი შინაბერა, მადმუაზელ მიშონო, მეორეში სახამებლის, ვერმიშელისა და მაკარონის ფაბრიკის ყოფილი მეპატრონე, რომელიც ყველას ნებას აძლევდა – მისთვის მამა გორიო ეწოდებინა. ორი დანარჩენი ოთახი განკუთვნილი იყო დასაფრენი ჩიტებისათვის, ღარიბი სტუდენტებისათვის, რომლებსაც ბინასა და კვებაში მამა გორიოსავით და მადმუაზელ მიშონოსავით თვიურად მხოლოდ ორმოცდახუთი ფარნკის გაღება შეეძლოთ; ქალბატონ ვოკეს არაფრად ეპიტნავებოდა ასეთი მდგომრები და მხოლოდ მაშინ აიყვანდა ხოლმე მათ, როდესაც უკეთესს ვერავის შოულობდა: ძალიან ბევრ პურს უჭამდნენ ისინი. ამ ხანებში ერთი ამ ოთახთაგანი ეკუთვნოდა ყმაწვილ კაცს, რომელიც ანგულემიდან ჩამოსულიყო პარიზში სამართლის შესასწავლად და რომელსაც მისი მრავალრიცხოვანი ოჯახი დიდი გაჭირვებით და ვაი-ვაგლახით უგზავნიდა წლიურად ათას ორას ფარნკს. ეჟენ დე რასტინიაკი – ეს გახლდათ სტუდენტის სახელი და გვარი – იმ ახალგაზრდათა რიცხვს

ეკუთვნოდა, ვისაც გაჭირვება აჩვევს შრომას, ბავშვობიდანვე შეგნებული აქვს, რა იმედებს ამყარებენ მათზე მშობლები და ვინაც ბრწყინვალე მომავალს იმზადებს, რადგან წინდაწინვე ანგარიშობს, თუ რა სარგებლობას მოუტანს მას სწავლა. თავის მომავალს ასეთი ახალგაზრდები საზოგადოებრივი წეს-წყობილების მომავალი განვითარების მიხედვით, რომ უკანასკნელის ნაყოფი პირველად მათ უგემონ. რასტინიაკის ცნობისმოყვარე დაკვირვებების გარეშე, მისი უნარის გარეშე, რომლითაც ის პარიზის სალონებში შესვლას ახერხებდა, უეჭველია, ამ მოთხრობას არ ექნებოდა სინამდვილის ელფერი; და თუ აქვს, უნდა ვუმადლოთ რასტინიაკის გამჭრიახობას და მის მისწრაფებას ერთი ცხოვრების შემადრწუნებელი საიდუმლოს გამოცნობისადმი, რომელსაც დამნაშავენიც და მსხვერპლნიც თანაბარი მზრუნველობით ძალავდნენ.

ამ მესამე სართულს ადგას სხვენი, სადაც სარეცხს ფენენ გასაშრობად, და ორი მანსარდი, სადაც იძინებენ მოჯამაგირე ბიჭი, სახელად კრისტოფი, და სქელი სილვია, მზარეული.

გარდა შვიდი მდგმურისა, ქალბატონ ვოკეს თითქმის ყოველწლიურად ჰყავდა კიდევ სამართლის ან მედიცინის რვა სტუდენტი, რომლებიც მხოლოდ სადილად მოდიოდნენ ხოლმე, და ორი-სამი მუდმივი მოსადილე, იმავე უბნის მკვიდრი. სადილად თვრამეტი სული სხდებოდა, მაგრამ სასადილო ოთახში ოციც დაეტეოდა; დილაობით კი საუზემეზე მხოლოდ შვიდი მდგმური იკრიბებოდა და მათ შეკრებას ოჯახური პურისჭამის იერი ჰქონდა. თითოეული მათგანი საშინაო ფოსტლებით ჩამოდიოდა და შინაურულ მუსაიფში გულახდილად უზიარებდა დანარჩენებს თავის შენიშვნებს მომსვლელი პანსიონერების ჩაცმულობისა და გარეგნობის შესახებ და წინა სადამოს მომხდარ ამბებს. ეს შვიდი მდგმური ქალბატონ ვოკეს ნებივრები იყვნენ, რომელიც მათ ასტრონომის სიზუსტით მიუზღავდა მზრუნველობასა და პატივისცემას გაღებული საფასურის კვალობაზე. შვიდივე ადამიანისთვის, რომლებიც აქ ბედმა შეყარა ერთად, მას ერთი საზომი და მიდგომა ჰქონდა. მეორე სართულის მდგმურები თვეში სამოცდათორმეტ ფრანკს იხდიდნენ; ასეთი სიიაფე, რომელიც მხოლოდ სენ-მარსელის გარეუბანში გვხვდება ბურბისა და სალპეტრიერის შუა და რომლისათვისაც ქალბატონი კუტიური ერთადერთ გამონაკლისს წარმოადგენდა, მოწმობს, რომ მეტ-ნაკლებად ყველა პანსიონერს ედო უბედურების ტვირთი. ამ სახლის უბადრუკ შინაგან იერს თავისი დალი დაემჩნია მისი მცხოვრებლების ძველისძველ ტანსაცმელზეც. მამაკაცები იცვამდნენ ერთობ გამოხუნებულ რედინგოტებს, ფეხსაცმელებს, როგორსაც ელეგანტურ უბნებში გარეთ

ყრიან, დამდნარ თეთრეულს; საერთოდ, მათ ტანსაცმელს სულის მეტი აღარაფერი შერჩენოდა. ქალები ატარებდნენ მოდიდან გადავარდნილ შეღებილ და ისევ გახუნებულ კაბებს, დაკემსილ ძველ მაქმანებს, ხმარებისგან გახეხილ, გაპრიალებულ ხელთათმანებს, გაყვითლებულ საყელოებს და დაძენძილ თავსაფრებს. მაგრამ, თუ ასეთი იყო მათი ტანსაცმელი, სამაგიეროდ თითქმის ყველა მათგანს მაგარი აგებულების, ცხოვრებისაგან გამოწრთობილი სხეული ჰქონდა, ხოლო სახე ცივი, ტლანქი და ხმარებიდან გამოსული ლითონის ფულივით გაცვეთილი. მათ დამჭკნარ პირებს იარაღად ესხა ხარბი კბილები. ამ მდგმურების ბედში ერთი შეხედვითვე იგრძნობოდა უკვე დასრულებული ან ჯერ კიდევ მოქმედი დრამა; ისეთი დრამა კი არა, რომელსაც რამპის შუქზე და დახატულ ტილოებს შორის თამაშობენ, არამედ ცოცხალი და უსიტყვო დრამა, ცივი დრამა, რაც გულს მხურვალედ ამოდრავებს, ხანგრძლივი დრამა.

შინაბერა მადმუაზელ მიშონო დასუსტებულ თვალებს იჩრდილავდა სპილენძის მავთულზე დაჭიმულ მწვანე თავთის საჩრდილობლით, რომელიც ისე იყო გაქონილი, რომ თვით სათნოების ანგელოზსაც დააფრთხობდა. მისი შალი, რომელსაც თხელი ფოჩები საცოდავად ჩამოსტიროდა, გეგონებოდათ ჩონჩხისთვის მოუსხამთო, იმდენად მოუქნელი იყო მის ქვეშ დამალული სხეული. რამ შემოამარცვა ამ ადამიანს ქალური ფორმები, ის ლამაზი და კარგად მოყვანილი უნდა ყოფილიყო, მანკიერებამ, დარდმა თუ სიძუნწემ? იქნებ სიყვარულის გადაჭარბებულმა ვნებამ? რა იყო ის, ნახმარი ტანისამოსით მოვაჭრე, თუ მხოლოდ კურტიზანი ქალი? ასეთი სიბერე, რომელიც გამვლელ-გამომვლელსაც შეადრწუნებდა, საზღაურს ხომ არ წარმოადგენდა უტიფრად მოზეიმე, სიტკბოებასა და განცხრომას დახარბებული ახალგაზრდობისა. მისი უფერული გამოხედვა შეგაჟრჟოლებდათ, მისი უძლური გარეგნობა თითქოს მუქარას მალავდა. წვრილი ხმა ბუჩქში ჩამჯდარ ქრიჭინას მიუგავდა, რომელიც ზამთრის მოახლოებას გამცნობთ. ამბობდა, ერთ მოხუცს ვუვლიდიო, რომელიც შარდის ბუმტის ანთებით იყო ავად და საკუთარ შვილებს მიეტოვებინათ, რადგან უფულო ეგონათო. ამ მოხუცმა მას უანდერძა ათასი ფრანკის მუდმივი რენტა, რის გამოც მოხუცის მემკვიდრეები მას დროგამოშვებით ედავებოდნენ და ათასგვარ ცილს სწამებდნენ, თუმცა ვნებათა ღელვას მისი სახე შეელახა, კიდევ შეამჩნევდით სითეთრისა და სინაზის ნიშნებს, რაც გვაფიქრებინებდა, რომ სხეულსაც შერჩენია სილამაზის ნიშნები.

ბატონი პუარე მოსამართ კაცუნას ჰგავდა. ხშირად უნახავთ, როგორ მოიზღაზნებოდა ის რუხი ლანდივით ბოტანიკური ბაღის ხეივანში თავზე ძველი

დასრესილი ქუდით. გაყვითლებული სპილოს ძვლის ბურთულიანი ჯოხი ძლივს ეჭირა ხელში, ქარი უფრიალებდა რედინგოტის კალთებს, რომლებიც ოდნავ უფარავდნენ თითქმის ცარიელ შარვალს და ლურჯ წინდებიან, მთვრალივით მოცახცახე ფეხებს, ჭუჭყიან თეთრ ჟილეტს და უხეში მუსლინის დაღმეჭილ ჟაბოს, რაც ვერ ეგუებოდა მის ინდაურის კისერზე თოკივით შებმულ ყელსაბამს. მისი შემხედვარე არა ერთი ეკითხებოდა თავის თავს, ეს ჩინური ლანდი თუ ეკუთვნის იაფეტის გულადი შვილების მოდემას, რომლებიც იტალიურ ბულვარზე ირევინ. როგორ შრომას შეეძლო მისი ასე გამოფიტვა? რომელმა ვნებამ დაღარა ასე მისი კოპებიანი სახე, რომელიც კარიკატურად რომ დაგიხატონ, იტყვიო, ასეთი სახე არ არსებობსო? ვინ იყო ის? იქნებ მას იუსტიციის სამინისტროს იმ განყოფილებაში უმსახურია, სადაც ჯალათები აგზავნიან თავიანთი დანახარჯის ანგარიშებს, თუ რამდენი შავი ტილო დაეხარჯათ მამის მკვლელებზე, რამდენი ნახერხი იხმარეს გილიოტინის კალათებში და რამდენი თოკი მისი დანის დასამაგრებლად. ან იქნებ გადასახადის ამკრეფად იყო ნამყოფი საქონლის სასაკლავო ქიშკართან, ან ჯანმრთელობის დაცვის ინსპექტორის თანაშემწედ უმუშავია. ასეა თუ ისე, ჩანს, რომ ის ჩვენი დიდი სოციალური წისქვილის ერთ-ერთი ვირი ყოფილა, ერთ-ერთი პარიზელ რატონთაგანი, რომლებიც თავიანთ ბერტრანებს არც კი იცნობენ, ერთ-ერთი ღერძი, რაზედაც უბრუნია საზოგადოებრივ ბოროტებასა და სიბინძურეს, მოკლედ რომ ვთქვათ, ერთ-ერთი იმ ადამიანთაგანი, ვის დანახვაზე ვამბობთ: რას იზამ, ასეთებიც საჭირო არიანო. მშვენიერი პარიზი არ იცნობს ამ სულიერი თუ ფიზიკური ტანჯვისაგან ფერწასულ სახეებს. მაგრამ პარიზი ჭეშმარიტი ოკეანეა. ჩაუშვით აბა ზონდი, ვერასოდეს ვერ გაზომავთ მის სიღრმეს. აბა შემოიარეთ ის, აღწერეთ: რაც უნდა გულმოდგინედ სცადოთ მისი შემოვლა და აღწერა, რაც უნდა ბევრი და დაინტერესებული მკვლევარი ჰყვდეს ამ ზღვას, მასში ყოველთვის აღმოჩნდება რომელიმე ხელუხლებელი ადგილი, რომელიმე უცნობი მღვიმე. ყვავილები, მარგალიტები, ურჩხულები, რაიმე გაუგონარი და მწიგნობარ მყვინთავების მიერ არნახული. ვოკეს სახლიც ერთი ასეთი უცნაური სიმახინჯეთაგანია.

ორი ადამიანი გასაოცარ კონტრასტს წარმოადგენდა იქაურ პანსიონერებთან და მუდმივ სტუმრებთან. მიუხედავად იმისა, რომ მადმუაზელ ვიქტორინე ტაიფერს ავადმყოფური სითეთრე ახასიათებდა, მსგავსი სისხლნაკლებ ქალიშვილთა სითეთრისა, და თავისი დაღონებული, მორიდებული გამომეტყველებით, შესაბრალისი და სუსტი იერით იგი ამ სურათის საერთო ნაღვლიან ფონს ეკუთვნოდა, მაინც მისი სახე არ იყო

უდროოდ დაბერებული, ხოლო მიხვრა-მოხვრა და თვალები მას ცოცხალი ჰქონდა. ამ ნორჩი ადამიანის კაეშანი მოგაგონებდათ გაყვითლებულ ბუჩქს, რომელიც ახლახან დაურგავთ მისთვის მავნე ნიადაგზე. ოდნავ მოვარდისფრო სახე, მუქი ქერა თმა და მეტისმეტად თხელი ტანი აღსავსე ჰქონდა იმ სინარნარით, რასაც თანამედროვე პოეტები უქებენ შუა საუკუნეების ქანდაკებებს. მუქ ნაცრისფერ თვალებში სინაზე და ქრისტიანული მორჩილება ეხატებოდა. სადა, იაფი ტანსაცმელი ვერ მალავდა მისი ახალგაზრდა სხეულის ნაკვთებს. სხვებთან შედარებით ვიქტორინე ლამაზი ჩანდა. ბედნიერი რომ ყოფილიყო, ის მომხიბლავი იქნებოდა: ბედნიერება ქალის პოეზიაა, რაც ტანსაცმელია მისი სამკაული. წვეულებაში განცდილ მხიარულებას რომ გაენათებინა მისი ფერმკრთალი სახე. ელეგანტური ცხოვრების სიტკბობებს რომ ამოევსო და ფერი მიეცა მისი უკვე ოდნავ ჩაცვივნილი ლოყებისათვის, სიყვარულს რომ გაეცოცხლებინა მისი ნაღვლიანი თვალები, ვიქტორინე ულამაზესი ქალიშვილების მეტოქეობას შესძლებდა. მას აკლდა ის, რისგანაც ქალები მეორედ იბადებიან, – კაბები და სამიჯნურო ბარათები. მისი ისტორია წიგნის სიუჟეტად გამოდგებოდა. მამამისი რაღაც მიზეზებს იგონებდა, რომ ის არ ეცნო, უარს ამბობდა, რომ თავისთან ჰყოლოდა, წლიურად მხოლოდ ექვსას ფრანკს აძლევდა და თავისი ქონება ისეთ ფასეულობად აქცია, რომ შესძლებოდა ის მთლიანად თავისი ვაჟისთვის ეანდერძა. ქალბატონი კუტიური, რომელთანაც ერთ დროს სასოწკვეთილებისაგან სიკვდილის პირამდე მისულ ვიქტორინეს თავი შეუფარებია, დედამისის შორეული ნათესავი იყო და საცოდავ ობოლს საკუთარი შვილივით თუვლიდა. საუბედუროდ რესპუბლიკის არმიათა საინტენდანტოს კომისრის ქვრივს ქვეყნიერებაზე არაფერი გააჩნდა გარდა თავისი საქვრივო პენსიისა; ერთ დღეს მას შეემლო მარტოდმარტო უსახსროდ, ბედის ანაბარა დაეტოვებინა საბრალო გამოუცდელი ქალიშვილი. კეთილ ქალს ვიქტორინე ყოველ კვირადღეს დაჰყავდა წირვაზე და ორ კვირაში ერთხელ აღსარებაზე, რათა ყოველი შემთხვევისათვის ღვთის სიყვარული შთაენერგა მისთვის. ის არ ცდებოდა. სარწმუნობა მომავალს უჩვენებდა ამ მიტოვებულ ბავშვს, რომელსაც უყვარდა თავისი მამა და რომელიც ყოველ წელიწადს მიდიოდა მასთან, რომ დედისაგან იტევება გადაეცა; მაგრამ ყოველ წელიწადს მამის სახლის კარი მას უღმობელად დაკეტილი ხვდებოდა. მისი ძმა, მისი ერთადერთი შუამავალი, ოთხი წლის განმავლობაში ერთხელაც არ მოსულა დის სანახავად და არავითარ დახმარებას არ უწევდა. ვიქტორინე შესთხოვდა უფალს, რომ თვალები აეხილა მამისთვის, გული მოეღობო მამისთვის, არასოდეს მათი საყვედური არ დასცდენია და გამუდმებით ლოცულობდა

მათთვის. ქალბატონ კუტიურს და ქალბატონ ვოკეს სალანძღავი სიტყვები არ ჰყოფნიდათ ასეთი ბარბაროსული ქცევის დახასიათებისათვის. როდესაც ისინი იმ უსინდისო მილიონერს წყევლიდნენ, ვიქტორინე ტკბილი სიტყვებით ჩაერეოდა ხოლმე, რომლებიც დაკოდელი გვრიტის ღულუნს მოგვაგონებდნენ, ერთდროულად ტკივილისა და სიყვარულის გამომხატველს.

ეჟენ დე რასტინიაკს ნამდვილი სამხრეთელის სახე ჰქონდა, თეთრი, შავთმიანი იყო და ლურჯთვალეა. მისი მიხრა-მოხრა, ქცევა და თავის დაჭერა ამჟღავნებდნენ, რომ ის კეთილშობილი ოჯახის შვილია, სადაც პირველდაწყებითი განათლება კარგი გემოვნების ტრადიციული წესების ჩაგონებაში მდგომარეობს. მართალია, ის უფროთხილდებოდა თავის ტანსაცმელს, სადაც დღეებში მხოლოდ შარშანდელი ტანისამოსით დადიოდა, მაგრამ ხანდახან შეეძლო შნოიანად ჩაცმულიც გამოსულიყო, როგორც ელეგანტურ ახალგაზრდას შეეფერება. ჩვეულებრივ, ის ატარებდა ძველ რედინგოტს, ცუდ ჟილეტს, უშნო შავ გახუნებულ ყელსაბამს, რომელიც სტუდენტურად დაუდევრად ჰქონდა შენასკვული, შესაფერისსავე შარვალს და ძირგამოცვლილ ფეხსაცმელს.

ამ ორ ადამიანსა და დანარჩენებს შორის საშუალო მდგომარეობა ეკავა ვოტრენს, ქილვაშებშეღბილ ორმოცი წლის კაცს. ის იმ ყაიდის კაცი იყო, ვისზედაც ხალხში ამბობენ ხოლმე: ბარაქალა, რა ბიჭიაო. მას ფართო მხარ-ბეჭი, კარგად განვითარებული მკერდი, მსხვილი კუნთები, ოთხკუთხი ხორციანი ხელები და ხშირი ცეცხლისფერი მწითური ბალნით შემოსილი თითები ჰქონდა. ნაადრევად დაღარულ სახეზე სიმკაცრის ნიშნები ეხატებოდა, მაგრამ ამ შთაბეჭდილებას ეწინააღმდეგებოდა მისი გულითადი და ზრდილობიანი ქცევა. მისი ბოხი ხმა, რომელიც კარგად ეგუებოდა მის ტლანქ სიმხიარულეს, უსიამოვნო არ გეჩვენებოდათ. ის ხათრიანი იყო და სიცილი უყვარდა. თუ რომელიმე კლიტე მოიშლებოდა, ვოტრენი ხელად დაშლიდა მას, გაასწორებდა, დაზეთავდა, გაქლიბავდა და ისევ ააწყობდა ხოლმე, თანაც «ესეთი რამეები ხელიდან გამომდისო», დაატანდა ხოლმე. ამის გარდაც, მან ყველაფერი იცოდა და ყველაფერს იცნობდა – გემებს, ზღვას, საფრანგეთს, უცხოეთს, ვაჭრობას, ხალხს, ახალ ამბებს, კანონებს, სასტუმროებს და საპყრობილებებს. თუ ვინმე ძალიან უჩიოდა თავის ბედს, ვოტრენი მაშინვე დახმარებას შესთავაზებდა ხოლმე. მან რამდენჯერმე ასესხა ფული ქალბატონ ვოკეს და რამდენიმე მდგმურს; მაგრამ მის მოვალეებს უმაღლესი სიკვდილი ერჩიათ, ვიდრე მისი ვალის შენარჩუნება, იმდენად შიშს უნერგავდა ის ყველას, მიუხედავად გულკეთილი გარეგნობისა, რაღაც განსაკუთრებული ღრმა, სიმტკიცით

აღსავსე გამოხედვით. მარტო მისი ერთი გადაპურჭყეზაც ცხადყოფდა ისეთ აღუშფოთველ გულგრილობას, რომ უთუოდ გაჭირვებული მდგომარეობიდან თავის დასაღწევად ის დანაშაულსაც არ დაერიდებოდა. მისი თვალი მკაცრი მსაჯულივით თითქოს ყოველი საკითხის, ყოველი სინდისის და ყოველი გრძნობის სიღრმეში იხედებოდა. მას ჩვეულებად ჰქონდა დილის საუზმის შემდეგ სახლიდან გასვლა; სადილად ის უკან ბრუნდებოდა, შემდეგ მთელი საღამოთი წავიდოდა ხოლმე და შინ შუალამემდე არ მოდიოდა; ჭიშკარს სათადარიგო გასაღებით აღებდა, რომელიც ქალბატონმა ვოკემ ანდო. ასეთი ნდობით მხოლოდ ის სარგებლობდა. სამაგიეროდ ვოტრენიც კარგად ექცეოდა ქვრივს, «დედიო», ეტყოდა ხოლმე და წელზე მოეხვეოდა. ქვრივი ვერ ხვდებოდა ამ პირფერობას, მას ეგონა, ჩემი მოხვევა ისევ ადვილი საქმეაო, ნამდვილად კი ვოტრენის მეტს არავის ჰქონდა იმ სიგრძე ხელები, რომ ასეთ მსხვილ წელს შემოსწვდომოდა. ვოტრენისთვის კიდევ ერთი დამახასიათებელი ის იყო, რომ დარდიმანდულად თვეში თხუთმეტ ფრანკს არ იშურებდა გლორიასთვის, რომელსაც დესერტთან გაიხლებოდათ. ნაკლებად ზერელე ადამიანს, ვიდრე აქაური, პარიზის ცხოვრების ორომტრიალში ჩათრეული ახალგაზრდები იყვნენ, ან აქაური მოხუცები, ყველაფრის მიმართ უგრძნობელნი, რაც უშუალოდ მათ არ ეხებოდათ, უთუოდ დააფიქრებდა ვოტრენის მიერ მოხდენილი საეჭვო შთაბეჭდილება. მან იცოდა ან ხვდებოდა მის იგვლივ მყოფთა საქმეებს, მაშინ როდესაც მის აზრებსა თუ საქმიანობას ვერავინ ჩასწვდებოდა. თუმცა მან თავის თავსა და სხვებს შორის ბარიერად აღმართა თავისი გარეგნული გულკეთილობა, მუდმივი ალერსიანობა და სიმხიარულე, ხანდახან მაინც ამჟღავნებდა ხოლმე თავისი ხასიათის საშინელ სიღრმეს. ხშირად იცოდა მან იუვენალის საფერი გონებამახვილი სატირით აფეთქება, რომელშიც დიდი სიამოვნებით ამასხარავებდა კანონებს, ამათრახებდა მაღალ საზოგადოებას, ამტყუნებდა მის შინაგან წინააღმდეგობებს, რაც მიგახვედრებდათ, რომ ვოტრენს ჯავრი სჭირდა საზოგადოებრივი წყობისა და რომ მის ცხოვრებაში რაღაც გულომდგინედ და ღრმად დამარხული ხვაშიადი იყო.

მადმუაზელ ტაიფერს, იქნებ ანგარიშმიუცემლადაც, იზიდავდა ერთის ძალა და მეორის სილამაზე, და ის თავის მალულ მზერას და ფარულ აზრებს შუაზე უყოფდა ამ ორმოცი წლის კაცსა და ახალგაზრდა სტუდენტს; მაგრამ, როგორც ჩანს, არცერთი მათგანი არ ფიქრობდა მასზე, მიუხედავად იმისა, რომ შემთხვევას ყოველდღე შეეძლო შეეცვალა მისი მდგომარეობა და მდიდარ საპატარძლოდ ექცია ვიქტორინე. თუმცა, ისიც კია, რომ ამ

ხალხში არც ერთი არ იწუხებდა თავს შეემოწმებინა, რამდენი სიმართლე იყო და რამდენი სიყალბე იმ უბედურებაში, რომლებსაც უჩიოდა რომელიმე მათგანი. ყველანი ერთმანეთის მიმართ გულცივობას იჩენდნენ. რასაც თითოეული მათგანის მდგომარეობიდან გამომდინარე უნდობლობაც ჰქონდა შერეული. მათ იცოდნენ, რომ უძლურნი იყვნენ – შეემსუბუქებინათ ერთმანეთის დარდი და უკვე იმდენჯერ ჰქონდათ ერთმანეთისათვის ნაამბობი თავისი გაჭირვება, რომ თანაგრძნობის ფიალა დაეცალათ. მოხუცი ცოლქმარივით მათ სალაპარაკო გამოელოდათ. საერთო ცხოვრებაში მხოლოდ მექანიკური ურთიერთობები დარჩენოდათ, მსგავსი დაუხეთავი მანქანის თვალეზის მოძრაობისა. თითოეულ მათგანს შეეძლო ქუჩაში უყურადღებოდ ჩაევილო უსინათლოსთვის, აუღელვებლად მოესმინა ვისიმე უბედურების ამბავი და მოყვასის სიკვდილი მიეჩნია გადაჭრად სილატაკის იმ პრობლემისა, რომელიც მათ უგრძნობლებს ხდიდა უსამინელესი აგონიის მიმართ. ამ განადგურებულ ადამიანათ შორის ყველაზე ბედნიერი იყო ამ თავშესაფრის პატრონი – ქალბატონი ვოკე. ეს პატარა ბალი, სიჩუმისაგან, ყინვისაგან, გვალვისა და სინესტისაგან უდაბნოსავით გახრიოკებული, მხოლოდ მისთვის იყო კეკლუცი ჭალა; ეს ყვითელი დაღვრემილი სახლი, რომელშიც დუქანივით იაფფასიანი საღებავის სუნი იდგა, მხოლოდ მისთვის იყო სასიხარულო. ეს საკნები მას ეკუთვნოდა. ის ჰკვებავდა ამ კატორღელებს, რომლებსაც სამარადისო კატორღა ჰქონდათ მისჯილი და მის ძალაუფლებას რიდით და კრძალვით ეპყრობოდნენ. ის საცოდავები სხვაგან სად მონახავდნენ პარიზში ასე იაფად ისეთ სად და ნოყიერ საკვებს, როგორსაც მათ ქალბატონი ვოკე ამღევდა, ან არადა ბინას, რომელიც მათ შეეძლოთ სურვილისამებრ მოეწყოთ, თუ კობტად და მყუდროდ არა, ყოველ შემთხვევაში, სუფთად მაინც? ქალბატონ ვოკეს რომ თავისთავისთვის უფლება მიეცა და რაიმე აღმაშფოთებელი უსამართლობა ჩაედინა, მისი მსხვერპლი უდრტვინველად აიტანდა ამას.

ამგვარ კრებულში უნდა იყოს და კიდევაც იყო, შემცირებული სახით გამოხატული, საზოგადოების ყველა ელემენტი. ისე, როგორც სკოლებში ან საზოგადოებაში, ამ თვრამეტ თანამესუფრეთა შორისაც ერთი უბადრუკი განკიცხული ადამიანი, ვაცი განტევეებისა, რომელიც ყველას აბუჩად ჰყავდა აგდებული. მეორე წლის დამდეგს ეჟენ დე რასტინიაკის თვალში ამ პიროვნებამ ყველაზე წინ წამოიწია დანარჩენებთან შედარებით, რომელთა შორის მას წილად ხვდა კიდევ ორი წელიწადი ეცხოვრა. ეს ათვალწუნებული ადამიანი იყო ყოფილი მევერმიშელე, მამა გორიო, რომლისკენაც უთუოდ მხატვარიც და მთხრობელიც თავისი სურათის მთელ შუქს მიმართავდა. როგორ მოხდა, რომ უძველესი

მდგმური მსხვერპლი შეიქნა ღვარძლიანი დევნისა და სიბრალულნარევი ზიზღისა, რამ გამოიწვია მისი უბედურების უპატივცემულობა? ნუთუ მან თვითონვე მისცა საბაზი რაიმე სასაცილო ან ახირებული ჩვეულებით, რასაც ადამიანს ბიწიერებაზე უფრო ნაკლებ აპატიებენ ხოლმე? ეს კითხვები მჭიდროდ ეხება მრავალ საზოგადოებრივ უსამართლობას. იქნებ ადამიანის ბუნებაშია იმათი დაჩაგვრა, ვინც ჭეშმარიტი თავმდაბლობის, სისუსტის ან გულგრილობის გამო ყველაფერს ითმენს. განა ჩვენ არ გვიყვარს ჩვენი ძალის გამოჩენა ყველასა და ყველაფრის მიმართ? ისეთი უძლური არსებაც კი, როგორც ქუჩის ბიჭია, ყინვაში ყველა სახლის კარებზე ზარს რეკავს, ან ჯერ კიდევ შეუბღალავ ძეგლზე აცოცდება ხოლმე თავისი სახელის დასაბღაჯნად.

სამოცდაცხრა წლის მოხუცი მამა გორიო 1813 წელს დასახლდა ქალბატონ ვოკესთან, როდესაც საქმიანობას თავი დაანება. დასაწყისში მან ის ბინა აიღო, რომელიც ქალბატონ კუტიურს უკავია, და პანსიონში ათას ორას ფრანკს იხდიდა ისეთი ადამიანივით, რომლისათვისაც მნიშვნელობა არა აქვს ხუთი ლუიდორით მეტი დაეხარჯება თუ ნაკლები. ქალბატონმა ვოკემ ეს სამოთახიანი ბინა კიდევაც ცოტა შეალამაზა გორიოსგან მიღებული ბეთი, ამბობდნენ, ეს ფული ქვრივმა ხარახურა მოწყობილობის შესაძენად დახარჯაო: იყიდა ყვითელი ყალამქრის ფარდები, უტრეტის ხავერდგადაკრული გალაქული ხის სავარძლები, წებოს საღებავებით დახატული რამდენიმე სურათი და კედლის ქაღალდი, რომელსაც გარეუბნის სამიკიტნოებშიაც არ კადრულობდნენ. შეიძლება სწორედ იმიტომ, რომ მამა გორიო, იმ ხანებში პატივისცემით ბატონ გორიოდ წოდებული, უდარდელი გულუხვობით წამოეგო ამ ანკესზე, იფიქრეს, საქმეების არაფერი გაეგებაო და სულელად ჩათვალეს. გორიო მოვიდა კარგი ჩასაცმელ-დასახურავით მომარაგებული, მას საუცხოო ნივთები ჰქონდა, როგორც შეეფერება საქმეებიდან გადამდგარ სოვდაგარს, რომელიც არაფერს არ იკლებს. ქალბატონ ვოკეს თვალი დარჩა ნახევრადჰოლანდიური ტილოს თვრამეტ პერანგზე, როელთა ხარისხის სიწმინდე მით უფრო შესამჩნევი იყო, რომ მევრმიშელე რბილ ჟაბოში ძეწკვით შეერთებულ ორ ქინძისთავს ირჭობდა, ამ ქინძისთავებში თითო მსხვილი ბრიალინტი იყო ჩასმული. ჩვეულებრივ, ის ღიღილოსფერ ფრაკს ატარებდა და ყოველდღიურად იცვლიდა თეთრი პიკეს ჟილეტს. ჟილეტის ქვეშ მსხლისებურად მოყვანილი ღიპი ირხეოდა და ახტუნებდა ბრელოკებიან ოქროს მძიმე ძეწკვს. ოქროსავე საბურნუთეში ჩასმული ჰქონდა ქალის თმით სავსე მედალიონი, რაც მას სამიჯნურო თავგადასავლის მქონე კაცის იერსაც აძლევდა. როდესაც სახლის პატრონმა უთხრა, არშიყი კაცი ბრძანებულხართო, მას ტუჩებზე იმ ტლუ ბიჭის მხიარული ღიმილი

აუთამაშდა, რომელსაც ეშმაკობას მიუხვდნენ. მისი ზანდუკები (ამ სიტყვას ის მდაბიურად გამოთქვამდა) გამოტენილი იყო სუფრის ვერცხლეულით. ქვრივს თვალები აენთო, როდესაც მან ზრდილობის გულისთვის უშველა გორიოს ბარგის გახსნა და ოქროცურვილი ვერცხლის ჩამჩების, რაგუს დასასმელი კოვზების, დანა-ჩანგლის, სხვადასხვაგვარი საწებლის ჭურჭლეულის, ლანგრების, საუზმის სერვიზის, და სხვა ასეთი თუ ნაკლებად ლამაზი და მძიმე ნივთების დალაგება, რომელთა მოშორება მათ პატრონს არაფრის გულისთვის არ სურდა. ამ საჩუქრებს ის ინახავდა თავისი ოჯახური ცხოვრების საზეიმო შემთხვევების სახსოვრად.

_ აი ეს, _ უთხრა მან ქალბატონ ვოკეს და უჩვენა ერთი თეფში და ერთიც მომცრო ფინჯანი, რომლის ხუფზე ორი მტრედი იყო გამოყვანილი, ერთმანეთს რომ ჰკოცნიდნენ, _ ჩემი ცოლის პირველი საჩუქარია, ჩვენი ქორწინების წლისთავზე მორთმეული. საწყალი! ამაზე დაეხარჯა, რაც გათხოვებამდე ფული ჰქონდა დაზოგილი. მეც უმალ ფრჩხილებით მიწის თხრაზე დავთანხმდები და ამას კი არ მოვიშორებ. ღვთის მადლით, რაც დღე და სიცოცხლე დამრჩენია, ყოველ დილით შემიძლია ამით ყავა დავლიო. შესაცოდი არაფერი მაქვს, ლუკმა-პური დიდხანს მეყოფა.

ყოველივე ამასთან ერთად ქალბატონმა ვოკემ თვისი კაჭკაჭის თვალებით კარგად შეამჩნია ზოგიერთი ჩანაწერები გორიოს დავთარში, საიდანაც დაახლოებით ვარაუდითაც გამოდიოდა, რომ ამ ყოვლად შესანიშნავ გორიოს წლიურად რვა ან ათი ათასი ფრანკი შემოსავალი უნდა ჰქონოდა. ამ დღიდან ქალბატონ ვოკეს, მამის გვართ დე კონფლანს, რომელსაც ორმოცდარვა წელიწადი შეუსრულდა, თუმცა ამბობდა, ოცდაცხრამეტისა ვარო, ერთი აზრი აეკვიატა. მიუხედავად იმისა, რომ გორიოს თვალის კილოები გადმობრუნებული, დასიებული და დაწეული ჰქონდა, რის გამოც იძულებული იყო ხშირად მოეწმინდა თვალები, ქვრივმა დაასკვნა, ის სასიამოვნო და კარგი შესახედავი მამაკაციაო. ამასთან, მისი ხორციანი მრგვალი წვივის კუნთები, ისევე როგორც მისი გრძელი და ფართო ცხვირი, მოწმობდნენ ისეთ ზნეობრივ თვისებებს, რომლებსაც ქვრივი, როგორც ჩანს, დიდად აფასებდა, და რომლებსაც აგრეთვე გორიოს გაბადრული და მიაშიტი გულუბრყვილო სახეც ამტკიცებდა. ქალის წარმოდგენით, გორიო ჭარმაგი მოხუცი უნდა ყოფილიყო, რომელსაც კიდევ შეეძლო გრძნობას აჰყოლოდა. ფრთებით შუაზე გაყოფილი თმა, რომელსაც ყოველ დილით უპუდრავდა მასთან მოსიარულე პოლიტექნიკური სკოლის დალაქი, გორიოს დაბალ შუბლზე ხუთ კულულად ეცემოდა და სახეს უმშვენებდა. თუმცა გორიო ცოტა გაუთლელი იყო, მაგრამ ისე გამოწკეპილი

გამოდიოდა, ისე გულუხვად ამოიღებდა ხოლმე ბურნუთს და შეიყრიდა ცხვირში, თითქოს დარწმუნებულია, რომ საბურნუთე მუდამ სავსე ექნება მაკუბათი. როდესაც მისი გადმოსახლების დღე დალამდა, ქალბატონი ვოკე, როგორც კაკაბი იხრაკება საკუთარ ქონში, ისე იწვოდა ლოგინში სურვილის ცეცხლით, რომ განშორებოდა ვოკეს სუდარას და გორიოს თანამეცხედრედ გამოღვიძებოდა. მას ელანდებოდა გათხოვება, თავისი პანსიონის გაყიდვა, ბურჟუაზიის რჩეულ წარმომადგენელთან ხელიხელ ჩაკიდებული ცხოვრება, სახლი და პატივისცემა თავის უბანში, ღარიბ-ღატაკთათვის შემოწირულების შეგროვება, კვირაობით გასეირნება შუაზიში, სუაზიში, ჟანტილიში; თეატრებში თავის ნებაზე სიარული, ლოჟაში ჯდომა. მაშინ როდესაც თეატრი ხანდახან ივლისის თვეში თუ ეღირსებოდა ხოლმე, თუ როელიმე მდგმური უფასო ბილეთს მოუტანდა; ერთი სიტყვით, ის ოცნებობდა პარიზული მდაბიო ოჯახების ელდორადოზე. მას არავისთვის არ გაუმჟღავნებია, რომ ორმოცი ათასი ფრანკი ჰქონდა თითო კაპიკობით მოგროვილი. რა თქმა უნდა, მზითვის მხრივ მას თავისი თავი სასურველ საპატარძლოდ მიაჩნდა.

«სხვა მხრივაც არაფრით იმ ბებრუხანაზე ნაკლები არა ვარ!» – თქვა მან გუნებაში და გვერდი იცვალა, თითქოს იმისთვის, რომ კიდევ ერთხელ ეგრძნო თავისი მშვენიება, რაცა ყოველ დილით ლეიბზე ღრმად აღბეჭდილი ხვდებოდა ხოლმე სქელ სილვიას.

ამ დღიდან დაწყებული სამი თვის განმავლობაში ვოკეს ქვრივი ბატონი გორიოს დალაქით სარგებლობდა და ცოტაოდენი თანხაც გაიღო თავისი ტუალეტისთვის, რასაც იმით ამართლებდა, რომ საჭიროა სახლს მიეცეს იმ ღირსეულ გვამთა საკადრისი სახე, რომლებიც მას ეტანებიან. მან ათასგვარ ოინებს მიმართა, რომ როგორმე შეეცვალა თავისი პანსიონერების შემადგენლობა და ხმა დაარხია, ამას იქით მხოლოდ ყოველმხრივ გამოჩენილ ხალხს დავიყენებ მდგმურებადო. როდესაც ვინმე უცხო ადამიანი მოვიდოდა მასთან, ის ტრაბახს მოჰყვებოდა ხოლმე, ბატონმა გორიომ, პარიზის ერთ-ერთმა ყველაზე უფრო სახელოვანმა და გამოჩენილმა სოვდაგარმა, ჩემს სახლს სცაო პატივი. მან გაავრცელა პროსპექტები, რომლებსაც სათაურად ჰქონდათ: ვოკეს სახლი. იქ ეწერა, რომ ეს სახლი ლათინური კვარტალის ერთ-ერთი უძველესი და უპატივცემულესი ოჯახური პანსიონი არისო, იქიდან საამური ხედი იშლება გობელენების ხეობაზე (უკანასკნელი მხოლოდ მესამე სართულიდან მოჩანდა) და მშვენიერი ბაღი აქვს, რომლის ბოლოში ცაცხვების ხეივანია გადაჭიმულიო. ლაპარაკი იყო აგრეთვე კარგ ჰაერზე და მყუდრო განმარტოებულ მდებარეობაზე. ამ პროსპექტმა მასთან მოიყვანა გრაფ დე ლ'ამბერმენილის მეუღლე, ოცდათექვსმეტი წლის ქალი, რომელიც უცდიდა პენსიის საქმის დამთავრებასა და

მოგვარებას, რაც მას ეკუთვნოდა როგორც ბრძოლის ველზე დაღუპული გენერლის ქვრივის. ქალბატონმა ვოკემ გააუმჯობესა კვება, ექვსი თვის განმავლობაში ცეცხლს ანთებდა დარბაზებში და საერთოდ ისე ცდილობდა პროსპექტის დანაპირების შესრულებას, რომ კინალამ გაკოტრდა. ამის გამო გრაფის მეუღლე ეუბნებოდა ქალბატონ ვოკეს, რომელსაც ძვირფას მეგობარს უწოდებდა, აუცილებლად უნდა გადმოვიყვანო თქვენთან ორი ჩემი მეგობარი, ბარონ ვომერლანის მეუღლე და პოლკოვნიკის, გრაფ პიკუაზოს ქვრივი, რომლებსაც ცოტა ხანში უნდა გაუთავდეთ პანსიონის ვადა მარეში, სადაც ვოკეს სახლზე უფრო ძვირ პანსიონში ცხოვრობენო. თუმცაო, იმ მანდილოსნებს აღარაფერი გაუჭირდებათ, როცა სამხედრო კანცელარიები მათ საქმეს დაამთავრებენო.

_ მაგრამ, _ ამბობდა ის, _ კანცელარიები ყველაფერს აჭიანურებენ.

ორივე ქვრივი სადილის შემდეგ ერთად ადიოდნენ ხოლმე ქალბატონ ვოკეს ოთახში, სადაც მუსაიფში ატარებდნენ დროს და თან შავი მოცხარის ნაყენსა და დიასახლისისთვის განკუთვნილ ტკბილეულს გაიხლებოდნენ. ქალბატონმა დე ლ'ამბერმენილმა ფრიად მოიწონა თავისი დიასახლისის ზრახვები გორიოს მიმართ, საუკეთესო ზრახვები, რასაც, უნდა ითქვას, პირველი დღიდანვე მიუხვდა; მისი აზრითაც, გორიო ჩინებული მამაკაცი იყო.

_ აჰ! ჩემო ძვირფასო ქალბატონო, _ ეუბნებოდა მას ქვრივი, _ ის მშვენივრად მოვლილია, თავშენახულია კაცია და კიდევ შეუძლია მრავალმხრივ ასიამოვნოს დედაკს.

გრაფის ქვრივმა დიდსულოვნად რამდენიმე მითითება მისცა ქალბატონ ვოკეს მისი ჩაცმა-დახურვის გამო, ეს თქვენს პრეტენზიებს არ შეეფერებაო.

_ თქვენ საომარ ფეხზე უნდა დაგაყენოთ, _ უთხრა მას.

ბევრი ანგარიშის შემდეგ ორივე ქვრივი ერთად წავიდა პალე-როიალში, სადაც «ხის გალერეაში» იყიდეს ბუმბულებით შემკული ქუდი და ერთიც თავსაბურავი. შემდეგ გრაფის მეუღლემ თავისი მეგობარი წაიყვანა «პატარა ჟანეტას» მაღაზიაში, სადაც აირჩიეს კაბა და შარფი. როდესაც ეს საბრძოლო საჭურველი გამოყენებულ იქნა და ქვრივი შეიარაღდა, ის სავსებით დაემსგავსა «ბეფ ა ლამოდ»-ის აბრაზე დახატულ ხარს. მიუხედავად იმისა, მან ისე გამოცვლილად და დამშვიდებულად მიიჩნია თავისი თავი, რომ იფიქრა, გრაფის მეუღლემ დიდი სამსახური გამიწიაო, და თუმც მანცდამანც ხელგაშლილობა არ ახასიათებდა, საჩუქრად ერთი ოცფრანკიანი ქუდი მიართვა. მართალი რომ ითქვას, ქვრივს განზრახული ჰქონდა გრაფის მეუღლისათვის ეთხოვა, რომ მას გამოერკვია გორიოს აზრები და შეეყო მევერმიშელესთან ქ-ნი ვოკე. ქალბატონმა დე

ლ'ანბერმენილმა დიდი სიამოვნებით იკისრა ეს საქმე, დაიწყო მოხუცი მევერმიშელეს გარშემო ტრიალი და მოახერხა მასთან სალაპარაკოდ განმარტოება; მაგრამ, როდესაც ყოველივე მისი ცდა _ საკუთრივ თავისთვის შეეცდინა გორიო, რისიც მას დიდი სურვილი ჰქონდა _ მოხუცის მორცხვობას, ანუ სწორად რომ ითქვას, ურჩობას შეეჯახა, იგი მისი უზრდელობით აღშფოთებული გამოვარდა გარეთ.

_ ჩემო ანგელოზო, _ უთხრა მან თავის მეგობარს, _ ამ კაცს ვერაფერს გამორჩებით! პირდაპირ სასაცილოა მისი უნდობლობა, კრიჟანგია, პირუტყვი, სულელი და მისგან უსიამოვნების მეტს ვერაფერს მიიღებთ.

ბატონ გორიოსა და ქალბატონ დე ლ'ამბერმენილს შორის ისეთი რამ მომხდარიყო, რომ გრაფის მეუღლეს აღარც სურდა მასთან ერთად დარჩენა. მეორე დღესვე ის იქიდან აიბარგა ისე, რომ ექვსი თვის ქირის გადახდა დაივიწყა და სამაგიეროდ, რაღაც ძონძი-კონკები დასტოვა, რომლებიც ხუთ ფრანკად შეაფასეს. ძალიან გაგულსებული დაეძებდა მას ქალბატონი ვოკე. მაგრამ ვერავითარი ცნობა ვერ მიიღო გრაფ დე ლ'ამბერმენილის მეუღლის შესახებ პარიზში. ის ხშირად გაიხსენებდა ხოლმე ამ სამწუხარო შემთხვევასა და უჩიოდა თავის მეტისმეტად გულდანდობილ ხასიათს, თუმცა ნამდვილად კატაზე უფრო დაუნდობელი იყო. მაგრამ ის მიაგავდა ბევრ სხვას, რომლებიც თავის ახლობლებს არ ენდობიან და პირველსავე ვიგინდარას კი ხელში უვარდებიან. ახირებული ფსიქოლოგიური მოვლენაა, მაგრამ ჭეშმარიტად არსებული, და მისი ფესვები ადვილი საპოვნელია ადამიანის გულში. ალბათ, ზოგიერთი ადამიანი, რაკი არ შეუძლია იმათი სიყვარული მოიპოვოს, ვისთანაც ცხოვრობს, რადგან მას თავისი სულის სიცარიელეს აჩვენებს, გრძნობს, ჩემს გარშემო მყოფნი დამსახურებული სიმკაცრით გამომიტანენო განაჩენს. მაგრამ დაუძლეველი სურვილი აწუხებთ, მოისმინონ ქება, რაც მათ არავისგან არ ესმით, ან უნდათ ხალხს მოაჩვენონ ისეთი ღირსებები, რომლებიც ნამდვილად არ გააჩნიათ, და ამიტომ იმედი აქვთ, უცხოთა გულს მაინც მოვიგებო, ან მათ პატივისცემას მოვიპოვებთო, თუმცა ერთ მშვენიერ დღეს ესეც შეიძლება დაჰკარგონ. დაბოლოს, ბუნებით ანგარიშიანი ადამიანები, რომლებიც არავითარ სიკეთეს არ უზამენ არც მეგობრებს და არც მახლობლებს, რადგან ეს მათი ვალია, მაშინ როდესაც უცნობ ვინმეს სამსახურს გაუწევენ თავმოყვარეობისა და სახელის გულისათვის; რაც უფრო ახლოს არის მათთან მათი მახლობლების წრე, მით უფრო ნაკლებად უყვართ მათ ისინი, ხოლო რაც უფრო დაშორებულია, მით უფრო ცდილობენ სიკეთე გამოიჩინონ. ქალბატონ ვოკეში

უდავოდ შეერთებული იყო ორივენი ბუნება, ორივე არსებითად წვრილმანი, ყალბი და საზიზღარი.

– მე რომ აქ ვყოფილიყავი, – ეტყოდა ხოლმე ვოტრენი, – ეს უბედურება არ დაგემართებოდათ! ეს იმ ოინბაზს ხელად შევატყობდი ყველაფერს. მე მაგათ სიფათზე ვიცნობ.

როგორც ყოველი გონებაშეზღუდული ადამიანი, ქალბატონი ვოკეც ჩვეულებრივად მოვლენათა წრეს არ გასცდებოდა ხოლმე და მათი მიზეზების კვლევა-ძიებას არ გამოეკიდებოდა. მას თავისი შეცდომების სხვებისთვის გადაბრალება უყვარდა. როდესაც მან ასეთი ზარალი განიცადა, თავისი უბედურების უმთავრეს მიზეზად პატიოსანი მევერმიშელე ჩათვალა და იმ დღიდან, როგორც თვით ამბობდა, თვალი აეხილა. რაკი შეატყო, რომ ყოვლად ამაოა კვლევება და ტანსაცმელზე ფულის ხარჯვა გორიოს მისაზიდავად, დიდი ფიქრიც არ დასჭირვებია, რომ მიზეზს მიხვედრილიყო. მან შეამჩნია, რომ მის პანსიონერს თურმე, მისივე გამოთქმა რომ ვიხმართ, თავისი ზნენი ჰქონია. ერთი სიტყვით, ის საბოლოოდ დარწმუნდა, ჩემი ასეთი სიყვარულით ნალოლიავეები იმედი ქიმერულ საძირკველზე ყოფილა აშენებულიო და, გრაფის მეუღლის ენერგიულ სიტყვებს თუ დავეუჯერებთ, რომელიც ამ საქმეების მცოდნე ჩანდა, იმ კაცს ვერასოდეს ვერაფერს გამორჩებოდა. რა თქმა უნდა, სიძულვილს უფრო ღრმად ჩაჰყვა ქვრივი, ვიდრე მეგობრობას. ახლანდელი სიძულვილი მის ადრინდელ სიყვარულს კი არ შეესაბამებოდა, არამედ მის გაცრუებულ იმედებს. თუ ადამიანის გული სვენებ-სვენებით ადის სიყვარულის მწვერვალისკენ, სამაგიეროდ სიძულვილის ციცაბო დაღმართში იშვიათად თუ შეფერხდება. მაგრამ ბატონი გორიო მისი მდგმური იყო და ქვრივი იძულებული იყო, შეეკავებინა თავისი შეურაცხყოფილი თავმოყვარეობის ღელვა, ჩაეხშო მოტყუებული გულის ოხვრა და ჩაეკლა შურისძიების სურვილი, როგორც ბერია ხოლმე იძულებული, ყველაფერი მოუთმინოს მონასტრის წინამძღვარს. სულმოკლე ადამიანები თავის გრძნობებს, კარგსაც და ცუდსაც, წვრილმანი საქციელით იკმაყოფილებენ. ქვრივმაც ქალური ცბიერება მოიშველია და თავისი მსხვერპლის იღუმალი დევნისთვის ათასგვარ ხრიკებს მიმართა. დაიწყო იმითი, რომ ჯერ ყველაფერი შეკვეცა, რაც საერთო სუფრაზე ჰქონდა ბოლო ხანებში შემოდებული.

– არავითარი კორნიშონები, არავითარი ანჩოუსები: ეს სულ თავის მოტყუებაა! – განუცხადა მან სილვიას იმ დილას, როდესაც გადაწყვიტა ძველ პროგრამას დაბრუნებოდა.

ბატონი გორიო ერთი საჭმელ-სასმელში თავშეკავებული კაცი იყო, რომელსაც ყველა მათ მსგავსად, ვინც სარჩოს საკუთარი შრომით იძენს, ყაირათიანობა ჩვეულებად გადაჰქცეოდა. წვნიანი, ხაშლამა ხორცი და ცოტა ბოსტნეული მუდამ მისი საყვარელი სადილი ყოფილა და ახლაც იყო. ამიტომ ძალიან გაუძნელდა ქალბატონ ვოკეს თავისი მდგმურის დაჩაგვრა, რადგან ვერაფრით მოახერხა მისი გემოვნების შელახვა. სასოწარკვეთილმა, რომ ასეთი შეუვალი კაცი შეხვდა, მან აგდებულად დაუწყო მოპყრობა გორიოს და ამ გზით თავისი სიძულვილი თავის მდგმურებსაც გადასდო, რომლებიც სეირის გულისთვის მისი შურისძიების იარაღად იქცნენ. პირველი წლის ბოლოს ქვრივს იმდენად გაუღვივდა ეჭვები, რომ თავის თავს ეკითხებოდა, რისთვის დადგაო ჩემთან ეს მდიდარი სოვდაგარი, რომელსაც შვიდი-რვა ათასი ფრანკი შემოსავალი აქვს, საუცხოო ვერცხლეული და მშვენიერი ძვირფასი ნივთები, როგორც ხასას, და მაინც თავის სარჩოსთან შეფარდებით ასე ძუნწად ხარჯავს თავისთვისო. თითქმის მთელ პირველ წელიწადს გორიო კვირაში ერთხელ თუ ორჯერ პანსიონის გარეთ სადილობდა ხოლმე; შემდეგ შეუმჩნევლად, მან მოუკლო ქალაქში სადილობას და ბოლოს თვეში ორჯერ ან სამჯერ თუ წავიდოდა. ბატონი გორიოს დროსტარება ქალბატონ ვოკესთვის მეტად სარფიანი საქმე იყო და ამიტომ არ შეიძლებოდა მას უკმაყოფილება არ ეგრძნო იმ მზარდი წესიერების გამო, რომლითაც მან პანსიონში სადილობა დაიწყო. ასეთი ცვლილება ქვრივმა ახსნა როგორც გორიოს სარჩოს ნელი შემცირებით, ისე დიასახლისისთვის ჯიბრში ჩადგომის სურვილით. ამ სულწამცეცების უსაზიზღრესი ჩვეულება ისაა, რომ თავიანთი სულიერი სიმდაბლე სხვებსაც უნდა მიწერონ ხოლმე. საუბედუროდ, მეორე წლის ბოლოს ბატონმა გორიომ გაამართლა მითქმა-მოთქმა, რომლის საგნადაც ის იქცა, და ქალბატონ ვოკეს მეორე სართულზე გადაყვანა და პანსიონის ცხრაას ფრანკამდე შემცირება სთხოვა. მას ისეთი მკაცრი მომჭირნეობა დასჭირდა, რომ მთელი ზამთარი თავის ოთახში ცეცხლი აღარ დაუნთია. ვოკეს ქვრივმა ფულის წინასწარ გადახდევინება მოისურვა, რაზედაც გორიო დათანხმდა, მაგრამ იმ დღიდან ქვრივმა მას უკვე მამა გორიო დაარქვა. ვისაც არ ეზარებოდა, ყველა თავს იტეხდა ასეთი დაცემის მიზეზის გამოსაცნობად. მაგრამ ეს ძნელი ამოცანა აღმოჩნდა. როგორც ცრუ გრაფის მეუღლემ თქვა, გორიო ჩუმი მუზმუზელა იყო. თანახმად თავცარიელი ადამიანების ლოგიკისა, რომლებიც ენაჭარტალა არიან, რადგან სისულელეების მეტი არაფერი აქვთ სათქმელი, ყველა, ვინც თავის საქმეებზე არ ლაპარაკობს, უთუოდ საძრახის საქმიანობას ეწევა. ამრიგად, განთქმული სოვდაგარი გადაიქცა თაღლითად, არშიყი კაცი – მოხუც ტაკიმასხარად. ხან, ვოტრენის გავლენით,

რომელიც სწორედ იმ ხანებში დასახლდა ვოკეს სახლში, ეგონათ, მამა გორიო ისეთი კაცია, ვინც ბირჟაზე დადის და თუმცა თვითონ გაკოტრდა, მაგრამ, ფინანსისტთა ენის საკმაოდ ენერგიული გამოთქმის თანახმად, სხვის შემოსავალს სწიწნისო, ხან ბანქოს წვრილფეხა მოთამაშედ თვლიდნენ, რომელიც ყოველ საღამოს ათ ფრანკს იმეტებს სათამაშოდ და ამდენსავეს იგებს. ხან საიდუმლო პოლიციის ჯაშუშად აქციეს, თუმცა, ვოტრენი ამტკიცებდა, სამაგიეროდ ეშმაკობა აკლიაო. მამა გორიო იყო აგრეთვე ძუნწი მევახშე, რომელიც მოკლევადიან სესხს იძლევა დიდი ვახშით, და ადამიანი, რომელიც ლატარეის ბილეთებით თაღლითობს. ერთი სიტყვით, რაც კი ბიწიერებამ, უძღურებამ და უპატიურობამ შეიძლება უიდუმალესად წარმოშოს, ყველაფერს გორიოს მიაწერდნენ. მაგრამ, რაც უნდა საძრახისად ჩათვალათ გორიოს საქციელი ან მისი მანკიერება, სიძულვილი მისდამი იქამდე არ მიდიოდა, რომ ის განედევნათ: ის პანსიონის საფასურს იხდიდა. გარდა ამისა, მას სარგებლობაც მოჰქონდა: ყოველი მდგმური თავის ცუდსა თუ კარგ გუნებას მასზე იქარვებდა და საბრალოს ხან დასცინოდნენ, ხან დაუტევდნენ ხოლმე.

სინამდვილესთან ყველაზე ახლოს ჩანდა ქალბატონი ვოკეს შეხედულება, რომელსაც ყველა მიემხრო. მას თუ დავუჯერებდით, «ეს მოვლილი და თავშენახული მამაკაცი, რომელსაც კიდევ მრავალმხრივ შეუძლია დედაკაცს ასიამოვნოს», ერთი გარყვნილი ვინმე იყო და უცნაური მიდრეკილებები ჰქონდა. აი, რა ფაქტებით ასაბუთებდა თავის ცილისწამებას ვოკეს ქვრივი. იმ დასაღუპავი გრაფის მეუღლის წასვლის შემდეგ, რომელმაც მთელი ექვსი თვის განმავლობაში მოახერხა თავის შენახვა ქვრივის ხარჯზე, ერთ მშვენიერ დილას, ადგომამდე, მას კიბიდან შემოესმა აბრეშუმის კაბის შრიალი და ახალგაზრდა ცქრიალა ქალის მსუბუქი ნაბიჯები, რომელიც გორიოს ბინისკენ მიიპარებოდა, სადაც წინდახედულად გაღებული კარები დაუხვდა. სქელი სილვია მაშინვე მოვარდა თავის ქალბატონთან და ამბავი მოუტანა, რომ ვიღაც ახალგაზრდა ქალი, ისე ლამაზი, რომ, ალბათ, პატიოსანი არ იქნებოდაო, ღვთაებასავით ჩაცმულ-დახურული, სრულიად გაუტალახიანებელი პრუნელის ფეხსაცმელებით, ქუჩიდან კალმახით შემოსრიალდა ჩემთან სამზარეულოში და ბატონი გორიოს ბინა მკითხაო. ქალბატონმა ვოკემ და მისმა მზარეულმა ქალმა იმწამსვე ჩუმად ყური მიუგდეს. და ამ საკმაოდ ხანგრძლივი სტუმრობის დროს რამდენიმე ნაზად ნათქვამ სიტყვას მოჰკრეს ყური. როდესაც ბატონმა გორიომ თავისი სტუმარი ქალი გააცილა, მაშინვე სქელმა სილვიამ კალათს სტაცა ხელი, ვითომ ბაზარში მივდივარო, და შეყვარებულ წყვილს აედევნა.

– ქალბატონო, – უთხრა მან თავის ქალბატონს, როცა დაბრუნდა, – ეშმაკმა იცის, რა მდიდარი უნდა იყოს ბატონი გორიო, თუკი ის თავის საყვარლებს ასე ინახავს. წარმოიდგინეთ, რომ ესტრაპადის კუთხეში მდიდრული ეტლი იცდიდა და გორიოს საყვარელი იმ ეტლში ჩაჯდა.

სადილზე ქვრივი ფანჯარასთან მივიდა და ფარდა გამოსწია, რომ მზეს არ შეეწუხებინა გორიო, რომელსაც სხივი თვალებში ხვდებოდა.

– ბატონო გორიო, თქვენ ლამაზ ქალებს ჰყვარებიხართ, ხედავთ, როგორ გეთამაშებათ მზე, – უთხრა მან და დილანდელ სტუმარზე გადაუკრა სიტყვა. – დალახვროს ეშმაკმა! კარგი გემოვნება კი გქონიათ, ძალიან ლამაზი იყო ის ქალი.

– ის ჩემი ქალიშვილია, – ერთგვარი სიამაყით თქვა გორიომ, რომელშიც მდგუმრებმა მხოლოდ მოხუცის თვითკმაყოფილება დაინახეს, რომელიც ზრდილობისთვის ცდილობს გარეგნული წესიერება დაიცვას.

ერთი თვის შემდეგ ბატონ გორიოსთან სტუმრობა განმეორდა. მისი ქალიშვილი, პირველად დილის სადა ტანისამოსით რომ მოვიდა, ამჯერად სადილის შემდეგ ეწვია სადარბაზოდ გამოწყობილი. პანსიონერებს, რომლებიც სასტუმრო ოთახში მუსაიფობდნენ, შემთხვევა მიეცათ, დამტკბარიყვნენ ლამაზი, კობტა და ტანწერწეტი ქერა ქალის მზერით. ქალი მეტისმეტად მოხდენილი იყო საიმისოდ, რომ ვიღაცა გორიოს ქალიშვილი ყოფილიყო.

– ორნი ყოფილან! – თქვა სქელმა სილვიამ, რომელმაც სტუმარი ვეღარ იცნო. რამდენიმე დღის შემდეგ სხვა ქალიშვილმა მოაკითხა ბატონ გორიოს, მაღალმა, ტანადმა, შავგრემანმა, შავთმიანმა და ცოცხალთვალებამ.

– სამნი ყოფილან! – თქვა სილვიამ.

ეს მეორე ქალიშვილიც, რომელიც პირველად აგრეთვე დილით მოვიდა მამის სანახავად, რამდენიმე დღის შემდეგ საღამოთიც ეწვია მას. სამეჯლისო კაბა ეცვა და ეტლით მოვიდა.

– ოთხნი ყოფილან! – თქვეს ქალბატონმა ვოკემ და სქელმა სილვიამ, რომლებმაც ვერავითარი მსგავსება ვერ შენიშნეს ამ წარჩინებულ ქალბატონსა და სადად ჩაცმულ ახალგაზრდა ქალს შორის, ამას წინათ დილით პირველად რომ ესტუმრა გორიოს.

გორიო მაშინ ჯერ კიდევ ათას ორას ფრანკს იხდიდა პანსიონში. ქალბატონმა ვოკემ სავსებით ბუნებრივად მიიჩნია, რომ მდიდარ კაცს ოთხი-ხუთი საყვარელი ჰყავდეს, და ეშმაკობაც კი მოუწონა, რა მოხერხებულად ასაღებს თავის ქალიშვილებადო. ის

სრულიადაც არ აღშფოთებულა იმის გამო, რომ გორიო მათ «ვოკეს სახლში» იღებდა. მაგრამ ვინაიდან ამ სტუმრობით ხსნიდა ის თავისი მდგმურის გულგრილობას მის მიმართ. მეორე წლის დამდეგს მან თავის თავს ნება მისცა მისთვის ბებერი ხვადი კატა ეწოდებინა. ბოლოს კი, როდესაც უკვე მისი მდგმური ცხრაას ფრანკზე ჩამოვარდა, მან ერთხელ, როცა გორიოსგან გამოსული ერთ-ერთი ამ ახალგაზრდა მანდილოსთაგანი დაინახა, უტიფრად ჰკითხა მოხუცს, რად გინდა გადააქციო ჩემი სახლიო. მამა გორიომ უპასუხა, ეს მანდილოსანი ჩემი უფროსი ქალიშვილიაო.

– რაო, ოცდათექვსმეტი ქალიშვილი ხომ არა გყავთ? – მკვახედ უთხრა ქალბატონმა ვოკემ.

– არა, მხოლოდ ორი ქალიშვილი მყავს, – წყნარად უპასუხა მდგმურმა, როგორც სჩვევია გაკოტრებულ კაცს, რომელსაც უბედურებამ ყველას მორჩილება ასწავლა.

მესამე წლის ბოლოს მამა გორიომ კიდევ უფრო შეამცირა თავისი ხარჯები, მესამე სართულზე გადასახლდა და თავის პანსიონის გადასახადი თვეში ორმოცდახუთ ფრანკამდე შეკვეცა. მან მიატოვა ბურნუთი. გაისტუმრა თავისი დალაქი და თმაზე პუდრის დაყრაც აიკვეთა. როდესაც მამა გორიო პირველად გამოვიდა გაუპუდრავი, მისმა დიასახლისმა გოცებისაგან შეჰყვირა მისი თმის ფერის დანახვაზე; თმა ჭუჭყიანი მომწვანო-რუხი ფერის ჰქონდა. მისი სახე, რომელიც იდუმალი კაემნისაგან შეუმჩნევლად დღითიდღე უფრო ნალვლიანი ხდებოდა, სასადილო მაგიდის დამამშვენებელ სახეთა შორის ყველაზე სასოწარკვეთილი ჩანდა. მაშინ უკვე ეჭვი აღარავის დარჩა: მამა გორიო გარყვნილი ბებრუცუნა იყო, რომლის თვალები მხოლოდ დახელოვნებულ ექიმს გადაურჩენია იმ წამალთა მავნე გავლენისაგან, რომლებიც მის სნეულებათათვის უნდა ყოფილიყვნენ აუცილებელი. თმის საზიზღარი ფერი გამოწვეული იყო სიყვარულის გადაჭარბებული განცხრომისა და იმ წამლების მიერ, რომლებსაც ის უთუოდ იღებდა ამ განცხრომათა გასახანგრძლივებლად. საცოდავი კაცის ფიზიკური და სულიერი მდგომარეობა თითქოს ამართლებდა ამ აბდაუბდას. როდესაც მას თავისი საუცხოო თეთრეული გაუცვდა, მის შესაცვლელად მან ყალამქარი იყიდა წყრთა თოთხმეტ სუდ. მისი ბრილიანტები, მისი ოქროს საბურნუთე, მისი ძეწკვი, მისი ძვირფასი ნივთები სულ სათითაოდ გაქრნენ. მან გაიხადა თავისი ღიღილოსფერი ფრაკი და საერთოდ მთელი თავისი მდიდრული ტანსაცმელი, და ზამთარ-ზაფხულ ეცვა უხეში წაბლისფერი მაუდის რედინგოტი, თხის მატყლის ჟილეტი და ნაცრისფერი ჯვალოს შარვალი. ის დღითიდღე შესამჩნევად ხდებოდა; წვივებზე ხორცი დაუვარდა; სახე, რომელიც მდაბიური

კეთილდღეობით ჰქონდა გადაჟღაჟებული, უზომოდ დაუნაოჭდა; შუბლი დაეღარა, ყბის ძვლები ამოუჯდა. ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე მისი ცხოვრების მეოთხე წლის განმავლობაში ის უკვე თავის თავს აღარ ჰგავდა. სადღა იყო სანდომიანი სამოცდაცხრა წლის მევერმიშელე, რომელიც ორმოცი წლისაზე უფროსი არ გეგონებოდათ, მაღალი და ჩასუქებული ბურჟუა, დაუჯერებლად ახალგაზრდული შესახედაობისა, რომლის ლაღი თავის დაჭერა გამვლელ-გამომვლელსაც ახარებდა, თავისი ჭაბუკური ღიმილით სახეზე; ის ახლა სამოცდაათი წლის გამოთაყვანებულ მოცახცახე, ფერმკრთალ მოხუცს დაემსგავსა. ერთ დროს ასე ცოცხალი ცისფერი თვალები ჩაუქრა. ჩაეფერფლა და მკრთალი ფოლადისფერი გაუხდა, აღარ ეცრემლებოდა, მაგრამ მათი წითელი კილოები თითქოს სისხლის ცრემლებით ტიროდნენ. ზოგს ის ზიზღს გვრიდა, ზოგს სიბრალულს. როცა მედიცინის ახალგაზრდა სტუდენტებმა შეამჩნიეს, რომ გორიოს ქვედა ტუჩი ჩამოშვებული ჰქონდა და სახის კუთხე აუზომეს, ჯერ დიდხანს უჩიჩხირეს, და რაკი ვერას გახდნენ, კრეტინიზმით დაავადებულად გამოაცხადეს იგი. ერთ საღამოს, სადილის შემდეგ, ქალბატონმა ვოკემ როგორღაც გამქირდავად ჰკითხა გორიოს: «რაო, თქვენი ქალიშვილები აღარ მოდიან თქვენ სანახავად?» ამით აგრძნობინა, შენი მამობა მეეჭვებაო. გორიო ამ კითხვაზე ისე შეკრთა, თითქოს დიასახლისის მისთვის წვეტიანი რკინა ეჩხვლიტოს.

– ხანდახან მოდიან, – უპასუხა მან აღელვებული ხმით.

– ოჰო! თქვენ მათ კიდევ ნახულობთ ხოლმე? – წამოიძახეს სტუდენტებმა, – ყოჩაღ, მამილო გორიო!

მაგრამ მოხუცმა ვერ გაიგო დაცინვა, რომელიც მისმა პასუხმა გამოიწვია. ის ისევ თავის ფიქრებში გაერთო, რაც ზერელე დამკვირვებლებს ბებრული ჭკუასუსტობით გამოწვეულ გამოყეყეჩებად მიაჩნდათ. მათ რომ გორიო კარგად სცნობოდათ, იქნებ ძლიერაც დაინტერესებულიყვნენ მისი ფიზიკური და სულიერი მდგომარეობით. მაგრამ ამაზე ძნელი გადასაჭრელი მათთვის არაფერი ჩანდა, თუმცა ადვილი გამოსარკვევი გახლდათ, ნამდვილად იყო თუ არა გორიო მევერმიშელე და ჰქონდა თუ არა სიმდიდრე, მაგრამ ხნიერი ხალხი, ვისაც მის მიმართ ცნობისმოყვარეობა აღეძრა, არასოდეს უბნის გარეთ არ გადიოდნენ და კლდეზე მიზრდილი ხამანწკებივით ცხოვრობდნენ პანსიონში. რაც შეეხება დანარჩენებს, როგორც კი ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩიდან გამოვიდოდნენ, მაშინვე პარიზის ცხოვრების ძლიერი ნაკადი ჩაითრევდა ხოლმე და დაავიწყებდა მათ მიერ აბუჩად აგდებულ საბრალლო მოხუცს. ამ გონებაშეზღუდული ადამიანების თვალში, ისევე როგორც ამ უზრუნველი ახალგაზრდების თვალშიც, მამა გორიოს ასეთი მწარე

სილატაკე და გამოშტერება შეუთავსებელი იყო სიმდიდრესთან და საერთოდ რაიმე უნართან. ხოლო იმ ქალების შესახებ კი, რომლებსაც ის თავის შვილებს უწოდებდა, ყველა იზიარებდა ქალბატონ ვოკეს აზრს. დიასახლისი სადამოებით ლაყბობასა და ჭორიკანობას დაჩვეული დედაკაცის მკაცრი ლოგიკით ამტკიცებდა:

– მამა გორიოს რომ ისეთი მდიდარი ქალიშვილები ჰყავდეს, როგორც ის ქალები არიან, მასთან რომ მოდიოდნენ ხოლმე სანახავად, ის ჩემს სახლში არ დადგებოდა, ისიც მესამე სართულზე, თვეში ორმოცდახუთ ფრანკად და არც მათხოვარივით ჩაცმული ივლიდა.

ამ საბუთების უარყოფა არაფრით შეიძლებოდა. ამიტომ 1819 წლის ნოემბრის მიწურულს, როდესაც ამ დრამამ იფეთქა, პანსიონის თითოეულ მდგმურს უკვე სავსებით გარკვეული შეხედულება ჰქონდა საბრალო მოხუცის შესახებ. არავითარი ცოლი ან ქალიშვილი მას არასოდეს ჰყოლია; გადაჭარბებულმა ვნებათა ღელვამ ის გადააქცია ლოკოკინად, ადამიანისმაგვარ მოლუსკად, რომელიც უნდა მოთავსებული იქნეს ქუდოსანთა კლასში, როგორც ერთმა გარეშე მოსადილემ, საბუნებისმეტყველო მუზეუმის თანამშრომელმა თქვა. გორიოს გვერდით პუარეც კი არწივი და ჯენტლმენი იყო. პუარე ლაპარაკობდა, მსჯელობდა, პასუხს იძლეოდა. მართალია, საუბარში სულ ერთია ის ბევრს არაფერს ამბობდა, რადგან ჩვეულებად ჰქონდა, მხოლოდ თავისი სიტყვებით გაემეორებინა ის, რასაც სხვები იტყოდნენ ხოლმე, მაგრამ მაინც ის ხელს უწყობდა საუბარს, ცოცხლობდა, გრძნობებს ამჟღავნებდა; მაშინ როდესაც მამა გორიო, იმავე მუზეუმის თანამშრომლის სიტყვით, მუდმივად გაყინვის წერტილზე იმყოფებოდა. ეჟენ დე რასტინიაკი იმ ხანებში შინიდან ისეთი განწყობილებით დაბრუნდა, რომელიც კარგად უნდა იყოს ცნობილი ნიჭით დაჯილდოებული ახალგაზრდებისათვის, ან მათთვის, ვისაც სიძნელეების გავლენით ებადება რჩეულ ადამიანთა თვისებები. პარიზში ცხოვრების პირველ წელიწადს, როდესაც ფაკულტეტზე სწავლის პირველი საფეხურების დამლევას ბევრი მეცადინეობა არ სჭირდებოდა, მას თავისუფალი დრო რჩებოდა, რომ მატერიალური პარიზის სანახაობანი და სიამოვნებანი ეგემნა. სტუდენტს დრო არ ეყოფა, თუ ის მოიწადინებს ყველა თეატრის რეპერტუარის გაცნობას, პარიზის ლაბირინთის დახლართული გზების გამოკვლევას, ზნე-ჩვეულებების შესწავლას, ენის ათვისებას, დედაქალაქის განსაკუთრებული გასართობების შეჩვევას, კარგი და ცუდი ადგილების შემოვლას, ლექციების მოსმენას და მუზეუმების სიმდიდრის აღნუსხვას. ამ დროს სისულელეები იტაცებენ, რომლებიც მის თვალში დიდ მნიშვნელობას იძენენ. მას თავისი

დიდი ადამიანი ჰყავს, კოლეჟ დე ფრანსის რომელიმე პროფესორი, ვისაც სწორედ იმიტომ უხდებიან ფულს, რომ თავისი აუდიტორიის დონეზე იდგეს. ის ყელსაბამს ისწორებს და ლამაზ პოზებს იღებს, რათა კომიკური ოპერის პირველ სართულში მჯდომარე რომელიმე ქალს თავი მოაწონოს. ასე თანდათანობით ეცნობა ის ცხოვრებას, ხალხში გამოდის, იფართოებს ცხოვრების ჰორიზონტს და ბოლოს ჩასწვდება ადამიანთა საზოგადოების სხვადასხვა ფენების ურთიერთობას. თუ დასაწყისში ის აღტაცებაში მოჰყავს მზიან დღეში ელისეს მინდვრებზე მწკრივად მოსეირნე ეტლებს, მალე შეშურდება, რატომ საკუთარი ეტლი არა მყავსო.

ეჟენმა შეუცნობლად გაიარა ეს შეგირდობის სკოლა, ვიდრე არდადეგებზე გაემგზავრებოდა შინ, მას შემდეგ, რაც სიტყვიერების და სამართლის მეცნიერებათა ბაკალავრის ხარისხები მიიღო, გაუქრა ბავშვობის ილუზიები და პროვინციული შეხედულებები. შეცვლილმა შეგნებამ და აღზნებულმა პატივმოყვარეობამ მამის სახლში ყოფნის დროს ფხიზელი თვალთ დაანახვა ყველაფერი თავის ოჯახში. მამა, დედა, ორი ძმა, ორი და და ერთიც კიდევ მამიდა, რომელსაც პენსიის მეტი სხვა სარჩო-საბადებელი არ გააჩნდა, რასტინიაკების პატარა მამულში ცხოვრობდნენ. ეს მამული, რომლის შემოსავალი დაახლოებით სამი ათას ფრანკს აღწევდა, მევენახეობის მერყევ ეკონომიკაზე იყო დამოკიდებული, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ყოველწლიურად საჭირო იყო ეჟენისთვის ათას ორასი ფრანკი გამოენახათ. მართალია, უმაღლვდნენ ოჯახის გაჭირვებას, მაგრამ ეჟენი მაინც ხედავდა ამას. ბავშვობაში დები მზეთუნახავები ეგონა და ახლა პარიზელ ქალებს ადარებდა, რომლებიც საოცნებო სილამაზის განსახიერებად მიაჩნდა. გრძნობდა, ჩვენი მრავალრიცხოვანი ოჯახის მომავალი არააო მტკიცე, და იმედი სულ ჩემზეა დამყარებულიო, ხედავდა წვრილმან ყაირათიანობას სანოვაგეზე, მთელ ოჯახთან ერთად სვამდა ჭაჭაზე დაყენებულ სასმელს, ერთი სიტყვით, ამჩნევდა უამრავ ისეთ გარემოებას, რისი აქ დასახელებაც ზედმეტი იქნებოდა და რამაც მას გაუათკეცეს ცხოვრებაში წარჩინების სურვილი და შთაუნერგეს დაწინაურების ტრფიალი. როგორც სულით ახოვან ადამიანებს სჩვევიათ, მას სურდა, მხოლოდ საკუთარი ღირსებების მოვალე ყოფილიყო. მაგრამ ის სულით ხორცამდე სამხრეთელი იყო; ამიტომ თავისი გადაწყვეტილებების შესრულების დროს უნდა განეცადა ის მერყეობა, რასაც ახალგაზრდა ადამიანი განიცდის გამწვანებულ ზღვაში, როდესაც არც ის იცის, თუ რა მიმართულებით წარმართოს თავისი ძალები და არც ის, თუ როგორი კუთხით დააყენოს თავისი იალქანი. ჯერ უნდოდა მეცადინეობას დასწავებოდა, მაგრამ მალე მიხვდა, აუცილებელია ნაცნობობა გავაზაო.

ისიც შეამჩნია, რა დიდი გავლენა აქვთ საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე ქალებს, ამიტომ გადაწყვიტა, საზოგადოებაში უნდა შევდგა ფეხი და იქ მფარველი მანდილოსნები უნდა გავიჩინოო. ვინ ეტყოდა მფარველობაზე უარს მგზნებარე და გონებამახვილ ახალგაზრდა კაცს, თუ ამასთან ერთად მის გზნებას და გონებას ზურგს უმაგრებს მოხდენილი ქცევა და ერთგვარი ნერვიული სილამაზე, რასაც ასე სულწასულად ეტანებიან ქალები? ასეთი აზრები ირეოდნენ მის გონებაში მინდვრად სეირნობის დროს, სადაც წინათ არა ერთხელ მხიარულად გაეტარებინა დრო თავის დებთან ერთად, რომლებსაც ახლა ის ძლიერ შეცვლილი ეჩვენებოდათ. მისი მამიდა, ქალბატონი დე მარსიაკი, სამეფო კარზე ნამყოფი იყო, სადაც უმაღლეს არისტოკრატias დაახლოებოდა. მამიდა ერთ დროს ხშირად იგონებდა ხოლმე ექვთან წარსულს და სწორედ ამ მოგონებებში აღმოაჩინა პატივმოყვარე ახალგაზრდამ ელემენტები მომავალი საზოგადოებრივი წარმატებისა. საზოგადოებრივი წარმატება კი არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო მისთვის, ვიდრე მისი წარმატება სამართლისმცოდნეობის სკოლაში; მან გამოჰკითხა თავის მამიდას, რომელი ნათესაობრივი კავშირების გაბმა შეიძლებოდა ხელახლა. მოხუცმა მანდილოსანმა ჩამოხერტყა გენეალოგიური ხის ტოტები და დაასკვნა, რომ მდიდარ ნათესავთა ეგოისტურ მოდგმაში, ყველა იმ ადამიანთაგან, ვისაც შეეძლო მისი მმისწულისთვის სამსახური გაეწია, ალბათ, ვიკონტ დე ბოსეანის მეუღლე ყველაზე ნაკლებ დაგვამადლისო დახმარებას. მან მისწერა ახალგაზრდა ქალს ძველებური ყაიდის წერილი, გადასცა ის ექვსს და უთხრა, თუ ვიკონტის მეუღლეს თავს მოაწონებ, ის მოგაძებნინებს სხვა ნათესავებსაცო. პარიზში რომ დაბრუნდა, რამდენიმე დღის შემდეგ, რასტინიაკმა თავისი მამიდის წერილი გაუგზავნა ქალბატონ დე ბოსეანს. ვიკონტის მეუღლემ პასუხად სახვალიო ბალზე მიიწვია ექვნი.

ასეთი იყო საერთო მდგომარეობა ოჯახურ პანსიონში 1819 წლის ნოემბრის ბოლოს. რამდენიმე დღის შემდეგ ექვნი ღამის ორ საათზე დაბრუნდა ქალბატონ დე ბოსეანის ბალიდან. თავდადებულმა სტუდენტმა ჯერ კიდევ ცეკვის დროს დადო აღთქმა, დაკარგული დროის ასანაზღაურებლად დილამდე ვიმეცადინებო. ბრწყინვალე საზოგადოებაში მიღებული სიამოვნებისაგან ცრუ ენერგიით აღტყინებული ექვნი პირველად აპირებდა ღამის გათევას ამ მდუმარე კვარტალში, იმ დღეს მან ქალბატონ ვოკესთან არ ისაძლია. ამიტომ მდგმურებს შეეძლოთ ეფიქრათ, რომ ბალიდან ის გარიჟრაჟამდე არ დაბრუნდებოდა, როგორც სხვა დროსაც ხშირად დაბრუნებულა პრადოს მხიარული საღამოებიდან ან ოდეონის ბალებიდან აბრეშუმის გატალახიანებული

წინდებით და მოღრეცილი სამეჯლისო ფეხსაცმელით. ვიდრე საბოლოოდ ურდულს გაუყრიდა, კრისტოფმა ჭიშკარი გააღო და ქუჩაში გაიხედა. სწორედ ამ დროს გამოჩნდა რასტინიაკი და მოახერხა თავის ოთახში უხმაუროდ ასვლა კრისტოფის თანხლებით, რომელიც სამაგიეროდ საკმაოდ ბევრს ხმაურობდა. ექენმა გაიხადა, ფეხები ფოსტლებში ჩაყო, ჩაიცვა გაცვეთილი რედინგოტი, დაანთო ტორფი ღუმელში და ისე სწრაფად მოემზადა სამუშაოდ, რომ მთელი ეს საკმაოდ წყნარი სამზადისი ისევ კრისტოფის ტლანქი ფეხსაცმელის ბრახაბრუხმა დაფარა. ექენი ერთხანს ჩაფიქრებული იჯდა, ვიდრე თავის სამართლის წიგნებში ჩაეფლობოდა. ქალბატონი დე ბოსეანის სახით მან გაიცნო პარიზის მოდების ერთ-ერთი დედოფალი, რომლის სახლი სენ-ჟერმენის გარეუბანში ყველაზე სასიამოვნოდ ითვლებოდა. ამასთანავე ერთად, ვიკონტის მეუღლე სახელითაც და სიმდიდრითაც არისტოკრატიული სამყაროს ერთ-ერთი მწვერვალი იყო. მამიდის, დე მარსიაკის წყალობით, ღარიბი სტუნდენტი კარგად მიიღეს იმ სახლში, მაგრამ მას ჯერ კიდევ მთლიანად შეგნებული არ ჰქონდა, რა დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა მისთვის ასეთ კეთილგაწყობას. ამ მოვარაყებულ დარბაზებში შესვლა უდრიდა უმაღლესი კეთილშობილების სიგელს. ამ უაღრესად კარჩაკეტილ საზოგადოებაში ერთხელ გამოჩენა ნიშნავდა, რომ მან საერთოდ ყველგან შესვლის უფლება მოიპოვა. ბრწყინვალე კრებულის მიერ თვალმოჭრილმა ექენმა ძლივს მოახერხა ორიოდე სიტყვით მიემართა ვიკონტის მეუღლისათვის და იმითღა დაკმაყოფილდა, რომ პარიზელ ღვთაებათა შორის, რომლებიც გუნდ-გუნდად ირეოდნენ ამ რაუტზე, გამოარჩია ერთი ისეთი ქალთაგანი, ვისაც ყმაწვილი კაცები აუცილებლად აღმერთებენ ხოლმე. გრაფ დე რესტოს მეუღლე ანასტაზი, მაღალი და აშოლტილი ქალი, მთელ პარიზში განთქმული იყო ტანკენარობით. წარმოიდგინეთ დიდრონი შავი თვალები, საუცხოო ხელები, კოხტა ფეხები, მოძრაობებში ცეცხლი _ ასეთი იყო ქალი, რომელსაც მარკიზ დე რონკეროლი ჯიშინ ცხენს ადარებდა. ნერვული სინატიფე ვერაფერს აკლებდა მის ხორციელ მშვენიერებას; ყოველი მისი ნაკვთი სავსე და მომრგვალებული იყო, მაგრამ ზედმეტ სიმსუქნეს მას ვერ დასწამებდით. წმინდა სისხლის ცხენი, ჯიშინი ქალი და სხვა ამგვარი გამოთქმები იმ ხანებში ახლად იწყებდნენ ზეციური ანგელოზების, ოსიანისეული სახეების და საერთოდ დენდიზმის მიერ უკუგდებული ძველებური სასიყვარულო მითოლოგიის განდევნას. რასტინიაკისთვის კი ქალბატონი ანასტაზი დე რესტო მხოლოდ სანატრელი ქალი იყო. კავალერთა სიაში, რომელიც ამ მანდილოსანს თავის მარაოზე ჰქონდა ჩამოწერილი, ექენმა ორი ცეკვა დაიბევა და პირველივე კონტრდანსის დროს მოახერხა მასთან გამოლაპარაკება.

– სად შეიძლება თქვენი ნახვა, ქალბატონო? – პირდაპირ შეეკითხა ექვნი მღელვარე გატაცებით, რაც ასე ძალიან მოსწონთ ქალებს.

– სადა? – უპასუხა ქალმა, – ბულონის ტყეში, ბუფონებთან, ჩემთან და საერთოდ ყველგან.

და თამამი სამხრეთელი შეეცადა დაახლოებოდა გრაფის მომხიბლავ მეუღლეს, რამდენადაც ახალგაზრდა კაცს შეუძლია დაუახლოვდეს ქალს ერთი კონტრდანსისა და ერთი ვალსის განმავლობაში. ექვნი ქალბატონ დე ბოსეანის ბიძაშვილად გააცნო თავი ქალს, რომელიც მან წარჩინებულ მანდილოსნად მიიღო, ხოლო ამ უკანასკნელმა ის თავის სახლში დაპატიჟა და ნება დართო შინაურულად ევლო მასთან. გამოთხოვებისას გრაფის მეუღლემ ისე გაუღიმა რასტინიაკს, რომ მან გადაწყვიტა, აუცილებლად უნდა მივიდო მასთან სადარბაზოდო. თავისდა საბედნიეროდ, ის შეხვდა ისეთ ადამიანს, რომელმაც სასაცილოდ არ აიგდო მისი უცოდინარობა, რაიცა მომაკვიდნებელ ცოვად ითვლებოდაკოლენკურებს, მაქსიმ დე ტრაიებს, დე მარსეებს, აჟუდა-პინტოებს, ვანდენესებს და სხვა იმდროინდელ გამოჩენილ დარდიმანდებს შორის, რომლებიც მაშინ თავმომწონედ დაფარფაშობდნენ ულამაზეს ქალთა საზოგადოებაში – ლედი ბრენდონის, დიუკ დე ლანჟეს მეუღლის, გრაფ დე კერგარუეტის მეუღლის, ქალბატონი დე სერიზის, დიუკ დე კარილიანოს მეუღლის, გრაფ ფეროს მეუღლის, ქალბატონი დე ლანტის, მარკიზ დ'ეგლემონის მეუღლის, ქალბატონი ფირმიანოს, მარკიზ დე ლისტომერის მეუღლის, მარკიზ დ'ესპარის მეუღლის, დიუკ დე მოფრინიეზის მეუღლის და გრანლიეს გვარის მანდილოსნებს შორის. მაშასადამე, თავისდა საბედნიეროდ მიამიტი სტუდენტი წააწყდა მარკიზ დე მონრივოს, დიუკ დე ლანჟეს მეუღლის საყვარელს, ბავშვით გულუბრყვილო გენერალს. გენერალმა აუხსნა, გრაფ დე რესტოს მეუღლე ცხოვრობს ჰელდერის ქუჩაზეო. კარგია ახალგაზრდობა, როცა მაღალ საზოგადოებაშიც ცხოვრება გწყურია, ქალზე ოცნებობ და ხედავ, რომ შენ წინაშე ორი სახლის კარი იღება! როცა შეგიძლია სენ-ჟერმენის გარეუბანში ვიკონტ დე ბოსეანის სახლში შედგა ფეხი და შოსე დ'ანტენზე გრაფ დე რესტოს მეუღლის წინაშე მოიდრიკო მუხლი! კარგია, როცა პარიზის სალონების ანფილადას გაჰყურებ. შენი თავი საკმაოდ ლამაზ ყმაწვილად მიგაჩნია და ფიქრობ, იქ მოვიპოვებ დახმარებასა და მფარველობას ქალის გულშიო! როდესაც საკმაო პატივმოყვარეობას გრძნობ და ძალაც შეგწევს ამაყად შეხტე დაჭიმულ თოკზე, რომელზედაც ჯამბაზივით უშიშრად უნდა გაიარო ისე, რომ ფეხი არ დაგიცდეს და იმავე დროს წონასწორობის დასაცავდ მომაჯადოებელი ქალის სახით ყველაზე უფრო სანდო

დამხმარე გყავს! ასეთი აზრებითა, და ამ ქალის წინაშე, რომელიც აქ, ტორფის ღუმელის გვერდით, სილატაკისა და კანონთა კრებულის შუა მშვენიერ ლანდად ედგა თვალწინ ექენს, ვინ არ შეეცდებოდა მასავით გონების თვალთ გაანეჭვრიტა მომავალი, ვინ არ დაინახავდა მომავალში წარმატებებს? ფიქრებში გართულმა ექენმა ისე გულუხვად დაიწყო თავისი მომავალი ბედნიერების აღრიცხვა, რომ თავისი თავი უკვე ქალბატონ დერესტოს გვერდით წარმოიდგინა, მაგრამ ამ დროს ღამის დუმილი დაარღვია ამოოხვრამ, რომელიც წმინდა იოსების კვნესას ჰგავდა. ოხვრა ისე მოხვდა ახალგაზრდა კაცის გულს, როგორც სულთმობრძავის ხრიალი. მან წყნარად გამოალო თავისი ოთახის კარი და როდესაც დერეფანში გამოვიდა, მოხუცი გორიოს კარების ძირში განათებული ხაზი შენიშნა. ექენი შეშფოთდა, ავად არ იყოს ჩემი მეზობელიო, მისი კარის ჭუჭრუტანით ოთახში შეიხედა და დაინახა, რომ გორიო რაღაცას საქმიანობდა; მაგრამ ეს საქმიანობა იმდენად საეჭვო ეჩვენა, რომ გადაწყვიტა, საზოგადოებისათვის სამსახური გაეწია და კარგად გამოერკვია ამ ეგრეთ წოდებული მევერმიშელეს ღამის ოინები. მამა გორიოს გადაებრუნებინა მაგიდა, მისი ხარისხისთვის მიება მოოქროვილი ვერცხლის თეფში და მათლაფა და ახლა რაღაცას თოკის მსგავსს ახვევდა გარშემო და ისე ღონივრად უჭერდა, რომ ეს ძვირფასად ნაჭედი ნივთები მთლად დაეგრინა, უთუოდ იმისთვის, რომ ზოდებად გადაეექცია.

«დახე, ერთი! კაციც ესა ყოფილა! – გაიფიქრა რასტინიაკმა მოხუცის ძარღვიანი მკლავების დანახვაზე, რომელიც თოკით მოვარაყებულ ვერცხლს ცომივით უხმაუროდ ზელავდა. – ნეტავი ქურდი ხომ არ არის, ან ნაქურდალის შემნახავი, არამქონედ გვაჩვენებს თავს და მათხოვარივით ცხოვრობს, რათა უფრო დაუბრკოლებლივ მისდიოს თავის ხელობას?» – გაიფიქრა ექენმა და ერთი წამით ჭუჭრუტანას მოსცილდა.

სტუდენტმა ისევ ჭუჭრუტანაში გაიხედა. მოხუც გორიოს უკვე თოკი შემოეხსნა; მან აიღო ვერცხლი, დადო მაგიდაზე, რომელზედაც წინასწარ თავისი საბანი გადაეფარებინა და დაუწყო მას გორება, რომ მისთვის მრგვალი ძელაკის ფორმა მიეცა; ეს ოპერაცია მან გასაოცარი სიმარდით შეასრულა.

«პოლონეთის მეფე ავგუსტივით ღონიერი კი ყოფილა და!» – თავის გულში თქვა ექენმა.

როდესაც ვერცხლი თითქმის დამრგვალდა, მოხუცმა გორიომ ნაღვლიანად დახედა თავის ნამოქმედარს და თვალში ცრემლი მოადგა; შემდეგ შეუბერა დახვეულ სანთელს,

რომლის შუქზედაც მან დაგრიხა ვერცხლი, და ექენმა გაიგონა როგორი ოხვრით დაწვა მოხუცი.

«გიჟია», – გაიფიქრა სტუდენტმა.

– საბრალო ბავშვი! – ხმამალა თქვა მამა გორიომ.

ამ სიტყვების შემდეგ რასტინიაკმა გადაწყვიტა, დუმილი მიჯობს, რათა უსამართლოდ არაფერი დავწამო ჩემს მეზობელსო. ის-ის იყო თავის ოთახში შებრუნებს აპირებდა, რომ ანაზადად რაღაც ხმაური შემოესმა, თითქოს კიბეზე რბილი ნაბდის ფეხსაცმლიანი კაცები ამოდიანო. ექენმა ყური მიუგდო და მართლაც, ორი კაცის სუნთქვა გაარჩია. მაგრამ ვერც ფეხის ხმა გაიგონა, ვერც კარის ჭრიალი, ისე უცებ გამოჩნდა ბჟუტავი სინათლე მეორე სართულზე, ვოტრენის ოთახში.

«აი, რამდენი საიდუმლოება იმალება ოჯახურ პანსიონში!» – გაიფიქრა სტუდენტმა.

ის რამდენიმე საფეხურით ჩამოვიდა, სმენად იქცა და ოქროს ჩხრიალს მოჰკრა ყური. მალე სინათლე ჩაქრა და ისევ მოესმა ორი ადამიანის სუნთქვა, თუმცა კარს არც ახლა გაუჭრიალებია. შემდეგ ორივენი კიბეზე ჩავიდნენ და ხმაური თანდათან მისუსტდა.

– ვინ მოდის? – დაიძახა ქალბატონმა ვოკემ თავის ოთახის ფანჯრიდან, რომელიც ხმაურზე გამოეღო.

– ეს მე ვბრუნდები შინ, დედილო ვოკე, – უპასუხა ვოტრენმა ბოხი ხმით.

«საოცარია! კრისტოფმა ხომ ურდულები ჩაუგდო», – გულში გაივლო ექენმა, როცა ოთახში დაბრუნდა. პარიზში თურმე ღამით ფხიზლად უნდა იყო, თუ გინდა იცოდე, შენს გარშემო რა ხდება.

ამ ორმა პატარა შემთხვევამ ექენი გამორკვია თავისი პატივმოყვარე და სატრფიალო ფიქრებისაგან და მან მეცადინეობა დაიწყო. მაგრამ მაინც ხან გორიოს შესახებ აღძრული ეჭვები უფანტავდნენ ყურადღებას, ხან ქალბატონ დე რესტოს სახე, რომელიც წამდაუწუმ თვალწინ წარმოუდგებოდა ხოლმე, როგორც ბრწყინვალე ბედის მახარობელი, და ამიტომ ბოლოს და ბოლოს ის დაწვა და მკვდარივით ჩაეძინა. ათ ღამეს რომ გადაწყვიტოს ახალგაზრდა კაცმა მუშაობა, აქედან შვიდ ღამეს უსათუოდ ძილი მოერევა. ღამის ტეხა მხოლოდ იმას შეუძლია, ვინაც ოცი წლის ასაკს გადააბიჯა.

მეორე დილას პარიზში სქელი ბურუსი იდგა, რომელშიც ხანდახან ისე გაეხვევა ხოლმე ქალაქი, რომ უაღრესად სიზუსტის მოყვარული ადამიანებიც კი ვერ იტყოდნენ ახლა, რა დროა. არა ერთი საქმიანი პაემანი ჩაიშლება ასეთ დღეს. გგონია, რომ დილის რვა საათია, სინამდვილეში კი უკვე შუადღე დამდგარა. უკვე ათის ნახევარი გახლდათ, მაგრამ

ქალბატონი ვოკე ჯერ არ ამდგარიყო ლოგინიდან. კრისტოფი და სქელი სილვია, რომლებიც აგრეთვე გვიან ამდგარიყვნენ, დამშვიდებული გაიხლებოდნენ ყავას პანსიონერებისათვის განკუთვნილი რძიდან მოხდილი ნაღებით; სილვია დიდხანს ადუღებდა ხოლმე რძეს, რომ ქალბატონ ვოკეს ეს უკანონო ხარკი არ შეემჩნია.

– სილვია, – თქვა კრისტოფმა და გახუხული პურის პირველი ნაჭერი ჩააწო რძეში, – ბატონი ვოტრენი, რაც არ უნდა იყოს, მაინც კარგი კაცია. წუხელისაც ვიღაც ორნი მოვიდნენ. ქალბატონმა თუ რამე იკითხა, არაფრის თქმა არ არის საჭირო.

– მერე რამე მოგცა?

– ასი სუ მომცა ამ თვეში, ვითომდა «გაჩუმდიო».

– ერთი ეგა და მეორე ქალბატონი კუტიური არ წუწურაქობენ, თორემ დანარჩენი ყველანი იმას ცდილობენ, როგორმე მარცხენა ხელით წაგგლიჯონ, რასაც საახალწლოდ მარჯვენა ხელით გაჩუქებენ ხოლმე, – თქვა სილვიამ.

– მერედა რას იძლევიან? – შენიშნა კრისტოფმა. – საცოდავ ას სუს. უკვე ორი წელიწადი შესრულდა, რაც ბებერი გორიო თავისი ხელით იწმენდს ფეხსაცმელს. ის კრიჟანგი პუარე ხომ ვაქსს სულ არ ხმარობს და უმაღლ ამოლოკავს, ვიდრე თავის ჯღანებს წაუსვამდეს, ის კნაჭა სტუდენტი, მართალია, ორმოც სუს მამლევს, მაგრამ ჯაგრისები უფრო მეტისა მიცვდება. თანაც თავის ძველ ტანისამოსს ყიდის. ეს რა ჯურღმულში ვართ!

– ეჰ! – თქვა სილვიამ და პატარ-პატარა ყლუპებით მოსვა ყავა, – ჩვენი ადგილები კიდევ სხვებისას სჯობია ამ ჩვენს უბანში. მაინც არა გვიშავს რა. მაგრამ, კრისტოფ, რაკი ჩვენს ძია ვოტრენზე ჩამოვარდა ლაპარაკი, შენთვის ხომ არავის არაფერი უთქვამს?

– კი, მითხრეს. ამ რამდენიმე დღის წინ ქუჩაში ერთი კაცი შემხდა და შემეკითხა: «თქვენთან ხომ არ ცხოვრობს ერთი მსხვილი კაცი, რომელიც ქილვაშებს იღებავსო?» მე ვუთხარი, არა ბატონო, ის არ იღებავს. იმისთანა მხიარულ კაცს მაგისტრის სადა სცალია-მეთქი. მერე მე ეს ბატონ ვოტრენს მოვახსენე და იმან მიპასუხა: «კარგად გითქვამს, ჩემო ბიჭო! მუდამ ეგრე უნდა უპასუხო. იმაზე ცუდი არაფერია, როცა შენს ნაკლს სხვას გააგებინებ. ამით შეიძლება ქორწილი ჩაგეშალოსო».

– ხომ იცი, ერთხელ მეც ჩამაცივდნენ ბაზარში, ხომ არ გინახავს პერანგს როგორ იცვამსო. მოდი, ნუ გაგეცინება!.. გესმის, – უცებ შეწყვიტა მან სიტყვა, – ვალ-დე-გრასზე საათმა ჩამოჰკრა, ათს თხუთმეტი წუთი აკლია და ჯერ არავინ ამდგარა.

– ერთი შენც! ყველანი წასული არიან. ქალბატონი კუტიური და მისი გოგო დილის რვა საათზე წავიდნენ სენტ-ეტიენის ეკლესიაში საზიარებლად. მამა გორიოც გავიდა და

თან რაღაცა შეხვეული გაიტანა. სტუდენტი მხოლოდ ათი საათისათვის დაბრუნდება ლექციის შემდეგ. მე სწორედ კიბეს ვასუფთავებდი და დავინახე, როგორ წავიდნენ, მამა გორიომ კიდევაც წამკრა თავისი ამანათი, რომელშიაც რაღაცა რკინასავით მაგარი ჰქონდა. ნეტავი მაინც რას აკეთებს ის ბებრუცუნა? სხვები იმ საწყალს ბზრიალასავით აქეთ-იქით ატრიალებენ, მაგრამ მაინც კარგი კაცია და ყველას სჯობია. მართალია, ბევრს არაფერს მამლევს, მაგრამ, სამაგიეროდ, ხანდახან იმ ქალბატონებთან რომ გამგზავნის, გაგიხარია, ისინი მაჩუქებენ ხოლმე არყის ფულს. თვითონაც კი კობტად არიან გამოწყობილი.

– იმათზე ხომ არ ამბობ, რომლებსაც თავის ქალიშვილებად ასაღებს? მაგათთანა თორმეტი ჰყავს.

– მე იმ ორის გარდა არავისთან ვყოფილვარ. ისინი აქაც მოდიოდნენ.

– უიმე, ქალბატონი ამდგარა, უნდა მივხედო, თორემ ერთ ვაიუბედურებას დამაწევს. კრისტოფ, შენ რძეს უყურე, კატა არ მივიდეს.

სილვია ქალბატონთან ავიდა.

– ასეთი ამბავი სად გაგონილა, სილვია! თურმე ათს ჩარექი ჰკლებია და თქვენ არც კი მალვიძებთ! ესეთი რამ ჯერ არ მომხდარა.

– ეს სულ ნისლის ბრალია; ისე ჩამოწოლილა, რომ დანით საჭრელია სწორედ.

– მერე საუზმის საქმე როგორაა?

– რა დროს საუქმეა! თქვენს მდგმურებს, ალბათ, ეშმაკი შესჯდომიათ, ყველანი სისხამ დილით გაქცეულან.

– სწორად ილაპარაკე, სილვია, – შენიშნა ქალბატონმა ვოკემ. – უნდა თქვა, დილაადრიანად.

– ეჰ, ქალბატონო, ისე ვიტყვი, როგორც თქვენ გესიამოვნებათ. ასე რომ, საუზმე ათ საათზედაც შეგიძლიათ მიირთვათ. მიშონეტას და პუარეს ჯერ არ გაუღვიძიათ. სახლში მათ მეტი არავინაა და მათაც კუნძებივით სძინავთ, მაინც კუნძები არიან.

– კი, მაგრამ, სილვია, შენ ორივეს ისე ახსენებ ერთად, თითქოს...

– თითქოს რა? – მიუგო სილვიამ და სულელურად გადაიხარხარა, – ალხანას ჩალხანა არ გამოელევა.

– საკვირველია, სილვია, როგორ შემოვიდა წუხელის ბატონი ვოტრენი მას შემდეგ, რაც კრისტოფმა ურდულები ჩაუგდო კარს?

– პირიქით, ქალბატონო, რასა ბრძანებთ, კრისტოფმა გაიგო ბატონი ვოტრენის მოსვლა და კარის გასაღებად ჩავიდა. თქვენ კი, ვინ იცის, რა იფიქრეთ...

_ მომაწოდე ჩემი ტანისამოსი და ჩქარა წადი, საუზმეს მიხედე. დარჩენილ ცხვრის ხორცს კარტოფილი მიუწყვე და მოხარშული მსხალიც შემოიტანე, აი, ის, ცალი ორი ლიარი რომ ღირს.

რამდენიმე წუთის შემდეგ ქალბატონი ვოკეც ჩამოვიდა, სწორედ იმ დროს, როცა მის კატას თათით გადაეგდო რძიან ჯამზე დახურული თეფში და გამალებული სვლეპდა რძეს.

_ მისტიგრი, _ დაიყვირა მან.

კატა დაფრთხა, მაგრამ ისევ მობრუნდა და ფეხებზე გაეხახუნა.

_ ჰო, ჰო, მომელაქუცე, შე ქურდბაცაცავ! _ უთხრა მან კატას, _ სილვია! სილვია!

_ რა გნებავთ, ქალბატონო?

_ ნახე, რამდენი რძე შეუსვლეპია კატას!

_ ეს სულ იმ პირუტყვი კრისტოფის ბრალია, მე ვუთხარი, რომ სუფრა გაეშალა. სად გადაიკარგა? ნუ წუხხართ, ქალბატონო, ამ რძეს მამა გორიოს ჩავუსხამ ყავაში. ცოტა წყალს გავურევ და ვერაფერს შეამჩნევს. ის მაინც არაფერს უყურებს, იმასაც კი ვერ ამჩნევს, თუ რას ჭამს.

_ სად წასულა ის ტაკიმასხარა? _ იკითხა ქალბატონმა ვოკემ და თეფშების დალაგება დაიწყო.

_ ვინ იცის? ეშმაკმა ნუ იცის მისი ამბავი.

_ დღეს ძილი მეტი მომივიდა, _ შენიშნა ქალბატონმა ვოკემ.

_ ვარდივით კი ღვივით, ქალბატონო...

ამ დროს ზარმა გაიწვრიალა და სასადილოში შემოვიდა ვოტრენი, რომელიც ბოხი ხმით მღეროდა:

დიდხანს ვიარე ქვეყნადა

და ყველგან, სადაც ვიყავი...

_ ოჰ! ოჰ! დილა მშვიდობისა, დედილო ვოკე, _ მიესალმა ის, როდესაც შეამჩნია დიასახლისი და მკლავები მოხვია.

_ კარგი ერთი, გეყოფათ...

_ მითხარით, თავხედო-თქო! თქვით, რაღა. ხომ გინდათ, რომ თქვათ? რაც იყოს, იყოს, გიშველით სუფრის გამლას. ხომ კარგი ვარ, არა?

შავგვრემნებსა და ქერებსა

ქალებს ვეტროდი...

მე ახლა საოცარი რამ ვნახე...

გიჟსავით...

_ რა? _ ჰკითხა ქვრივმა.

_ ცხრის ნახევარზე მამა გორიო დოფინის ქუჩაზე იყო ოქრომჭედელთან, რომელიც ძველ სუფრის ვერცხლეულსა და ყაითნებს ყიდულობს. გორიომ კარგ ფასად მიჰყიდა იმას რაღაც მოოქრული ვერცხლის ჭურჭელი, რომელიც ხელმიუჩვეველი კაცისათვის საკმაოდ მაგრა დაეგრიხა.

_ კარგი ერთი! მართლა?

_ დიახ. მე, ის იყო, ერთი მეგობარი გავაცილე, რომელიც საფოსტო-სამგზავრო კომპანიის დახმარებით სამუდამოდ ტოვებს საფრანგეთს, და შინ ვბრუნდებოდი. დავუცადე მამა გოიოს, რომ თვალყური მედევნებინა მისთვის: იქნებ სასაცილო რამე ვნახო-მეთქი. ის ჩვენს უბანში მობრუნდა, დე გრეს ქუჩაზე, და ერთ ცნობილ მევახშესთან შევიდა, გვარად გობსეკთან; ეს გობსეკი იმისთანა გაქნილი ვინმეა, რომ მამამისის ძვლებისგან დომინოს ქვეს გააკეთებს; ებრაელია, არაბი, ბერძენი თუ ბოშა, ვერ გაიგებ, მაგრამ მისი გაქურდვა კი ძნელია, რადგან ფულებს ბანკში ინახავს.

_ ნეტა რას აკეთებს მაინც მამა გორიო?

_ აკეთებს კი არა, აფუჭებს. ის შტერი იმდენად სულელია, რომ თავის ქონებას ქალებს ახარჯებს, რომლებიც...

_ აგერ ისიც! _ თქვა სილვიამ.

_ კრისტოფ, _ დაიძახა მამა გორიომ, _ ამოდი ჩემთან.

კრისტოფი გაჰყვა გორიოს და მალე ისევ ჩამოვიდა.

_ სად მიხვალ? _ ჰკითხა ქალბატონმა ვოკემ თავის მსახურს.

_ ბატონმა გორიომ დამსაქმა.

_ ეგ რაღაა? _ თქვა ვოტრენმა და კრისტოფს ხელიდან გამოსტაცა წერილი, რომელზედაც ეწერა: გრაფ დე რესტოს მეუღლეს ანასტაზის. _ საით მიდიხარ? ჰკითხა მან კრისტოფს და წერილი დაუბრუნა.

_ ჰელდერის ქუჩაზე. ნაბრძანები მაქვს ეს საკუთარ ხელში მივართვა ქალბატონს.

_ შიგ რა დევს? _ თქვა ვოტრენმა და წერილს სინათლეზე გახედა, _ ბანკის ბილეთი? არა. _ მან გახსნა კონვერტი. _ განადღებული თამასუქი! _ წამოიძახა მან. _ აი, ჯანდაბა! რა თავაზიანი ყოფილა ეს ბებრუცუნა. წადი, შე გამოქექილო, შენა, _ უთხრა მან კრისტოფს,

თავისი ვეება თათი დააფარა თავზე და ბზრიალასავით შემოატრიალა, – კარგ ქირას მიიღებ.

სუფრა გაშალეს. სილვია რძეს ადუღებდა. ქალბატონი ვოკე ღუმელს ანთებდა ვოტრენის დახმარებით, რომელიც ისევ დიღინებდა:

დიდხანს ვიარე ქვეყნადა
და ყველგან, სადაც ვიყავი...

როდესაც ყველაფერი მზად იყო, ქალბატონი კუტიური და მადმუაზელ ტაიფერიც დაბრუნდნენ.

– ასე დილაადრიან საიდან მობრძანდებით, ჩემო კარგო? – ჰკითხა ქალბატონმა ვოკემ ქალბატონ კუტიურს.

– ჩვენ სენტ-ეტიენ დიუ მონის ეკლესიაში ვიყავით სალოცავად; დღეს ხომ ბატონ ტაიფერთან უნდა წავიდეთ! საბრალო პატარა, ფოთოლივით ცახცახებს, – განაგრძო ქალბატონმა კუტიურმა, ღუმელს მიუჯდა და მის კარს ფეხსაცმელები მიაბჯინა, რომლებსაც ორთქლი აუვიდათ.

– გათბით, ვიქტორინე, – უთხრა ქალბატონმა ვოკემ.

– კარგია, ღმერთს რომ შესთხოვთ, მამათქვენის გული მოაღბოს. – თქვა ვოტრენმა და ობოლს სკამი მიუდგა, – მაგრამ მარტო ეგ არ კმარა. თქვენ გჭირიათ მეგობარი, რომელიც იკისრებს პირში უთხრას სიმართლე იმ ვაჟბატონს, იმ ველურს, რომელსაც, ამბობენ, სამი მილიონი აქვსო და თქვენ კი მზითევს არ გაძლევთ. ჩვენს დროში მზითევი ლამაზ ქალიშვილსაც სჭირდება.

– საბრალო ბავშვი! – თქვა ქალბატონმა ვოკემ. – ნახავთ, თუ ის აჯამი მამათქვენი რაიმე უბედურებას არ მოიწევს.

ამ სიტყვებზე ვიქტორინეს თვალში ცრემლი მოადგა და ქალბატონმა კუტიურმა ქვრივს ანიშნა, გაჩუმდითო.

– ერთხელ მაინც შეგვძლებოდა მისი ნახვა, ერთხელ მაინც მომეხერხებინა მასთან ლაპარაკი, რომ გადამეცა მისი მეუღლის უკანასკნელი წერილი, – განაგრძო საინტენდანტოს კომისრის ქვრივმა, – ფოსტით ვერ გავბედე წერილის გაგზავნა; ის ჩემს ნაწერს იცნობს...

– ჰოი, უმანკო, უბედურნო, დევნილნო ქალნო! – სიტყვა გააწყვეტინა ვოტრენმა, – მაშ აგრე ყოფილა თქვენი საქმე? ამ რამდენიმე დღეში მე თვით ჩავერევი თქვენს საქმეებში და ყველაფერი რიგზე წავა.

– ოჰ, ბატონო ჩემო! – უთხრა ვიქტორინემ და ნამიანი, მაგრამ იმავე დროს მხრუვალე მზრა მიაპყრო ვოტრენს, რომელიც ამის გამო მაინც არ აღელვებულა. – თუ თქვენ იცით რაიმე საშუალება, რომ მამაჩემამდე მიაღწიოთ, უთხარით მას, რომ მისი სიყვარული და დედაჩემის პატიოსნება ჩემთვის მთელი ქვეყნის საუნჯეზე უფრო უძვირფასესია. თუ თქვენ მოახერხებთ და მის მკაცრ გულს მოალობთ, მე თქვენთვის ვილოცებ. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ჩემი მადლობა...

«დიდხანს ვიარე ქვეყნადა», – ირონიული ხმით წაიმღერა ვოტრენმა.

ამ დროს ჩამოვიდნენ გორიო, მადმუაზელ მიშონო და პუარე. ისინი, ეტყობა, საწებლის სუნს მოეზიდა, რომელსაც სილვია ამზადებდა გუშინდელი ცხვრის ხორცისთვის. სწორედ ათი საათი ჩამოჰკრა, როდესაც შვიდმა თანამესუფრემ ერთმანეთს დილა მშვიდობისა უსურვა და ყველანი სუფრას შემოუსხდნენ: იმ წუთშივე ქუჩიდან სტუდენტის ფეხის ხმაც შემოესმათ.

– კარგია, ბატონო ეჟენ, – მიეგება მას სილვია, დღეს თქვენც სხვებთან ერთად ისაუზმებთ.

სტუდენტი მიესალმა მდგმურებს და მამა გორიოს გვერდით დაჯდა.

– საოცარი ამბავი შეემთხვა, – თქვა მან, ბლომად ცხვრის ხორცი გადაიღო და პურის ნაჭერი მოიჭრა, რომელიც ქალბატონმა ვოკემ ჩვეულებისამებრ თვალით ასწონა.

– ამბავი შეგემთხვათ? – შეეკითხა პუარე.

– მერედა რად გიკვირთ, ბებერო დოყლაპიავ? – უთხრა ვოტრენმა პუარეს. – ბატონი ეჟენი თითქოს იმისთვისაა განგებ დაზადებული, რომ სხვადასხვა ამბები შეემთხვას.

მადმუაზელ ტაიფერმა მორცხვად გადახედა ახალგაზრდა სტუდენტს.

– გვიამბეთ რა შეგემთხვათ, – სთხოვა ქალბატონმა ვოკემ.

– გუშინ ვიყავი ბალზე ვიკონტ დე ბოსეანის მეუღლესთან, ჩემს ნათესავთან. მას საუცხოო სახლი აქვს, აბრეშუმგაკრული კედლებიანი დარბაზებით დამშვენებული; მან მდიდრული წვეულება გადაგვიხადა, რომელზედაც მე დრო გავატარე მეფ...

– უკასავით, – ჩაურთო ვოტრენმა.

– რა გსურთ მაგითი თქვათ, ბატონო, – ჰკითხა ეჟენმა ფიცხლავ.

– მე ვთქვი მეფუკასავით-მეთქი, რადგან მეფუკები უფრო კარგ დროს ატარებენ, ვიდრე მეფეები.

– ეს მართალია; მე მირჩევნია ეგ პატარა უდარდელი ფრინველი ვიყო, ვიდრე მეფე, რადგან... – თქვა «კვერის დამკვრელმა» პუარემ.

– იქ მე ვიცეკვე, – განგრძნო სტუდენტმა, – ულამაზეს ქალთან, ერთი გრაფის მომხიბლავ მეუღლესთან, რომელზე უფრო წარმტაცი არსება მე არ მინახავს. თმა შემკული ჰქონდა ატმის ყვავილით, გვერდზე დაბნეული ჰქონდა სურნელოვანი ცოცხალი ყვავილების მშვენიერი თაიგული; მაგრამ, ეჰ! თქვენ თვითონ უნდა გენახათ, განა შესაძლებელია ცეკვით აღფრთოვანებული ქალის სიტყვით აღწერა! ჰოდა, ამ დილას ცხრა საათზე შემხვდა ეს ღვთაებრივი ქალი, ფეხით მოდიოდა დე გრეს ქუჩაზე. ოჰ! გული ამიკანკალდა, მე წარმოვიდგენე, რომ...

– ის აქ მოდიოდა, – სიტყვა ჩამოართვა ვოტრენმა და სტუდენტს ღრმა მზერა მიაპყრო, – რა თქმა უნდა, ის მოხუც გობსეკთან მიდიოდა, მევახშესთან. თუ თქვენ როდისმე პარიზელი ქალის გულს გაქეჟავთ, საყვარელზე უმაღლ იქ მევახშეს იპოვით. თქვენს გრაფის მეუღლეს ანასტაზი დე რესტო ჰქვია და ჰელდერის ქუჩაზე ცხოვრობს.

ამ სახელის გაგონებაზე სტუდენტი ვოტრენს მიაშტერდა. მამა გორიომ უცებ ასწია თავი და ორივე მოსაუბრეს შეხედა ნათელი და წუხილით სავსე თვალებით. ეს შემოხედვა ძალიან გაუკვირდათ პანსიონერებს.

– კრისტოფს დააგვიანდება, მაშ, ის უკვე წასულა იქ! – მწუხარედ წამოიძახა გორიომ.

– გამოვიცანი, – ყურში წასჩურჩულა ვოტრენმა ქალბატონ ვოკეს.

გორიო ანგარიშში უცემლად ჭამდა და ვერ არჩევდა, რას ჭამდა. არასოდეს ასე გამოლენჩებული და ფიქრებში გართული არ სჩვენებია ის პანსიონერებს.

– ვინ ეშმაკმა გითხრათ მისი სახელი? – იკითხა ეჟენმა.

– ოჰო! მერე რა, – უთხრა ვოტრენმა. – თუკი მამა გორიოს კარგად სცოდნია ეს სახელი, მე რატომ არ უნდა ვიცოდე?

– ბატონ გორიოს? – წამოიძახა სტუდენტმა.

– რაო! – თქვა საბრალო მოხუცმა. – მაშ, გუშინ ის ძალიან ლამაზი იყო?

– ვინ?

– ქალბატონი დე რესტო.

– შეხედეთ ერთი, ამ ბებერ კრიჟანგს, – უთხრა ქალბატონმა ვოკემ ვოტრენს, – როგორ აენტო თვალები!

– იმას ხომ არ ახარჯავს ფულს? – ხმადაბლა უთხრა მადმუაზელ მიშონომ სტუდენტს.

– ოჰ! დიახ, ის არაჩვეულებრივად ლამაზი იყო, – განაგრძო ექენმა, რომელსაც ხარბად შესცქეროდა მამა გორიო. – ქალბატონი დე ბოსეანი რომ არ ყოფილიყო იქ, ჩემი ღვთაებრივი გრაფის მეუღლე, მეჯლისის დედოფალი იქნებოდა; ყმაწვილი კაცები მის მეტს ვერავის ხედავდნენ, მე მის სიაში მეთორმეტე ვიყავი ჩაწერილი, ის ყველა კონტრდანსებს ცეკვავდა. სხვა ქალები შურისაგან ცოფებს ყრიდნენ. თუ გუშინ ვინმე თავს ბედნიერად გრძნობდა, ეს გრაფის მეუღლე იყო, უთუოდ. მართალს ამბობენ, რომ არაფერია უფრო ლამაზი, ვიდრე იალქნებგაშლილი ფრეგატი, გაჭენებული ცხენი და მოცეკვავე ქალი.

– გუშინ ბედნიერების მწვერვალზე, დიუკის მეუღლის სახლში, დღეს დილით კი ცხოვრების უმდაბლეს საფეხურზე, მევახშესთან; აი, ასეთები არიან პარიზელი ქალები. თუ მათ ქმრებს არ ძალუბთ მათი აღვირახსნილი ფუფუნების უზრუნველყოფა, ისინი თავისი თავით ვაჭრობენ. თუ თავისი თავის გაყიდვა არ ეხერხებათ, მშობელ დედას გაფატრავენ, ოღონდ კი რამე იპოვნონ, რითაც შეიძლება თავის მოწონება. ერთი სიტყვით, ყველაფერს იკადრებენ. ვიცით, რა შვილებიც არიან!

მამა გორიოს სახე მზესავით განათებული ჰქონდა, როდესაც სტუდენტს უსმენდა, მაგრამ ვოტრენის სასტიკ შენიშვნაზე მოელუშა.

– კი მაგრამ, – იკითხა ქალბატონმა ვოკემ, – თქვენ რაღა ამბავი შეგემთხვათ? მას ხომ არ გამოესაუბრეთ? ან იქნებ ჰკითხეთ, სამართლის შესწავლას ხომ არ აპირებს?

– მან ვერ დამინახა, – თქვა ექენმა. – მაგრამ განა საოცარი არ რაის, რომ დე გრეს ქუჩაზე დილის ცხრა საათზე შეგხვდეთ პარიზის ერთ-ერთი უმშვენიერესი ქალი რომელიც ღამის ორ საათზე დაბრუნდა წვეულებიდან? ასეთი ამბები მხოლოდ პარიზში შეიძლება მოხდეს.

– ეჰ! მაგაზე უფრო სასეირო ამბებიც ხდება, – წამოიძახა ვოტრენმა.

მადმუაზელ ტაიფერი ისე იყო გართული მამასთან შეხვედრის ფიქრით, რომ ძლივსძლივობით უგდებდა ყურს საუბარს. ქალბატონმა კუტირუმა ანიშნა, ადქი და ჩასაცმელად წადიო. როდესაც ორივე ქალი გავიდა, მამა გორიომაც მათ მიბაძა.

– ხომ ნახეთ ახლა? – მიმართა ქალბატონმა ვოკემ ვოტრენსა და თავის დანარჩენ პანსიონერებს. – ცხადია რომ ის მაგისტრანა ქალების გულისთვის გაკოტრდა.

– ვერასოდეს ვერ დამარწმუნებთ, – წამოიძახა სტუდენტმა, – რომ გრაფ დე რესტოს მზეთუნახავი მეუღლე მამა გორიოს ეკუთვნის.

– ჩვენ არც ვცდილობთ დაგარწმუნოთ, – მიუგო ვოტრენმა, – თქვენ ჯერ ძალიან ახალგაზრდა ბრძანდებით და პარიზს არ იცნობთ; როდისმე გაიგებთ, აქ გვხვდება ხალხი, რომლებსაც ჩვენ ვნებას აყოლილებს ვუწოდებთ...

ამ სიტყვებზე მადმუაზელ მიშონომ მცოდნე თვალებით შეხედა ვოტრენს. გეგონებოდათ, ლეგიონის ცხენმა ყურები ცქვიტა საყვირის გაგონებაზეო.

– ოჰო! – სიტყვა გაწყვიტა ვოტრენმა და თვალები მიაშტერა მადმუაზელ მიშონოს, თქვენც ხომ არაფერი გიემშაკიათ თავის დროზე?

შინაბერამ თვალები დახარა, როგორც მონაზონმა შიშველი ქანდაკების წინაშე.

– ჰოდა, – განაგრძო ვოტრენმა, – ასეთ ადამიანს, თუ რაიმე აზრი აეკვიატა, ველარ გადაგდებინებ, მათ მხოლოდ ერთი გარკვეული წყაროს წყალი სწყურიათ, თუნდაც რომ აშმორებული იყოს, და მის დასალევად ცოლ-შვილს გაჰყიდნიან, სულს ეშმაკს მიჰყიდნიან. ზოგისთვის ასეთი წყაროა აზარტული თამაში, ბირჟა, სურათების ან მწერების კოლექცია, მუსიკა; ზოგისთვის კი ქალია, რომელმაც იცის, როგორ დაატკობს ის. მათ რომ მთელი ქვეყნის ქალები შესთავაზოთ, ზედაც არ შეხედავენ. მათ მხოლოდ ის ქალი უნდათ, რომელიც მათ ვნებას აკმაყოფილებს. ხშირად ამ ქალს სრულებითაც არ უყვარს ისინი, ცუდად ეპყრობა მათ და ძალიან ძვირად დაუჯენენ სიამოვნების ნამცეცებს, რომლებსაც ისინი მისგან ღებულობენ; ეს ქარაფშუტები მაინც თავისას არ იშლიან, უკანასკნელ საბანს წაიღებენ დასაგირავებლად, რომ უკანასკნელი ოქროც მათ მიუტანონ. მამა გორიოც ერთ-ერთი მათგანია. გრაფის მეუღლე მას ხმარობს იმიტომ, რომ ის ყბედი არ არის; აი, ესეც თქვენი მაღალი საზოგადოება! საცოდავ კაცს კი მზე და მთვარე მასზე ამოდის. ხომ ხედავთ, თავისი ვნების გარეშე ის უნიათო პირუტყვია. მაგრამ, თუ ამ საკითხზე აალაპარაკებთ, სახე აღმასივით გაუბრწყინდება. ძნელი გამოსაცნობი არ არის ეს საიდუმლო. ამ დილას მან რაღაც ვერცხლის ნივთი წაიღო გადასადნობად, მერე მე ვნახე, როგორ შევიდა ძია გობსეკთან დე გრეს ქუჩაზე. მიგდეთ ახლა ყური, უკან რომ დაბრუნდა, მან გრაფ დე რესტოს მეუღლესთან გააგზავნა ის სულელი კრისტოფი, რომელმაც იმ წერილის მისამართი გვაჩვენა, რომელშიც განაღდებული თამასუქი იდო. ცხადია, რომ თუკი გრაფის მეუღლეს წამოსულა მოხუც მევახშესთან, საქმე უკიდურესად სასწრაფო ყოფილა. მამა გორიომ თავაზინად მის მაგივრად გადაიხადა ვალი. დიდი სიბრძნე არ ყოფილა საჭირო, რომ ამ საქმეში გავრკვეულიყავით. ეს თქვენ გიმტკიცებთ, ჩემო

ახალგაზრდა სტუდენტო, რომ მანამ თქვენი გრაფის მეუღლე იცინოდა, ცეკვავდა, მანჭიაობდა, ატმის ყვავილებს არხევდა და თითის წვერებით კაბას იწევდა, თურმე გული საგულეს არ ჰქონია თავისი თუ თავისი საყვრლის ვადაგასული თამასუქების გამო.

– თქვენ მე ჭეშმარიტების გაგების უძლეველი სურივლი აღმიძარით. ხვალვე წავალ ქალბატონ დე რესტოსთან, – წამოიძახა ეჟენმა.

– დიახ, – თქვა პუარემ, – ხვალ უნდა წახვიდეთ ქალბატონ დე რესტოსთან.

– იქნებ იმ მიამიტ გორიოსაც მიუსწროთ იქ, რომელიც, ალბათ, თავისი თავაზიანობის ჯილდოს მისაღებად მოვა.

– მაშ ეს თქვენი პარიზი ბინძური ჭაობი ყოფილა? – თქვა ეჟენმა ზიზღით.

– დიახ, და ძალიან უცნაური ჭაობიცაა, – განაგრძო ვოტრენმა. – ვინც შიგ საჭყუმპალაოდ ეტლით შედის, წესიერი ხალხია, ვინც საჭყუმპალაოდ ფეხით მიდის, თაღლითები არიან. თუ თქვენდა საუბედუროდ უბრალო რამეზე ხელი წაგიცდათ, მაშინვე მართლმსაჯულების სასახლის მოედანზე საქვეყნოდ გამოგაჭენებენ. მაგრამ, აბა მილიონი მოიპარეთ, სალონებში სათნო ადამიანის სახელს მოიხვეჭთ. ამ მორალის გასამტკიცებლად თქვენ ყოველწიურად ოცდაათ მილიონს უხდით ჟანდარმერიას და სასამართლოს... მშვენიერია!

– როგორ, – წამოიძახა ქალბატონმა ვოკემ, – ნუთუ მამა გორიომ გადასადნობად გაიმეტა თავისი მოოქროვილი ვერცხლის საუზმის სერვიზი?

– ფინჯანს ხუფზე ორი მტრედი ხომ არ ჰქონდა? – იკითხა ეჟენმა.

– სწორედ ისა.

– ეტყობა, მას ძალიან უყვარდა ეს სერვიზი. ის ტიროდა, როდესაც ფინჯანსა და ლამბაქს შეჟავდა. მე ეს შემთხვევით დავინახე, – თქვა ეჟენმა.

– სიცოცხლეს ერჩია, – უპასუხა ქვრივმა.

– ხედავთ, რა ვნებას დაუბუდებია ჩვენს ბებრუცუნაში! – წამოიძახა ვოტრენმა. – იმ ქალს სცოდნია მისი სულის ნაზი კუნჭულები.

სტუდენტი თავის ოთახში ავიდა. ვოტრენი სახლიდან წავიდა. რამდენიმე წუთის შემდეგ ქალბატონი კუტიური და ვიქტორინეც ჩასხდნენ ფიაკრში, რომელიც სილვიამ მიუყვანა. პუარემ მკლავი შესთავაზა მადმუაზელ მიშონოს და ორივენი სასეირნოდ წავიდნენ ბოტანიკურ ბაღში, რათა იქ გაეტარებინა დღის საუკეთესო ორი საათი.

– აჰა, ესენიც თითქოს დაქორწინებულან, – თქვა სქელმა სილვიამ. – დღეს პირველად გავიდნენ ერთად. ორივენი ისეთი გამხმარნი არიან, რომ ერთმანეთს რომ დაეჯახონ, ტალკვესივით ნაპერწკლებს გამოჰყრიან.

– მაშინ ხომ მადმუაზელ მიშონოს შალი დაიღუპება, – სიცილით თქვა ქალბატონმა ვოკემ, – აბედივით მოედება ცეცხლი.

ნაშუადღევს ოთხ საათზე, როდესაც გორიო დაბრუნდა, ორი მბჟუტავი ლამპის შუქზე მან თვალებდაწითლებული ვიქტორინე დაინახა. ქალბატონი ვოკე ისმენდა ბატონ ტაიფერთან დარბაზობის ამბავს, რომელიც უნაყოფოდ დამთავრებულიყო. ტაიფერს მობეზრებოდა თავისი ქალიშვილის და ამ ხნიერი მანდილოსნის მისვლა-მოსვლა და იმ დილას მიეღო ისინი, რათა ერთხელ და სამუდამოდ მოლაპარაკებოდა მათ.

– ჩემო ძვირფასო, – უამბობდა ქალბატონი კუტიური ქალბატონ ვოკეს, – წარმოიდგინეთ, რომ ვიქტორინეს მან სკამიც კი არ შესთავაზა და საბრალო სულ ფეხზე იდგა: მე აუღელვებლად და გულგრილად მითხრა, თავს ნუ იწუხებთ ჩემთან სიარულითო. მადმუაზელმაც, – ჩემმა ქალიშვილმაო კი არა თქვა, – მადმუაზელმაც ძალიან მომაბეზრა თავის ხშირ-ხშირი მოსვლითო (წელიწადში ერთხელ, ის ურჯულო, ისა!): ვიქტორინეს დედა უმზითვოდ შევირთე და ამიტომ მაგას არაფერი ეკუთვნისო. ერთი სიტყვით, ისეთი სასტიკი სიტყვები უთხრა, რომ საბრალო ბავშვი სულ ცხარე ცრემლით ატირა. მაშინ ის ფეხებში ჩაუვარდა მამას და გაბედულად უთხრა, თქვენს ნება-სურვილს უდრტვინველად დავემორჩილები და თუ ასე დაჟინებით გაწუხებთ, მხოლოდ დედაჩემის გულისთვისო. მხოლოდ იმას გემუდარებით, რომ საცოდავი ცხოვრების ანდერძი წაიკითხოთ: მან ამოიღო წერილი და გაუწოდა მამას გულის ამაჩუყებელი სიტყვებით, რომლებიც, არ ვიცი, საიდან მოადგა ენაზე, ალბათ, ღმერთი თუ უკარნახებდა. ისე შთაგონებულად ლაპარაკობდა საბრალო ბავშვი, რომ მე სულელივით ქვითინი ამივარდა. მერე იცით, როგორ ეჭირა თავი იმ საზიზღარ ადამიანს? ფრჩხილებს იჭრიდა! მან გამოართვა წერილი, რომელიც საცოდავ ქალბატონ ტაიფერს თავისი ცრემლებით უსველებია. ბუხრის თავზე დააგდო და თქვა «კარგო». მას უნდოდა წამოეყენებინა თავისი ქალიშვილი, მაგრამ ვიქტორინემ ხელებზე კოცნა დაუწყო, მამას კი ხელები უკან მიჰქონდა. განა ეს ავკაცობა არ არის? ამ დროს შემოვიდა მისი ტუტუცი ვაჟი და არც კი მიესალმა თავის დას.

– ეს რა ურჩხულები ყოფილან! – წამოიძახა მამა გორიომ.

– შემდეგ, – განაგრძო ქალბატონმა კუტიურმა, უყურადღებოდ დატოვა მოხუცის სიტყვები, – მამა-შვილმა სასწრაფო საქმეები მოიმიზეზეს, ბოდიში მოიხადეს და გამოეთხოვნენ. ეს იყო და ეს მთელი ჩვენი იქ მისვლა. რაც არ უნდა იყოს, მან ნახა თავისი ქალიშვილი. არ მესმის, როგორ შეუძლია მას შვილის უარყოფა, როდესაც ისინი გაჭრილი ვაშლივით ჰგვანან ერთმანეთს.

მდგმურები და გარეშე მოსადილეები თითო-თითოდ მოდიოდნენ, ერთმანეთს ესალმებოდნენ და ნელ-ნელა მათ შორის გაიმართა უაზრო ლაზღანდარობა, რომელიც პარიზის მოსახლეობის გარკვეულ ფენებში გონებამახვილ ოხუნჯობად ითვლება. მის უმთავრეს ელემენტს რამე უაზრობა წარმოადგენს, ხოლო მთელი მისი გემო გამოთქმაში და ჟესტშია. ეს თავისებური ჟარგონი მუდმივად იცვლება. ხუმრობა, რომელიც მას წარმოქმნის, ერთ თვესაც არ ცოცხლობს. რომელიმე პოლიტიკური ამბავი ან სისხლის სამართლის პროცესი, ქუჩური სიმღერა ან რომელიმე მსახიობის ნაკვესები, ყველაფერი ხელს უწყობს ამ გონებრივ თამაშს, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ მონაწილენი რაიმე აზრს ან სიტყვას იტაცებენ და ერთმანეთს უგდებენ, როგორც ბურთს ჩოგნებით. იმ ხანებში ახლად გამოგონებულ დიორამას, რომელმაც ოპტიკური ილუზია უფრო მაღალ საფეხურზე აიყვანა, ვიდრე ეს პანორამებში იყო ზოგიერთ სამხატვრო ატელიებში, ის შედეგი მოჰყვა, რომ ოხუნჯობის ნიშნად ყველა სიტყვას რამა-თი აბოლოებდნენ. ასეთი ლაპარაკი ვოკეს სახლშიც შემოიღო ერთმა ახალგაზრდა მხატვარმა, პანსიონის მუდმივმა სტუმარმა.

– ააა, ბატონო პუარე, – მიეგება, მუზეუმის თანამშრომელი, – **ჯანრამაზე** როგორ ბრძანდებით?

შემდეგ, პასუხის მოუცდელად, ქალბატონ კუტიურს და ვიქტორინეს მიუბრუნდა.

– ქალბატონებო, თქვენ რაღაც დარდი გაწუხებთ.

– არ უნდა ვისადილოთ? – წამოიძახა ჰორას ბიანშონმა, მედიცინის სტუდენტმა და რასტინიაკის მეგობარმა. – ჩემი საბრალო კუჭი usque ad falones ჩავარდა.

– კარგი მაგარი **სიცივერამაა!** – თქვა ვოტრენმა. – ცოტა იქით გაიწიეთ, მამილო გორიო! ეს რა ჯანდაბაა! თქვენი ფეხით ღუმელის კარი მთლად დაგიფარავთ.

– სახელოვანო ბატონო ვოტრენ, – თქვა ბიანშონმა, – რატომ ბრძანებთ **სიცივერამას?** ეს შეცდომაა, ნამდვილად არის **ყინვარამა**.

– არა, – ჩაერია მუზეუმის თანამშრომელი, – **სიცივერამაა**, რადგან ჩვენ ვამბობთ «ფეხებზე მცივაო».

– ჰა, ჰა!

– აი, მისი აღმატებულება, მარკიზი დე რასტინიაკი, უსამართლობისმცოდნეობის დოქტორი! – წამოიძახა ბიანშონმა და ისე მაგრა მოეხვია მას კისერზე, თითქოს დახრჩობა უნდაო. – ჰეი! აბა, თქვენც მიშველეთ, ჰეი!

მადმუაზელ მიშონო წყნარად შემოვიდა, მიესალმა საზოგადოებას და სამი ქალის გვერდით ჩამოჯდა.

– ამ ბებერი ღამურის დანახვაზე გამაჟრიალებს ხოლმე, – ხმადაბლა უთხრა ბიანშონმა ვოტრენს და მადმუაზელ მიშონოზე მიუთითა. – მე გალის სისტემას ვსწავლობ და, ჩემი აზრით, მაგას იუდას კოპები აქვს.

– თქვენ მას იცნობდით, ბატონო? – ჰკითხა ვოტრენმა.

– ვის არ შეხვედრია ის! – მიუგო ბიანშონმა. – პატიოსან სიტყვას გაძლევთ, რომ ეს უფერული შინაბერა იმ გრძელ მატლებს მაგონებს, რომლებიც, ბოლოს და ბოლოს, მთელ თავხეს გამოხრავენ ხოლმე.

– აი, ეგ რა არის ყმაწვილო, – უპასუხა ვოტრენმა ქილვაშების ვარცხნით!

და ქორფა ვარდმა, მან იცოცხლა ვარდებივით

სულ ერთი დილა

– ააა! აი, საუცხოო **წვენორამაც**, – თქვა პუარემ, როდესაც ოთახში შემომავალი კრისტოფი დაინახა, რომელსაც მოწიწებით მოჰქონდა წვნიანით სავსე ქვაბი.

– ბოდიში, ბატონო, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ, – ეს კომბოსტოს წვენია.

ახალგაზრდებმა გულიანად გადაიხარხარეს.

– ჩაფლავდა პუარე!

– პუარრეტა ჩაფლავდა!

– დედიკო ვოკეს ორი ქულა ჩაუწერეთ, – თქვა ვოტრენმა.

– მიაქცია ვინმემ ყურადღება ამ დილის ბურუსს? – იკითხა მუზეუმის თანამშრომელმა.

– ეს იყო, – თქვა ბიანშონმა, – მძვინვარე და უმაგალითო ბურუსი, მჭმუნვარე, მელანქოლიური, გულის შემღონებელი, გამგუდავი, გორიოსებური ბურუსი.

– **ტორიორამა**, – თქვა მხატვარმა, – რადგან თითი რომ თვალში გეტაკებინათ, მაინც ვერ დაინახავდით.

– ჰეი, მილორდ გოურიოტ, თქვენზეა ლაპარაკი.

მამა გორიომ, რომელიც სუფრის ბოლოში იჯდა იმ კართან, საიდანაც მოსამსახურეებს საჭმელი შემოჰქონდათ, თავი ასწია და პურის ნატეხს უყნოსა, რომელიც თავისი ხელსახოცის ქვეშიდან გამოიღო – ძველი ვაჭრული ჩვეულების მიხედვით, რომელიც ხანდახან ისევ თავს იჩენდა ხოლმე.

– რაო, ჩემო, – მკვახედ გადასძახა ქალბატონმა ვოკემ, რომლის ხმამ დაფარა კოვზებისა და თევზების რახარუხიც და სხვების ხმებიც, – ვითომ ეგ პური არ მოგწონთ?

– პირიქით, ქალბატონო, – უპასუხა მან. – ეტამპის პირველხარისხოვანი ფქვილისგანაა გამომცხვარი.

– რაზე ატყობთ? – ჰკითხა მას ეჟენმა.

– სითეთრეზე, გემოზე.

– ცხვირის გემოზე, ალბათ, რადგან თქვენ მას სუნავთ, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ. – თქვენ ისე ყაირათიანი გახდით, რომ ბოლოს და ბოლოს, ალბათ საშუალებასაც გამოძებნით როგორ გამოიკვებოთ თავი მხოლოდ სამზარეულოს ჰაერის ყნოსვით, – დაჰგესლა დიასახლისმა მოხუცი.

– მაშინ მაგ გამოგონებაზე პატენტი აიღეთ, – დაუძახა მუზეუმის თანამშრომელმა, – და დიდ სიმდიდრეს შეიძენთ.

– მოეშვით ერთი, ეგ მხოლოდ იმიტომ სჩადის აგრე, რომ დაგვაჯეროს, ვითომ მართლა ვიყავი მევერმიშელეო, – შენიშნა მხატვარმა.

– მაშ, ცხვირი თქვენი ხელსაწყო ყოფილა? – ისევ შეეკითხა მუზეუმის თანამშრომელი.

– ხელ რა? – იკითხა ბიანშონმა.

– ხელ-ეჩო.

– ხელ-ადა.

– ხელ-კეტი.

– ხელ-სახოცი.

– ხელ-თოფი.

– ხელ-ხვაჯი.

– ხელ-თათმანი.

– ხელ-ორამა.

ეს რვა პასუხი ყველა მხრიდან უცხად ფინთიხივით დააყარეს, რამაც მით უფრო მეტი სიცილი გამოიწვია, რომ საბრალო მამა გორიო გამოყვეყრებული სახით შესცქეროდა თანამესუფრეებს, თითქოს უცხო ენის გაგებას ცდილობსო.

_ ხელ?... _ შეეკითხა ის ვოტრენს, რომელიც მის გვერდით იჯდა.

_ ხელჩანთაო, ჩემო ბებრუცუნავ! _ მიუგო ვოტრენმა და ხელის ერთი ჩაფარებით ქუდი თვალეზამდე ჩამოაფხატა.

საცოდავი მოხუცი ისე სახტად დარჩა ამ მოულოდნელი თავდასხმის გამო, რომ ერთ წამს გაშეშდა. კრისტოფს ეოგნა, რომ ის წვენის ჭამას მორჩა და მისი მათლაფა წაიღო; ამიტომ, როდესაც გორიომ ქუდი თვალეზიდან აიწია და თავისი კოვზი აიღო, ის მაგიდას დაატაკა. ყველა თანამეინახეს სიცილი წასკდა.

_ ბატონო, _ თქვა მოხუცმა, _ თქვენ ბრიყვული ხუმრობა გცოდნიათ, და თუ კიდევ ნებას მისცემთ თქვენს თავს, რომ ქუდი ასე ჩამომაფხატოთ...

_ რა მოხდება, მამილო? _ სიტყვა გააწყვეტინა ვოტრენმა.

_ რა და, ერთ მშვენიერ დღეს ძვირად დაგიჯდებათ თქვენ ეს...

_ ჯოჯოხეთში არა? _ ჩაურთო მხატვარმა, _ იმ ბნელ კუთხეში, სადაც ცელქ ბავშვებს აყენებენ ხოლმე!

_ მადმუაზელ, _ მიმართ ავოტრენმა ვიქტორინეს, _ თქვენ არაფერს არ მიირთმევთ, ალბათ, მამათქვენი ისევ ჯიუტობს?

_ საშინელებაა! _ მიუგო ქალბატონმა კუტიურმა.

_ ჭკუის სწავლება უნდა, _ თქვა ვოტრენმა.

_ ვინაიდან მადმუაზელი არაფერს არ მიირთმევს, _ თქვა რასტინიაკმა, რომელიც საკმაოდ ახლო იჯდა ბიანშონთან, _ მას შეუძლია პროცესი აღძრას კვების ფულის უკან დაბრუნების შესახებ. ეჰე! ეჰე! შეხედეთ ერთი, როგორ მისჩერებია მამა გორიო მადმუაზელ ვიქტორინეს.

მოხუცს ჭამა დავიწყებოდა და თვალს ვერ აშორებდა საბრალო ახალგაზრდა ქალიშვილს, რომლის სახეზედაც იხატებოდა ჭეშმარიტი მწუხარება უარყოფილი, მაგრამ მამის მოყვარული შვილისა.

_ ჩემო კარგო, _ ხმადაბლა წაულაპარაკა ეჟენმა ბიანშონს, _ ჩვენ მამა გორიოსთან ვტყუით. ეგ არც სულელია და არც უგრძნობელი ადამიანი. აბა, სცადე მაგაზე ის შენი გალის სისტემა და მერე მითხარი შენი აზრი. წუხელ მე ვნახე, როგორ გრეხდა მოოქრულ ვერცხლის თეფშს, თითქოს ცვილისა ყოფილიყოს; ამ წუთშიაც მაგისი სახე

არაჩვეულებრივ სათუთ გრძნობებს გამოხატავს. მაგის ცხოვრება, ჩემი აზრით, დიდი საიდუმლოებითაა მოცული და ღირსია შესწავლისა. დიახ, ბიანშონ, ტყუილად იცინი, მე არ ვხუმრობ.

– გეთანხმები, რომ ეს ადამიანი სამედიცინო მაგალითია, – თქვა ბიანშონმა. – თუ თვითონ მოიწადინებს, მე მას გავკვეთავ.

– არა, თავი გაუსინჯე.

– წადი იქით, მაგისი სისულელე გადამდები რომ აღმოჩნდეს?

მეორე დღეს რასტინიაკი ლაზათიანად გამოეწყო და ნაშუადღევს სამი საათისათვის ქალბატონ დე რესტოსთან წავიდა. გზაში ბევრი უსაფუძვლო და გიჟური იმედი აღედგრა, რომლებიც ასე ალამაზებენ ყმაწვილთა ცხოვრებას მღელვარე განცდებით. ასეთ დორს მათთვის აღარც დაბრკოლებები არსებობს, აღარც საფრთხე, მხოლოდ გამარჯვებას ხედავენ, თავის სიცოცხლეში საკუთარი ფანტაზიის ძალით პოეზია შეაქვთ და თავს უბედურად გრძნობენ ან გული უტყდებათ, როდესაც გაუცრუვდებათ ხოლმე იმედები, რომლებიც ჯერ მხოლოდ მათი საკუთარი დაუდგრომელი სურვილებით ცოცხლობდნენ; ისინი რომ გამოუცდელნი და მორცხვნი არ იყვნენ, მწყობრი საზოგადოებრივი ცხოვრების შენარჩუნება შეუძლებელი გახდებოდა. ექვნი დიდი სიფრთხილით მიდიოდა, რომ არ გატალახიანებულიყო; მაგრამ სიარულის დროს ფიქრობდა იმას, თუ რას ეტყოდა ქალბატონ დე რესტოს, იმარაგებდა გონებამახვილობას, თხზავდა პასუხებს წარმოსახვითი მომავალი საუბრისათვის, ამზადებდა ლამაზ სიტყვებს და ტალეინარისებურ ფრაზებს იმ ვარაუდით, რომ ბედნიერი შემთხვევები მიეცემოდა აღსარების სათქმელად, და ამ აღსარებაზე ამყარებდა მთელ თავის მომავალს. რა თქმა უნდა, სტუდენტი გატალახიანდა და იძულებული გახდა პალე-როიალში ფეხსაცმელები და შარვალი გაეწმენდინებინა.

«მდიდარი რომ ვყოფილიყავი», – გულში თქვა მან, როდესაც სავინიცობოდ წამოღებული ასსუიანი ვერცხლი დაახურდავა, – ეტლით წამოვიდოდი და მშვიდი ფიქრის საშუალება მომეცემოდა».

დასასრულ მან მიაღწია ჰელდერის ქუჩას და გრაფ დე რესტოს მეუღლე იკითხა. როგორც ეს მომავალ გამარჯვებაში დარწმუნებულ ადამიანს შეეფერება, მან გულში ჩაიკლა სიბრაზე, როდესაც ლაქიებმა აგდებულად ახედ-დახედეს, რაკი დაინახეს, რომ ეზოში ფეხით შემოვიდა და ალაყაფთანაც ეტლის ხმაური არ ისმის. ეს ახედ-დახედვა მით

უფრო მნელი ასატანი იყო ექენისათვის, რომ მან ეზოში შემოსვლისთანავე დამცირება იგრძნო, რადგან იქ მიწას ტორს სცემდა ლამაზი ცხენი, მდიდრული მოკაზმულობით შებმული ერთ იმდაგვარ მოხდენილ კაბრიოლეტში, რომელიც მისი პატრონის ფუფუნების და მფლანგველი ცხოვრების ამბავს ღაღადებს და გაფიქრებინებს, ის ყოველგვარ პარიზულ სიამოვნებას მიჩვეულიაო. მარტო დარჩენილ ექენს გუნება გაუფუჭდა. მის ტვინში გამოღებულ უჯრები, რომლებიც მისი ვარაუდით, გონებამახვილობით უნდა ყოფილიყვნენ სავსე, დაიხურნენ, და ექენი გამოსულელდა. ვიდრე გრაფის მეუღლის პასუხს ელოდა, რომელთანაც ერთი ლაქია წავიდა სტუმრის სახელის მოსახსენებლად, ექენი წინა ოთახში ფანჯრის წინ გაჩერდა, მთელი ტანით ცალ ფეხს დაეყრდნო, იდაყვით – ფანჯრის ურდულს და უნებლიეთ ეზოში გაიხედა. დრო გრძელი ეჩვენა და აუცილებლად წავიდოდა, რომ სამხრეთული სიჯიუტით არ ყოფილიყო დაჯილდოებული, რომელიც სასწაულებს ახდენს, როდესაც პირდაპირ მიდის მიზნისაკენ.

– ბატონო, – მოახსენა ლაქიამ, – ქალბატონი თავის ბუდუარშია და ისე დაკავებულია, რომ ჩემთვის პასუხი არ მოუცია. მაგრამ იქნებ სასტუმრო ოთახში შებრძანება ინებოთ, იქ უკვე სტუმარია.

გაოცებულმა მსახურთა საშინელი ძალაუფლებით, რომლებიც ერთადერთი სიტყვით დასძრახავენ ან გაასამართლებენ ხოლმე თავიანთ ბატონებს, რასტინიაკმა, – უთუოდ იმისთვის, რომ ამ უდიერი ლაქიებისათვის ეჩვენებინა, ვითომ ამ სახლის ასავალ-დასავალი უთქვენოდაც კარგად ვიცო, – გაბედულად შეალო კარი, რომლიდანაც ლაქია გამოვიდა, მაგრამ გაშტერებულმა თავი ამოჰყო ერთ ოთახში, სადაც ბუფეტები, ლამპები, სააბაზანო პირსახოცების გასათბობი მოწყობილობა და სხვა ასეთები შეენახათ, და საიდანაც გზა ბნელ დერეფანსა და ფარულ კიბეზე გადიოდა. წინა ოთახიდან შეკავებული სიცილი მოესმა, რომელმაც საბოლოოდ დააბნია ექენი.

– ბატონო, სასტუმრო ოთახი აქეთ გახლავთ, – მიეშველა ლაქია ყალბი მოწიწებით, რომელშიც ახალი დაცინვა გამოსჭვიოდა.

ექენი ისე სწრაფად გამოვარდა უკან, რომ წყლით სავსე აბაზანას დაეჯახა და ძლივს გადაარჩინა თავისი ქუდი შიგ ჩავარდნას. სწორედ ამ დროს პატარა ლამპით განათებული გრძელი დერეფნის ბოლოში ერთი კარი გაიღო და ექენს გრაფ დე რესტოს მეუღლის და მამა გორიოს ხმები და კოცნა მოესმა. ექენი სასადილო ოთახში შეჰყვა ლაქიას, გადაჭრა იგი და პირველ სასტუმრო ოთახში შევიდა, სადაც ფანჯარასთან გაჩერდა, რადგან შეამჩნია, რომ ფანჯრები ეზოს გადასცქეროდნენ. მას ძალიან უნდოდა დაენახა, მართლა მამა გორიო

იყო აქ თუ არა. გული საოცრად უცემდა. მას გაახსენდა ვოტრენის შემზარავი მოსაზრებები, ლაქია მეორე სასტუმრო დარბაზის კართან უცდიდა ექენს, მაგრამ ანაზადად იქიდან ერთი კოხტად ჩაცმული ახალგაზრდა კაცი გამოვიდა, რომელმაც მოთმინებიდან გამოსული ხმით თქვა:

– მე მივდივარ, მორის, თქვენ მოახსენეთ ქალბატონს, რომ მე მას ნახევარი საათი ვუცადე.

ეს კადნიერი, რომელსაც უთუოდ კადნიერების უფლებაც ჰქონდა მოპოვებული, იტალიური ჰანგის ლილინით გაემართა ფანჯრისაკენ, სადაც ექენი იდგა, რათა ეზოშიაც გადაეხედა და სტუდენტის სახეც დაენახა.

– ბატონო გრაფო, თუ ინებებთ კიდევ ერთ წუთს მოცდას, ქალბატონი მორჩა საქმებს, – უპასუხა მორისმა და წინა ოთახში დაბრუნდა.

ამ წუთას მამა გორიო პატარა უკანა კიბით ჩავიდა ალაცაფთან. მოხუცმა ქოლგა მოიმარჯვა და გაშლას აპირებდა და ამიტომ ყურადღება ვერ მიაქცია, რომ ალაცაფი გაიღო და შემოვიდა ტილბიური, რომელსაც ორდენით შემკული ახალგაზრდა კაცი მართავდა. მამა გორიომ ძლივს მოახერხა უკან გადახტომა, რომ ეტლს არ გაესრისა. ცხენი დააფრთხო ქოლგამ, ის ოდნავ განზე გახტა და პარმალისკენ გაქანდა. ახალგაზრდა კაცმა გაბრაზებული სახე მოიბრუნა, დაინახა მამა გორიო და, ვიდრე ეტლიდან ჩამოვიდოდა, მიესალმა მას ნამალადევი პატივისცემით, როგორც ესალმებიან ხოლმე საჭირო მევახშეს, ან ზოგჯერ იძულებული ვართ, მივესალმით სახელგატეხილ ადამიანს, რაც შემდეგ სანანებლად გაგვიხდება. მამა გორიომ შინაურული გულკეთილი სალმით უპასუხა. ყველაფერი ეს ელვის სისწრაფით მოხდა. ექენს მთელი ყურადღება ეზოსკენ ჰქონდა მიქცეული და ვერ ამჩნევდა, რომ მარტო არ იყო; ამ დროს მოულოდნელად გრაფის მეუღლის ხმა მოესმა:

– აჰ! მაქსიმ, თქვენ მიდიოდით? – თქვა მან წყენანარევი საყვედურით. გრაფის მეუღლეს ვერ გაეგონა ტილბიურის შემოსვლა. რასტინიაკი უცებ მობრუნდა და დაინახა ქნი დე რესტო კეკლუცად გამოწყობილი ვარდისფერ ბაბთებიანი თეთრი ქიშმირის ღამეულ სამოსში და დაუდევრად დავარცხნილი, როგორც დილაობით პარიზელ ქალებს სჩვევიათ; იგი ნელსურნელებას აფრქვევდა, ეტყობოდა, აბაზანა მიეღო და მისი მშვენება, ასე ვთქვათ, განაზებული, უფრო ხორციელი ჩანდა; თვალები წყლიანი ჰქონდა. ახალგაზრდა კაცის თვალი ყველაფერს ამჩნევს; მისი სული ითქვიფება ქალის სხივებში, როგორც მცენარე ითვისებს ჰაერიდან სასიცოცხლო ნივთიერებებს. ექენისთვისაც საჭირო არ იყო ამ ქალის

სათუთ ხელებს შეხებოდა, რომ ეგრძნო მათი ახალგაზრდული სინაზე. თხელ ქსოვილში ვარდისფრად გამოსჭვიოდა მისი მკერდი, და ხანდახან, როდესაც დამეული სამოსი გაელელებოდა, ოდნავ კიდევაც უშიშვლდებოდა და ეჟენის მზერას იზიდავდა. გრაფის მეუღლეს არ სჭირდებოდა კორსეტის მოშველიება, მის მოქნილ წელს ქამრის მეტი არაფერი ამშვენებდა, მისი ყელი სასიყვარულოდ გიწვევდათ. კოხტა ფოსტლებში ჩადგმული ფეხები გზიბლავდათ. ეჟენმა მხოლოდ მაშინ შემაჩნია მაქსიმი, როდესაც იგი გრაფის მეუღლეს ხელზე ეამბორა და ქალმაც მაშინვე შეამჩნია ეჟენი.

– ახალგაზრდა! ეს თქვენ ბრძანდებით, ბატონო დე რასტინიაკ! ძლიერ მოხარული ვარ, რომ გხედავთ, – თქვა მან ისეთი კილოთი, რომ გონიერი ადამიანი მაშინვე მიხვდებოდა, როგორ უნდა მოქცეულიყო.

მაქსიმი ხან გრაფის მეუღლეს უცქეროდა და ხან ეჟენს საკმაოდ მეტყველი თვალებით, რომ დაუპატიჟებელი სტუმარი როგორმე თავიდან მოეშორებინა.

«ეს რაღა ამბავია! იმედი მაქვს, ჩემო კარგო, რომ ამ ვაჟბატონს აქედან გააგდებ», – ასეთი იქნებოდა ცხადი და ზუსტი თარგმანი ამ ამპარტავანი ყმაწვილის მზერისა, რომელსაც ქალბატონმა ანასტაზიმ მაქსიმი უწოდა და რომელსაც ის ისეთი მორჩილი გამომეტყველებით უყურებდა თვალეში, რაც ქალის ყოველივე ხვამიადს ამჟღავნებს მისდა უნებურად. რასტინიაკმა მძაფრი სიძულვილი იგრძნო ამ ახალგაზრდისადმი. ჯერ ერთი, მაქსიმის ლამაზად დახუჭუჭებული ქერა თმის დანახვაზე ის დარწმუნდა, თუ რაოდენ საძაგელი იყო მისი საკუთარი ქოჩორი; შემდეგ, მაქსიმს ეცვა კოხტა და სუფთა ფეხსაცმელები მაშინ, როდესაც მისი ფეხსაცმელები, მიუხედავად ფრთხილი სიარულისა, მაინც ოდნავ გასვრილი იყო; დაბოლოს, მაქსიმი კოხტად იყო გამოწყობილი რედინგოტში, რომელიც მას ლამაზ ქალს ამსგავსებდა, მაშინ, როდესაც ეჟენს ნაშუადღევის სამის ნახევარზე ეცვა შავი ფრაკი. გონიერმა შარანტისპირელმა ყმაწვილმა იგრძნო, რა უპირატესობას აძლევდა ჩაცმა ამ დენდის, ტანად მაღალსა და თხელს, შუბლლიას და ფერმკრთალს – ერთ-ერთ იმათგანს, ვისაც შეუძლია ობლები გაძარცვოს. ქალბატონმა დე რესტომ ეჟენის პასუხს აღარ დაუცადა და ფრთაგამლილივით სწრაფად გაცქრიალდა მეორე დარბაზში – დამეული სამოსის კალთები ჰაერში გაუფრიალდა და პეპელას დაამსგავსეს იგი; მაქსიმი მას გაჰყვა. გაცოფებული ეჟენიც გაჰყვა მაქსიმსა და გრაფის მეუღლეს. სამივენი შუაგულ დარბაზში შეჩერდნენ, ბუხრის პირდაპირ. სტუდენტს კარგად ესმოდა, რომ ის ზედმეტი იყო ამ საზიზღარი მაქსიმისათვის; მაინც გადაწყვიტა, ხელს შეეკუმლი ამ დენდის, თუნდაც რომ ამითი ქალბატონი დე რესტოს უკმაყოფილება

გამოვიწვიო. მას უცებ მოაგონდა, რომ ეს ახალგაზრდა მას ნახული ჰყავდა ქალბატონი დე ბოსეანის წვეულებაზე, მიხვდა ვინ იყო მაქსიმი ქალბატონი დე რესტოსთვის და ახალგაზრდული შეუპოვრობით, რომელიც უდიდეს სისულელეს ჩაადენინებს ადამიანს, ან უდიდეს წარმატებას მოაპოვებინებს ხოლმე, მან გაიფიქრა: «ეს კაცი ჩემი მეტოქეა, მე მსურს მაგას ვაჯობო».

უგუნური! მან არ იცოდა, რომ გრაფი მაქსიმ დე ტრაი განზრახ აცლიდა ხოლმე, რომ მისთვის შეურაცხყოფა მიეყენებინათ, შემდეგ პირველი ესროდა და კლვდა მოწინააღმდეგეს. ექენი კარგი მონადირე იყო, მაგრამ ტირში ჯერ კიდევ ვერ ახერხებდა ოცდაორი თოჯინიდან ოცის ჩამოგდებას. ახალგაზრდა გრაფი ბუხრის წინ მდგარ ღრმა სავარძელში ჩაეშვა, ხელი სტაცა მაშას და ისეთი გააფთრებითა და წყენით დაიწყო ნაკვერცხლების რევა, რომ ანასტაზის ლამაზი სახეც უცებ მოიღრუბლა. ახალგაზრდა ქალი ექენს მიუბრუნდა და ცივად შემკითხავი თვალებით შეხედა, რომლებიც ცხადად ეუბნებოდნენ: «რატომ არ მიდიხართ?», რაზედაც კარგად აღზრდილი ადამიანი მაშინვე უპასუხებდა ერთ-ერთი ისეთი ფრაზით, რომლებსაც გამოსათხოვარი ფრაზები უნდა ეწოდოთ.

ექენმა სასიამოვნო სახე მიიღო და თქვა:

– ქალბატონო, მე ვისწრაფოდი თქვენ სანახავად, რათა...

მას უცებ სიტყვა გაუწყდა. სადღაც კარი გაიღო. უცებ უქუდოდ შემოვიდა კაცი, რომელიც ტილბიურის მართავდა, გრაფის მეუღლეს არ მისალმებია, შემფოთებულად შეხედა ექენს, ხელი ჩამოართვა მაქსიმს და «გამარჯობაო» უთხრა ისეთი ძმური კილოთი, რომ ექენი არაჩვეულებრივად გოცდა. პროვინციელმა ახალგაზრდებმა არ იციან, რაოდენ ტკბილია ოჯახური სამკუთხედი.

– ბატონი დე რესტო, – გააცნო გრაფის მეუღლემ სტუდენტს თავისი ქმარი.

ექენმა მდაბლად დაუკრა თავი.

– ეს გახლავთ, – განაგრძო გრაფის მეუღლემ და გრაფ დე რესტოს წარუდგინა ექენი, – ბატონი დე რასტინიაკი, ვიკონტ დე ბოსეანის მეუღლის ნათესავი მარსიაკების მხრიდან, რომელიც მე დიდი სიამოვნებით გავიცანი მის უკანასკნელ ბაღზე.

«ვიკონტ დე ბოსეანის მეუღლის ნათესავი მარსიაკების მხრიდან», ეს სიტყვები გრაფის მეუღლემ თითქმის მაღალფარდოვნად წარმოთქვა იმ განსაკუთრებული სიამაყის გამო, რომელსაც განიცდიან დიასახლისები, როდესაც შეუძლიათ დაამტკიცონ, რომ მათ

ოჯახში რჩეულთ შეხვედებით; მათ ჯადოსნურად იმოქმედეს: გრაფს შეეცვალა თავისი ცივი ცერემონიული გამომეტყველება და იგი მიესალმა სტუდენტს.

– აღტაცებული გახლავართ თქვენი გაცნობით, ბატონო, – თქვა მან.

თვით მაქსიმ დე ტრაიმაც კი შემფოთებული თვალით შეხედა ეჟენს და მანაც დაკარგა თავხედური იერი. ჯადოსნური წკეპლის შეხებამ, რომელიც ყოვლისშემძლე სახელის ჩარევამ გამოიწვია, ოცდაათივე უჯრა გამოაღო სამხრეთელის ტვინში და დაუბრუნა მას წინასარ მოფიქრებული გონებამახვილობა. უეცარმა შუქმა გაუნათა მას პარიზის მაღალი საზოგადოების ატმოსფერო, რომელიც მისთვის კიდევ ბნელით იყო მოცული. იმ წუთას ვოკეს სახლიცა და მამა გორიოც ძლიერ შორს იყვნენ მისი გონებიდან.

– მე მეგონა, რომ მარსიაკების საგვარეულო შეწყდა. – უთხრა გრაფ დე რესტომ ეჟენს.

– დიახ, ბატონო, – უპასუხა სტუდენტმა. – ჩემი პაპის ძმამ, შვეალიე დე რასტინიაკმა, შეერთო მარსიაკების საგვარეულოს უკანასკნელი მემკვიდრე. მას მხოლოდ ერთი ქალიშვილი ჰყავდა, რომელიც მარშალ დე კლარემბოზე გათხოვდა, ქალბატონ დე ბოსეანის პაპაზე დედის მხრიდან. ჩვენ უმცროსი შტო გახლავართ, მით უფრო ღარიბი, რომ პაპაჩემის ძმამ, ვიცე-ადმირალმა, ყველაფერი დაკარგა მეფის სამსახურში. რევოლუციურმა მთავრობამ ინდოეთის კამპანიის ლიკვიდაციის დროს ანგარიში არ გაუწია ჩვენს თამასუქებს.

– პაპათქვენის ძმა 1789-მდე «შურისმამიებლის» კაპიტანი ხომ არ იყო?

– დიახ.

– მაშ ის უთუოდ იცნობდა პაპაჩემს, რომელიც «უორვიკის» კაპიტანი იყო.

მაქსიმმა ოდნავ მხრები აიჩჩა და ქალბატონ დე რესტოს შეხედა ისეთი გამომეტყველებით, თითქოს ეუბნება «დავიღუპეთ, რაღა გვეშველება, ახლა რომ ამასთან ფლოტზე გააბას საუბარიო». ანასტაზი მიუხვდა ბატონ დე ტრაის. მან მოიშველია გასაოცარი ქალური ძალა და ღიმილით თქვა:

– წამოდით, მაქსიმ, რაღაცა უნდა გთხოვოთ. ბატონებო, ჩვენ გტოვებთ, რათა ხელი არ შეგიშალოთ, რომ ერთად იმოგზაუროთ «უორვიკით» და «შურისმამიებლით».

ანასტაზი წამოდგა, ცბიერებით აღსავსე ღიმილით ანიშნა მაქსიმს, გამომყევით და ორივენი ბუდუარისკენ გაემართნენ. მაგრამ, ვიდრე ეს მორგანატული წყვილი, ეს მშვენიერი გერმანული გამოთქმაა, რომელსაც ფრანგული შესატყვისი არ მოეპოვება, ვიდრე ეს წყვილი კარებამდე მივიდოდა, გრაფმა შეწყვიტა საუბარი ეჟენტან.

_ ანასტაზი! დარჩით აქ, ჩემო კარგო, _ წამოიძახა მან უკმაყოფილოდ, _ თქვენ ხომ კარგად იცით, რომ...

_ მოვალ, მოვალ, _ აღარ დააცადა მეუღლემ თქმა, _ მე მხოლოდ ერთი წუთი მჭირდება იმის სათქმელად, რაც მაქსიმს მინდა დავავალო.

ის მალე დაბრუნდა. ყველა ქალმა, ვინც კი იძულებული არის ქმრის ხასიათს ანგარიში გაუწიოს, რათა საშუალება ჰქონდეს ნება-სურვილისამებრ მოიქცეს, კარგად იცის ის ზღვარი, სადამდეც შეიძლება მისვლა ძვირფასი ნდობის დაუკარგავად, და ამიტომ არასოდეს არ აუხირდება ხოლმე ქმარს წვრილმანების გამო; გრაფის მეუღლემაც ხმაზე შეატყო გრაფს, რომ ბუდუარში დარჩენა საშიში იქნებოდა, ეს შავი დღე ექენის მიზეზით დაადგათ. მან გაჯავრებული გამომეტყველებით მიუთითა სტუდენტზე მაქსიმს, ხოლო ამ უკანასკნელმა დამცინავად მიმართა გრაფს, მის მეუღლესა და ექენს:

_ თქვენ საქმეები გქონიათ და მე აღარ შეგაწუხებთ. მშვიდობით! _ და ამ სიტყვებზე მაქსიმი ოთახიდან გავიდა.

_ დარჩით, მაქსიმ! _ მიამახა გრაფმა.

_ სადილად მოდით, _ დასძინა გრაფის მეუღლემ, რომელმაც კიდევ ერთხელ მიატოვა გრაფი და ექენი და მაქსიმს გაჰყვა პირველ დარბაზში, სადაც ისინი საკმაოდ დიდხანს დარჩნენ იმის იმედით, რომ ბატონი დე რესტო გაისტუმრებდა ექენს.

რასტინიაკს ესმოდა, როგორ საუბრობდნენ ისინი, ხან სიცილი წასკდებოდთ, ხან დუმდებოდნენ. მაგრამ, ცბიერი სტუდენტი ამასობაში ცდილობდა გონებამახვილობით თავი გამოეჩინა ბატონ დე რესტოსთან, პრიფერობდა ან კამათს გაუბამდა ხოლმე, რათა ისევ ენახა გრაფის მეუღლე და გამოერკვია, როგორი იყო მისი დამოკიდებულება მამა გორიოსთან. ეს ქალი, რომელიც ასე აშკარად ეტრფოდა მაქსიმს, რომელიც ქმარს მბრძანებლობდა და რომელიც ფარულად მოხუც მევერმიშელესთან იყო დაკავშირებული, საიდუმლოებით მოცული ეჩვენებოდა ექენს. მას სწადდა ამ საიდუმლოებაში ჩახედვა, რადგან იმედი ჰქონდა, რომ ამ გზით მოიპოვებდა სრულ ძალაუფლებას ამ სულით ხორცამდე პარიზელ ქალზე.

_ ანასტაზი! _ გრაფმა ხელახლა დაუძახა თავის მეუღლეს.

_ ეჰ, ჩემო საბრალო მაქსიმ, _ უთხრა გრაფის მეუღლემ ვაჟს, _ უნდა დავმორჩილდე. სადამომდე...

_ იმედი მაქვს, ნაზი, _ ყურში უთხრა მაქსიმმა, რომ თქვენ აღარ მიიღებთ ამ ყმაწვილს, რომელსაც თვალები ნაკვერჩხლებივით ენთებოდა, როდესაც თქვენი ღამეულის

სამოსი იღებოდა. ის სიყვარულის აღსარებებს დაგიწყებთ, სახელს გაგიტეხთ და მე იძულებული გავხდები მოვკლა.

– ხომ არ გადარეულხართ, მაქსიმ? – მიუგო გრაფის მეუღლემ, – პირიქით, განა ეს პატარა სტუდენტები საუკეთესო მეხთამრიდები არ არიან? მე, რა თქმა უნდა, ვეცდები, რომ რესტომ ეგ შეიძულოს.

მაქსიმმა გადაიხარხარა და გავიდა; გრაფის მეუღლემ გააცილა და ფანჯარასთან გაჩერდა, საიდანაც უცქეროდა, როგორ ჩაჯდა მაქსიმი თავის ეტლში და როგორ აათამაშა ცხენი შოლტის ქნევით. ის მხოლოდ მაშინ დაბრუნდა, როდესაც ალაყაფი დაკეტეს.

– იცით, ჩემო კარგო, – შეეგება გრაფი, როდესაც ანასტაზი შემოვიდა, – თურმე მამული, რომელშიც ბატონი რასტინიაკის ოჯახი ცხოვრობს, შორს არ ყოფილა შარანტეზე მდებარე ვერტიედან. ბატონი რასტინიაკის პაპის ძმას და პაპაჩემს ერთმანეთი სცნობიათ.

– მოხარული ვარ, რომ საერთო ნაცნობობა აღმოგვჩენია, – უგულისყუროდ მიუგო მეუღლემ.

– უფრო მეტიც კი, ვიდრე თქვენ გგონიათ, – ხმადაბლა შენიშნა სტუდენტმა.

– როგორ? – გამოცოცხლდა გრაფის მეუღლე.

– ეს-ესაა ვნახე, როგორ გამოვიდა თქვენგან ერთი კაცი, – განაგრძო სტუდენტმა, – რომელიც ჩემი კარის მეზობელია პანსიონში, მამა გორიო.

ამ სახელის, ისიც «მამათი» შემკულის გაგონებაზე, გრაფმა, რომელიც ნაკვერჩხლებს ურევდა, მაშა ბუხარში შეაგდო, თითქოს ხელები დაეწვაო, და წამოდგა.

– ბატონო, თქვენ გინდოდათ გეთქვა ბატონი გორიო! – წამოიძახა მან.

გრაფის მეუღლე ჯერ გაფითრდა, რა დაინახა თავის ქმრის აღელვება, შემდეგ გაწითლდა და აშკარად დაიბნა; მან ნაძალადევად ბუნებრივი ხმით და ხელოვნური უზრუნველობით მიუგო:

– ჩვენ უფრო საყვარელი ადამიანი არავინ გვეგულება...

მან სიტყვა აღარ დაამთავრა, ფორტეპიანოს გადახედა და, თითქოს უცებ რაღაც აზრმა გაუელვა თავშიო, ეყენს ჰკითხა:

– მუსიკა თუ გიყვართ?

– ძალიან, – მიუგო გაწითლებულმა და დაბნეულმა ეყენმა, რომელმაც ბუნდოვნად იგრძნო, რომ რაღაც დიდი სისულელე ჩაიდინა.

– მღერით? – წამოიძახა გრაფის მეუღლემ, რომელიც ფორტეპიანოს მიუახლოვდა და სწრაფად აახმაურა ყველა კლავიში ქვედა დოდან ზედა ფამდე. რრრაჰჰ!

_ არა, ქალბატონო.

_ სამწუხაროა, თქვენ მოკლებული ყოფილხართ წარმატების უდიდეს საშუალებას.
Ca-a-ro, ca-a-a-ro, ca-a-a-aro, non dubitare, დაამღერა გრაფის მეუღლემ.

მამა გორიოს სახელის ხსენებით ეყენმა ჯადოსნური წკეპლა აამოქმედა, მაგრამ ამჯერად მისი შედეგი სრულიად საწინააღმდეგო აღმოჩნდა ადრე წარმოთქმული სიტყვების შედეგისა: «ქალბატონი დე ბოსეანის ნათესავი». ეყენი იმ ადამიანის მდგომარეობაში ჩავარდა, რომელიც ძლივს ეღირსა იშვიათი ნივთების მოყვარულის მიერ მიღებას და გაუფრთხილებლად დაეჯახა ქანდაკებებით სავსე კარადას, რის გამოც რამდენიმე ქანდაკებას თავი მოემტვრა. ის ფიქრობდა, რატომ მიწა არ გამისკდებაო. ქალბატონ დე რესტოს სახემ ცივი გამომეტყველება მიიღო, ხოლო მისი გულგრილი თვალები გაურბოდნენ უიღბლო სტუდენტის თვალებს.

_ ქალბატონო, _ წარმოთქვა მან, _ თქვენ ბატონ დე რესტოსთან სალაპარაკო გაქვთ, ინებეთ, მიიღოთ ჩემი პატივისცემა და ნება დამართოთ...

_ ყოველთვის, როდესაც კი მობრძანდებით, _ აჩქარებით უპასუხა გრაფის მეუღლემ და ხელის ერთი ნიშნით გააჩუმა ეყენი, _ დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ მეცა და ბატონ დე რესტოსაც უდიდეს სიამოვნებას მოგვანიჭებთ.

ეყენმა მდაბლად თავი დაუკრა ცოლ-ქმარს და გავიდა. ბატონმა დე რესტომ, მიუხედავად ეყენის დაჟინებითი თხოვნისა, ნუ სწუხდებითო, ის წინაოთახამდე მიაცილა.

_ ყოველთვის, როდესაც კი ბატონი დე რასტინიაკი მოვა, _ უთხრა გრაფმა მორისს, _ არც მე და არც ქალბატონი შინ არ ვიქნებით.

როდესაც ეყენი პარმალზე გამოვიდა, დაინახა, რომ წვიმდა.

«ეჰ! _ თქვა მან გულში, _ მივედი თუ არა, მაშინვე რაღაც სისულელე წამოვრომე, რომლის არც მიზეზი მესმის და არც მნიშვნელობა, და ყოველივე ამასთან ერთად ახლა ფრაკსაც და ქუდსაც გავიფუჭებ. მე უნდა ვეგდო სადმე კუთხეში, ვზუთხავდე სამართალს და ვფიქრობდე, რომ როგორმე სასამართლოს ბეჯითი მოხელე გავხდე. სად შემიძლია მაღალ საზოგადოებაში გამოსვლა, როდესაც იმისთვის, რომ იქ თავი კარგად გეჭიროს, ათასგვარი აუცილებელი მოწყობილობაა საჭირო _ კაბრიოლეტები, გაპრიალებული ფეხსაცმელები, ოქროს ძეწკვები, დილაობით თეთრი ნატის ხელთათმანები, როლებიც წყვილი ექვსი ფრანკი ღირს, საღამოობით კი უეჭველად ყვითლები. ეჰ, მამა გორიო, ის ბებერი თაღლითი, ისა!»

როდესაც ექენი ალაყაფის კარში გამოვიდა, საქირაო კარეტის მეეტლემ, რომელსაც, ეტყობოდა, ის-ის იყო ახლად დაქორწინებული წყვილი მიეყვანა სახლში და რომელსაც ახლა მხოლოდ ის უნდოდა, რომ ეტლის პატრონისგან ფარულად კიდევ რამდენიმე მგზავრობის ქირა აეღო, რა დაინახა ის უქოლგოდ, შავი ფრაკით, თეთრი ჟილეტით, ყვითელი ხელთათმანებით და გაპრიალებული ფეხსაცმელებით გამოწყობილი, მაშინვე ნიშანი მისცა მას. ექენი ყრუ გულისწრომის ბრჭყალებში იმყოფებოდა, რომელიც აიძულებს ხოლმე ახალგაზრდა ვაჟს უფრო და უფრო ღრმად დაემვას უფსკრულში, რომელშიც მან ეს-ეს არის იწყო დაშვება, თითქოს იმის იმედით, რომ იქ რაიმე საბედნიერო გამოსავალი მოიძებნება. მან თავის დაქნევით განუცხადა თანხმობა მეეტლესა და ჩანჯდა ეტლში, როემლშიაც ფლერ დ'ორანჟის რამდენიმე მარცვალი და ოქრომკედის ნაწყვეტები ეყარა, ნეფე-პატარძლის მოგზაურობის მოწმეები.

– სად მიბრძანდებით, ბატონო? – იკითხა მეეტლემ, რომელსაც უკვე წაეძრო თავისი თეთრი ხელთათმანები.

«ჯანდაბას!@ – გაიფიქრა ექენმა, – თუ ვიღუპები, ბარემ ისე დავიღუპო, რომ რამე სარგებლობაც ვნახო!»

– დე ბოსეანების სახლისკენ, – ხმამაღლა გასძახა მან მეეტლეს.

– რომლისკენ? – იკითხა მეეტლემ.

ამ დიდმნიშვნელოვანმა კითხვამ დააბნია ექენი. ახლად გამოჩეკილმა დარდიმანდმა არ იცოდა, რომ დე ბოსეანებს ორი სახლი ჰქონდათ; არ იცოდა, თუ რაოდენ მდიდარი იყო ნათესავებით, როლებსაც ის აინუნშიაც არ მოსდიოდათ.

– ვიკონტ დე ბოსეანისა...

– გრენელის ქუჩაზე, – სიტყვა ჩამოართვა მეეტლემ თავის ქნევით. – თორემ, ხომ იცით, კიდევ არის მეორე სახლი, გრაფი დე მარკიზ დე ბოსეანებისა, სენ-დომინიკის ქუჩაზე, – დასძინა მან და ეტლის საფეხური აკეცა.

– ვიცი, – მიუგო ექენმა ცივად.

«დღეს ყველა მე დამცინის! – გაიფიქრა მან და ქუდი წინა სკამის ბალიშებზე დააგდო. – ეს ნებივრობა ძვირად დამიჯდება. მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, ჩემს ეგრეთ წოდებულ ბიძაშვილს სადარბაზოდ სავსებით არისტოკრატულად მაინც ვეწვევი. ის ბებერი არამზადა მამა გორიო უკვე ათ ფრანკამდე მიღირს! ღმერთმანი, ჩემი თავგადასავალი ქალბატონ დე ბოსეანს უნდა ვუამბო. იქნება გავაცინო. მას აუცილებლად ეცოდინება ამ ბებერი უკუდო ვირთხისა და იმ მზეთუნახავის ბნელი ურთიერთობის

საიდუმლო. ჯობს, ჩემს ბიძაშვილს მოვაწონო თავი, ვიდრე იმ ზნედაცემულ ქალს შევასკდე, რომელსაც ჩემი შთაბეჭდილებით, ბლომად ფული უნდა დაახარჯო, ვიკონტის მშვენიერი მეუღლის სახელს თუ ამდენი ძალა შესწევს, რა წონა ექნება თვით მის პიროვნებას? მივმართოთ უმაღლეს სფეროებს. ზეცას რომ უტევ, მიზანში ღმერთი უნდა ამოიღო!»

ეს სიტყვები გადმოსცმენ იმ ათას ერთი აზრის მოკლე შინაარსს, რომლებშიც ექენი ტივტივებდა. წვიმამ ოდნავ დაამშვიდა და თავის იმედი დაუბრუნდა. გაიფიქრა, რომ მართალია ორი უკანასკნელი ძვირფასი ასსუიანი ვერცხლი უნდა დაეხარჯა, მაგრამ ისინი სარგებლობას მოუტანდნენ, რადგან გადაურჩენდნენ ფრაკს, ფეხსაცმელებს და ქუდს. მხიარული გრძნობა გაუღვიძა გულში მეეტლის ძახილმა: «ალაყაფი გააღეთ, თუ შეიძლება!» წითლად და ოქროსფრად შემოსილმა შვეიცარმა ააჭრიალა ალაყაფის კარი და რასტინიაკმა ტკბილი კმაყოფილება იგრძნო, როდესაც მისმა ეტლმა თალის ქვეშ გაიარა, ეზოს შემოუარა და პარმალის საჩიხის ქვეშ შედგა. წითელი არშიაშემოვლებული უხეში მოსასხამიანი მეეტლე ჩამოხტა და საფეხური ჩამოუშვა. ეტლიდან გადმოსვლისთანავე ექენს პერისტილიდან შეკავებული სიცილი მოესმა. სამი თუ ოთხი ლაქია სასაცილოდ იგდებდა ამ მდაბიურ საქორწინო ეტლს. სიცილის მიზეზს ექენი მაშინვე მიხვდა, როდესაც თავისი ეტლი შეადარა პარიზის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ელეგანტურ ორადგილიან კარეტას; კარეტაში ორი იორლა ცხენი იყო შებმული, რომლებსაც ყურებზე ვარდები ჰქონდათ დამაგრებული; იორლები ლაგამს ღრღნიდნენ და გაპუდრულ და საუცხოო ყელსაბამიან მეეტლეს მაგრად ეჭირა მათი სადავე, თითქოს ცხენები აწყვეტას ლამობდნენ. შოსე დ'ანტენზე, ქალბატონ დე რესტოს ეზოში, ოცდაექვსი წლის ახალგაზრდა კაცის კოხტა კაბრიოლეტი იდგა. სენ-ჟერმენის გარეუბანში ვიღაც დიდებულის მდიდრული ეკიპაჟი იცდიდა, რომელსაც ოცდაათი ათას ფრანკადაც ვერ იყიდდი.

«ვინ არის ნეტავი აქ? _ გაიფიქრა ექენმა, რომელიც ცოტა დაგვიანებით მიხვდა, რომ პარიზში ძალიან ცოტა უნდა ყოფილიყო ვინმეს მიერ დაუკავებელი ქალები, და რომ რომელიმე ამ დედოფლის დაპყრობისთვის მარტო სისხლის ფასი არ კმაროდა. _ დალახვროს ეშმაკმა! უთუოდ ჩემს ბიძაშვილსაც ეყოლება თავისი მაქსიმი».

ექენის გულის ფანცქალით ავიდა პარმალზე. მისი მიახლოებისას მინებიანი კარი გაიღო და მის იქით დახვდნენ ლაქიები, რომლებიც ისე დინჯად იდგნენ, როგორც ვირები გაწმენდის დროს. მეჯლისი, რომელსაც ექენი დაესწრო, დიდ მისაღებ დარბაზებში იქნა გადახდილი, რომლებსაც დე ბოსეანების სახლის პირველი სართული ეკავათ. ვინაიდან

მიწვევისა და მეჯლისის შორის განვლილ დროში ექნება ვერ მოასწრო თავის ნათესავთან სადარბაზოდ მისვლა, ამიტომ ის ჯერ არ იყო ნამყოფი ქალბატონი დე ბოსეანის ოთახებში; მას ახლა პირველად უნდა ეხილა ვიკონტის მეუღლის პირადი ელევანტურობის სასწაულები, რომლებიც დიდგვაროვანი მანდილოსნი ზნე-ჩვეულებებსა და სულიერ ცხოვრებაზე მეტყველებენ. მათზე დაკვირვება მით უფრო საინტერესო იყო, რომ ქალბატონ დე რესტოს სალონი შედარებისთვის საზომს აძლევდა ექნს. ხუთის ნახევრიდან ვიკონტის მეუღლე სტუმრებს იღებდა. ხუთი წუთით უფრო ადრე რომ მოსულიყო მისი ბიძაშვილი, ის არ მიიღებდა. ექენი, რომელსაც არაფერი ესმოდა პარიზული ეტიკეტის სხვადასხვაობისა, ყვავილებით სავსე, ოქროსფერ მოაჯირიანი და წითელ საფენიანი ფართო თეთრი კიბით მიაცილეს ქალბატონ დე ბოსეანთან, რომლის სიტყვიერ ბიოგრაფიას, ერთ-ერთ იმ ცვალებად ამბავთაგანს, რომლებსაც სადამოებით პარიზის სალონებში ჩუმად ყურში უამბობენ ხოლმე ერთმანეთს, არ იცნობდა.

ვიკონტის მეუღლე უკვე სამი წელიწადი იყო დაკავშირებული მარკიზ დ'აჟუდა-პინტოსთან, პორტუგალიის ერთ-ერთ ყველაზე უფრო განთქმულ და უმდიდრეს დიდგვაროვანთან. მათი კავშირი, მეტისმეტად უმწიკვლო, იმდენად მომხიბლავი იყო ორივესთვის, რომ ისინი ვერ იტანდნენ მესამე პირთა სიახლოვეს. ამიტომ ვიკონტ დე ბოსეანმა თვით მისცა მაგალითი საზოგადოებას მათი მორგანტული კავშირის ძალაუნებური პატივისცემით. ამ მეგობრობის პირველ დღეებში ყველას, ვინც ორ საათზე მოვიდოდა სტუმრად ვიკონტის მეუღლესთან, იქ დახვდებოდა ხოლმე მარკიზ დ'აჟუდა-პინტო. ქალბატონ დე ბოსეანს არ შეეძლო სტუმრებისათვის თავისი კარის ჩაკეტვა, ეს მეტისმეტად უხერხული იქნებოდა, მაგრამ ისე ცივად იღებდა მათ და ისეთი ყურადღებით ათვალთვლებდა ჭერს, რომ ყველა ხვდებოდა, მასპინძელს ვაწუხებო. როდესაც პარიზში გაიგეს, რომ ორი საათიდან ოთხ საათამდე სადარბაზოდ მისული ხალხი აწუხებდა ქალბატონ დე ბოსეანს, ის სრულ განმარტოებაში დატოვეს. ბატონი დე ბოსეანის და ბატონი დ'აჟუდა-პინტოს თანხლებით ის დადიოდა ბუფონებთან და ოპერაში; მაგრამ ბატონი დე ბოსეანი, რომელმაც თავის დაჭერა იცოდა, ტოვებდა ხოლმე თავის მეუღლეს და პორტუგალიელს, როგორც კი ადგილზე დასვამდა. ბატონი დ'აჟუდა-პინტო დაქორწინებას აპირებდა. ის ირთავდა დე როშფიდის ქალიშვილს. ამ ქორწინების ამბავი მთელ უმაღლეს საზოგადოებაში მხოლოდ ერთადერთმა ადამიანმა არ იცოდა, და ეს ადამიანი ქალბატონი დე ბოსეანი იყო. ზოგიერთმა მეგობარმა ქალმა გადაკრული სიტყვებით სცადა მასთან ამ საკითხზე ლაპარაკი; მას ეცინებოდა ამაზე, რადგან ეგონა,

რომ მის მეგობრებს შურით სურდათ მისი ბედნიერების დარღვევა. ამასობაში ნიშნობა უნდა მალე გამოეცხადებინათ. ლამაზი პორტუგალიელი მოსულიყო რომ ვიკონტის მეუღლისათვის ეცნობებინა ამ ქორწინების შესახებ, მაგრამ ჯერ თავისი დალატის თაობაზე კრინტის დამვრაც ვერ გაებედა. რატომ? უთუოდ არაფერი არ არის უფრო ძნელი, ვიდრე ქალისთვის ასეთი ულტიმატუმის წაყენება. ზოგიერთ მამაკაცს ურჩევნია საბრძოლოდ გამზადებული იდგეს მეორე მამაკაცის წინაშე, რომელსაც მახვილი აქვს მოღერებული მისი გულის გასაგმირავად, ვიდრე მანდილოსნის წინაშე, რომელიც ორიოდ საათს იწუწუნებს და მერე მომაკვდავივით სასუნებელ მარილს მოითხოვს.

ამ წუთშიაც ბატონი დ'აჟუდა-პინტო ეკლებზე იჯდა და წასვლა უნდოდა; ის ფიქრობდა, ქალბატონი დე ბოსეანი მაინც შეიტყობს ამ ამბავსო, ან არადა მივწერო; წერილით უფრო ადვილია სიყვარულისთვის სასიკვდილო ჭრილობის მიყენება, ვიდრე ცოცხალი სიტყვით. როდესაც ლაქიამ ბატონი ეჟენ დე რასტინიაკის მოსვლა მოახსენა ვიკონტის მეუღლეს, მარკიზი დ'აჟუდა-პინტო სიხარულისაგან კინაღამ შეხტა. უნდა იცოდეთ, რომ ქალი, რომელსაც უყვარს, ეჭვების მიზეზების გამოძებნას კიდევ უფრო ადვილად ახერხებს, ვიდრე სიამოვნების სხვადასხვა სახეებისა. როდესაც მას სატრფოსგან მიტოვება ელის, ის ამა თუ იმ ჟესტის მნიშვნელობას უფრო სწრაფად ხვდება, ვიდრე ვირგილიუსის მიერ ნახსენები ულაცი გრძნობდა სიყვარულის მაუწყებელ შორეულ სურნელს. ამიტომ დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ ქალბატონ დე ბოსეანს არ გამორჩენია ეს უნებური მოძრაობა, ძლივს შესამჩნევი, მაგრამ შემამრწუნებელი თავისი მიაშიტობით. ეჟენმა არ იცოდა, რომ პარიზში არავისთან არ შეიძლება მისვლა, თუ წინასწარ ოჯახის მეგობრებისგან არ შეიტყვეთ ქმრის, ცოლის და თვით შვილების ამბებიც, რათა იქ არ ჩაიდინოთ რაიმე ისეთი სიბრყვე, რომლის შესახებაც პოლონეთში მოხდენილად იტყვიან ხოლმე – **თქვენ ურემში ხუთი ხარი უნდა შეაბათო**, რა თქმა უნდა, იმიტომ, რომ ამოგათრიონ ტალახიანი ორმოდან, რომელშიც ჩაეფალით. თუ ასეთ წინდაუხედავ რომვას საფრანგეთში ჯერ თავისი საკუთარი სახელი არა აქვს, ეს უთუოდ იმითი აიხსნება, რომ ჭორების დიდი გავრცელების გამო ის აქ შეუძლებლად მიაჩნიათ. მას შემდეგ, რაც ქალბატონ დე რესტოსთან ჩაეფლო ორმოში, რომელმაც ურემში ხუთი ხარის შებმა არც კი აცალა, მხოლოდ ეჟენს შესწევდა გამბედაობა განეგრძო მეხრეობა და ქალბატონ დე ბოსეანთან მისულიყო. მაგრამ თუ იქ მან საშინლად შეაწუხა ქალბატონი დე რესტო და ბატონი დე ტრაი, სამაგიეროდ, აქ უხერხულობიდან გამოიყვანა ბატონი დ'აჟუდა.

– მშვიდობით, – თქვა პორტუგალიელმა და გაეშურა კარისაკენ, რომლითაც ექენი შემოვიდა კოპწია, რუხ და ვარდისფერ პატარა სალონში, სადაც ფუფუნება ჩვეულებრივი ლაზათი გეგონებოდათ.

– სადამომდე მემშვიდობებით, არა? – თქვა ქალბატონმა დე ბოსეანმა, რომელმაც თავი მოიბრუნა და მარკიუსს შეხედა. – დღეს ხომ ბუფონებთან მივდივართ?

– მე არ შემიძლია, – მიუგო სტუმარმა და კარის სახელურს ხელი წაატანა.

ქალბატონი დე ბოსეანი წამოდგა და თავისთან მოიხმო მარკიუსი, ხოლო ექენისთვის უმცირესი ყურადღებაც არ მიუქცევია; ეს უკანასკნელი კი გასაოცარი სიმდიდრის ბრწყინვალეებისგან რეტდასხმული იდგა, მზად იყო დაეჯერებინა არაბული ზღაპრების სინამდვილე და არ იცოდა, სად დაკარგულიყო ამ ქალის წინაშე, რომელიც მას ვერ ამჩნევდა. ვიკონტის მეუღლემ მარჯვენა ხელის საჩვენებელი თითი ასწია და ლამაზი მოძრაობით უჩვენა მარკიუსს ადგილი თავის წინ. ამ მოძრაობაში ვნების ისეთი დესპოტური ძალა იყო ჩაქსოვილი, რომ მარკიუსმა ხელი გაუშვა სახელურს და წამოვიდა. ექენი შურით უცქეროდა მას.

«ეს კაცი არის იმ პატარა კარეტის პატრონი! ნუთუ იმისთვის, რომ პარიზელი ქალის მზერა მიიპყრო, საჭიროა იორღა ცხენები, ლივრები და ოქროს გროვები?»

ფუფუნების დემონმა მას გული დაუკოდა. გამდიდრების ციებ-ცხელებამ შეიპყრო, ოქროს წყურვილმა ყელი გაუშრო. სამი თვის სამყოფად მას ას ოცდაათი ფრანკი ჰქონდა. მისი მამა, დედა, ძმები, დები და მამიდა, ყველანი ერთად თვეში ორას ფრანკზე მეტს არ ხარჯავდნენ. ამ სწრაფმა შედარებამ მისი ახლანდელი მდგომარეობისა და მიზნისა, რომლის მიღწევაც საჭირო იყო, გაამლიერა მისი გაოგნება.

– რატომ არ შეგიძლიათ იტალიელებთან მოსვლა? – სიცილით ჰკითხა ვიკონტის მეუღლემ პორტუგალიელს.

– საქმეები მაქვს! ინგლისის ელჩთან ვსადილობ.

– დაანებეთ თავი საქმეებს!

როდესაც ადამიანი ცრუობს, ის იძულებული ხდება, სიცრუე სიცრუეს დაუმატოს. ბატონმა დ'აჟუდამ სიცილით ჰკითხა:

– თქვენ ამას მოითხოვთ?

– დიახ, რასაკვირველია.

– მეც მინდოდა, რომ ეგ გეთქვიათ, – უპასუხა მან და ისეთი ოსტატური თვალებით შეხედა, რომ ყველა სხვა ქალი დამშვიდდებოდა.

მან ხელზე აკოცა ვიკონტის მეუღლეს და გავიდა.

ეჟენმა იფიქრა, ახლა კი გავახსენდები ქალბატონ დე ბოსეანსო, თმაზე ხელი გადაისვა და სალამის მისაცემად წელში მოიხარა, მაგრამ ვიკონტის მეუღლე უცებ წამოხტა, გალერეაში გავარდა, ფანჯარასთან მიირბინა და ბატონ დ'აჟუდას შეხედა სწორედ იმ დროს, როდესაც ის ეტლში ჯდებოდა; მან ყური დაუგდო ბრძანებას და გაიგონა, როგორ გაუმეორა ლაქიამ მეეტლეს:

_ ბატონ დე როშფიდთან.

ამ სიტყვებმა და აჩქარებამ, რომლითაც ბატონი დ'აჟუდა შეხტა თავის ეტლში, ელვასავით და მეხვივით იმოქმედეს ქალზე, რომელიც მომაკვდინებელი შიშით შეპყრობილი დაბრუნდა. უმაღლეს საზოგადოებაში ამაზე უსაშინელესი კატასტროფა სხვა არაფერია. ვიკონტის მეუღლე შევიდა თავის საწოლ ოთახში, მიუჯდა მაგიდას, ქალაღდის კოხტა ფურცელი აიღო და დაწერა:

«რახან თქვენ სადილობთ რომფიდებთან და არა ინგლისის საელჩოში, ვალდებული ხართ ახსნა-განმარტება მომცეთ. გიცდით».

შემდეგ მან რამდენიმე ასო გაასწორა, რომლებიც ხელის კონველსიურ კანკალს დაემახინჯებინა, ბარათს ქვეშ მოუწერა «კ.», რაც ნიშნავდა «კლარა ბურგუნდელს», და ზარი დარეკა.

_ ჟაკ, _ უთხრა მან თავის ლაქიას, რომელიც მაშინვე შემოვიდა, _ რვის ნახევარე თქვენ წახვალთ ბატონ დე როშფიდთან და იკითხავთ მარკიზ დ'აჟუდას. თუ მარკიზი იქ იქნება, შეუგზავნით ამ ბარათს და პასუხს არ სთხოვთ; თუ იქ არ იქნება, მაშინ დაბრუნდებით და ამ ბარათს უკანვე მომიტანთ.

_ ქალბატონს ვიღაცა უცდის სასტუმროში.

_ აჰ, მართლა, _ თქვა მან და კარი გააღო.

ეჟენი უკვე მეტისმეტად უხერხულად გრძნობდა თავს; ბოლოს ის ძლივს ეღირსა ვიკონტის მეუღლის ნახვას, რომელმაც ისეთი აღელვებული ხმით მიმართა ეჟენს, რომ ამ უაკანსკნელს გული შეეკუმშა.

_ ბოდიშს ვითხოვ, ბატონო, ორიოდე სიტყვა მქონდა დასაწერი; ახლა თქვენს განკარგულებაში ვარ.

მას არ ესმოდა, რას ამბობდა, რადგან გუნებაში სულ სხვა რამეს ფიქრობდა: «აჰ, მას არ სურს მადმუაზელ დე როშფიდი შეერთოს! მაგრამ განა ის თავისუფალია? ამ საღამოსვე ჩაიშლება ეს ქორწინება, ან არადა მე... მაგრამ ხვალ ამაზე ლაპარაკიც კი აღარ იქნება».

– ჩემო ბიძაშვილო... – მიმართა ექენმა.

– რაო? – თქვა ვიკონტის მეუღლემ და ისეთი ამპარტავანი თვალებით გადახედა ექენს, რომ სტუდენტს გააცია.

ექენმა კარგად გაიგო ეს რაო? ამ სამი საათის განამვლობაში მან იმდენი რამ ისწავლა, რომ უკვე ფხიზლად იყო.

– ქალბატონო... – გამოასწორა მან და გაწითლდა.

ის შეეყოყმანდა, მაგრამ შემდეგ განაგრძო:

– მაპატიეთ, მე ისე მჭირდება მფარველობა, რომ ერთი ბეწო ნათესაური გრძნობა თქვენი მხრიდან არ მაწყენდა.

ქალბატონ დე ბოსეანს ნამდვილად გაეღიმა. ის უკვე გრძნობდა უბედურების მომასწავებელ ჭექა-ქუხილს თავის ატმოსფეროში.

– რომ იცოდეთ, რა მდგომარეობაში იმყოფება ჩემი ოჯახი, – განაგრძობდა ექენი, – თქვენ აუცილებლად მოისურვებდით ერთ-ერთი იმ კეთილისმყოფელი ფერიის როლის შესრულებას, რომლებიც სიამოვნებას ნახულობენ, როცა თავიანთი ნათლულების ირგვლივ ყოველგვარ დაბრკოლებებს აქარწყლებენ.

– კარგი, ჩემო ბიძაშვილო, – სიცილით თქვა ვიკონტის მეუღლემ, – მაგრამ მე რაში უნდა გამოგადგეთ?

– ვინ იცის? თუნდაც ის, რომ მე შორეულ წყვდიადში დაკარგული ნათესაობა მაკავშირებს თქვენთან, ეს დიდი საუნჯეა. თქვენ მე დამაბნოეთ, მე აღარ ვიცი, რის სათქმელად მოვდიოდი. თქვენ ერთადერთი ადამიანი ბრძანდებით, რომელსაც მე პარიზში ვიცნობ... აჰ! მე მინდოდა თქვენგან რჩევა მიემლო და მეთხოვა თქვენთვის, ამიყვანოთ, როგორც საცოდავი ბავშვი, რომელსაც სურს თქვენ კაბას ჩაებლაუქოს და რომელიც მზადაა თქვენთვის მოკვდეს.

– შეგიძლიათ ჩემი გულისთვის ვინმე მოჰკლათ?

– ბარე ორი.

– ბავშვო! დიახ, თქვენ ბავშვი ხართ, – თქვა ვიკონტის მეუღლემ, რომელმაც თვალზე მომდგარი ცრემლი შეიკავა, – თქვენ გულწრფელად შეიყვარებდით!

– ოჰ! – წარმოთქვა ექენმა თავის დაქნევით.

ამ პასუხის გამო ვიკონტის მეუღლე პატივმოყვარე სტუდენტის მიმართ თანაგრძნობით განისმქვალა. სამხრეთელმა პირველ მიზანს მიაღწია. ქალბატონ დე რესტოს ცისფერი ბუდუარიდან ვიდრე ქალბატონი დე ბოსეანის ვარდისფერ სალონამდე

მოვიდოდა, ექენმა პარიზული სამართლის სამწლიანი კურსის გავლა მოასწრო, იმ სამართლისა, რომელზედაც არ ლაპარაკობენ, მაგრამ რომელიც უმაღლეს საზოგადოებრივ იურისპრუდენციას წარმოადგენს, და თუ კარგად შეისწავლი და კარგად გამოიყენებ, ყველაფერს მიგაღწევინებს.

– აჰ! რა მომაგონდა, – თქვა ექენმა, – თქვენს წვეულებაზე მე მომეწონა ქალბატონი დე რესტო, და ამ დილას მას ვესტუმრე.

– თქვენ, ალბათ, ძალიან შეუშლიდით ხელს, – ღიმილით თქვა ქალბატონმა დე ბოსეანმა.

– ეჰ! დიახაც! მე ერთი რეგენი ვინმე ვარ და ალბათ ქვეყანას ავიმხედრებ, თუ თქვენ უარს მეტყვით მფარველობაზე. მე ვფიქრობ, ძალიან ძნელი უნდა იყოს პარიზში ახალგაზრდა, ლამაზი, მდიდარი და ელეგანტური ქალის ნახვა, რომელიც დაკავებული არ იქნება: მე კი აუცილებლად მჭირდება ქალი, და თანაც ისეთი, რომელიც მასწავლის იმას, რისი ახსნაც თქვენ ასე კარგად იცით: ცხოვრებას. მე ყველგან ვინმე დე ტრაი დამხვდება. ამიტომ მე თქვენთან მოვდიოდი, რომ მეკითხა თქვენთვის ამ ამოცანის პასუხი, და მეთხოვა, რომ აგეხსნათ ჩემთვის, რა სახის სისულელე ჩავიდინე მე იქ. მე ლაპარაკი ჩამოვაგდე ვინმე მამა...

– დიუკ დე ლანჟეს მეუღლე, – სიტყვა გააწყვეტიან ჟაკმა სტუდენტს, რომელმაც უნებური მოძრაობით გამოამყდავანა უძლიერესი წყენა.

– უპირველეს ყოვლისა, – ხმადაბლა შენიშნა მას ვიკონტის მეუღლემ, – თუ წარმატების მოპოვება გსურთ, ნუ იქნებით აგრე პირდაპირი.

– ახალგაზრდა! გამარჯობათ, ჩემო კარგო, – მიესალმა მასპინძელი დიუკ დე ლანჟის მეუღლეს, ფეხზე წამოდგა, მის შესაგებებლად გაემართა, და ისეთი ალერსიანი გულითადობით ჩამოართვა ორივე ხელი, როგორც საკუთარი დის მიმართ შეეძლო გამოეჩინა; დიუკის მეუღლეს ლამაზი კოპწიაობით მიეფერა.

«აი, ორი კარგი მეგობარი, – გაიფიქრა რასტინიაკმა. – ამას იქით ორი ქომაგი მეყოლება; ამ ორივე ქალს უთუოდ ერთნაირი გრძნობები ექნებათ და ექვს გარეშეა, რომ ესეც დაინტერესდება ჩემი ბედით».

– ჩემო ძვირფასო ანტუანეტ, რომელ ბედნიერ აზრს უნდა ვუმაღლოდე თქვენ ხილვას? – მიმართა ქალბატონმა დე ბოსეანმა.

– მე დავინახე, როგორ შევიდა ბატონი დ'აჟუდა-პინტო ბატონ დე როშფიდთან და ვიფიქრე, რომ თქვენ მარტო იქნებოდით.

ქალბატონმა დე ბოსეანმა ტუჩზე არ იკბინა, არ გაწითლებულა, თვალების გამომეტყველება არ შესცვლია, პირიქით, თითქოს სახე კიდევაც გაუნათდა, როდესაც დიუკის მეუღლე საბედისწერო სიტყვებს ამბობდა.

– რომ მცოდნოდა, რომ თქვენ არ გეცალათ... – დასძინა დიუკის მეუღლემ და ეჟენისკენ მიბრუნდა.

– ეს გახლავთ ბატონი ეჟენ დე რასტინიაკი, ჩემი ნათესავი, – თქვა ვიკონტესამ. – ხომ არაფერი გაგიგიათ გენერალ დე მონრივოს შესახებ? – ჰკითხა მან. – სერიოზიმ მითხრა გუშინ, ის აღარსად ჩანსო; დღეს ხომ არ ყოფილა თქვენთან?

დიუკის მეუღლეს ამ შეკითხვის ნესტარი შიგ გულში მოხვდა. მას გაგიჟებით უყვარდა ბატონი დე მონრივო, მაგრამ ხმები დადიოდა, გენერალმა მიატოვაო. სტუმარი გაწითლდა და უპასუხა:

– გუშინ ელისეს სასახლეში იყო.

– მორიგეობდა? – ჰკითხა ქალბატონმა დე ბოსეანმა.

– კლარა, – კითხვა დაუბრუნა დიუკის მეუღლემ და ბოროტად გაუბრწყინდა თვალები, – თქვენ უთუოდ იცით, რომ ხვალ ბატონ დ'აჟუდა-პინტოს და მადმუაზელ დე როშფიდის ნიშნობა უნდა გამოცხადდეს?

დარტყმა მეტისმეტად ძლიერი იყო, ვიკონტის მეუღლე გაფითრდა, მაგრამ სიცილით უპასუხა:

– მაგისტანა ჭორებით მხოლოდ სულელები ერთობიან. რისთვის უნდა მისცეს რომშიდებს ბატონმა დ'აჟუდა-პინტომ პორტუგალიის ერთ-ერთი საუკეთესო გვარი? რომშიდები გუშინდელი გააზნაურებული არიან.

– მაგრამ ამბობენ, რომ ბერტას ორასი ათასი ლივრი შემოსავალი ექნებაო.

– ბატონი დ'აჟუდა მეტისმეტად მდიდარია, რატომ უნდა აჰყვეს ეგეთ ანგარიშებს.

– ჩემო კარგო, მადმუაზელ დე როშფიდი მომხიბლავია.

– აჰ!

– ერთი სიტყვით, დღეს ის მათთანაა სადილად, საქორწინო კონტრაქტი უკვე შედგენილია. მე ძალიან მიკვირს, რომ თქვენ ასე ცოტა გცოდნიათ.

– აბა, მაშ რა სისულელე ჩაიდინეთ თქვენ, ბატონო? – შეეკითხა ეჟენს ვიკონტის მეუღლე. – ეს საბრალო ბავშვი ეს-ესაა შემოაგდეს საზოგადოებაში და მას ჩვენი ლაპარაკისა არაფერი ესმის, ჩემო ძვირფასო ანტუანეტ, შეიბრალებთ იგი, და ჩვენი ბაასი

სახვალიოდ გადავდოთ. ხვალ უთუოდ ყველაფერს გამოაცხადებენ და თქვენც დარწმუნებით შესძლებთ ლაპარაკს.

დიუკის მეუღლემ ექენისკენ ისეთი ქედმაღლური მზერა მიმართა, რომელიც ადამიანს თავით ფეხებამდე ზომავს, ქედში ჰხრის და არარაობად აქცევს.

– ქალბატონო, მე სრულიად ჩემდა უნებურად ქალბატონ დე რესტოს ხანჯალი ჩავეცი გულში. ჩემი დანაშაული უცოდინარობა იყო, – თქვა სტუდენტმა, რომელსაც გამჭრიახობამ კარგი სამსახური გაუწია და დაანახვა, რამდენი გესლი იმალებოდა ამ ორი მანდილოსნის მოსიყვარულე სიტყვებში, – თქვენ შეიძლება გეშინოდეთ, მაგრამ მაინც ხვდებით იმ ადამიანებს, როლებიც შეგნებულად გავნებენ რამეს, მაშინ, როდესაც ის ადამიანი, რომელიც შეუგნებლად დაგკოდავთ და იარის სიღრმე არც იცის, ყველას სულელად და უმაქნის ბრიყვად მიაჩნია და ყველას ეზიზღება.

ქალბატონმა დე ბოსენმა გულთბილი მზერა მიაპყრო სტუდენტს, რომლითაც სულით მაღალი ადამიანები ერთდროულად მაღლიერებასაც გამოხატავენ ხოლმე და საკუთარი ღირსების გრძნობასაც. ეს მზერა მაღამოსავით მოხვდა ექენის გულის ჭრილობას, რომელიც სტუდენტს მიაყენა დიუკის მეუღლემ, როდესაც მუშტრის თვალით შეაფასა იგი.

– წარმოიდგინეთ, რომ მე უკვე მოპოვებული მქონდა გრაფ დე რესტოს კეთილგანწყობა, – განაგრძო ექენმა. – ამასთან, უნდა მოგახსენოთ, ქალბატონო, – მიუბრუნდა ის დიუკის მეუღლეს თავმდაბალი, მაგრამ იმავე დროს ცბიერი გამომეტყველებით, – რომ მე ჯერჯერობით მხოლოდ ერთი საწყალი სტუდენტი გახლავართ, მარტოხელა და ღარიბი.

– ნუ იტყვით მაგას, ბატონო დე რასტინიაკ. ჩვენ, ქალები, არასოდეს არ გამოვეკიდებით იმას, რაც არავის უნდა.

– რა ვქნა! – მიუგო ექენმა, – მე მხოლოდ ოცდაორი წლისა ვარ, უნდა შევძლო ჩემი ასაკის უბედურებების ატანა. გარდა ამისა, მე ახლა აღსარებას ვამბობ და შეუძლებელია მუხლის მოდრეკა უფრო ლამაზ სააღმსარებლოში, ასეთ სააღმსარებლოში სცოდავენ, სხვებში კი ინანიებენ.

დიუკის მეუღლემ ცივად მოისმინა მკრეხელური სიტყვები, დაგმო მათი ცუდი ტონი და მიმართა ვიკონტის მეუღლეს:

– თქვენი ნათესავი...

ქალბატონ დე ბოსეანს გულიანად გაეცინა თავის ნათესავზეც და დიუკის მეუღლეზედაც.

– ჩემი ნათესავი, ჩემო კარგო, ეძებს მასწავლებელს, რომელიც მას შეასწავლის კარგ გემოვნებას.

– ქალბატონო! – კვლავ მიმართა ეჟენმა დიუკის მეუღლეს, – განა ბუნებრივი არ არის სურვილი, რომ გავიგოთ იმისი საიდუმლოება, რაც გვხიბლავს? «ეს რა მემართება, – თავის გულში თქვა მან, – ნამდვილად დალაქის სიტყვებით ველაპარაკები ამათ».

– კი მაგრამ, მე მგონი, ქალბატონი დე რესტო თვითონ ბატონ დე ტრაის მოწაფეა, – თქვა დიუკის მეუღლემ.

– მე მაგისი არაფერი ვიცოდი, – განაგრძნო სტუდენტმა, – ამიტომაც უგუნურად შევიჭერი მათ შორის. ბოლოს, როგორც იყო, საკმაოდ მოვრიგდი ქმართან და ვხედავდი, რომ ცოლიც ჯერჯერობით მიტანს, მაგრამ აკი ამ დროს არ ვუთხარი იმათ, რომ ვიცნობ-მეთქი ერთ კაცს, რომელმაც სწორედ იმის წინ დერეფანში აკოცა გრაფის მეუღლეს და მერე უკანა კიბით წავიდა.

– ვინ იყო ის? – იკითხა ორივე ქალმა.

– ერთი მოხუცი, თვეში ორ ლუიდორად ცხოვრობს სენ-მარსეს გარეუბანში, ჩემისთანა დატაკი სტუდენტით. ერთი უბედური, ყველას მიერ აბუჩად აგდებული ადამიანი, რომელსაც ჩვენ მამა გორიოს ვეძახით!

– თქვე მართლაც ბავშვო, – წამოიძახა ვიკონტის მეუღლემ, – ქალბატონი დე რესტო ხომ ქალიშვილობაში გორიოს გვარს ატარებდა.

– მევერმიშელეს ქალიშვილი, – დასძინა დიუკის მეუღლემ, – მდაბიო, რომელიც ერთი მეშაქარლამის შვილთან ერთ დღეს იქნა წარდგენილი მეფის კარზე. განა აღარ გახსოვთ, კლარა? მეფეს კიდევაც გაეცინა და ლათინურად რაღაცა იოხუნჯა ფქვილზე, ხალხიო... როგორა თქვა? ხალხი...

– *Ejusdem farinae*, – მიეშველა ეჟენი.

– სწორედ ეგრე იყო, – კვერი დაუკრა დიუკის მეუღლემ.

– აბა, მაშ ის მისი მამა ყოფილა! – თქვა სტუდენტმა შეძრწუნებული სახით.

– რა თქმა უნდა; იმ ახირებულ მოხუცს ორი ქალიშვილი ჰყავს, რომლებსაც თვსიაც ის ლამის გაგიჟდეს, თუმცა ერთმაც და მეორემაც თითქმის უარჰყვეს იგი.

– მეორე განა ის არ არის, – მიუბრუნდა ვიკონტის მეუღლე ქალბატონ დე ლანჟეს, – ვილაც ბანკირზე რომაა გათხოვილი, რომელსაც გერმანული გვარი აქვს, ბარონი დე

ნუსინჟენი? იმას დელფინე არა ჰქვია? ქერა ქალია, ოპერაში გვერდის ლოჟა აქვს, ბუფონებთანაც დადის ხოლმე და ძალიან ხმამაღლა იცინის, რომ ყურადღება მიიქციოს.

– თქვენ მაცემთ, ჩემო კარგო, რა ნახეთ მაგ ხალხში, რომ ამდენს ფიქრობთ მათზე? რესტოსავით სიყვარულისგან გაგიჟებული უნდა ყოფილიყო კაცი, რომ მადმუაზელ ანასტაზის ფქვილში ამოგანგლულიყო. ო! იცოცხლეთ, ის იზარალებს! ანასტაზი ბატონ დე ტრაის ჩაუვარდა ხელში, რომელიც მას დაღუპავს.

– მაშ, მათ უარჰყვეს მამა! – გაიმეორა ეჟენმა.

– დიახ, დიახ, თავისი მამა, გესმით მამა, – მიუგო ვიკონტის მეუღლემ, – კარგი მამა, რომელმაც, როგორც ამბობენ, თითოეულ მათგანს ხუთასი თუ ექვსასი ათასი ფრანკი მისცა, რომ გაებედნიერებინა ისინი და კარგად გაეთხოვებინა, და რომელმაც თავისთვის მხოლოდ რვა თუ ათი ათასი ლივრი წლიური შემოსავალი დაიტოვა, რადგან ფიქრობდა, რომ მისი ქალიშვილები ისევ ჩემი ქალიშვილები იქნებიან და ორივესთან მექნება საცხოვრებელი და ბინა, სადაც ალერსით და სიყვარულით მიმიღებენო. მაგრამ, ორი წლის შემდეგ სიძეებმა ის უკანასკნელ ვიგინდარასავით დაითხოვეს შინიდან.

ეჟენს, რომელმაც ცოტა ხნის წინათ განიახლა სული თავის ოჯახში წმინდა და ნაზი გრძნობებით, რომელიც ჯერ კიდევ ახალგაზრდული რწმენით მოხიბლული ცხოვრობდა და პირველად იმყოფებოდა პარიზული ცივილიზაციის ბრძოლის ველზე, თვალზე ცრემლი მოადგა. წრფელი გრძნობები იმდენად გადამდებია, რომ სამივე ერთ ხანს მდუმარედ შესცქეროდა ერთმანეთს.

– ეჰ! ღმერთო ჩემო, – ბოლოს თქვა ქალბატონმა დე ლანჟემ. – ეს ყველაფერი დიახაც საზარელი გვეჩვენება, მაგრამ ასეთ ამბებს ყოველ ცისმარე დღე ვხედავთ. მერედა განა ამას მიზეზი არა აქვს? აბა მითხარით, ჩემო კარგო, გიფიქრიათ როდისმე რა არის სიძე? სიძე არის ადამიანი, ვისაც ჩვენ, თქვენ და მე, ვუზრდით საყვარელ პაწაწინა არსებას. ამ არსებასთან ათასგვარი ნაზი ძაფებით ვართ დაკავშირებული, მას ჩვიდმეტი წლის განმავლობაში მთელი ოჯახი შეხარის, იგი ოჯახის უმწიკვლო სულია, ლამარტინის სიტყვებით რომ ვთქვათ, და მერე ოჯახის ჭირად იქცევა. როდესაც ის ადამიანი მას წავგართმევს, უპირველეს ყოვლისა მის სიყვარულს ნაჯახივით გამოიყენებს, რათა ამ ანგელოზის ცოცხალ გულში ყველა გრძნობა გადაჭრას, რაც მას ოჯახთან აკავშირებდა. გუშინ ჩვენი ქალიშვილი ჩვენთვის ყველაფერი იყო და ჩვენ მისთვის ყველაფერი ვიყავით; ხვალ კი ის ჩვენს მტრად იქცევა. განა ასეთი ტრაგედიები ყოველდღე არ ხდება ჩვენ თვალწინ? აჲ რძალი უაღრესად უდიერად ექცევა მამამთილს, რომელმაც ყველაფერი

შესწირა თავის შვილს, იქ სიძე აგდებს სახლიდან სიდედრს. კიდეც კითხულობენ, რა არის დღეს დრამატული ჩვენს საზოგადოებაშიო, განა სიძის დრამა საშინელი არ არის, ჩვენს ქორწინებაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, რომლებიც თავიდან ბოლომდე უაზრობას წარმოადგენს. მე სავსებით ცხადად მაქვს წარმოდგენილი, რა დაემართა იმ მოხუც მევერმიშელეს. მაგონდება, რომ ეს ფორიო...

– გორიო, ქალბატონო.

– დიახ, ეს მორიო რევოლუციის დროს ერთ-ერთი სექციის თავმჯდომარე იყო; მან იცოდა იმ ცნობილი შიმშილობის საიდუმლო და იმითი ჩაუყარა საფუძველი თავის სიმდიდრეს, რომ იმ ხანებში ფქვილს ათჯერ უფრო ძვირად ჰყიდდა, ვიდრე თვით მას უღირდა. ფქვილი კი თავსაყრელი ჰქონდა. ბებიაჩემის მოურავი აწვდიდა მას უზარმაზარი თანხების ფქვილს. ეს ნორიო უთუოდ უყოფდა მოგებას სახალხო კეთილდღეობის კომიტეტს, როგორც ყველა მისი ყაიდის ხალხი სჩადიოდა. მე მახსოვს, მოურავი ეტყოდა ხოლმე ბებიაჩემს, რომ სრულიად არხინად შეგიძლიათ იცხოვროთ გრანვილიეში, რადგან თქვენი ხორბალი თქვენი ერთგულების საუკეთესო მოწმობააო. ჰოდა, ამ ლორიოს, რომელიც თავისმკვეთელებს ამარაგებდა ფქვილით, ერთადერთი ძლიერი გრძნობა ასულდგმულებდა. ამბობენ, ის აღმერთებსო თავის ქალიშვილებს. უფროსი დე რესტოს სახლში დააბინავა, უმცროსი ბარონ დე ნუსინჟენს შეაჩეჩა, მდიდარ ბანკირს, რომელიც როიალისტობს. თქვენც კარგად გესმით, რომ იმპერიის დროს სიძეებს მაინცდამაინც არ ეთაკილებოდათ ოთხმოცდაცამეტისეული სიმამრის ყოლა. **ბუნაპარტესთან** ამას კიდეც არა უშავდა. მაგრამ, როდესაც ბურბონები დაბრუნდნენ, მოხუცი თავში საცემი გაუხდათ ბატონ დე რესტოსაც და, კიდეც უფრო მეტად, ბანკირსაც. ქალიშვილებს, ალბათ, ისევ უყვარდათ მამა და უნდოდათ, რომ არც მწვადი დამწვარიყო და არც შამფური, მამაც დაემშვიდებინათ და ქმრებიც; დაიწყეს ვითომდა ნაზი გრძნობების მომიზეზება: «მამიკო, მოდი, უფრო კარგ დროს გავატარებთ, როცა მარტო ვიქნებით» და სხვა ასეთი ლათაიებით ელაპარაკებოდნენ მამინ, როდესაც სტუმრები არ ჰყავდათ. მე, ჩემო კარგო, ვფიქრობ, რომ ჭეშმარიტ გრძნობებს თვალის აქვს და გონებაც: იმ საბრალო ოთხმოცდაცამეტისეულს, ალბათ, გული სისხლისაგან ეცლებოდა, რადგან ხედავდა, რომ ქალიშვილები თაკილობდნენ, და თუ მათ ქმრები უყვარდათ, სამაგიეროდ სიძეებს იგი აწუხებდა. მას აუცილებლად უნდა გაეღო მსხვერპლი. ასეც მოიქცა, რადგან მამა იყო: მან თვით გამოაძევა თავისი თავი მათი სახლებიდან. ქალიშვილები კმაყოფილი რომ დაინახა, მიხვდა, რომ კარგად მოიქცა. მამაც და შვილებიც მონაწილენი იყვნენ ამ პატარა დანაშაულისა. ასეთ

რამეს ჩვენ ყველგან ვხედავთ. განა ეს მამა დორიო ზეთის ლაქასავით არ გამოჩნდებოდა თავისი ქალიშვილების სალონში? თვითონაც ხომ შეწუხდებოდა და მოიწყენდა. ის, რაც ამ მამას დაემართა, შეიძლება ულამაზეს ქალსაც დაემართოს გულით საყვარელ ადამიანთან: თუ ქალი მას თავისი სიყვარულით თავს მოაბეზრებს, ის მიატოვებს ქალს, ყოველგვარ სისამაგლეს ჩაიდენს, ოღონდ კი თავი გაარიდოს. ასეთია ყოველგვარი გრძნობის ბედი. ჩვენი გული საუნჯეა, თუ მას უცებ გაფლანგავთ, გადატაკდებით. ჩვენ არ ვაპატიებთ ხოლმე გრძნობას, როდესაც ის მთლიანად ამჟღავნებს თავს, ისევე, როგორც არ ვაპატიებთ ადამიანს, რომელსაც ფული არა აქვს. ამ მამამ ყველაფერი გაიღო – გული და სიყვარული ოცი წლის განმავლობაში არ დაუშურებია, თავისი სარჩო-საბადებელი კი ერთ დღეში გასცა. ქალიშვილებმა კარგად გამოსწურეს ლიმონი და ქუჩაში გადააგდეს.

– ქვეყანა საზიზღარია, – თვალდახრილმა თქვა ვიკონტის მეუღლემ, რომელიც თავისი შალის ფოჩებს წეწდა; მას გულში მოხვდა ის სიტყვები, რომლებიც ქალბატონმა დე ლანჟემ მის გასაგონად ჩაურთო.

– საზიზღარი? არა, – განაგრძო დიუკის მეუღლემ, – ყველაფერი თავისი გზით მიდის. მე თუ ასე გელაპარაკებით, მხოლოდ იმიტომ, რათა გიჩვენოთ, რომ ყველაფერს ფხიზლად ვუყურებ. ისე კი მეც თქვენსავით ვფიქრობ, – თქვა მან და ვიკონტის მეუღლეს ხელი ჩამოართვა. – ქვეყანა ჭაობია, გვიჯობს მაღლობებზე დავრჩეთ.

ის ადგა, ქალბატონ დე ბოსეანს შუბლზე აკოცა და უთხრა:

– ამ წუთას ძალიან ლამაზი ხართ, ჩემო კარგო. ასეთი სახის ფერი მე ჯერ არასოდეს არ მინახავს.

შემდეგ მან ოდნავ დაუკრა თავი მის ნათესავსაც და გავიდა.

– მამა გორიო უბადლო ადამიანია! – თქვა ეჟენმა. მოაგონდა ვერცხლს როგორ გრეხდა იმ დამეს მოხუცი.

ქალბატონმა დე ბოსეანმა ვერ გაიგონა მისი სიტყვები, ის ჩაფიქრებული იყო. რამდენიმე წუთით სიჩუმე ჩამოვარდა და საბრალო სტუდენტი მორცხვად იჯდა გაშემებული, ვერც წასვლას ბედავდა, ვერც დარჩენას და ვერც კრინტის დაძვრას.

– ქვეყანა საზიზღარია და ბოროტი, – ხმა ამოიღო ბოლოს ვიკონტის მეუღლემ. – როგორც კი რამე უბედურება დაგვატყდება თავს, მაშინვე მახარობლად ვინმე მეგობარი მოგვევლინება და გულში ჩხრეკას იწყებს ხანჯლით, რომლის ტართაც ჩვენ წინაშე თავს იწონებს. დაიწყება სარკაზმი, დაცინვა! ოჰ! მე არავის დავეჩაგვრინები.

მან თავი ასწია მედიდურად და ამ მოძრაობაში იგრძნობოდა დიდგვაროვანი მანდილოსანი, მისი ამაყი თვალებიდან თითქოს ელვა გამოკრთა.

– აჰ! – მან უცებ შენიშნა ეჟენი, – თქვენ აქა ხართ!

– ჯერ კიდევ, – შესაბრალისად მიუგო სტუდენტმა.

– მაშ ასე, ბატონო დე რასტინიაკ, ამ ქვეყანას ის უნდა მიუზღოთ, რისიც ღირსია. თქვენ გსურთ მდგომარეობა შეიქმნათ, მე დაგეხმარებით. თქვენ გაზომავთ ქალთა გარყვნილების სიღრმეს და მამაკაცთა უბადურკი ამოების სიგრძე-სიგანეს. მართალია, მე გულდასმით გადავიკითხე საზოგადოების წიგნი, მაგრამ თურმე ზოგიერთი გვერდი ჩემთვისაც უცნობი დარჩენილა. ახლა კი ყველაფერი ვიცი. რაც უფრო გულგრილად იანგარიშებთ, მით უფრო შორს წახვალთ. შეუბრალებლად დაჰკარით ხოლმე და თქვენი შიში ექნებათ. მამაკაცებსა და ქალებსაც მოექცეით როგორც ფოსტის ცხენებს, რომლებსაც უწყალოდ გარეკავთ; დეე ყოველ სადგურზე ფეხი მოეკვეთოთ, ამნაირად მიაღწევთ თქვენი სურვილების მწვერვალს. გესმით, თქვენ არაფერი არ იქნებით აქ, თუ არ გეყოლებათ ქალი, რომელიც თქვენით დაინტერესებული იქნება. თქვენ გჭირდებათ ახალგაზრდა, მდიდარი და ლამაზი ქალი. მაგრამ, თუ თქვენ ჭეშმარიტი გრძნობა ჩაგესახებათ, განძივით დამალეთ ის; ეჭვი არავინ აიღოს, თორემ დაიღუპებით. თუ ჯალათი აღარ იქნებით, მსხვერპლად გადაიქცევით. თუ როდისმე შეგიყვარდათ, კარგად გაუფრთხილდით თქვენს ხვაშიადს! არ გაამჟღავნოთ ის, ვიდრე კარგად არ გეცოდინებათ, ვის უხსნით თქვენს გულს. იმისთვის, რომ წინდაწინვე დაიცვათ ის, ჯერ არარსებული სიყვარული, უნდა ისწავლოთ საზოგადოებისადმი უნდობლობა. ყური მიგდეთ, მიგელ... (მას მიაშიტად შესცდა სახელი, მაგრამ ვერ შენიშნა). არსებობს კიდევ უფრო სშინელი რამ, ვიდრე მამის მიტოვება ორი ქალიშვილის მიერ, რომლებსაც შეიძლება მისი სიკვდილიც სურთ: ეს არის ორი დის მეტოქეობა. რესტოს გვარიშვილობა მოსდგამს. მისი ცოლი მიღებულია საზოგადოებაში და მეფის კარზედაც იყო წარდგენილი; სამაგიეროდ, მისი დაი, მისი მდიდარი დაი, მშვენიერი ქალბატონი დელფინე დე ნუსინჟენი, ფინანსისტის ცოლი, ჯავრით აღარ არის; მას შური ღრღნის, რადგან ის ასი ლიეთია დაშორებული თავის დას; ამით მათ დობას ბოლო მოეღო. ეს ორი ქალი ერთმანეთს უარყოფენ, ისე როგორც უარყვეს მამა. ამიტომ, ქალბატონი დე ნუსინჟენი მთელ ტალახს ალოკავს სენ-ლანზარის ქუჩიდან გრენელის ქუჩამდე, ოღონდ კი ჩემს სალონში ფეხი შემოდგას. მას ეგონა, რომ დე მარსე მიაღწევინებდა ამ მიზანს და ამიტომ დაემონა დე მარსეს და მოსვენებას არ აძლევს. მაგრამ დე მარსეს ის აინუნშიაც არ მოსდის. თუ თქვენ მას მე წარმომიდგენთ, მისი

სათაყვანებელი ხატი გახდებით და ის თქვენ გაგაღმერთებთ. შემდეგ, თუ შეძლებთ, შეიყვართ, თუ არადა, გამოიყენეთ თქვენი მიზნებისთვის. მე მას ერთი-ორჯერ მივიღებ დიდი საღამოების დროს სტუმრების ბრბოში, მაგრამ არასოდეს არ მივიღებ დღისით. მე მას მივესალმები ხოლმე, ეს საკმარისი იქნება. თქვენ თვითონ დაიხშეთ გრაფის მეუღლის სახლის კარი მამა გორიოს ხსენებით. დიახ, ჩემო კარგო, ოცჯერ რომ მიხვიდეთ ქალბატონ დე რესტოსთან, ოცჯერვე სახლში არ დაგხვდებათ. მას ნაბრძანები აქვს, რომ თქვენ არ მიგიღონ. მაშ, დაე მამა გორიომ წარგადგინოთ თქვენ ქალბატონ დელფინე დე ნუსინჟენტან. მშვენიერი ქალბატონი დე ნუსინჟენი თქვენთვის აბრა იქნება. გახდით მისი რჩეული და ქალები გაგიჟდებიან თქვენთვის. მისი მეტოქეებიც, მისი მეგობრებიც, მისი საუკეთესო მეგობრებიც მოინდომებენ თქვენი თავის წართმევას. არიან ქალები, რომლებსაც სწორედ სხვისი რჩეულები უყვართ მდაბიო ქალების მსგავსად, რომლებიც ფიქრობენ, რომ თუ ჩვენნაირ ქულებს დაიხურავენ, ჩვენს მანერებსაც შეიძენენ. პარიზში წარმატება ყველაფერია, წარმატება ძალაუფლების გასაღებია. თუ ქალები აღიარებენ, რომ თქვენ ნიჭი და გონება გაქვთ, კაცებიც დაიჯერებენ, თუ, რა თქმა უნდა, თქვენ თვითონ არ შეაცვლევინებთ აზრს. მაშინ შეძლებთ ყველა სურვილის შესრულებას, მაშინ ყველგან გზა ხსნილი გექნებათ. მაშინ გაიგებთ, რომ ეს საზოგადოება დოცლაპიების და თაღლითების კრებულს წარმოადგენს. ნუ მოხვდებით ნურც ერთთა და ნურც მეორეთა შორის. ამ ლაბირინთში შესასვლელად არიადნას გორგლის ნაცვლად მე ჩემს სახელს მოგცემთ. იცოდეთ, არ შემიბღალოთ, _ თქვა მან და კისერმოღერებულმა დედოფალივით გადახედა სტუდენტს, _ უმწიკვლოდ დაიცავით ის. ახლა კი მიბრძანდით, დამტოვეთ მარტო. ჩვენც, ქალებსაც, გვჭირდება ხოლმე ომის გადახდა.

_ ისეთი ვინმე ხომ არ გჭირდებათ, ვინაც მზად არის წავიდეს და თქვენი გულისთვის ნაღმი ააფეთქოს! _ სიტყვა ჩამოართვა ეჟენმა.

_ მერე რა? _ ჰკითხა ვიკონტის მეუღლემ.

ეჟენმა მკერდზე ხელი დაიკრა, თავისი ბიძაშვილის ღიმილს ღიმილითვე უპასუხა და გავიდა. ხუთი საათი იყო. ეჟენს უკვე მოშივდა, შეეშინდა, სადილად არ დამაგვიანდესო. ამ შიშმა აგრძნობინა, რა დიდი სიამოვნებაა პარიზის ქუჩებში სწრაფი მგზავრობა. მაგრამ, ამ წმინდა ფიზიკურმა სიამოვნებამ ვერ გაუფანტა მოზღვავებული ფიქრები. როდესაც მისი ასაკის ახალგაზრდა კაცს აბუჩად აიგდებენ, ის გაფიცდება ხოლმე, გააფთრდება და მთელ საზოგადოებას მოუღერს მუშტს, შურისძიება სწადია,

მაგრამ თავის თავი აეჭვებს. ამ წუთას რასტინიაკი ყველაზე უფრო ამ სიტყვებით იყო გულმოკლული: «თქვენ თვითონ დაიხშეთ გრაფის მეუღლის სახლის კარი».

«მე მივალ! _ გუნებაში ამბობდა ის, _ და თუ ქალბატონი დე ბოსეანი მართალია, თუ ნაბრძანები აქვს, რომ მე არ მიმიღონ... მე... მაშინ ქალბატონი დე რესტო მე ყველა სალონში შემხვდება, სადაც კი დადის. მე ვისწავლი ფარიაკობასაც, დამბაჩის სროლასაც და მოვუკლავ მაქსიმს!» «მერე ფული! _ წამოსძახა გონებამ, _ სად იშოვი ფულს?» _ ანაზადად მას თვალწინ გაუელვა გრაფ დე რესტოს სახლში საჩვენებლად გამოფენილმა სიმდიდრემ. მან ნახა ფუფუნება, რომელსაც უთუოდ შესტრფოდა ყოფილი მადმუაზელ გორიო, ყველგან ვარაყი, ყველგან გამოდგმული უგემოვნო ძვირფასი ნივთები, ერთი სიტყვით, უნახავი ადამიანის უგუნური ფუფუნება, ხასის მფლანგველობა. და ანაზადად ეს ბრწყინვალე სურათი გააქრო დე ბოსეანების დიდებულმა სახლმა. მისმა ოცნებებმა, რომლებიც პარიზის საზოგადოების უმაღლესი ფენებისკენ მისწრაფოდნენ, მრავალი ცუდი აზრი ჩაუნერგეს ექნეს გულში, გონებაც და სინდისიც უფრო დამთმობი გაუხადეს. მან დაინახა ქვეყანა, როგორც ის არის ნამდვილად, დაინახა კანონის და ზნეობის უძლურება მდიდრების წინაშე; სიმდიდრეში მან სცნო *ultima ratio mundi*. «ვოტრენი მართალია, სიმდიდრე ყოფილა სათნოება!» _ გაიფიქრა მან.

ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩამდე რომ მიაღწია, ექნება სწრაფად აირბინა თავის ოთახში, მაგრამ მალე უკან დაბრუნდა, მეეტლეს ათი ფრანკი ჩამოუტანა და შემდეგ შევიდა გულისამრევ სასადილო ოთახში, სადაც თვრამეტივე მოსადილე უკვე ილოდნებოდა, როგორც საქონელი ბაგაზე. ამ სიდუხჭირისა და უბადრუკი სასადილო ოთახის ხილვამ საშინლად შეაძრწუნა სტუდენტი. გადასვლა მეტისმეტად მკვეთრი იყო, დაპირისპირება მეტისმეტად სრული და არ შეიძლებოდა ყოველივე ამას ზომაზე მეტად არ გაემლიერებინა მისი პატივმოყვარეობის გრძნობა. ერთ მხარეზე იყო ლამაზი და წარმტაცი სურათები, შექმნილი უადრესად ელეგანტური საზოგადოების მიერ, ხელოვნების სასწაულებითა და ფუფუნების საგნებით გარშემორტყმული ახალგაზრდა ცოცხალი სახეები, მგრძნობიარე, პოეტური ბუნების პიროვნებები; მეორე მხარეზე კი სიბინძურის ჩარჩოში ჩასმული შავბნელი სურათები და სახეები, რომლებსაც ვნებათა ღელვამ მათი მავთულებისა და მექანიზმის მეტი აღარაფერი შეარჩინა. ექნეს მოაგონდა ქალბატონი დე ბოსეანის დარიგება, რომელიც მიტოვებული ქალის გულისწყრომამ უკარნახა მას, მოაგონდა მისი მაცთუნებელი წინადადებები, და სილატაკემ შთააგონა, თუ როგორ უნდა გაეგო ისინი. რასტინიაკმა გადაწყვიტა ორი პარალელური თხრილი გაეჭრა სიმდიდრის მისაღწევად,

დაყრდნობოდა მეცნიერებასაც და სიყვარულსაც, გამხდარიყო იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი და საზოგადოებაში მიღებული ადამიანიც. რა ბავშვი იყო ის ჯერ კიდევ! ეს ორი ხაზი ხომ ასიმპტოტებია, რომლებიც ვერასოდეს ვერ გადაკვეთენ ერთმანეთს.

_ თქვენ ძალიან მჭიმუნვარე ბრძანდებით, ბატონო მარკიზო, _ მიმართა მას ვოტრენმა და ის განსაკუთრებული მზერა მიაპყრო, რომლითაც ეს კაცი თითქოს გულის სიღრმეში დამალულ საიდუმლოებებს სწვდებოდა.

_ მე არა ვარ იმის გუნებაზე, რომ ყველას ხუმრობა ავიტანო, ვინც მე «ბატონ მარკიზს» დამიძახებს, _ მიუგო სტუდენტმა. _ აქ ნამდვილი მარკიზობისათვის ასი ათასი ლივრი შემოსავალი უნდა გქონდეს, და როდესაც ვოკეს სახლში ცხოვრობ, ჭემმარიტად, ბედის რჩეულთა რიცხვს არ ეკუთვნი.

ვოტრენმა მამაშვილურად და თანაც დამცინავი გამომეტყველებით შეხედა რასტინიას, თითქოს უნდოდა ეთქვა: «ლაწირაკო! ერთ ლუკმად არ მეყოფი!» შემდეგ უპასუხა:

_ თქვენ ცუდ გუნებაზე ხართ, ალბათ, იმიტომ, რომ გრაფ დე რესტოს მშვენიერ მეუღლესთან ვერაფერი გააწყვეთ.

_ მან მე კარი გამომიკეტა იმიტომ, რომ ვუთხარი, მამათქვენი ჩვენს სუფრაზე სადილობს-მეთქი, _ წამოიძახა რასტინიაკმა.

მოსადილეებმა ერთმანეთს გადახედეს. მამა გორიომ თვალები დახარა და განზე მიბრუნდა მათ მოსაწმენდად.

_ თქვენ მე თამბაქო მომახვედრეთ თვალში, _ უთხრა მან თავის მეზობელს.

_ ვინც დღეის იქით მამა გორიოს აწყენინებს, ჩემთან ექნება საქმე, _ მიუგო ეჟენმა და ყოფილ მევერმიშელს მეზობელს გადახედა, _ ეგ ჩვენ ყველას გვჯობს. მანდილოსნების შესახებ არ მოგახსენებთ, _ დასძინა მან და მადმუაზელ ტაიფერს მიუბრუნდა.

ამ სიტყვებზე ლაპარაკი შეწყდა: ეჟენმა ისეთი სახით წარმოთქვა ისინი, რომ მოსადილეები გააჩუმა, მხოლოდ ვოტრენმა უთხრა ხუმრობით:

_ მამა გორიოს მოსარჩლე და პასუხისმგებელი რედაქტორი რომ გახდეთ, საჭიროა კარგად იცოდეთ ხმლის ქნევა და დამბაჩის სროლა.

_ ეგრეც იქნება, _ თქვა ეჟენმა.

_ მაშ, დღეიდან თქვენ ომს აცხადებთ?

– შესაძლებელია, – მიუგო ექენმა, – მაგრამ მე მოვალე არა ვარ ვინმეს ჩემი საქმეების ანგარიში ჩავაბარო, რადგან მე თვითონ არ ვცდილობ გავიგო სხვები რას აკეთებენ ღამდამობით.

ვოტრენმა აღმაცერად შეუბღვირა რასტინიას.

– ყმაწვილო, ვისაც არ სურს, რომ თოჯინების თამაშით მოტყუვდეს, ტილოს კედლის ჭუჭრუტანებიდან კი არ უნდა უცქიეროს, ფარდულში უნდა შევიდეს. გვეყოფა ეს ლაპარაკი, – დასძინა მან, რა დაინახა, რომ ექენი მზადაა გაფიცხდეს. – შემდეგ მოვილაპარაკოთ, როდესაც მოისურვებთ.

სადილმა მდუმარედ ჩაიარა. მამა გორიომ, რომელსაც ძალიან ატკინა გული სტუდენტის სიტყვებმა, ვერ გაიგო, რომ განწყობილება მის მიმართ შეიცვალა და მისი გამოქომაგება იკისრა ახალგაზრდა ვაჟკაცმა, რომელმაც მის მჩაგვრელებს ხმა გააკმენდინა.

– მაშ, ბატონი გორიო გრაფის მეუღლის მამა ყოფილა? – ხმადაბლა იკითხა ქალბატონმა ვოკემ.

– და ბარონის მეუღლისაც, – მიუგო მას რასტინიაცმა.

– სხვა არაფრის მაქნისი არც არის, – უთხრა ბიანშონმა რასტინიას, – მე მაგას თავი გავუსინჯე: ერთი კოპის მეტი არა ჰქონია თავზე და ისიც მამობისა; ეგ მარადიული მამა იქნება.

ექენი ვერ იყო გუნებაზე და ბიანშონის ხუმრობაზე არ გაეცინა. მას სწადა ქალბატონ დე ბოსეანის დარიგებით ესარგებლა, და ახლა იმას ფიქრობდა, თუ სად და როგორ ეშოვა ფული. მის თვალწინ გადაიშალა საზოგადოების ტრამალები, უდაბურიც და ნოყიერიც ერთდროულად, და ამან საზრუნავი გაუჩინა. ყველამ მარტო დატოვა ის სასადილო ოთახში, როდესაც სადილი დამთავრდა.

– მაშ, თქვენ ჩემი ქალიშვილი ნახეთ? – ჰკითხა მას გორიომ აღელვებული ხმით.

მოხუცის სიტყვებმა ფიქრებიდან გამოაფხიზლა ექენი, მან ხელი ხელში ჩაჰკიდა გორიოს და გულაჩვილებულად უთხრა:

– თქვენ კარგი და ღირსეული ადამიანი ყოფილხართ. თქვენი ქალიშვილების შესახებ მერე ვიბაასოთ.

მას აღარ უნდოდა მამა გორიოს მოსმენა და ამიტომ ადგა, წავიდა თავის ოთახში და იქ თავის დედას შემდეგი წერილი მისწერა:

«ჩემო საყვარელო დედიკო, მესამე ძუძუ ხომ არ მოგეპოვება ჩემს გამოსაკვებად? მე ახლა ისეთ მდგომარეობაში ვარ, რომ შეიძლება სულ მალე გავმდიდრდე. ამისათვის

რადაც უნდა დამიჯდეს, ათას ორასი ფრანკი უნდა ვიშოვო. ჩემი თხოვნის შესახებ ნურაფერს ეტყვი მამას, ის შეიძლება წინააღმდეგი წავიდეს, და მე თუ ეს ფული არ მექნება, ისეთ სასოწარკვეთილებაში ჩავვარდები, რომ შეიძლება თავიც მოვიკლა. ჩემს განზრახვებს აგიხსნი, როგორც კი გნახავ, რადგან აქედან მთელი ტომების მოწერა დამჭირდებოდა, რომ გაგაგებინო, თუ რა მდგომარეობაში ვიმყოფები. ჩემო კარგო დედიკო, მე ფული არც ბანქოში წამიგია და არც არავისი მმართველს, მაგრამ თუ შენ რადმე გიღირს ჩემი შენგან მონიჭებული სიცოცხლე, ეს თანხა უნდა მიშოვნო. ერთი სიტყვით, დავიარები ვიკონტ დე ბოსეანის მეუღლესთან, რომელიც მფარველად გამომადგა. საზოგადოებაში გამოსვლა მიხდება და ერთი სუც კი არ გამაჩნია სუფთა ხელთათმანების შესაძენად. მე შემიძლია ცარიელ პურზე და წყალზე გადავიარო, თუ საჭირო იქნება, ვიშიმშილო, მაგრამ არ შემიძლია მოვიკლო იარაღები, რომლებითაც აქაურ ვენახს ამუშავებენ. ახლა უნდა გადაწყდეს, გავიკავავ გზას, თუ ლაფში ჩაფლული დავრჩები. ვიცი, რა იმედებს ამყარებთ ჩემზე და მინდა, მალე გაგიმართლოთ ისინი. ჩემო კარგო დედიკო, გაყიდე რამე შენი საგვარეულო სამკაულებიდან, მე მალე ახლებს გიყიდი. კარგად მაქვს შეგნებული ჩვენი ოჯახის მდგომარეობა, რომ დავაფასო ასეთი მსხვერპლი, და მერწმუნე, ტყუილ-უბრალოდ არ გთხოვ ამას, მაშინ ხომ ურჩხული ვიქნებოდი. ჩემს თხოვნაში უმდაფრესი გაჭირვების ღაღადის მეტს ნურაფერს დაინახავ. მთელი ჩვენი მომავალი ჰკიდია ამ თანხაზე, რომლითაც მე უნდა დავიწყო ლაშქრობა, ვინაიდან პარიზის ცხოვრება მარადიული ბრძოლაა. თუ ამ თანხის შესასრულებლად სხვა საშუალება არ გექნება, გაყიდე მამიდაჩემის მაქმანები და უთხარი, რომ მე უფრო უკეთესებს გამოვუგზავნი» და ა. შ. წერილი მისწერა თავის ორივე დასაც და სთხოვა, გამოეგზავნათ მისთვის თავიანთი დანაზოგები, და რომ მათ ოჯახში არ გაემართათ სჯა-ბაასი ამ მსხვერპლის შესახებ, რომელსაც ისინი, რა თქმა უნდა, დიდი სიხარულით გაიღებდნენ. ექნება მათ გულისხმიერებაზე იმოქმედა და კეთილშობილების სიმებს შეეხო, რომლებიც ასე კარგად არიან დაჭიმული და წმინდად ჟღერენ ნორჩ გულში. მაგრამ როდესაც წერა დაამთავრა, უნებური ყოყმანი იგრძნო, აღელდა და თრთოლამ აიტანა. ახალგაზრდა პატივმოყვარე კარგად იცნობდა ამ მივარდნილ კუთხეში გადაკარგული ადამიანების უმწიკვლო კეთილშობილებას, იცოდა, რა გაჭირვებაში აგდებდა თავის ორივე დას და ისიც, თუ რა დიდი სიხარულით აიტანდნენ ისინი ამ გაჭირვებას; რა დიდი სიამოვნებით დასხდებოდნენ სადმე შემოღობილში, რომ იქ საიდუმლოდ ეტიკტიკათ თავიანთი საყვარელი ძმის შესახებ. ნათლად წარმოუდგა, როგორ თვლიან მისი დები თავიანთ

პატარა სიმდიდრეს; ნახა, რა ქალიშვილურ ეშმაკობას მიმართავენ, რომ როგორმე ეს ფული მას ფარულად გამოუგზავნონ, და პირველად ბედავენ ტყუილის თქმას ამ სულგრძელობის გულისთვის.

«დის გული სიწმინდის აღმასია, სინაზის უძირო ზღვაა!» – გაიფიქრა მან.

შერცხვა თავისი დაწერილის. რა ძალა ექნებოდა მათ ლოცვებს, რა წმინდა იქნებოდა მათი სულიერი მისწრაფება ზეცისკენ! რა სიტკბოებას განიცდიდნენ ისინი თავის მსხვერპლად შეწირვით! როგორ დაიტანჯებოდა დედამისი, თუ ვერ მოახერხებდა ამ თანხისათვის თავის მოყრას! და ეს მშვენიერი გრძნობები, ეს საშინელი მსხვერპლი მისთვის იქნებოდა მხოლოდ კიბე, რომელიც დელფინე დე ნუსინჟენამდე მიიყვანდა. ეჟენს თვალთაგან რამდენიმე ცრემლი წამოსცვივდა ოჯახის წმინდა საკურთხეველზე დაგდებული საკმევლის უკანასკნელი მარცვლებით. ის სასოწარკვეთილებით აღსავსე ბოლთავდა ოთახში. ასე დაინახა ის ნახევრად ღია დარჩენილ კარებიდან მამა გორიომ, შემოვიდა და ჰკითხა:

– რა დაგემართათ?

– ეჰ! ჩემო კეთილო მეზობელო, მე ჯერ ისევ შვილი და ძმა ვარ, როგორც თქვენ ხართ მამა. თქვენ მართალი ხართ, რომ ქალბატონ ანასტაზის დაჰკანკალებთ: ის ვიღაც მაქსიმ დე ტრაის ჩავარდნია ხელში და დაღუპვა ელის.

მამა გორიო რაღაცის ბუტბუტით გავიდა, მაგრამ ეჟენმა მისი სიტყვების აზრი ვერ გაიგო. მეორე დღეს რასტინიაკი წავიდა ფოსტის ყუთში წერილების ჩასაგდებად. უკანასკნელ წუთამდე კიდევ ჭოჭმანობდა, მაგრამ ბოლოს მაინც ჩააგდო წერილები და გაიფიქრა: «ჩემსას მივალწევ!» ეს ბანქოს მოთამაშის ან დიდი მხედართმთავრის სიტყვებია, ფატალისტური სიტყვები, რომლებიც უფრო მეტად ხალხს ლუპავენ, ვიდრე შველიან.

რამდენიმე დღის შემდეგ ეჟენი ქალბატონ დე რესტოს ეწვია, მაგრამ არ მიიღეს. სამჯერ კიდევ მივიდა და სამჯერვე კარი დაკეტილი დახვდა, თუმცა ისეთ დროს ესტუმრებოდა ხოლმე, როდესაც გრაფი მაქსიმ დე ტრაი იქ არ უნდა ყოფილიყო. ვიკონტის მეუღლემ მართალი უთხრა. სტუდენტმა თავი ანება სწავლას. მხოლოდ იმისთვის დადიოდა ლექციებზე, რომ გვარების ამოკითხვის დროს პასუხი გაეცა, ხოლო რაკი ასე დაამოწმებდა თავის იქ ყოფნას, მერე ლექციიდან იპარებოდა. ეჟენი ისევე მსჯელობდა, როგორც სტუდენტთა უმეტესობა. მეცადინეობა იმ დროისთვის გადასდო, როდესაც გამოცდების ჩაბარება იქნებოდა საჭირო; მას გადაწყვეტილი ჰქონდა ერთდროულად ჩაწერილიყო მეორე და მესამე კურსის ლექციებზე და შემდეგ სულ უკანასკნელ მომენტში

უცხად საფუძვლიანად შეესწავლა სამართალი. ამრიგად, მას რჩებოდა თხუთმეტი უქმე თვე, რომელთა განმავლობაში თავის ნებაზე შეეძლო ეცურა პარიზის ოკეანეში და ან ქალებისთვის მოედო ანკესი, ან სიმდიდრისთვის. ამ კვირაში ორჯერ იყო ქალბატონ დე ბოსეანთან, რომელთანაც იმ დროს მიდიოდა, როდესაც მარკიზ დ'აჟუდას ეტლი ეზოდან გამოდიოდა. ამ სახელგანთქმულმა ქალმა, სენ-ჟერმენის გარეუბნის ყველაზე უფრო პოეტურმა პიროვნებამ, კიდეც რამდენიმე დღით გაიმარჯვა და გადაადებინა მადმუაზელ დე როშფიდისა და მარკიზ დ'აჟუდა-პინტოს ჯვრისწერა. მაგრამ ამ რამდენიმე დღეს, რომლებიც ბედნიერების დაკარგვის შიშმა უაღრესად მწვავე განცდებით აავსო, უნდა დაეჩქარებინა კატასტროფა. მარკიზ დ'აჟუდასაც და როშფიდებსაც ეს განხეთქილება და ხელახალი შერიგება ხელსაყრელ გარემოებად მიაჩნდათ: მათ იმედი ჰქონდათ, რომ ქალბატონი დე ბოსეანი შეეჩვეოდა ამ ქორწინებას და ბოლოს შესწირავდა კიდეც თავის დილის პაემნებს ადამიანთა ცხოვრებაში წინასწარ განსაზღვრულ მომავალს. ამრიგად, მიუხედავად უწმინდესი აღთქმებისა, რომლებსაც ბატონი დ'აჟუდა ყოველდღიურად იმეორებდა, ის კომედიას თამაშობდა, ხოლო ვიკონტის მეუღლეს სიცრუით კმაცოფილი იყო. «კეთილშობილურად ფანჯრიდან გადმოვარდნის მაგივრად ის კიბეზე დაგორდა», – ამბობდა დიუკ დე ლანჟეს მეუღლე, მისი საუკეთესო მეგობარი. მიუხედავად ამისა, ეს უკანასკნელი შუქი კიდეც იმდენხანს კაშკაშებდა, რომ ვიკონტის მეუღლე პარიზში დარჩა და სამსახური გაუწია თავის ახალგაზრდა ნათესავს, რომლისადმიც ის ერთგვარ ცრუმორწმუნე სიყვარულს გრძნობდა. ექვნიდან დიდი ერთგულება და თანაგრძნობა გამოიჩინა მის მიმართ იმ დროს, როდესაც ქალი არავის თვალში არ ხედავს გულწრფელ სიბრალულსა და ნუგეშს. თუ ასეთ დროს მამაკაცი მას ტკბილ სიტყვას ეტყვის, მხოლოდ ანგარიშით იქცევა ასე.

რასტინიაკს უნდოდა, ვიდრე ნუსინჟენის სახლზე მიიტანდა იერიშს, კარგად გაერკვია თავის საჭადრაკო დაფაზე არსებული მდგომარეობა, გასცნობოდა მამა გორიოს ადრინდელ ცხოვრებას და ამისთვის მან მოკრიბა ზუსტი ცნობები, რომლებიც შემდეგში მდგომარეობდნენ:

რევოლუციამდე ჟან-ჟოაშენ გორიო უბრალო მევერმიშელე მუშა იყო, გამრჯელი, ყაირათიანი და იმდენად მოხერხებული, რომ შეისყიდა დაწესებულება თავისი ბატონისა, რომელიც 1789 წლის პირველი აჯანყების შემთხვევითი მსხვერპლი შეიქნა. გორიო ჟუსიენის ქუჩაზე დამკვიდრდა, მარცვლეულის ბაზრის ახლოს, და იმდენი გამჭრიახობა გამოიჩინა, რომ თავისი სექციის თავმჯდომარეობა იკისრა, რათა თავისი ვაჭრობისთვის ის

საშიში ხანის ყველაზე უფრო გავლენიან პირთა მფარველობა უზრუნველყო. ეს გონივრული საქციელი საფუძვლად დაედო მის გამდიდრებას, რაიც დაიწყო იმ ნამდვილი თუ ხელოვნურად გამოწვეული შიმშილობის დროს, როდესაც პარიზში ხორბალს დიდი ფასი დაედო. ხალხი პურის დუქნებს აკლავდა თავს, მაგრამ იმავე დროს ზოგიერთები არხეინად ყიდულობდნენ მაკარონს ბაყლებისაგან. ამ ერთი წლის განმავლობაში მოქალაქე გორიომ იმდენი ქონება შეიძინა, რომ შემდეგშიც შეძლო თავისი სავაჭრო საქმეების ხელსაყრელად წარმართვა, როგორც ეს მხოლოდ დიდი თანხების პატრონს შეუძლია, მასაც იგივე დაემართა, რაც ყველა ნაკლებ ნიჭიერ ადამიანს ემართება: მისმა უფერულობამ ის გადაარჩინა. მასთან მისი სიმდიდრე მხოლოდ მაშინ გახდა ცნობილი, როდესაც მდიდრის სახელი უკვე საფრთხეს აღარ წარმოადგენდა, და შურიც აღარავისი გამოუწვევია. მთელი მისი ნიჭი თითქოს ხორბლეულით ვაჭრობას ჰქონდა შთანთქმული. გორიოს ბადალი არ ჰყავდა, როდესაც საქმე ეხებოდა ხორბალს, ფქვილს, ბურღულს, მათი ხარისხისა და სადაურობის გამორკვევას, მათ შენახვას, მომავალი მაზანდის გაგებას, როდესაც საჭირო იყო დიდი მოსავლისა თუ მოუსავლიანობის წინასწარმეტყველება, ხორბლის იაფად შექენა, მისი მომარაგება სიცილიაში ან უკრაინაში. ვინც ნახავდა, როგორ მიჰყავდა გორიოს თავისი საქმეები, როგორ განმარტავდა ხორბლის ექსპორტისა და იმპორტის კანონმდებლობას, სწავლობდა მათ სულს, ამჩნევდა მათ ნაკლოვანებებს, იფიქრებდა, რომ ეს კაცი მინისტრადაც ივარგებდა. როცა რაიმეს მიზნად დაისახავდა, გორიო მომთმენი, მოქმედი, მხნე, მტკიცე და სწრაფი იყო, სწორედ არწივის თვალი ჰქონდა, ყველაფერს ასწრებდა, ყველაფერს წინასწარ სჭვრეტდა, ყველაფერი იცოდა და ყველაფერს მალავდა; განზრახვებში დიპლომატი იყო, ლაშქრობაში – ჯარისკაცი. საქმეებს რომ მორჩებოდა და თავისი უბრალო ბნელი დუქნიდან გამოვიდოდა, რომლის კიბეზედაც თავისუფალ დროს ატარებდა ხოლმე საფეხურზე ჩამომჯდარი და მხარით კარის ჩარჩოზე მიყუდებული, ის ისევ უსწავლელი და გაუთლელი მუშა ხდებოდა, ვისაც უბრალო მსჯელობის გაგება არ შეუძლია, სულიერი სიამენი არად მიაჩნია, თეატრში ძილი ერევა, გახდებოდა ერთი პარიზელი დოლიბანი, რომლის სიძლიერე მისივე სიჩლუნგეა. თითქმის ყველა ამ ყაიდის ადამიანები ერთმანეთს ჰგვანან. მაგრამ თითქმის ყოველ მათგანს გულში რაიმე მაღალ გრძნობას უპოვით. მევერმიშელეს გული აღსავსე ჰქონდა ორი განსაკუთრებული გრძნობით, რომლებმაც მთლად შთანთქეს მისი გულის სითბო, როგორც ხორბლით ვაჭრობამ შთანთქა მთელი მისი გონებრივი ძალები. მისი ცოლი, შეძლებული ბრიელი ფერმერის ერთადერთი ქალიშვილი, მისი უსაზღვრო სიყვარულისა და თაყვანისცემის

საგანი გახდა. გორიო აღმერთებდა ამ სუსტ, მაგრამ სულით მძლავრ ადამიანს, გულისხმიერსა და ლამაზს, რომელიც ასე ძლიერ განსხვავდებოდა მისგან. თუკი მამაკაცის გულში რაიმე თანდაყოლილი გრძნობა არსებობს, ეს გახლავთ სიამაყე – მამაკაცს ეამაყება ის მფარველობა, რასაც იგი ყოველ წუთს უწევს სუსტ არსებას. მიუმატეთ ამას სიყვარული, ეს მხურვალე მადლიერების გრძნობა, რასაც ყველა გულწრფელი ადამიანი განიცის თავისი სიტკბოების წყაროსადმი, და მაშინ გაიგებთ სულიერი ცხოვრების მრავალ უცნაურობას. შვიდი წლის უზადო ბედნიერების შემდეგ, მისდა საუბედუროდ, ცოლი მოუკვდა. ქალი უკვე გრძნობების სფეროს გარეშე იწყებდა მასზე გაბატონებას, და იქნებ შესძლებოდა ქმრის გახევებული ბუნების განვითარება, იქნებ შთაენერგა მისთვის სინამდვილისა და ცხოვრების ასავალ-დასავალის შეგნება. ამგვარ მდგომარეობაში გორიოს მამობრივი გრძნობა სიგიჟემდე განუვითარდა. მან მთელი თავისი სიკვდილისაგან გაცრუებული სიყვარული ორ ქალიშვილზე გადაიტანა, და პირველ ხანებში ისინიც პასუხობდნენ მის გრძნობებს. არა ერთი ბრწყინვალე წინადადება მიიღო მან სოვდაგრებისა და ფერმერებისაგან, რომლებიც ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ, რათა თავიანთი ქალიშვილები მიეთხოვებინათ მისთვის, მაგრამ გორიომ მაინც ქვრივად დარჩენა არჩია. მისი სიმამრი, ერთადერთი მამაკაცი, რომელიც მევერმიშელეს კეთილი განწყობილებით სარგებლობდა, ამტკიცებდა, დანამდვილებით ვიცი, გორიოს აღთქმა აქვს დადებული, თავისი გარდაცვლილი მეუღლის ხსოვნას არ უღალატოსო. მარცვლეულის ბაზარზე ვაჭრებმა სამასხაროდ გაიხადეს ასეთი ამაღლებული ერთგულება, რომლის შეგნება მათ გონებას არ შეეძლო, და გორიოს რაღაც სასაცილო ზედმეტი სახელი შეარქვეს. მაგრამ პირველსავე მათგანს, ვინც სარფიანი გარიგების შემდეგ ცოტა გადაკრულში იყო და ხმამაღლა უწოდა მას ეს სახელი, გორიომ ერთი ისეთი მუშტი სთხლიშა მხარში, რომ საბრალო გადავარდა და კინაღამ თავი მიახეთქა ობლენის ქუჩის კუთხეში მდგარ კვარცხლბეკს. გორიოს თავდადებული ერთგულება, მისი ეჭვნიერი და ფაქიზი სიყვარული ქალიშვილებისადმი იმდენად ცნობილი გახდა, რომ ერთ დღეს, როდესაც ერთ-ერთმა მეტოქემ მოუნდომა მას ბაზრიდან მოშორება, რათა თვითონ მარტო დარჩენილიყო და ხორბლის მაზანდა თავის ნებაზე დაეწესებინა, უთხრა, შენი დელფინე კაბრიოლეტს გაუტანიაო. მევერმიშელეს მკვდრისფერი დაედო და იმწამსვე მიატოვა ბაზარი. ამ ყალბმა განგაშმა მასში ისეთი შეჯახება გამოიწვია ერთმანეთის საწინააღმდეგო გრძნობებისა, რომ გორიო რამდენიმე დღე ავად იყო. მან თავისი დამთრგუნავი მუჯღუგუნნი არ უთავაზა მხარში იმ კაცს, მაგრამ დაელოდა, ვიდრე მას კრიტიკული

მდგომარეობა არ შეექნა, გააკოტრა და სამუდამოდ გაამევა ბაზრიდან. რა თქმა უნდა, მისი ქალიშვილების აღზრდა ახირებულად მიმდინარეობდა. გორიოს წლიურად სამოცი ათას ფრანკზე მეტი შემოსავალი ჰქონდა; აქედან ის თავისთვის ათას ორას ფრანკსაც არ ხარჯავდა, მაგრამ უდიდეს ბედნიერებად მიაჩნდა თავისი ქალიშვილების ყოველგვარი ჟინის დაკმაყოფილება: საუკეთესო მასწავლებლები ჰყავდა დაქირავებული, რომლებსაც ევალეზობდათ მისი ქალიშვილებისათვის ყოველგვარი ცოდნა შთაენერგათ, რაც კი კარგი აღზრდის მაჩვენებლად ითვლება; მათ კომპანიონი ქალი ჰყავდათ, რომელიც მათდა საბედნიეროდ გემოვნებით დაჯილდოებული და ჭკვიანი გამოდგა; ისინი ცხენებით დასეირნობდნენ, საკუთარი ეტლიც ჰქონდათ და, ერთი სიტყვით, მდიდარი მოხუცი დიდებულის საყვარლებივით ცხოვრობდნენ; რაც უნდა ძვირფასი რამ მოესურვებინათ, მამა ისწრაფოდა მათი სურვილის შესრულებას და საჩუქრების სამაგიეროდ მათგან მხოლოდ ალერსს მოითხოვდა. გორიო თავის ქალიშვილებს ანგელოზებად რაცხდა და საბრალო ადამიანი ამითი თავის თავზე მაღლა აყენებდა მათ. მას მათგან მოყენებული ტანჯვაც კი უყვარდა. როდესაც გასათხოვარი ქალები გახდნენ, მათ შეძლეს თავ-თავისი გემოვნების მიხედვით აერჩიათ ქმრები. თითოეულ მათგანს მზითვად ეძლეოდა მამის ქონების ნახევარი. ანასტაზის, რომლის სილამაზეს გრაფი დე რესტო შესტროფოდა, არისტოკრატიული მიდრეკილებები ჰქონდა, და ამან გააცვლევინა მას მამის სახლი საზოგადოების უმაღლეს სფეროებზე. დელფინეს ფულები უყვარდა და ამიტომ ბანკირ ნუსინჟენზე გათხოვდა, ტომით გერმანელზე, რომელიც რომის წმინდა იმპერიის ბარონი გახდა. გორიო ისევ მევერმიშელედ დარჩა. მალე მისმა ქალიშვილებმაც და სიძეებმაც სათაკილოდ მიიჩნიეს, რომ ის ისევ ვაჭრობდა, თუმცა მთელი მისი სიცოცხლე ვაჭრობაში იყო. ხუთ წელიწადს გაუძლო მან მათ დაჟინებულ მოთხოვნებს და ბოლოს დათანხმდა, რომ საქმეზე ხელი აეღო; მან უზრუნველყო თავისი თავი სავაჭროს გაყიდვით აღებული თანხით და უკანასკნელი რამდენიმე წლის მოგებით და სწორედ ამ თანხას უნდა მოეცა წლიურად რვა ან ათასი ფრანკი შემოსავალი ქალბატონი ვოკეს გამოანგარიშებით, რომელთანაც გორიო დასახლდა. ამ პანსიონში სასოწარკვეთილებამ მოიყვანა, როდესაც ნახა, რომ ქმრები აიძულებენ ორივე მის ქალიშვილს, უარი უთხრან მას არ მარტო მათთან ცხოვრებაზე, არამედ ხალხში სტუმრად მიღებაზედაც კი.

ამ ცნობებით ამოიწურებოდა ყველაფერი, რაც მამა გორიოს თაობაზე იცოდა ვინმე მიურემ, რომელსაც მისი სავაჭრო ეყიდა. ამრიგად დადასტურდა ის სიტყვები, რომლებიც

რასტინიაკმა მოისმინა დიუკ დე ლანჟეს მეუღლისაგან. ამითი თავდებოდა ამ უხილავი, მაგრამ საშინელი პარიზული ტრაგედიის ამბავი.

დეკემბრის პირველი კვირის ბოლოს რასტინიაკმა ორი წერილი მიიღო, ერთი თავისი დედისაგან და მეორე - უფროსი დისგან. ამ ორივე, მისთვის კარგად ნაცნობმა ნაწერმა ერთდრულად შვებაც აგრძნობინეს და შიშის ძრწოლაც. ეს ორი სიფრიფანა ქაღალდი შეიცავდა სიკვდილ-სიცოცხლის განაჩენს მისი იმედებისათვის. თუ მას ერთი მხრივ შიში იტანდა, როდესაც თავისი მშობლების სიღარიბე აგონდებოდა, მეორე მხრივ უკვე საკმაოდ კარგად ჰქონდა გამოცდილი მათი სიყვარულიც და იცოდა, რომ მათი უკანასკნელი სისხლის წვეთებიც შეეძლო გამოეწოვა. დედამისის წერილში შემდეგი ეწერა:

«ჩემო საყვარელო შვილო, გიგზავნი, რასაც მთხოვდი. კარგად გამოიყენე ფული, თორემ, შენი სიცოცხლის გადასარჩენად რომ დამჭირდეს, მეორედ ასეთ დიდ თანხას ვეღარ გიშოვი ისე, რომ მამაშენს არ გავაგებინო, და ეს კი ჩვენი ოჯახის მყუდროებას დაარღვევდა. მეორედ მაგის საშოვნელად ჩვენი მამულის დაგირავება დაგვჭირდებოდა. ჩემთვის შეუძლებელია ვიმსჯელო გეგმებზე, რომლებსაც არ ვიცნობ, მაინც ნეტა როგორია შენი გეგმები, რომ გეშინია, მე გამაგებინო? ამისი ახსნისთვის ტომების დაწერა არ იყო საჭირო, ჩვენ, დედებს, ერთი სიტყვის მეტი არ გვჭირდება, და ეს ერთი სიტყვა ამაშორებდა გაურკვეველობის წუხილს. ვერ დაგიძალავ, რომ შენმა წერილმა ძალიან დამადარდიანა. ჩემო კარგო შვილო, რამ გაიძულა, რომ ასე დამიმძიმე გული? შენ, ალბათ, ძალიან იტანჯებოდი, წერილს რომ მწერდი, რადგან მეც ძალიან დავიტანჯე, როცა ვკითხულობდი. რა ასპარეზს ირჩევ ნეტავი? ხომ არ იქნება შენი სიცოცხლე და შენი ბედნიერება დაკავშირებული იმასთან, რომ სხვებს თავი მოაჩვენო იმად, რაც სინამდვილეში არა ხარ, რომ იტრიალო იმ საზოგადოებაში, სადაც არ შეგიძლია შესვლა ისეთი ხარჯების გაუწევლად, რომლებსაც შენ ვერ აიტან, რომ გაცდინო შენი მეცადინეობისათვის ძვირფასი დრო? ჩემო კარგო ეჟენ, დაუჯერე დედის გულს, მიხვეულ-მოხვეული გზები კეთილ ბოლომდე არ მიგიყვანს, შენს მდგომარეობაში მყოფი ახალგაზრდის ღირსება მოთმინება და ბედის მორჩილება უნდა იყოს. მე არ გიჯავრდები, არ მინდა ჩემს შემოწირულებას მცირეოდენი სიმწარეც კი შევურიო. ჩემი სიტყვები დანდობილი და წინდახედული დედის სიტყვებია. შენ თუ იცი, რა ვალი გაწევს, მეც ვიცი, რა წმინდაა შენი გული და რა კეთილია შენი მისწრაფებები. ამიტომ უშიშრად შემიდლია გითხრა: წადი, ჩემო საყვარელო, იბრძოლე! მე ვკანკალებ, რადგან დედა ვარ, მაგრამ ყოველ შენს ნაბიჯს ნაზად თან სდევს ჩვენი ლოცვა-კურთხევა. ფრთხილად იყავი, შვილო.

გონივრობა უნდა გამოიჩინო, როგორც მამაკაცს შეჭფერის, რადგან ხუთი შენთვის ძვირფასი ადამიანის ბედ-იღბალი შენზეა დამოკიდებული. დიახ, ჩვენი ბედ-იღბალი შენს ხელშია და შენი ბედნიერება ჩვენი ბედნიერებაა. ჩვენ ყველანი შევთხოვთ უფალს, რომ შენი შემწე იყოს ყოველგვარ საქმიანობაში. შენმა მამიდა მარსიაკმა არგაგონილი გულკეთილობა გამოიჩინა ამ გარემოებებში: იმასაც კი მიხდვა, რასაც შენ მე ხელთათმანების შესახებ მწერდი. მეო, _ მხიარულად თქვა მან, _ უფროსი ძმისწულის სიყვარული მაქვსო. ჩემო ეჟენ, ძალიან გიყვარდეს მამიდაშენი, მე მხოლოდ მაშინ გეტყვი რა მოიმოქმედა მან შენი გულისთვის, როდესაც შენ წარმატებას მიაღწევ; სხვანაირად მისი ფული ხელებს დაგწვავს. თქვენ რა იცით, შვილებო, რას ნიშნავს სახსოვარი ნივთების მსხვერპლად გაღება! მაგრამ, თქვენი გულისთვის რას არ გავწირავდით? მამიდამ დამავალა მოგწერო, რომ შუბლში გკოცნის და სურს, ამ კოცნით იღბალი მოგანიჭოს. ეს კეთილი და საუცხოო ადამიანი თვითონ მოგწერდა წერილს, თითებში რომ ნიკრისის ქარები არ ჰქონოდა. მამაშენი კარგად არის. 1819 წლის მოსავალმა ჩვენს მოლოდინს გადააჭარბა. მშვიდობით, ჩემო შვილო; შენს დებზე არაფერს გეუბნები, რადგან ლორაც გწერს წერილს. მე მას ვუტოვებ სიამოვნებას, რომ პატარა შინაურ ამბებზე გეტიკტიკოს. ღმერთმა ინებოს შენი წარმატება! ოჰ! მიაღწიე წარმატებას, ჩემო ეჟენ, თორემ შენ ერთხელ უკვე ისეთი ძლიერი დარდი მაგემე, რომ მეორედ ვეღარ გადავიტან. მე გავიგე, რას ნიშნავს სიღარიბე, როდესაც სიმდიდრეს ვნატრობდი, რომ ჩემი შვილისთვის მიმეცა. ახლა მშვიდობით. ნუ დაგვტოვებ უწერილოდ და მიიღე დედაშენისგან გამოგზავნილი კოცნა».

როდესაც ეჟენმა დაამთავრა ამ წერილის კითხვა, ცრემლები ღაპალუპით დაედინა, გაახსენდა მამა გორიო, რომელმაც ვერცხლი დაგრიხა და გაყიდა, რომ თავისი ქალიშვილების თამასუქი გაენადდებინა.

«დედაშენმაც «დაგრიხა» თავისი სამკაულები! _ თავის თავს ეუბნებოდა ის, _ მამიდაშენიც, ალბათ, ტიროდა, როდესაც თავის ოჯახურ რელიკვიებს ჰყიდდა! რა უფლებით ლანძღავ ანასტაზის? შენც ხომ ეს-ესაა გაიმეორე შენი ეგოისტური მომავლისთვის ის, რაც მან თავისი სიყვარულისთვი ჩაიდინა! რომელი ხართ უკეთესი, შენ თუ ის?»

სტუდენტს გულ-ღვიძლი დაეწვა. მას უნდოდა, ხელი აეღო მაღალ საზოგადოებაზე, არ მიეღო ის ფული. მან განიცადა სინდისის იღუმალი ქენჯნა, კეთილშობილი და მშვენიერი გრძნობა, რომელსაც იშვიათად აფასებს ადამიანი, როდესაც მოყვასს სდებს მსჯავრს, და რომელიც ზეციური ანგელოზების შენდობას მოუპოვებს ხოლმე ამქვეყნიური

მოსამართლეების მიერ დასჯილ დამნაშავეს. რასტინიაკმა გახსნა თავისი დის წერილიც, რომლის ნაზმა და უმანკო სიტყვებმა უცებ შეუმსუბუქეს გული:

«შენმა წერილმა სწორედ კარგ დროს მოგვისწრო, საყვარელო ძმაო. აგატა და მე უკვე ვაპირებდით ჩვენი ფულის გამოყენებას და იმდენი რამ გამოგვიჩნდა საყიდელი, რომ ვეღარ გადავწყვიტეთ, რა აგვერჩია. შენც იგივე იმოქმედე, რაც ესპანეთის მეფის მსახურმა, როდესაც თავისი ბატონის საათები ძირს დაუცვივდა: ჩვენ შორის თანხმობა ჩამოაგდე. მართლაც, ჩვენ სულ ვკინკლაობდით, რომელი სურვილისთვის მიგვეცა უპირატესობა და ვერ მივხვდით, ჩემო კარგო ეყენ, როგორ მოგვეხმარა ფული ისე, რომ ყველა ჩვენი სურვილი შეერთებულიყო. აგატამ სიხარულისაგან ხტუნვა დაიწყო. ერთი სიტყვით, მთელი დღე ორივე გიჟებივით ვიყავით; ისე აშკარად (მამიდაჩვენის სტილით რომ ვთქვათ), რომ დედამ კიდევაც მკაცრად გვკითხა: «რა არის, რა დაგემართათ გოგოებო». ერთი ბეწოდაც რომ დავეტუქსეთ, მგონი, უფრო ბედნიერები ვიქნებოდით. ალბათ, ქალს დიდ სიამოვნებას ანიჭებს საყვარელი ადამიანის გულისთვის ტანჯვა. მარტო მე ვიყავი ცოტა ჩაფიქრებული და დაღონებული, მიუხედავად ჩემი სიხარულისა. უთუოდ ცუდი ცოლი ვიქნები, რადგან მეტისმეტად ხელგაშლილი ვარ. მე ორი სარტყელი ვიყიდე და ერთიც კოხტა კორსეტების სახვრეტი ხელსაწყო, სულ უბრალო რამეები, მაგრამ ამის მიზეზით უფრო ნაკლები ფული აღმომაჩნდა, ვიდრე ჩვენს ფუნჩულა აგატას, რომელიც ჩემზე უფრო ყაირათიანია და კაჭკაჭივით ერთ კუნჭულში აგროვებს ფულებს. იმას ორასი ფრანკი ჰქონდა! მე კი, ჩემო საბრალო მეგობარო, მხოლოდ თხუთმეტი ეკიუ მაქვს. მე ძალიან დავისაჯე და კინაღამ ჩემს სარტყელს ჭაში გადავუძახე, აღარასოდეს არ მესიამოვნება მისი ტარება. მე ხომ შენ გაგმარცვე. აგატამ აღტაცებაში მომიყვანა. მითხრა: მოდი, ორივეს სახელით გავუგზავნოთ ეს სამას ორმოცდაათი ფრანკიო. არ შემიძლია თავი შევიკავო და რიგზე არ გიამბო ყველაფერი, რაც მოხდა. იცი, როგორ მოვიქცეით, რომ შენი თხოვნა შეგვესრულებინა? ავიღეთ ის ჩვენი ყბადაღებული ფული, ორივენი წავედით სასეირნოდ, შემდეგ, როგორც კი შარაგზაზე გავედით, რიუფეკისკენ მოვკურცხლეთ და იქ ჩვენი ფული პირდაპირ ბატონ გრემბერს გადავეცით, რომელსაც სახელმწიფო საფოსტო კანტორა აქვს! უკან მერცხლებივით მოვფრინავდით. «ნუთუ ბედნიერებამ შეგვამსუბუქა ასე?» _ მკითხა აგატამ. ჩვენი ერთმანეთს ათასი რამ ვუთხარით, რასაც აღარ გაგიმეორებთ, ბატონო პარიზელო, რადგან სულ თქვენ გეხებოდით! ოჰ! ძვირფასო ძმაო, ძალიან გვიყვარხარ, აი, ყველაფერი ორი სიტყვით. რაც შეეხება საიდუმლოს, მამიდაჩემის აზრით, ჩვენისთანა პატარა მუზმუზელებს ყველაფერი შეუძლიათ, დუმილიც კი. დედაჩემი

მამიდაჩემთან ერთად იდუმალად გაემგზავრა ანგულემში და სიტყვა არ დასცდენია თავის მგზავრობის უმაღლესი პოლიტიკური მიზნების შესახებ; გამგზავრებას წინ უძლოდა ხანგრძლივი თათბირები, რომლებზედაც არც ჩვენ და არც ბატონ ბარონს არ გვიშვებდნენ. დიდი აზრები დაეუფლნენ რასტინიაკების სამეფოს მოქალაქეებს.

სათუთი ყვავილებით დაფარული მუსლინის კაბა, რომელსაც ინფანტები უქარგავენ მის უდიდებულესობა დედოფალს, უღრმეს საიდუმლოებაში მზადდება. მხოლოდ ორი კალთაღა დარჩა მოსაქარგი. გადაწყდა, რომ ვერტის მხრიდან კედელი არ აშენდეს და მხოლოდ ღობე გაკეთდეს. უბრალო მოსახლეობას ამით შემოაკლდება ხილი რაყებიდან, მაგრამ, სამაგიეროდ, უცხოელებისთვის მშვენიერი ხედი დარჩება. თუ ტახტის მემკვიდრეს ცხვირსახოცები სჭირდება, მას აუწყებენ, რომ ქვრივმა დედოფალმა დე მარსიაკმა გაჩხრიკა თავისი სალაროები და ზანდუკები, რომლებიც პომპეასა და ჰერკულანუმის სახელით არიან ცნობილი, და აღმოაჩინა ერთი მივიწყებული თოფი საუკეთესო ჰოლანდიური ტილო; ლორა ბატონიშვილისა და აგატა ბატონიშვილის ძაფი, ნემსი და ძველებურად დაწითლებული ხელები მის განკარგულებაში არიან. ორივე უმცროს ბატონიშვილს დონ ანრის და დონ გაბრიელს, ისევე ძველებურად შერჩათ დამღუპველი ჩვეულება ყურძნის მურაბით გამოძღომისა, თავიანთი დების გაღიზიანებისა, სწავლაში სიზარმაცისა, ჩიტის ბუდეების მოშლისა, აურზაურისა და სამეფოს კანონების მიუხედავად, სახრეებად ტირიფის ყლორტების მოჭრისა. პაპის ნუნციუსი, რომელსაც უბრალო ხალხი მღვდელს უწოდებს, მათ ეკლესიიდან განკვეთას ემუქრება, თუ ისე განაგრძნობენ გრამატიკის წმინდა კანონების ნაცვლად ანწლთან ომის კანონების შესწავლას.

მშვიდობით, საყვარელო ძმაო. არასოდეს არც ერთი წერილისთვის არ გამოგვიტანებია ამდენი, შენი ბედნიერებისთვის აღვლენილი ლოცვა-კურთხევა, და ესოდენ დიდი სიხარულით აღსავსე სიყვარული. როცა ჩამოხვალ, ბევრი რამის მოყოლა დაგჭირდება ჩვენთვის! მე მაინც ყველაფერი უნდა მითხრა, მე ხომ უფროსი ვარ აგატაზე. მამიდაჩემმა გვაგრძნობინა, რომ შენ საზოგადოებაში წარმატება მოგიპოვებია.

პირზე აკერიათ მხოლოდ ის ქალი,

დანარჩენებზე კრინტსაც არ სძრავენ...

ჩვენთან, რა თქმა უნდა! იცი რა, ეჟენ, თუ გინდა, ჩვენ იოლად გავალთ უცხვირსახოცებოდ და შენ პერანგებს შეგიკერავთ. ამაზე მალე მიპასუხე. თუ სასწრაფოდ დაგჭირდება კარგად შეკერილი კოხტა პერანგები, მაშინ ჩვენ ახლავე უნდა შევუდგეთ

თადარიგს: და თუ პარიზში არსებობს რაიმე ჩვენთვის უცნობი თარგი, ნიმუშიც გამოგვიგზავნე, განსაკუთრებით მაჯებისთვის. მშვიდობით, მშვიდობით! გკოცნი შუბლში მარცხენა მხარეზე, იმ საფეთქელზე, რომელიც განსაკუთრებით მე მეკუთვნის... მეორე ფურცელს აგატას ვუტოვებ, რომელიც დამპირდა, რომ ჩემს დაწერილს არ წაიკითხავს. მაგრამ სიფრთხილის გულისთვის მეც მის გვერდით ვიდგები, ვიდრე გწერს. შენი მოყვარული და.

ლორა დე რასტინიაკი».

«ოჰ! _ გულში თქვა ეჟენმა, _ უნდა გავმდიდრდე, რადაც უნდა დამიჯდეს! რომელი განძით შეიძლება ამ უანგარო სიყვარულის საფასურის გადახდა. როგორ მინდა მთელი ბედნიერება უცბად მივუტანო მათ. ათას ხუთას ორმოცდაათი ფრანკი! _ თქვა მან სიჩუმის შემდეგ. _ თითოეულმა ფრანკმა უნდა აუცილებლად სარგებლობა მომიტანოს! ლორა მართალია. ღმერთმანი, მე პერანგები მხოლოდ ხამი ტილოსი მაქვს. სხვისი ბედნიერების გულისთვის ქალიშვილი ქურდივით ეშმაკი ხდება. თავისთვის მიამიტი, ჩემთვის წინდახედული, ზეციური ანგელოზია, რომელიც მიუტევებს ამქვეყნიურ ცოდვებს, მაგრამ არ ესმის ისინი».

ახლა საზოგადოება მის ფერხთ იყო! მკერავი უკვე მოწვეული, გამოკითხული და დაპყრობილი ჰყავდა. როდესაც რასტინიაკმა ბატონი დე ტრაი ნახა, ის მიხვდა, რა გავლენა ჰქონიათ ახალგაზრდა კაცის ცხოვრებაზე მკერავებს. ვაი რომ, ორ უკიდურესობას შორის საშუალო საფეხური არ არსებობს: მკერავი ან მოსისხლე მტერია, ან მეგობარი, იმისდა მიხედვით, თუ როგორი ხელი აქვს. ეჟენს ისეთი მკერავი შეხვდა, რომელიც მამაშვილურად ეპყრობოდა თავის ხელობას და თავის თავს ახალგაზრდა ყმაწვილების აწმყოსი და მომავლის დამაკავშირებელ რგოლად თვლიდა. მადლიერმა რასტინიაკმაც, შემდეგში რომ გონებამახვილობით სახელი გაითქვა, ერთი თავისი ნაკვესით გაამდიდრა ის კაცი:

_ მე ვიცი მაგისი შეკერილი ორი შარვალი, რომლებმაც ორი ისეთი ქორწინება მოახდინეს, რომ თითოეულს ოცი ათასი ლივრი შემოსავალი მოჰყვა.

ათას ხუთასი ფრანკი და გიყვარდეს ფრაკები! ამ წუთას საბრალო სამხრეთელს ყოველგვარი ეჭვები გაუქრა და სასაუზმოდ რომ ჩამოვიდა, სახეზე ისეთი ენით გამოუთქმელი გამომეტყველება ჰქონდა, როგორიც აქვთ ხოლმე ყმაწვილებს, თუ ცოტა ფულს ჩაიგდებენ ხელში. როგორც კი სტუდენტის ჯიბეში ფული დაიწყებს ჩხრიალს,

მაშინვე მას გუნება გამოეცვლება და ისე ამაყად გრძნობს თავს, თითქოს ფანტასტიკური სიმაღლის სვეტზე შეუსკუპებიათო. უფრო ყოჩაღად იწყებს სიარულს, თავის თავში საყრდენ წერტილს გრძნობს თავისი მოქმედებისთვის, მზერა პირდაპირი და ლაღი აქვს, მოძრაობა – მარჯვე; გუშინ ისე თავმდაბალი და თვინიერი იყო, რომ ცემა-ტყეპას ხელშეუბრუნებლად აიტანდა. დღეს კი თვითონ სცემს თუნდაც პრემიერ-მინისტრს. გაუგონარი ცვლილებები ხდება მასში: ყველაფერი უნდა და ყველაფერი შეუძლია, აღარ იცის რას მოეპოტინოს, მხიარული, ხელგაშლილი და გულღია ხდება. ერთი სიტყვით, უფრო ფრინველს უცებ მძლავრი ფრთები გამოესხმის. უფულო სტუდენტი შემთხვევით თუ ისიამოვნებს რასმე, ისე როგორც ძალი გაიტაცებს ხოლმე ძვალს ათასგვარი საფრთხის გადალახვით, გასტებს, ტვინს გამოსწოვს და გაიქცევა; მაგრამ, თუ ახალგაზრდა ყმაწვილს ქისაში რამდენიმე გზასაცდენილი ოქროს ფული უგდია, ის ეწაფება ყოველგვარ სიამოვნებას, ახანგრძლივებს მათ, კმაყოფილია თავისი ბედის, მეშვიდე ცაზე ფრინავს და აღარ ახსოვს რას ნიშნავს სიტყვა **სილატაკე**. მთელი პარიზი მას ეკუთვნის. ეჰ, სიყმაწვილე, როდესაც ყველაფერი ბრწყინვს, ელვარებს და ანათებს! ხალისიანი ჯან-ლონით სავსე ასაკო, რომლითაც ვერავინ სარგებლობს, ვერც კაცი და ვერც ქალი! ვალების და მუდმივი შიშინაობის ასაკო, რომლებიც ყოველგვარ სიამოვნებას ათკეცებენ! ვინც არ იცნობს სენის მარცხენა ნაპირს სენ-ჟაკის და სენ-პერის ქუჩებს შუა, მას არაფერი გაეგება ადამიანის ცხოვრებისა!

«აჰ! რომ იცოდნენ პარიზელმა ქალებმა, სიყვარულის სამებნელად აქ მოვიდოდნენ!» – გუნებაში ამბობდა რასტინიაკი და ქალბატონ ვოკეს მიერ მორთმეულ მოხარშულ მსხლებს შეექცეოდა, რომელიც ცალი ორი ლიარი ღირდა.

ამ დროს ქუჩის პირა მესერიან კართან ზარის რეკვა გაისმა და სასადილო ოთახში შემოვიდა სახელმწიფოს ფოსტის შიკრიკი.

მან ბატონი ეჟენ დე რასტინიაკი იკითხა, რომელსაც ორი ტომსიკა გადასცა და ერთიც ქვითარი ხელმოსაწერად. ვოტრენის გამჭრიახი მზერა მათრახვით მოხვდა რასტინიაკს.

– ახლა კი შეგიძლიათ ფული იხადოთ ფარიკაობისა და სროლის გაკვეთილებში, – უთხრა ეჟენს იმ კაცმა.

– ძლივს არ ჩამოვიდნენ გალიონები, – უთხრა მას ქალბატონმა ვოკემ, რომელიც თვალს ვერ აშორებდა ტომსიკებს.

მადმუაზელ მიშონოს ეშინოდა ფულისთვის შეეხედა, რომ არ გაეცა თავისი სიხარბე.

_ თქვენ კეთილი დედა გყოლიათ, _ თქვა ქალბატონმა კუტიურმა.

_ ბატონ ეჟენს კეთილი დედა ჰყოლია, _ გაიმეორა პუარემ.

_ დიახ, დედიკოს თავისი მარღვებიდან სისხლი გამოუშვია, _ თქვა ვოტრენმა. –

ახლა შემლებთ თქვენებურად გაინავრდოთ, იაროთ საზოგადოებაში, მზითვებს ანკესი ესროლოთ და იცეკვოთ გრაფის მეუღლეებთან, რომლებსაც თმებში ატმის ყვავილები აქვთ გარჭობილი. მაგრამ, დამიჯერეთ, ყმაწვილო, ხშირად შეიხედეთ სასროლშიც.

ვოტრენმა ხელი ასწია, ვითომ დამბაჩა დაუმიზნა მოწინააღმდეგეს. რასტინიაკს უნდოდა შიკრიკისათვის გადასაკრავი ფული მიეცა, მაგრამ ჯიბეში ვერაფერი იპოვა. ვოტრენმა თავისი ჯიბე გაიჩხრიკა და კაცს ოცი სუ გადაუგდო.

_ თქვენ კრედიტი გაქვთ, _ უთხრა მან სტუდენტს და სახეზე დააცქერდა.

რასტინიაკი იძულებული შეიქნა მადლობა ეთქვა მისთვის, თუმცა, მას შემდეგ, რაც ისინი ერთმანეთს მკვახედ შეეჯახნენ იმ დღეს, როდესაც ეჟენი ქალბატონ დე ბოსეანისგან დაბრუნდა, ეს კაცი აუტანელი გახდა ეჟენისთვის. ამ უკანასკნელი კვირის განმავლობაში ეჟენი და ვოტრენი დუმდნენ და ერთმანეთს უთვალთვალეზდნენ. სტუდენტი ამაოდ ეკითხებოდა თავის თავს ამის მიზეზს. უეჭველია, რომ აზრები მათი წარმომშობი ძალის პირდაპირ პროპორციულად მოქმედებენ შორ მანძილზე და ზუსტად იქ ურტყამენ, სადაც ტვინი აგზავნის მათ, იმავე მათემატიკური კანონის ძალით, რომელიც ქვემეხიდან გასროლილ ყუმბარას წარმართავს. მათი მოქმედების შედეგი სხვადასხვანაირი შეიძლება იყოს. ერთი მხრით, არიან ნაზი ბუნების ადამიანები, რომლებსაც თუ რამე აზრი ჩაუჯდათ თავში, მას შეუძლია სულ გაანადგუროს ისინი, მაგრამ არიან კარგად შეჯავშნილი ადამიანებიც, ბრინჯაოს თავის ქალიანი, რომელზედაც სხვისი ნებისყოფა ისრისება და კედლიდან არეკლილ ტყვიასავით ძირს ვარდება; მათ გარდა არიან აგრეთვე დუნე და ფაშარი ბუნების ადამიანები, რომლებშიც სხვისი აზრი ეფლობა და ძალას კარგავს, როგორც ტყვია სანგრის ზვინულში. რასტინიაკის თავი იმ თავთა რიცხვს ეკუთვნოდა, რომლებიც დენტით არიან გამოტენილი და უმცირესი ნაპერწკლისაგან მზად არიან იფეთქონ. ის მეტისმეტად ფიცხი ახალგაზრდა იყო იმისთვის, რომ უგრძნობელი დარჩენილიყო აზრთა გადაცემისა და გრძნობათა გადამდებლობის მიმართ, რომელიც იმდენ გასაოცარ მოვლენას გვიჩვენებს, რომ ჩვენდა უნებურად გვეუფლება. მისი გონების თვალის გამჭრიახობა არ ჩამოუვარდება მისი თვალების ფოცხვერისებურ გამჭრიახობას. თვითეულ ამ შეგრძნებას მისას ისეთი იდუმალი სიღრმე და მოქნილი შორსმწვდომელობა ახასიათებდა, რომელსაც აღტაცებაში მოყვავართ ხოლმე განსაკუთრებულად

დაჯილდოებულ ადამიანებში, როგორც, მაგალითად, დახელოვნებული მოფარიკავის უნარს ყოველი აბჯრის სუსტი ადგილების აღმოჩენისა. თუმცა, უკანასკნელი ერთი თვის განმავლობაში რასტინიაკმა ღირსებებთან ერთად ზადიც ბევრი შეიძინა. ეს მასში საზოგადოებამ და საკუთარი მზარდი მოთხოვნილებების შესრულებამ გამოიწვია. მის ღირსებათა შორის იყო მისი სამხრეთული სიფიცხე, რომელიც ლუარისგადმელს აიძულებს პირდაპირ შეუტიოს დაბრკოლების დასაძლევად და ნებას არ აძლევს გაურკვეველ მდგომარეობაში დარჩეს; ამ ღირსებას ჩრდილოეთლები ნაკლად თვლიან; მათი აზრით, მართალია ამ თვისებამ ჩაუყარა საფუძველი მიურატის ამალვებას, მაგრამ მისი სიკვდილის მიზეზიც შეიქნა. აქედან უნდა დავასკვნათ, რომ თუ სამხრეთელი აერთებს ჩრდილოურ გაიძვერობასა და ლუარისგადმურ შეუპოვრობას, ის სრულყოფილია და ერთ ნაბიჯსაც არავის დაუთმობს. მაშასადამე, რასტინიაკს არ შეეძლო დიდხანს დარჩენილიყო ვოტრენის ბატარეების ცეცხლში და არ სცოდნოდა მისი მეგობარი იყო ეს კაცი თუ მტერი. ხანდახან მას ეჩვენებოდა, რომ ეს საკვირველი პიროვნება თავისუფლად სჭვრეტს მის ვნებებს და კითხულობს მის გულში, ხოლო თავისი გული კი ისე მაგრად აქვს დახშული, თითქოს სფინქსის უძირო სიღრმე ჰქონდეს, რომელმაც ყველაფერი იცის, ყველაფერს ხედავს, მაგრამ არაფერს ამბობს. ახლა, როდესაც ჯიბე გაისქელა, ეყენი აჯანყდა.

– კეთილ ინებეთ და დამიცადეთ, – უთხრა მან ვოტრენს, რომელმაც ყავის უკანასკნელი ყლუპი მოსვა და წასასვლელად ადგა.

– რატომ? – ჰკითხა ორმოცი წლის კაცმა, თან ფართო კიდებიანი ქუდი დაიხურა და რკინის ჯოხი აიღო, რომელსაც ხშირად ატრიალებდა ხოლმე ხელში ისე, რომ ცხადი იყო, ოთხი მძარცველის თავდასხმასაც არ შეუშინდებოდა.

– ვალს დაგიბრუნებთ, – მიუგო რასტინიაკმა; მან აჩქარებით გახსნა ერთი ტომსიკა და ქალბატონ ვოკეს ორმოცი ფრანკი გადაუთვალა. – მოგეხსენებათ, კაცი ფულში გამოიცდებო, – უთხრა მან ქვრივს. – ჩვენ დეკემბრის ბოლომდე გასწორებული ვართ. ახლა ეს ასი სუ დამიხურდავეთ.

– ფული კაცში გამოიცდებო, – გაიმეორა პუარემ და ვოტრენს შეხედა.

– აი, თქვენი ოცი სუ, – თქვა რასტინიაკმა და ფული გაუწოდა პარიკიან სფინქსს.

– კაცი იფიქრებს, რომ თქვენ გეშინიათ ჩემგან რამით დავალებული იყვეთ? – წამოიძახა ვოტრენმა და გულთმისნური მზერით სულში ჩასწვდა ახალგაზრდა კაცს, რომელსაც დამცინავი და დიოგენისებური ღიმილი უთავაზა, ასე ხშირად რომ ახელებდა ხოლმე ეყენს.

– დიახ... კი, – უპასუხა სტუდენტმა, რომელსაც თავისი ორივე ტომსიკა ხელში ეჭირა და თავის ოთახში ასასვლელად ამდგარიყო.

ვოტრენი სასტუმრო ოთახის კარისკენ მიემართებოდა, სტუდენტი კი მეორე კარით კიბისკენ აპირებდა გასვლას.

– იცით თუ არა, ბატონო მარკიზ დე რასტინიაკორამა, რომ თქვენი სიტყვები მაინცდამაინც ზრდილობიანი არ არის, – თქვა ვოტრენმა, სასტუმრო კარს ჯოხი შემოჰკრა და სტუდენტისკენ წამოვიდა, რომელიც ცივად შეჰყურებდა მას.

რასტინიაკმა სასადილო ოთახის კარი მიხურა და ვოტრენი კიბესთან გაიყვანა პატარა მოედანზე, რომელიც სასადილო ოთახსა და სამზარეულოს ჰყოფდა ერთმანეთისაგან, და საიდანაც ერთი კარი ბაღში გადიოდა, ხოლო ამ კარის თავზე რკინის მესერიანი დაბალი და მოგრძო ფანჯარა იყო. იქ, სილვიას წინ, რომელიც სწორედ იმ დროს გამოვარდა სამზარეულოდან, სტუდენტმა უთხრა ვოტრენს:

– ბატონო ვოტრენ, მე არც მარკიზი ვარ და არც რასტინიაკორამა გახლავართ გვარად.

– ეგენი დუელში გამოიწვევენ ერთმანეთს, – გულგრილად თქვა მადმუაზელ მიშონომ.

– უსათუოდ! – თქვა პუარემ.

– არამც და არამც, – მიუგო ქალბატონმა ვოკემ და თავის ოქროებს ხელი გადაუსვა.

– კი მაგრამ, ისინი უკვე ცაცხვების ძირში გავიდნენ, – წამოიძახა მადმუაზელ ვიქტორინემ და წამოდგა ბაღში გადასახედად. – საბრალო ახალგაზრდა არც კი სტყუის.

– წამოდი ზევით, ჩემო კარგო, – უთხრა მას ქალბატონმა კუტიურმა, – ასეთი ამბები ჩვენ არ გვებება.

როდესაც ქალბატონი კუტიური და ვიქტორინე წამოდგნენ, კარებთან მათ გზა გადაუღობა სქელმა სილვიამ.

– ესლა გვაკლდა! – თქვა მან. – ბატონმა ვოტრენმა ბატონ ეჟენს უთხრა «მოვილაპარაკოთო», შემდეგ მკლავში ხელი გამოსდო და აგერ ახლა ჩვენ არტიმოკებში დააბოტებენ.

ამ დროს ვოტრენი შემოვიდა.

– დედიკო ვოკე, – თქვა მან ღიმილით, – ნურაფრისა შეგეშინდებათ, მე ახლა ჩემი დამბაჩები უნდა გამოვცადო ცაცხვების ქვეშ.

– ოჰ! ბატონო! – მიმართა მას გულხედაკრეფილმა ვიქტორინემ, – რატომ გსურთ ბატონი ეჟენის მოკვლა?

– ესეც ახალი ამბავი, – წამოიძახა ვოტრენმა ხუმრობის კილოთი და საბრალო გოგონა გააწითლა, – კარგი ყმაწვილია, არა? – განაგრძნო მან. – თქვენ მე ერთი აზრი დამიბადეთ. მე ორივეს გაგაბედნიერებთ, ჩემო მშვენიერო პატარავ.

ქალბატონმა კუტიურმა თავის შვილობილს მკლავი მკლავში გაუყარა, თან წაიყვანა და ყურში უთხრა:

– რა არის, ვიქტორინე, ამ დილას სულ ვეღარ გცნობთ.

– მე არა მსურს, რომ ჩემს სახლში დამბაჩებს ისროდნენ, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ. – ამისთანა დროს ხომ ყველა მეზობელს დამიფრთხობთ და პოლიციასაც თავზე დამატებთ!

– კარგი, დამშვიდდით, დედილო ვოკე, – მიუგო ვოტრენმა. – კმარა, კმარა, ჩვენს სასროლში წავალთ.

ის რასტინიაკს დაუბრუნდა და შინაურულად მკლავი მკლავში გამოსდო.

– როდესაც მე თქვენ დაგიმტკიცებთ, რომ ოცდათხუთმეტ ნაბიჯზე ხუთჯერ ზედიზედ ვახვედრებ ტყვიას ყვავის კიკოს, – თქვა მან, – არც მაშინ დაგეკარგებათ ბრძოლის ხალისი? თქვენ მე, ცოტა არ იყოს, ბრაზიანი მეჩვენებით და ვინმეს სულელურად შეაკვდებით.

– უკან იხევთ? – თქვა ეჟენმა.

– ნუ ცდილობთ ჩემს გახელებას, – მიუგო ვოტრენმა. – ამ დილას არ ცივა, წამოდით, იქ დავსხდეთ, – თქვა და მწვანედ შეღებილ სკამებზე ანიშნა. – იქ ჩვენ ყურს ვერავინ დაგვიგდებს. მე თქვენთან მოსალაპარაკებელი მაქვს. თქვენ კარგი ყმაწვილი ხართ და თქვენთვის ცუდი არ მსურს. თუ არ მიყვარდეთ, მოგიკვდეთ სიკვდი... (აი, ჯანდაბა!) მოგიკვდეთ ვოტრენი. რისთვის მიყვარხართ, ამას მერე გეტყვით. ახლა კი, მე თქვენ ისე გიცნობთ, თითქოს ჩემი ქმნილება იყოთ, და კიდევაც დაგიმტკიცებთ. დააწყვეთ აქ თქვენი ტომსიკები, – განაგრძო მან და მრგვალ მაგიდაზე მიუთითა.

რასტინიაკმა ფული მაგიდაზე დააწყო და ჩამოჯდა: ამ კაცის ქცევის მოულოდნელმა შეცვლამ, რომელიც ჯერ მოკვლას ემუქრებოდა და ახლა კი მის მფარველად ასაღებდა თავს, რასტინიაკს უმაღლეს წერტილამდე გაულიზიანა ცნობისმოყვარეობა.

– თქვენ ძალიან გინდათ იცოდეთ, ვინა ვარ მე, რას ვაკეთებდი, ან რას ვაკეთებ, – განაგრძო ვოტრენმა. – თქვენ ძალიან ცნობისმოყვარე ხართ, ჩემო ბიჭიკო. კმარა, დამშვიდდით. ბევრ სხვადასხვანაირ ამბავს მოისმენთ ახლა! მე ბევრი უბედურება

გადამხდენია თავს. აი, მოკლედ ჩემი წარსული. ვინა ვარ? ვოტრენი. რას ვაკეთებ? რაც მესიამოვნება. ესაა სულ. გსურთ ჩემი ხასიათი იცოდეთ? მე კარგი ვარ იმათთვის, ვინც სიკეთეს მიზამს, ან ვისზედაც გული შემეფარდება. მათ ყველაფრის ნება აქვთ, რომც დამწიხლონ, მაინც არ ვეტყვი «გაფრთხილდით»-მეთქი. მაგრამ, ჰაი დედასა! მე ეშმაკივით ავი ვარ იმათთვის, ვინც თავს მახეზრებს, ან თვალში არ მომდის. უნდა გითხრათ, რომ ჩემთვის კაცის მოკვლა ისევე არაფერია, როგორც გადაფურთხება! _ თქვა მან და გააპურჭყა. _ მხოლოდ, მე ვკლავ, როდესაც სხვა გზა არა მაქვს და ვცდილობ საქმე კობტად გავჩარხო. მე ვარ, რასაც თქვენ ხელოვანს უწოდებთ. ჰოდა მე, როგორსაც თქვენ მიყურებთ, წაკითხული მაქვს ბენვენუტო ჩელინის მოგონებები, და ისიც იტალიურად! აბა ის ყოფილა თავზე ხელაღებული ვინმე, მე მისგან ვისწავლე განგების მიბაძვა, რომელიც ხალხს წაღმა-უკულმა ხოცავს, და აგრეთვე სიმშვენიერის სიყვარულიც ყველგან, სადაც კი მისი ნახვა შეიძლება. მერედა დიდებული როლი არ არის, როდესაც მარტოდმარტო ილაშქრებთ ყველას წინააღმდეგ და გამარჯვების შანსები გაქვთ? მე ბევრი მიფიქრია თქვენი თანამედროვე არეულ-დარეული საზოგადოებრივი წყობილების შესახებ, ჩემო ბიჭიკო. ორთაბრძოლა ბავშვური თამაშია, სისულელეა. როდესაც ორი ცოცხალი ადამიანისგან ერთ-ერთი უნდა მოისპოს, სულელი უნდა იყო, რომ შემთხვევას მიენდო. ორთაბრძოლა? ლუწი თუ კენტია! მეტი არაფერი. მე ზედიზედ ხუთ ტყვიას ვახვედრებ ყვავის კიკოს ისე, რომ ტყვიას ტყვიაში ვსვამ, და ისიც ოცდათხუთმეტ ნაბიჯზე! როდესაც ასეთი ნიჭი გაქვს, ხომ შეგიძლია დარწმუნებული იყო, რომ ნამდვილად მოკლავ შენს მოწინააღმდეგეს. ჰოდა, მე ერთ კაცს ოც ნაბიჯზე ვესროლე და ავადცინე. იმ არიფს თავის სიცოცხლეში დამბაჩა ხელში არ აელო. გასინჯეთ! _ თქვა ამ არაჩვეულებრივმა ადამიანმა, გაიხსნა ჟილეტი და გადაიღელა თავისი დათვის ზურგივით ბანჯგვლიანი, რაღაც საზიზღარი წითური ბალნით დაფარული მკერდი, იმ ლაწირაკმა ბეწვი ამიტრუსა, _ დასძინა მან და რასტინიაკს თითით გაასინჯა ფოსო, რომელიც მკერდზე ჰქონდა.

_ მაშინ თქვენი ხნის ბავშვი ვიყავი. ოცდაერთი წლისას ჯერ კიდევ ზოგიერთი რამ მწამდა; მწამდა ქალის სიყვარული და მთელი გროვა სისულელეებისა, რომლებშიაც თქვენ ჯერ კიდევ მოგიწევთ გაბმა. შეიძლება მე და თქვენ ერთმანეთს დავტაკებოდით; განა არა? თქვენ ჩემი მოკვლა შეგეძლოთ. წარმოვიდგინოთ, რომ მე მიწაში ვარ, მაგრამ თქვენ რაღას შვრებით? მოგიხდებათ აბარგება, შვეიცარიაში გაქცევა და მამიკოს ფულების შეჭმა; ის თქვენ არა გაქვთ. მე გაგიშუქებთ იმ მდგომარეობას, რომელშიაც თქვენ იმყოფებით, მაგრამ ამას ჩემი უპირატესობის სიმალლიდან გავაკეთებ, რადგან კარგად გავერკვიე მიწიერ

საქმეებში და ვიცი, რომ აქ ორი არჩევანი არ არსებობს: ან უგუნური მორჩილება, ან ჯანყი. მე არაფერს არ ვემორჩილები. გასაგებია? იცით, რა გჭირდებათ იმ ფართო გაქანებისათვის, რომლისკენაც თქვენ მიისწრაფით? მილიონი, და რაც შეიძლება სწრაფად. უმილიონოდ, თქვენი თავის გადამკიდე, შეგიძლიათ გაისეირნოთ სენ-კლუს ბადეებისაკენ, რათა დარწმუნდეთ _ არსებობს თუ არა უზენაესი არსება. მე მოგცემთ ამ მილიონს.

ვოტრენი ოდნავ დაყოვნდა და ეჟენს დააცქერდა.

_ ააა! თქვენ ახლა უკეთ უყურებთ ბიძია ვოტრენს. ჩემი სიტყვების გაგონებაზე თქვენ დაემსგავსეთ იმ ქალიშვილს, რომელსაც უთხრეს: «ამ საღამოს» და რომელიც ისე კეკლუცობს და ილოკება, როგორც რძის შემყურე კატა. კეთილი და პატიოსანი! შევუდგეთ საქმეს, ოღონდ ჩვენში დარჩეს, აი, ახალგაზრდავ, თქვენი ნაღდი ანგარიში: იქ, სოფელში ჩვენა გვყავს მამა, დედა, მამიდა, ორი და (ჩვიდმეტი და თვრამეტი წლისა), ორი პატარა ძმა (თხუთმეტი და ათი წლისა) _ მთელი მარაქაა! მამიდა თქვენს დებსა ზრდის, კიურე ორივე ძმას ლათინურს ასწავლის. ოჯახი წაბლის შეჭამანდით უფრო ხშირად იკვებება, ვიდრე თეთრი პურით, მამა თავის შარვალს უფრთხილდება, დედა გაჭირვებით ახერხებს ერთი საზამთრო და ერთი საზაფხულო კაბის შეკერვას, დები კი რაც შეხვდებათ, იმას ატარებენ. სამხრეთში ვყოფილვარ და ამიტომ ყველაფერი ვიცი. თქვენი საქმეებიც ამგვარად მიდის. თუ თქვენ წელიწადში ათას ორას ფრანკს გიგზავნიან, ეს ნიშნავს, რომ თქვენი მიწები სამი ათასზე მეტს არ იძლევიან. ჩვენ მზარეული ქალი და ერთი მოსამსახურე გვყავს, თავს ვერ შევირცხვენთ, მამა ხომ ბარონია. რაიცა შეგვეხება პირადად ჩვენ, პატივმოყვარენი ვართ, ბოსეანებს ვემოყვრებით, სიარული კი ფეხით გვიხდება; სიმდიდრე გვსურს და ერთი სუც კი არ გაგვაჩნია, ძალუა ვოკეს შეთითხნილ სალაფავს მივირთმევთ, ხოლო სენ-ჟერმენის გარეუბნის დიდებული სადილები გვიყვარს, უბადრუკ ქვეშაგებზე გვძინავს და ოტელში ცხოვრება გვსურს. მე არ ვკიცხავ თქვენს სურვილებს. პატივმოყვარეობა, ჩემო სულიკო, ამქვეყნად ყველას კი არა აქვს მინიჭებული. ქალებს შეეკითხეთ, როგორი კაცებისაკენ მიისწრაფიან? პატივმოყვარეებისაკენ. პატივმოყვარეებს უფრო მაგარი წელი მოსდგამთ, სისხლში მეტი რკინა აქვთ და გული უფრო მხურვალე, ვიდრე სხვებს. ხოლო აყვავების ხანაში მყოფი ქალი იმდენად ბედნიერი და იმდენად მშვენიერია, რომ მას ძლიერი მამაკაცი ყველას ურჩევნია და იმასაც არ უშინდება, რომ შეიძლება ხელში შემოაკვდეს კიდევაც. მე თქვენი სურვილები ჩამოვთვალე, რათა თქვენ წინაშე კითხვა დავაყენო. ეს კითხვა ასეთია. ჩვენ მგლის მადა და დალესილი კიჭები გვაქვს. რა ვქნათ? რა მოვიმოქმედოთ? კუჭი რით ამოვიყუროთ? უპირველესად ყოვლისა, კანონთა კრებული

უნდა მოვიხილოთ. ეს ვერაფერი თავის შესაქცევია და არც არაფერს გვასწავლის, მაგრამ საჭიროა. ასე იყოს. ჩვენ შევიქნებით სასამართლოს წევრი, რათა შემდეგში სისხლის სამართლის სასამართლოს თავმჯდომარე გავხდეთ და კატორღაში გავაგზავნოთ უბედური ადამიანები, რომლებიც ჩვენზე უკეთესნი არიან და მხარზე დალი ამოვუწვათ «გ. კ.», რათა მდიდრებს დავუმტკიცოთ, რომ მათ შეუძლიათ მშვიდად იძინონ. ყოველივე ეს არც სახალისია და თანაც გრძელი ამბავიცაა. ჯერ, პარიზში ორიოდ წლის ლოდინით სული უნდა ამოგვხდეს, უნდა მხოლოდ უყურო და არ კი შეეხო სასუსნავს, რომელზედაც სული მიგდის. მეტად მომღლეელი ამბავია – მუდამ გინდოდეს და ვერასოდეს ვერ დააკმაყოფილო ეს სურვილები. სისხლნაკლული რომ იყოთ და ლოკოკინას ხასიათისა, მაშინ არაფერი გექნებოდათ შესაშინებელი, მაგრამ თქვენ ლომის მშფოთვარე სისხლი გიდუღთ, ხოლო სურვილები ისეთი გაქვთ, რომ დღეში ოც სისულელეს ჩაგადენინებენ.

თქვენ დაიღუპებით ყველაზე საშინელი წამებისაგან, რომელიც კი ჯოჯოხეთში გააჩნია კეთილ ღმერთს. დავუშვათ, რომ თქვენ კეთილგონიერი ბრძანდებით, რძესა სვამთ და ელეგიებსა სთხზავთ. თქვენი პატიოსნების მქონე ადამიანმა მრავალი უსიამოვნებისა და გაჭირვების შემდეგ, რომლებიც ძალსაც კი გააცოფებენ, სამსახური უნდა დაიწყოს რომელიმე მიგდებულ ქალაქში, ვიღაც სალახანა პროკურორის თანაშემწის თანამდებობაზე, რისთვისაც მთავრობა წელიწადში ერთი ათასი ფრანკის ჯამაგირს მოგიგდებთ. ეს ამბავი იმას ჰგავს, ყასბის ძალს რომ ცარიელი წვენი დაუსხან. მისდექ და უყეფე ქურდებს, დაიცავი მდიდრები და პატიოსან ადამიანებს თავები ჰკვეთე. დიდად გმადლობთ! თუ მფარველები არა გყავთ, მაგ თქვენ პროვინციულ ტრიბუნალში ჩალპებით. თუ მოსამართლის წამოსასხამს ადრევე სანაგვეზე არ გადაუმახებთ, მაშინ ოცდაათი წლისათვის წელიწადში ათას ორასი ფრანკის ჯამაგირის მქონე მოსამართლე გახდებით. ორმოციოდე წლისა რომ შესრულდებით, რომელიმე მეწისქვილის ქალიშვილს შეირთავთ და ექვსი ათასი ლივრის წლიურ შემოსავალს გაიჩენთ. გმადლობთ. ხოლო, თუ მფარველები გყავთ, ოცდაათი წლისა პროკურორი გახდებით. ერთი ათასი ლივრი ჯამაგირი გექნებათ და მერის ქალიშვილს შეირთავთ. თუ ჩაიდენთ რომელიმე იმ მცირე პოლიტიკურ სიმდაბლეთაგანს, როგორცაა, მაგალითად, საარჩევნო ფურცელზე ვილელის მაგივრად მანუელის ამოკითხვა (გვარები გართმულია, ასე რომ სინდისი დამშვიდებული გექნებათ), მაშინ ორმოცი წლისა გენერალ-პროკურორი გახდებით და იქნებ დეპუტატიც შეიქნეთ. აღნიშნეთ, ჩემო საყვარელო ბავშვო, რომ თქვენს სინდისს უკვე მატლი გაუჩნდა. რომ ოცი წლის განმავლობაში მრავალი უსიამოვნება და ფარული

გაჭირვება განიცადეთ, და რომ დები უკვე ხელში შემოგაბერდნენ. მაქვს პატივი აგრეთვე მივაქციო თქვენი ყურადღება იმ გარემოებას, რომ საფრანგეთში მხოლოდ ოცი გენერალ-პროკურორია, ამ ადგილების მამიებელი ოცი ათასია, ხოლო ამათში ისეთი სალახანებიც ურევია, რომლებიც საკუთარ ოჯახსაც კი გაჰყიდნიან, ოღონდ ერთი საფეხურით აიწიონ. თუ ეს ხელობა არ მოგწონთ, სხვა რამე მოვნახოთ. ბარონ დე რასტინიას იქნება ადვოკატობა სურდეს? შესანიშნავია! ათი წელიწადი უნდა ეწვალო, თვეში ათასი ფრანკი დახარჯო, იქონიო ბიბლიოთეკა, კაბინეტი, გახვიდე ხოლმე საზოგადოებაში; საქმე რომ მოგცენ, ამისთვის ვიღაც ვექილს წამოსასხამი უნდა ულომნო და შენი ენით მოჰგავო სასამართლოს მთელი შენობა. თუ ეს ხელობა თქვენთვის ხელსაყრელია, მე წინააღმდეგი არა ვარ, მაგრამ ორმოცდაათი წლის ასაკის ხუთი ასეთი ადვოკატი დამანახეთ პარიზში, რომელთაც წელიწადში ორმოცდაათ ათასზე მეტი შემოსავალი ჰქონდეთ! არა! მე ის მირჩევნია, რომ მეკობრე გავხდე, ვიდრე ამგვარად წავბილწო ჩემი სული. ამასთან ერთად, საამისო ფული სად უნდა იშოვოთ? ყოველივე ეს ვერაფერი მხიარულებს. ჩვენ კიდევ ერთი საშუალება გვაქვს – ცოლის მზითვენი. ცოლის შერთვა ხომ არა გნებავთ? ეს იგივე იქნება, რაც კისერზე ლოდის ჩამოკიდება; გარდა ამისა, თუ ფულის გულისთვის დაქორწინდით, მაშინ სადღაა ჩვენი გრძნობები და ჩვენი პატიოსნება? ჯობს დღესვე აჯანყდეთ ადამიანურ პირობითობათა წინააღმდეგ, რადგან ანგარიშით ცოლის შერთვა სხვა არაფერია, თუ არა ცოლის წინაშე გველივით ქვემძრომობა, სიდედრის ფეხების ლომნა და, ღორსაც რომ შეეზიზღება, ისეთ სიმდაბლეთა ჩადენა. ფუჰ! კიდევ კარგი, თუ ამრიგად ბედნიერებას მაინც მოიპოვებთ. მაგრამ თქვენ უბედური იქნებით, რადგან ამგვარი ქორწინება სანაგვეზე გადასაგდებად გაქცევთ. სჯობს კაცებს ებრძოლოთ, ვიდრე საკუთარ ცოლს დაუწყოთ ჭიდილი. თქვენ ცხოვრების გზაჯვარედინზე იმყოფებით, ახალგაზრდავ. აირჩიეთ. წილი ნაყარია. თქვენ უკვე იყავით თქვენს ბიძაშვილთან, დე ბოსეანის მეუღლესთან და ფუფუნება დაყნოსეთ, თქვენ იყავით მამა გორიოს ქალიშვილთან, ქალბატონ დე რესტოსთან და პარიზელი ქალის სურნელება იგემეთ. იმ დღეს რომ შინ დაბრუნდით, შუბლზე გეწერათ ორი სიტყვა, რომლებიც მე ადვილად ამოვიკითხე: გზის გაკაფვა! გზის გაკაფვა, რადაც უნდა დაჯდეს. ეს რომ დავინახე, ვთქვი: «ვაჟა! ასეთი ბიჭი სწორედ საჩემოა». თქვენ ფული გჭირდებათ. საიდან უნდა იშოვნოთ? დებს უკვე სისხლი გამოსწოვეთ. ყველა ძმა ასე თუ ისე თავის დებს აძრობს ფულს, ოღონდ ზოგი მეტს, ზოგი ნაკლებს. ღმერთმა იცის, როგორ მოახერხეთ ათას ხუთასი ფრანკის დაძრობა იმ სოფლიდან, სადაც წაბლი გაცილებით მეტი მოიძვეება, ვიდრე ასი სუს ღირსების ოქროს

ფულები, თანაც ეს ფულები ისევე ადვილად იფანტება, როგორც სათარეშოდ გასული ჯარისკაცები. მერე რაღას იზამთ? იქნებ მუშაობას აპირებთ? მაგრამ მუშაობა იმ გაგებით, როგორც თქვენ ახლა გესმით, მხოლოდ ძალუა ვოკეს სახლში ოთახს თუ მოუპოვებს სიბერის ჟამს ისეთ ადამიანებს, როგორც პუარეა. თქვენს მდგომარეობაში მყოფი ორმოცდაათი ათასი ახალგაზრდა კაცი სწრაფი გამდიდრების პრობლემის გადაწყვეტას ცდილობს. მათ შორის თქვენ მხოლოდ ერთეულს წარმოადგენთ. განსაჯეთ, რამდენი ძალ-ღონე უნდა დახარჯოთ და რა გააფთრებული ბრძოლა მოგელით. ქოთანში მომწყვდეული ობობებივით უნდა დაჭამოთ ერთმანეთი, ვინაიდან ორმოცდაათი ათასი სახიერო ადგილი არ არსებობს. თუ იცით, აქ გზას როგორ იკაფავენ? ან გენიოსის ბრწყინვალეობით, ან მოქრთამვის საშუალებით. ადამიანების ამ მასაში ზარბაზნის ყუმბარასავით უნდა შეიჭრათ ანდა სნეულებასავით უნდა შეეპაროთ. პაციოსნებით ვერაფერს მიაღწევთ. გენიოსის ძლიერების წინაშე ქედს იხრიან; იგი სძულთ, ჭორებით ჩირქსა სცხებენ, რადგან მას ყველაფერი განუყოფლად მიაქვს. მაგრამ სანამ იგი ურყევად დგას, წინ უჩოქებენ; ერთი სიტყვით, მას მუხლმოდრეკით ეთაყვანებიან, როდესაც არ შეუძლიათ, რომ ტალახში ჩააგდონ. მექრთამეობა – ძალაშია, ნიჭი – იშვიათია. ამიტომ მოსყიდვა უნიჭოების იარაღად გადაიქცა. ეს ქვეყანა სავსეა უნიჭოებით და თქვენ ყველგან იგრძნობთ მის ჩხვლეტას. თქვენ ნახავთ ქმრებს, რომელთა მთელი სარჩო-საბადებელი ექვსი ათასი ფრანკი ჯამაგირია, მათი ცოლები კი თავის მორთულობისათვის ათი ათას ფრანკზე მეტსა ხარჯავენ. ნახავთ ათას ორასი ფრანკის ჯამაგირის მქონე მოხელეებს, რომლებიც მიწებს იძენენ. ნახავთ ქალებს, საკუთარ სხეულს რომ ჰყიდნიან იმისთვის, რათა გაისეირნონ საფრანგეთის პერის შვილის ეტლით, რომელსაც ლონშანის საშუალო შარაგზაზე გავლის უფლება აქვს. თქვენ უკვე ნახეთ, რომ საცოდავი, ტუტუცი მამა გორიო იძულებული იყო გაენადდებინა თავისი ქალიშვილის ხელმოწერილი თამასუქი, თუმცა ბერიკაცის სიძეს წელიწადში ორმოცდაათი ათასი ლივრი შემოსავალი აქვს. აბა, მიდით, ორიოდ ნაბიჯი გადაადგით პარიზში და ნუ შეხვდებით რაიმე ჯოჯოხეთურ ყალთაბანდობას. ამ ჩემს თავს მოვდივარ სანამძლეოდ სალათას მურკის სანაცვლოდ, რომ პირველივე ქალთან, რომელიც თქვენ მოგეწონებათ და თუ ეს ქალი მდიდარი, ლამაზი და ახალგაზრდა იქნება, კრაზანების ბუდეში ჩავარდებით. ესენი ყველანი კანონთან პირშავად არიან და ყოველგვარი საბაზის გამო თავის ქმრებს ებრძვიან. ალბათ, ვერასოდეს ვერ გავათავებ ლაპარაკს, თუ მოვინდომე ყველა იმ ხრიკის განმარტება, რომლებსაც მიმართავენ საყვარლებისა და ბავშვების გულისათვის, ჩვრების შესაძენად, შინაურ საჭიროებათა

დასაკმაყოფილებლად ანდა პატივმოყვარეობის გულისათვის, და დარწმუნებული იყავით, რომ იშვიათად თუ აკეთებენ რაიმე სასიკეთოს. ამიტომაც, რომ პატიოსანი ადამიანი ყველას მტერია, მაგრამ როგორ გესმით თქვენ პატიოსანი ადამიანის რაობა? პარიზში პატიოსანი ადამიანი ის არის, ვინც ჩუმ-ჩუმად აკვარახჭინებს საქმეებს და წილში არავის იყენებს. არაფერს გეუბნებით იმ საცოდავი მონების გამო, რომლებიც ყველგან წელს იწყვეტენ და არასოდეს არ ღებულობენ თავისი შრომის გასამრჯელოს; მე მათ «უფლისა მიერ სალოსთა ძმობას» ვუწოდებ. რასაკვირველია, აქ სათნოების მთელი სისულელე იფურჩქნება, მაგრამ გაჭირვებაც აქვია. აქედანვე ვხედავ, როგორ დაიმანჭებიან ეს სათნო ადამიანები, თუ ღმერთს ბოროტად გახუმრება მოეხასიათა და უკანასკნელი სამსჯავრო გააუქმა. მაშ, თუ თქვენ სწრაფად გამდიდრება გსურთ, ან უკვე უნდა გქონდეთ შეძლება, ანდა უნდა შეძლებულად მოაჩვენოთ თავი. გასამდიდრებლად საჭიროა, რომ თამაშის დროს ბლომად ჩამოხვიდეთ, ხელი თუ მოუჭირე, მერე, წადი და სდიე! თქვენთვის ხელმისაწვდომი ასი პროფესიიდან, თუ ათიოდე ადამიანს სწრაფად გაუმართლა, ხალხი მათ ქურდებს შეარქმევს. აქედან დაასკვნით. აი, ცხოვრების ჭეშმარიტი სინამდვილე. რითია იგი სამზარეულოზე უკეთესი: ისევე ყარს და თუ რაიმეს მომზადება გინდა, ხელიც უნდა გაისვარო, მაგრამ მერე ხელის დაბანაც კარგად უნდა იცოდე. ესაა ჩვენი ეპოქის მთელი მორალი. ადამიანთა საზოგადოების შესახებ ასე იმიტომ ვლაპარაკობ, რომ ამის უფლება მაქვს, რადგან მე ის შევიცანი. თქვენ გგონიათ მე მას ვაძაგებ? სრულიადაც არა. იგი მუდამ ასეთი იყო. მორალისტები მას ვერასდროს ვერ გამოასწორებენ. ადამიანი სრულყოფილი არ არის. იგი ხან მეტად, ხან ნაკლებად პირმოთნეა, სულელები კი გაიძახიან, რომ ერთი ზნეობითაა აღსავსე, ხოლო მეორე უზნეოა. მე მდიდრებს არ ვკიცხავ და უბრალო ხალხსაც არ ვადიდებ: ადამიანი ყველგან ერთნაირია, მაღლაც, დაბლაც, შუაშიც. ამ ნახირის ყოველ ერთ მილიონ პირუტყვში ათიოდე მარჯვე ბიჭი მოიძებნება, რომლებიც თავს ყველაფერზე მაღლა, კანონებზე მაღლაც კი აყენებენ. მეც მათგანი ვარ; და თუ თქვენც ამ უზენაესი თანრიგის ადამიანთა რიცხვს ეკუთვნით, პირდაპირ იარეთ და თავი არ დახაროთ. მაგრამ თქვენ შურის, ჭორის, უნიჭოებისა და მთელი ქვეყნის წინააღმდეგ მოგიხდებათ გალაშქრება. ნაპოლეონი შეეჯახა სამხედრო მინისტრს, სახელად ობრის, რომელმაც კინალამ კოლონიებისაკენ უკრა თავი. მოსინჯეთ თქვენი თავი! ყოველ დილას, ადგომისას შეამოწმეთ, გაძლიერდა თუ არა თქვენი ნებისყოფა გუშინდელთან შედარებით. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, მინდა ისეთი წინადადება მოგცეთ, რომელზედაც არა მგონია ვინმემ უარი თქვას, კარგად დამიგდეთ ყური. უნდა

მოგახსენოთ, რომ ერთი აზრი დამებადა. ფიქრადა მაქვს პატრიარქალურად ვიცხოვრო დიდ ადგილ-მამულში, რომელშიაც თუნდაც ასი ათასიოდე არპანი მიწა იქნება, სადმე, შეერთებული შტატების სამხრეთ მხარეში. მინდა პლანტატორი გავხდე, მყავდეს მონები, საკუთარი ხარებით, საკუთარი ხეებითა და საკუთარი თამბაქოთი ვივაჭრო, მოვიგო რამდენიმე მილიონი, თავადიშვილურად ვიცხოვრო, ვაკეთო ის, რაც მომესურვება და ცხოვრება ისე ვატარო, როგორც სრულიად გაუგებარია აქ, სადაც ადამიანები თავიანთ შელესილ ბუნაგებში არიან შეკუჭულნი. მე დიდი პოეტი ვარ, მაგრამ ლექსებს როდი ვწერ. ჩემი პოეზია მოქმედებასა და გრძნობებშია. ახლა მხოლოდ ორმოცდაათი ათასი ფრანკი გამაჩნია, რომელიც ორმოცი ზანგის შეძენას თუ გასწვდება. მე კი, ორასი ათასი ფრანკი მჭირდება, რადგან მინდა ორასი ზანგი ვიყოლიო, რომელთა საშუალებით შევძლებ პატრიარქალური ცხოვრების სურვილების დაკმაყოფილებას. უნდა მოგახსენოთ, რომ ზანგები ბალღებივით არიან, შეგიძლიათ ისე გამოიყენოთ, როგორც თქვენა გსურთ და ვერც ერთი ცნობისმოყვარე პროკურორი პასუხს ვერ მოგთხოვთ. ამ შავი კაპიტალის საშუალებით ათ წელიწადში სამი ან ოთხი მილიონი მექნება და თუ ასე გამიმართლა, მაშინ ადამიანის შვილი არ შემიკითხება «ვინა ხარო?» მე ვიქნები ბატონი ოთხი მილიონი, შეერთებული შტატების მოქალაქე, ვიქნები ორმოცდაათი წლისა, ჯერ ძალ-ღონით სავსე და ისე გავერთობი, როგორც მომეხასიათება. მოკლედ რომ მოვჭრათ, მომცემთ თუ არა ორას ათას ფრანკს, ერთი მილიონის მზითევი რომ გიშოვნოთ? საკომისიო ოცი პროცენტი ბევრი არ უნდა იყოს? თქვენ შეაყვარებთ თავს საცოლეს, შეირთავთ მას და მერე მოაჩვენებთ, რომ რაღაცა არ გასვენებთ, რომ სინდისი გქეჯნით, თხუთმეტიოდე დღე მოწყენილი იქნებით. ერთ მშვენიერ ღამეს ცოტას გაიპრანჭებით, შემდეგ, კოცნასა და კოცნას შუა გამოუცხადებთ მეუღლეს, რომ ორასი ათასი ფრანკი ვალი გაქვთ, ამასთანავე დაუმატებთ: «ჩემო საყვარელო!» ასეთ ვოდევილს საუკეთესო ახალგაზრდები ყოველდღიურად მართავენ. ახალგაზრდა ქალი ქისას როგორ დაუჭერს იმას, ვისაც თავისი გული ჩააბარა? იქნებ გგონიათ, რომ ზარალს ნახავთ? არა. რაიმე საქმეს მოჰკიდებთ ხელს და ამ ორას ათას ფრანკს აინაზღაურებთ. თქვენი ფულისა და ჭკუის პატრონს შეგიძლიათ იმდენ ქონებას მოუყაროთ თავი, რამდენიც თქვენ გულს მოესურვება. Ergo, შეგიძლიათ ექვს თვეში უზრუნველჰყოთ თქვენი ბედნიერება, თქვენი საყვარელი მეუღლის ბედნიერება, თქვენი ბიძია ვოტრენისა, თუ არ ვიანგარიშებთ ბედნიერებას თქვენი ოჯახის წევრებისა, რომლებიც ზამთრობით უშეშობის გამო ხელებს იორთქლებენ, ნურც ჩემი წინადადება გაკვირვებთ და ნურც ის, რასაც მე გთხოვთ. სამოცი ბრწყინვალე ქორწინებიდან, რომელიც

პარიზში ეწყობა, ორმოცდაშვიდი ამის მსგავს გარიგებაზეა დამყარებული. ნოტარიუსთა პალატამ აიძულა ბატონი...

– რა უნდა გავაკეთო? – დახარბებულად იკითხა რასტინიაკმა და ამით სიტყვა შეაწყვეტინა ვოტრენს.

– თითქმის არაფერი, – უპასუხა ამ ადამიანმა და სახეზე ისეთმა გამომეტყველებამ გაუელვა, რომელიც იმ მეთევზის იდუმალ ღიმილს ჰგავდა, ვინაც გრძნობს თევზი ანკესზეა წამოგებულიო. – კარგად დამიგდეთ ყური! საწყალი, უბედური და საცოდავი ქალიშვილის გული – სიყვარულს დახარბებული ღრუბელია, თანაც ისეთი მშრალია, გრძნობის ერთი წვეთიც რომ მოხვდეს, მაშინვე გაიჟღინთება. გაეარშიყო ახალგაზრდა ქალიშვილს, როდესაც იგი მარტოობას განიცდის, სიღარიბეშია ჩავარდნილი, უიმედოდაა და არც კი იცის, რომ მას სიმდიდრე მოელის! ბიჭოს! ეს ხომ იგივეა, რომ ხელზე საუკეთესო თულფი გქონდეს, ლატარეის მომგებიანი ნომრები გაიგო, ანდა წინასწარვე იცოდე საქმის ვითარება და ისე ითამაშო რენტის კურსზე. თქვენი ცოლქმრობა ურყევ ბურჯებზე იქნება აგებული. და თუ ეს ქალიშვილი მილიონებს მიიღებს, იგი ამ ფულებს ხრეშვით ფეხქვეშ დაგიყრით. «წაიღე, საყვარელო! წაიღე, ადოლფ! წაიღე, ალდფრედ! წაიღე, ეჟენ!» ეტყვის იგი ამ ადოლფს, ალდფრედსა ან ეჟენს, თუ მან სათანადო გამჭრიახობა გამოიჩინა და რაიმე მსხვერპლი გაიღო. ასეთ მსხვერპლად გაცვეთილი ფრაკის გაყიდვა მიმაჩნია, რათა ერთად გაისეირნოთ Cardan bleu-ში და შემწვარი შამპინიონები მიირთვათ, იქიდან კი, საღამოს «ამბიგიუ-კომიკის» თეატრში წაბრძანდეთ, შეგიძლიათ საათი დააგირაოთ, შალი უყიდოთ და საჩუქრად მიართვათ. მე არაფერს გეუბნებით არც სასიყვარულო ბარათების ჯღაბნისა და არც სხვა სისულელეების შესახებ, რომლებიც ქალებს ესოდენ მოსწონთ, როგორცაა, მაგალითად, განშორების ჟამს დაწერილ ბარათზე წყლის დაწვეთება დაპკურებული ცრემლის მსგავსად; თქვენ უკეთ უწყით ენა გულისა. პარიზი, ჩემო ბატონო, ახალი სამყაროს ტყეებსა ჰგავს. ამ ტყეებში ოციოდე ჯურის ველური ტომები დაეხეტებიან – ჰურონები, ილინოელები, რომლებიც საზოგადოების სხვადასხვა კლასების მონაგარზე ნადირობით ირჩენენ თავს. თქვენ მილიონებზე მონადირე ბრძანდებით; მათ მოსაპოვებლად თქვენ აგებთ მახეებს, მართავთ ხაფანგებს და კაკანათებს უგებთ. მრავალნაირი ნადირობა არსებობს. ზოგი მზითევზე ნადირობს, ზოგი სხვისი ქონების ლიკვიდაციას უთვალთვალავს; ერთნი სულსა სდებენ ანკესს, მეორენი ჯერ ხელ-ფეხს უბორკავენ, ვინც მათ მიენდო და მერე ჰყიდიან. ვინც ნანადირევით გატენილი ჩანთით ბრუნდება, მას სალამი და გამარჯვება! მას პატივს სცემენ და კარგ

საზოგადოებაში იღებენ. სამართლიანობა მოითხოვს, ამ სტუმართმოყვარე მხარეს მისი კუთვნილი მიუზღოთ: თქვენ მსოფლიოში ყველაზე კეთილგანწყობილ ქალაქთან გაქვთ საქმე. იმ დროს, როდესაც ევროპის ყველა დედაქალაქის ამაყი არისტოკრატები უპატიოსნო მილიონერს თავის წრეს ახლოსაც კი არ გააკარებენ, პარიზი მას გულში იხუტებს, მის წვეულებებზე დარბის, მის სადილებს მიირთმევს და მის უპატიოსნებასთან ალავერდს გადადის.

– კი მაგრამ, სად ვნახო ეს ქალიშვილი? – იკითხა ეჟენმა.

– იგი თქვენია, აქვია, თქვენ გვერდზე!

– ქალბატონი ვიქტორინე?

– სწორია!

– როგორ?

– თქვენ უკვე უყვარხართ ბარონ დე რასტინიაკის მომავალ პატარა მეუღლეს.

– მას ერთი სუც კი არ გააჩნია, – გაკვირვებით უპასუხა ეჟენმა.

– ააა! ჩვენც მაგაზე ვართ! კიდევ ორიოდე სიტყვა და ყველაფერი ცხადი გახდება, – თქვა ვოტრენმა. – ვიქტორინეს მამა ტაიფერი ბებერი გაიძვერაა, მასზე ეჭვია მიტანილი, რომ მან რევოლუციის დროს ერთი თავისი მეგობარი მოკლა. ტაიფერი ჩემი ჭკუის სალახანაა და სრულიად დამოუკიდებელი აზროვნების პატრონია. იგი ბანკირია და მთავარი მეპაიე საბანკირო სახლისა – «ფრედერიკ ტაიფერი და ამხანაგობა». მას სურს ვიქტორინე ცარიელზე დატოვოს, მთელი ქონება თავის ერთადერთ ვაჟიშვილს დაუტოვოს. მე არ მომწონს ასეთი უსამართლობა. მე დონ კიხოტს ვგავარ, მიყვარს სუსტის დაცვა ძლიერისაგან. ღმერთი რომ მისი ვაჟიშვილის სულის მიბარებას ინებებდეს, მაშინ ტაიფერი ქალიშვილს დაიბრუნებდა. ტაიფერი მემკვიდრეს მოინდომებს, ეს სავსებით ბუნებრივი სისულელეა, მაგრამ მე ვიცი, რომ მას აღარ შეუძლია შვილების გაჩენა. ვიქტორინე ტკბილი და საყვარელია. იგი მალე ხელში ჩაიჭერს და ჩიკორივით დააბზრიალებს გრძნობებით შეხურებულ მამას. თქვენი სიყვარულით ფრიად მოხიბლული ქალი არ დაგივიწყებთ და ცოლად გამოგყვებათ. რაც შემეხება მე, მე განგების როლს ვკისრულობ და აღვასრულებ ნებას ღვთისასა. ერთი მეგობარი მყავს, რომელიც ჩემგან დავალებულია, ლუარის არმიის პოლკოვნიკი, ის ახლახან მეფის გვარდიაში შევიდა. მან ყური დაუგდო ჩემს რჩევას და ულტრა როიალისტი გახდა: იგი იმ სულელთა რიცხვს არ ეკუთვნის, რომლებიც თავის რწმენას ვერ შეეღწევიან. კიდევ ერთი რჩევა მაქვს თქვენთვის, ჩემო ანგელოზო, თქვენს რწმენასა და სიტყვას მაინცად მაინც ნუ გადაჰყვებით.

თუ დასჭირდეს ვინმეს, ერთიც მიჰყიდეთ და მეორეც. ადამიანმა, რომელიც დაიკვებინს, რომ არასოდეს არ შეიცვლის რწმენას, ყოველთვის პირდაპირი გზით უნდა იაროს. ასეთ სულელ ადამიანს სჯერა თავისი უცოდველობა. პრინციპები არ არსებობს, არამედ მხოლოდ მოვლენებია; კანონები არ არსებობს, მხოლოდ გარემოებებთან გვაქვს საქმე: რჩეული ადამიანი თვითონ ეგუება მოვლენებსა და გარემოებებს, რათა ჩაუდგეს მათ სათავეში და უხელმძღვანელოს, პრინციპები და კანონები რომ ურყევი იყოს, ხალხები არ გამოიცვლიდნენ მათ ისე, როგორც ჩვენ პერანგს ვიცვლით ხოლმე. ადამიანი, რომელსაც საფრანგეთის წინაშე მცირე რამ სამსახური მიუძღვის, დღეს დიდად პატივცემულია ვითარცა ღვთაება, ვინაიდან იგი ყველაფერს მხურვალედ ეკიდებოდა, ნამდვილად კი მხოლოდ იმისათვის გამოდგება, რომ მოთავსებულ იქნას მუზეუმში მანქანებს შორის და ზედ ეწეროს – ლაფაიეტი. და ეს ხდება იმ დროს, როდესაც ყველა ქვას ესვრის თავადს, რომელსაც იმდენად სძულს კაცობრიობა, რომ იმდენ ფიცს მიახლის, რამდენიც მას გაუხარდება, მაგრამ ვენის კონგრესის დროს იგი წინ აღუდგა საფრანგეთის დაქუცმაცებას. იგი გვირგვინებით უნდა შეემკოთ, ის კი ტალახში ამოსვარეს. ოო! მე საქმეებისა ბევრი რამ გამეგება! მრავალი ადამიანის საიდუმლო ვიცი! კმარა! მე მხოლოდ იმ დღეს შემექმნება ურყევი რწმენა რისამე, როდესაც მოვნახავ სამ ადამიანს, რომლებიც შეთანხმებულად გამოიყენებენ ერთსა და იგივე პრინციპს, ხოლო ამ დღის ცდა დიდხანს მომიხდება. მთელ სასამართლოებში სამ მოსამართლეს ვერ გამოძებნი, რომელთაც კანონის რომელიმე დებულება ერთნაირად ესმოდეთ. ისევ ჩემს მეგობარს დავუბრუნდეთ. ოლონდ ჩემი სიტყვა გააგონა და იგი იესო ქრისტეს ხელახლა ჯვარს აცვამს. ბიძია ვოტრენის ერთი სიტყვაა საჭირო, რომ მან შარი მოსდოს იმ გაიძვერას, რომელმაც ერთხელაც კი ვერ გაიმეტა ასი სუ თავისი საწყალი დისტვის და...

აქ ვოტრენი წამოდგა, წელში გაიმართა და ხელი ისე გაიქნია, როგორც ფარიკაობის მასწავლებელმა იარაღის კეთების დროს.

– ...და ჯოჯოხეთში გაისტუმროს! – დაუმატა მან.

– საშინელებაა! – თქვა ეჟენმა. – თქვენ ხუმრობთ, ბატონო ვოტრენ!

– ლა, ლა, ლა, წყნარად! – უპასუხა ვოტრენმა. – ბავშვი ხომ არა ხართ? თუმცა, თუ მოგწონთ, აღშფოთდით, განრისხდით! მიწოდეთ მხეცი, სალახანა, ბოროტმოქმედი, ავაზაკი, ოლონდ თაღლითი და ჯაშუში არ დამიძახოთ! აბა! დამცხეთ, მესროლეთ! მე გაპატიებთ, თქვენს ასაკში ყოველივე ეს ბუნებრივია! მე თვითონაც ასეთი ვიყავი! მხოლოდ, იფიქრეთ. დადგება დღე და თქვენ ამაზე უარესს ჩაიდენთ. თქვენ გაეარშიყებით

ლამაზ ქალს და ფულს გამოართმევთ მას. ამის შესახებ თქვენ უკვე გიფიქრიათ! – დასძინა ვოტრენმა. – რადგან, სხვაფრივ, აბა, რითი უნდა გამოიჩინოთ თავი, თუ სიყვარულით არ ივაჭრეთ. პატიოსნება, ჩემო კარგო სტუდენტო, ნაწილ-ნაწილ არ იყოფა: იგი ან გვაქვს, ან არა გვაქვს. ჩვენი ცოდვების მონაწილას გვთავაზობენ. კარგი დაგემართოს! ესეც კარგი სისტემაა, რომლის საშუალებით შეგიძლია განიწმინდო დანაშაულისაგან, თუკი სინანული გამოთქვი მისი ჩადენის გამო. ქალის მოტყუება, სოციალურ კიბეზე ერთი საფეხურით ზევით აწევის მიზნით, ოჯახში – შვილებს შორის შფოთის ჩაგდება, მოკლედ ყველა სისაძაგლე, რომელსაც ჩუმ-ჩუმად სჩადიან ბოლოს და ბოლოს, მხოლოდ პირადი გამორჩენისა და სიამოვნების მიღების მიზნით, ყოველივე ეს – რწმენის, იმედისა და შეწყალების აქტებს ხომ არ წარმოდგენს თქვენი აზრით? რატომ არის, რომ დენდის, რომელმაც ერთ ღამეში ბავშვს ნახევარი სარჩო-საბადებელი წართვა – ორი თვის ციხეს აკმარებენ, ხოლო იმ ბედშავს, რომელმაც ათასფრანკიანი ბილეთი მოიპარა «დანაშაულის დამამძიმებელ პირობებში» – კატორღაში გზავნიან. ესაა თქვენი კანონები. შიგ არც ერთი მუხლი არ მოინახება ისეთი, რომ სისულელემდე არ მივყავდეთ. ხელთათმანიანმა და ტკბილად მოუბარმა კაცმა მკვლელობა ჩაიდინა, სისხლი არ დაუღვრია, იგი მოტყუებით მოქმედებდა; მკვლელმა საღების საშუალებით კარი გააღო – ესეც და ისიც ღამის ბოროტმოქმედებაა. გარდა დაღვრილი სისხლისა არავითარი განსხვავება არ არსებობს იმას შორის, რასაც გთავაზობთ და რასაც თქვენ ჩაიდენთ ერთ მშვენიერ დღეს. თქვენ კი გჯერათ, რომ ამქვეყნად ურყევი რამ არსებობს! შეიძულეთ ადამიანები და ემბეთ ხვრელები, რომელთა საშუალებით შესძლებთ კანონთა კრებულის ბადიდან გამოდრომას. კაცმა რომ არ იცის საიდან გაჩენილ დიდ ქონებათა საიდუმლო ბოროტმოქმედებაშია დამალული; მაგრამ ამას არავინ ახსენებს იმიტომ, რომ წმინდა ნამუშევარია.

– გაჩუმდით! მე მეტის მოსმენა აღარ მსურს. თქვენ იქამდე მიმიყვანთ, რომ საკუთარ თავში დამაეჭვებთ. ამ წუთში მე მხოლოდ ის მწამს, რასაც გრძნობები მიკარნახებენ.

– როგორც გენებოთ, მშვენიერო ბავშვო! უფრო ძლიერი მეგონეთ, – თქვა ვოტრენმა, – მე მეტს აღარაფერს არ გეტყვით. თუმცა კიდევ ერთი სიტყვა მაქვს თქვენთან... – მან თვალი თვალში გაუყარა სტუდენტს და უთხრა: – თქვენ ჩემი საიდუმლო იცით.

– ახალგაზრდა კაცი, რომელიც უარს გეუბნებათ, შეძლებს მის დავიწყებას.

– მომწონს, კარგი ნათქვამია. სხვა თქვენს ადგილას ნაკლებ სიფრთხილეს გამოიჩენდა. არ დაგავიწყდეთ, რისი გაკეთება მინდა თქვენთვის. თხუთმეტ დღეს გადროვებთ – თქვენი ნებაა, გინდა მიიღეთ, გინდა უარი თქვით.

«რა ფოლადის აზროვნება აქვს ამ ადამიანს, – გაიფიქრა რასტინიაკმა, როდესაც შეხედა, როგორ მშვიდად მიაბიჯებდა ილიაში ჯოხამოჩრილი ვოტრენი. – მან პირდაპირ მომახალა იგივე, რაც ქალბატონმა დე ბოსენმა ასე შელამაზებულად მითხრა. ფოლადის კლანჭებით დაგლიჯა ჩემი გული. რისთვის მინდა ქალბატონ დე ნუსინჟენტან მისვლა? მე ჩაფიქრებაც ვერ მოვასწარი და იგი უკვე მიმიხვდა განზრახულს. ამ ავაზაკმა ორიოდ სიტყვით გაცილებით მეტი მითხრა პატიოსნების შესახებ, ვიდრე აქამდე წამიკითხავს ან გამიგონია. თუ პატიოსნება ვერავითარ დათმობას ვერ ითმენს, მაშინ ხომ ჩემი დები გამიქურდავს?» – თქვა მან და ქისა მაგიდაზე დაახეთქა.

მერე ჩამოჯდა და დიდხანს იყო ასე ღრმად ჩაფიქრებული და თავზარდაცემული.

«პატიოსნებისადმი ერთგულება ამაღლებული მოწამებრივობა! ყველას სჯერა პატიოსნების არსებობა, მაგრამ ვინ არის პატიოსანი? ხალხებმა თავისუფლება გააღმერთეს, მაგრამ სად არის ამქვეყნად თავისუფალი ხალხი? ჩემი ახალგაზრდობა ჯერ უღრუბლო ცასავით კრიალა, მაგრამ მინდა დიდი ადამიანი ან მდიდარი გავხდე და განა ეს უკვე იმას არ ნიშნავს, რომ თავს ნებას ვაძლევ ვიტყუო, მოვილუნო, ვიფორთხო, კვლავ გავსწორდე, ვიქლესაო და ვითვალთმაქცო? განა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩემი ნებით გავულაქიავდე მათ, ვინც თვითონ იდრიკებოდა, დალოდავდა და სტყუოდა? ჯერ უნდა გაუმსახურდე, სანამ მათი თანამოაზრე გახდები. მაგრამ, არა! მე მსურს შრომა პატიოსანი და წმინდა, შრომა დღითა და ღამით, მხოლოდ შრომით მსურს სიმდიდრის მოპოვება. ამ გზით სიმდიდრეს ძალიან გვიან მივალწევ, მაგრამ ყოველ საღამოს თავს მივდებ ბალიშზე ისე, რომ არ შემაწუხებს რაიმე ბოროტი ფიქრი. რა უნდა იყოს უფრო მშვენიერი, ვიდრე შესცქეროდე შენს ცხოვრებას და ხედავდე, რომ იგი შრომანივით სპეტაკია. მე და ჩემი ცხოვრება საქმრო-საცოლესა ვგავართ. ვოტრენმა დამანახვა ის, თუ რა ხდება ათი წლის ცოლქმრობის შემდეგ. დალახვროს ეშმაკმა! თავგზა მებნევა. არაფრის ფიქრი არ მინდა, გული ყველაზე კარგი წინამძღოლია!»

ეს ფიქრები ეყენს ჩასუქებული სილვიას ხმამ შეაწყვეტინა. სილვიამ მკერავის მოსვლა შეატყობინა და ეყენიც ორი ქისა ფულით წარდგა მის წინაშე და თანაც ეს გარემოება მას სულაც არა სწყენია. საღამოს წყვეულებისათვის დანიშნული ტანსაცმელი დაიზომა, ხოლო შემდეგ გამოეწყო დილის ახალ სამოსში, რომელმაც სრულიად შესცვალა მისი გარეგნობა.

«მე ვაჯობებ ბ-ნ დე ტრასის, – თქვა ეყენმა თავისთვის, – როგორც იქნა, აზნაურიშვილს დავემსგავსე!»

– ბატონო, – დაიწყო ექენის ოთახში შემოსულმა მამა გორიომ, – თქვენ მკითხეთ, ვიცი თუ არა, რომელ ოჯახებში დადის ქალბატონი დე ნუსინჟენი?

– დიახ.

– კეთილი. შემდეგ ორშაბათს იგი მიდის ბალზე მარშალ კარილიანოსთან. თუ იქ მისვლის საშუალება მოგეცემათ, უსათუოდ უნდა მიამბოთ, როგორ ერთობოდნენ ჩემი გოგონები, როგორ იყვნენ ჩაცმულნი, ერთი სიტყვით, ყველაფერი უნდა მომიყვეთ.

– საიდან გაიგეთ ეს ამბავი, ჩემო კეთილო მამა გორიო? – ჰკითხა ექენმა და მოხუცი ცეცხლის პირას დასვა.

– მისმა მოახლემ მითხრა. ტერეზისა და კონსტანსისაგან ყველაფერს ვიგებ, რასაც ჩემი გოგონები აკეთებენ, – მხიარულად უპასუხა გორიომ.

მოხუცი იმ ახალგაზრდა შეყვარებულს ჰგავდა, ვისაც ბედნიერებად მიაჩნია, თუკი ისეთი ხერხი გამოიგონა მიჯნურთან დაახლოებისა, რომელსაც ქალი ვერ ამჩნევს.

– თქვენ კი ნახავთ მათ! – დაუმატა მოხუცმა და ამით გულუბრყვილოდ გამოხატა თავისი სევდიანი მოშურნობა.

– ჯერ არ ვიცი, – უპასუხა ექენმა, – მე ახლა ქალბატონ დე ბოსეანთან მივდივარ იმის გასაგებად, შეუძლია თუ არა წარმადგინოს მარშალის მეუღლესთან.

რადაც შინაგანი სიხარულის გრძნობით ექენი ფიქრობდა იმას, რომ ვიკონტის მეუღლის წინაშე წარდგება იმგვარადვე გამოწყობილი, როგორაც ყოველთვის ჩაიცვამს ამიერიდან.

ის, რასაც მორალისტები ადამიანის გულის უფსკრულს უწოდებენ, ნამდვილად მხოლოდ მაცთური აზრებია და უნებლიე მისწრაფება პირადი გამორჩენისაკენ. ამ მერყეობას, რომელიც ამდენი მაღალფარდოვანი ლაპარაკის თემად გადაიქცა, ამ წინასწარ მოფიქრებულ მოულოდნელ შემობრუნებებს ერთი მიზანი აქვთ – სიამოვნების მიღება. რასტინიაკმა ნახა თავისი თავი კარგად ჩაცმული, კარგი ფეხსაცმელებით შემოსილი და საუკეთესო ხელთათმანებში გამოწყობილი და დაივიწყა პატიოსნებით აღსავსე თავისი გადაწყვეტილებანი. როდესაც ახალგაზრდა ჭეშმარიტებას ზურგს შეაქცევს ხოლმე, იგი ვეღარა ბედავს სინდისის სარკეში ჩახედვას, უფრო მომწიფებულ ადამიანს კი უკვე ჩაუხედავს შიგ; მხოლოდ ამით განსხვავდება ცხოვრების ეს ორი საფეხური.

უკანასკნელი დღეების განმავლობაში მეზობლები – ექენი და მამა გორიო ფრიად დამეგობრდნენ. ამ გულითად მეგობრობას ისეთივე ფსიქოლოგიური საფუძველი ჰქონდა, როგორმაც სტუდენტში ვოტრენის მიმართ სრულიად საწინააღმდეგო გრძნობები

გამოიწვია. გაბედული ფილოსოფოსი, რომელიც ჩვენი გრძნობების ფიზიკურ სამყაროზე ზეგავლენის დადგენას მოინდომებს, ცხადია, ბევრ საბუთს ნახავს იმის დასამტკიცებლად, რომ ჩვენი გრძნობების ნივთიერი ძალა გამოვლინდება ხოლმე იმ დამოკიდებულებაში, რომელიც არსებობს ჩვენსა და ცხოველებს შორის. რომელ ფიზიონომისტს შეუძლია ისევე სწრაფად ამოიცნოს ადამიანის ხასიათი, როგორც ძალას, რომელიც უცებ აუღებს ხოლმე ალღოს უცნობს და გაუგებს, მტერია იგი თუ მოყვარე? ჩაბლაუჭებული ატომები – ეს საყოველთაოდ ცნობილი ხატოვანი გამოთქმა წარმოადგენს ისეთ მოვლენას, რომელიც შერჩება სალაპარაკო ენას და ამით გააბათილებს იმათ ფილოსოფიურ ჩმახვას, ვინც ამაოდ დაშვრა იმისთვის, რათა გარსი შემოაცილოს სიტყვებს და დაუკარგოს პირველადი მნიშვნელობა. სიყვარული გადამდებია. გრძნობა ყველაფერს თავის დაღს ასვამს. იგი ჰკვეთს მანძილს. წერილი იგივე სულია, მისი დამწერის სიტყვების ერთგული და იმდენად ზუსტი გამოძახილი, რომ ამაღლებული სულის ადამიანები წერილებს სიყვარულის ყველაზე ძვირფას საუნჯეებს მიაკუთვნებენ. მამა გორიოს შეუგნებელმა და ძალღერ სიფხიზლემდე გამახვილებულმა მგრძნობელობამ შეიგრძნო თანაგრძნობა და აღტაცებული ჭაბუკური სიმპათია, რომელიც აღიძრა მისდამი სტუდენტის გულში. მაგრამ მათი ახლად ჩასახული სიახლოვე ჯერ არ იყო მისული გულწრფელობამდე. თუმცა ეჭვნმა გამოთქვა ქალბატონ დე ნუსინჟენის ნახვის სურვილი, ეს არ ნიშნავდა, რომ მას ეგონა მოხუცის საშუალებით შეიძლება ქალის სახლში მოვხვდეთ; მაგრამ იგი იმედოვნებდა, რომ გორიოს წამოსცდებოდა რამე თავის ქალიშვილთან და ამით დახმარებას გაუწევდა. მამა გორიო არ ეუბნებოდა მას არაფერს, გარდა იმისა, რაც მან თვით თქვა ყველას გასაგონად ორგზის ვიზიტის შემდეგ.

– ჩემო კარგო ბატონო, – მიმართა მეორე დღეს მამა გორიომ ეჭვნს, – როგორ იფიქრეთ, რომ ქალბატონი დე რესტო განგირისხდათ ჩემი სახელის ხსენებისათვის? ორივე ქალიშვილს ძალიან ვუყვარვარ; ბედნიერი მამა ვარ, მაგრამ სიძეები კი ცუდად მექცევიან, არ მინდა, რომ ჩემი საყვარელი არსებები ეწამონ მათ ქმრებთან ჩემ გამო და ამიტომ ვამჯობინებ მალულად მოვინახულო ხოლმე ისინი. ეს საიდუმლო ათასგვარ სიხარულს მანიჭებს, რაც გაუგებარია იმ მამებისათვის, რომელთაც შეუძლიათ თავისი ქალიშვილების ნახვა, როდესაც კი მოესურვებათ; მე კი არ შემიძლია, გესმით? თუ კარგი დარია, მე წინასწარ ვიგებ მათი შინამოსამსახურეებისაგან, როდის აპირებენ ჩემი ქალიშვილები გასეირნებას და მივდივარ ელისეს მინდვრებზე მათ სანახავად. ველოდები იმ ადგილას, სადაც უნდა გაიარონ და გული მიბგერს, როდესაც ვხედავ მომავალ ეტლებს. მე ვტკბები

ჩემი ქალიშვილების ჩაცმულობით. გამივლიან გვერდზე, გამიღიმებენ და მაშინ ასე მგონია, თითქოს ნათელი მზის სხივი მოეფინაო მთელ ბუნებას. მე ვრჩები და ვუცდი. ისინი ხომ უკან უნდა დაბრუნდნენ. ისევ ვუცქერ მათ! ჰაერი მოხდომიათ და ლოყები ვარდისფრად უღვივით! მესმის ჩემს ირგვლივ: «რა ლამაზი ქალია!» სიხარულით გული მეხსნება. ეს ხომ ჩემი სისხლია! მიყვარს ის ცხენები, რომლებიც მათ ატარებენ და მინდა იმ პატარა ძაღლად მაქცია, რომელიც ჩემს გოგონებს კალთაში ჰყავთ აყვანილი. მე მათი სიამოვნება მაცოცხლებს. ყველას თავისებურად უყვარს. ეს ჩემებური სიყვარული ხომ არავის უშლის; არ ვიცი, რას მერჩიან, რა უნდათ ჩემგან? მე ჩემებურად ბედნიერი ვარ. განა უკანონოა, რომ მე დავდივარ მათ სანახავად, როდესაც ჩემი გოგონები სადამოებით გამოდიან სახლიდან სადმე ბაღზე გასამგზავრებლად. როგორ ვღონდები, როდესაც მაგვიანდება და მეუბნებიან: «ქალბატონი წასულია». ერთხელ დილის სამ საათამდე ვუცადე, რომ თვალი შემეველო ნაზისათვის, რომელიც მთელი ორი დღის განმავლობაში არ მენახა. სიხარულით გული კინაღამ გამისკდა. გთხოვთ, ნურაფერს იტყვიტ ჩემ შესახებ გარდა იმისა, თუ რა კეთილები არიან ჩემ მიმართ ჩემი გოგონები. მათ უნდათ, რომ ამავსონ ნაირ-ნაირი საჩუქრებით! მაგრამ მე ვუშლი და ვეუბნები: «ეგ ფული თქვენთვის შეინახეთ, თუ გინდათ, რომ სიკეთით ამავსოთ. მე არაფერი მჭირდება». ბოლოს და ბოლოს, მე რა ვარ? საცოდავი ლეში, რომლის სული იქ არის, სადაც მისი ქალიშვილები არიან. როდესაც თქვენ მოესწრებით ქალბატონ დე ნუსინჟენის ნახვას, მეტყვიტ, ამ ორში რომელი უფრო მოგეწონათ, – დაუმატა ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ კეთილმა მოხუცმა, როცა შეატყო, რომ ექვნი ემზადება წასასვლელად, რათა გაისეირნოს ტიულრიში იმ საათის მოლოდინში, როცა უკვე შესაძლებელი იქნება მისვლა ქალბატონ დე ბოსეანისას.

ეს გასეირნება საბედისწერო გახდა სტუდენტისათვის. მას რამდენიმე ქალმა მიაქცია ყურადღება. რა ლამაზი იყო იგი, რა ახალგაზრდა და თანაც რა გემოვნებით ჩაცმული! როცა ექვნი მიხვდა, ყურადღებას და თითქმის აღტაცებას ვიწვევო, აღარ ფიქრობდა თავის გამარცვულ დებზე, აღარც მამიდაზე, აღარც უბიწო ზიზღზე უპატიოსნობის მიმართ. მან დაინახა, რომ თავზე გადაუარა იმ დემონმა, რომელიც ასე ადვილად მიემსგავსება ხოლმე ანგელოზს, იმ ჭრელფრთიანმა სატანამ, რომელიც აფრქვევს ლალებს და თავის ოქროს ისრებს სტყორცნის სასახლეების კედლებს, მოწით მოსავს ქალებს და სულელური ბრწყინვალეებით ამკობს მეფის ტახტებს, რომლებიც თავიდან ჯერ ძალიან სადად გამოიყურებიან. ექვნმა უკვე შეისმინა ამ რახრახა ამაობის ღმერთისა, რომლის ექვნების ჟღარუნს ჩვენ ძლიერების სიმბოლოდ მივიჩნევთ ხოლმე. ვოტრენის ცინიზმით სავსე

სიტყვები მას ისევე ჩაეწვეთა გულში, როგორც ქალიშვილს ჩაესახება ხოლმე საზიზღარი სახე ბებერი მაჭანკლისა, რომელიც ჩასძახის «ოქრო და სიყვარული – ღვარად!» ექენმა უფიქრელად იხეცია და ხუთი საათი იქნებოდა, რომ ქალბატონ დე ბოსეანის წინაშე წარსდგა და განიცადა ერთი იმ საშინელი დარტყმათაგანი, რომელთა მიმართ ჭაბუკის გული სრულიად შეუიარაღებული აღმოჩნდება ხოლმე. ვიკონტის მეუღლე აღსავსე იყო მის მიმართ იმ ალერსიანი თავაზიანობით და ტკბილი კეთილგანწყობით, რომელიც არისტოკრატიული აღზრდის შედეგია, მაგრამ მხოლოდ მაშინ არის სრულყოფილი, როდესაც გულწრფელია.

როცა ექენი შევიდა ქალბატონ დე ბოსეანთან, ქალმა ცივად დაუკრა თავი და მოკლედ მოუჭრა:

– ბატონო რასტინიაკ, მე არ შემძლია თქვენი მიღება, ყოველ შემთხვევაში, ახლა! საქმეები მაქვს...

დაკვირვებული ადამიანისათვის, როგორც რასტინიაკი გახდა მალე, ამ ქალის სიტყვები, თავის დაკვრა, შემოხედვა, ხმის შეცვლა – მისი კასტის ხასიათისა და ჩვევების მატანე იყო. ხავერდის ხელთათმანში ექენმა ფოლადის ხელი შენიშნა, ყოფაქცევაში საკუთარი პიროვნების გადმერთება, ეგოიზმი, გაპრიალებული ზედაპირის ქვეშ – უბრალო ხე. ის ბოლოს ჩასწვდა, თუ რა აზრს შეიცავენ სიტყვები «ჩვენ, მეფე», რომელიც მეფის ტახტის საფეხურებზე იწყება და უკანასკნელი აზნაურის ჩაჩქანს ქვეშაც ბუდობს.

ექენი მიენდო ქალის სიტყვებს და ძალიან ადვილად დაიჯერა მისი პატიოსნება. მსგავსად ყველა უპოვარისა, მან პატიოსნად მოაწერა ხელი იმ შესანიშნავ ხელშეკრულებას, რომელმაც გამკითხავი და გაკითხული უნდა დააკავშიროს და ამ ხელშეკრულების პირველივე მუხლის ძალით დაამკვიდროს სრული თანასწორობა დიდბუნებოვან ადამიანთა შორის. კეთილისყოფა, რომელიც ორ არსებას ერთ არსად აქცევს, წარმოშობს ციურ გრძნობას, ისეთივე შეუცნობელსა და ისეთივე იშვიათს, როგორც ჭეშმარიტი სიყვარულია; ერთიცა და მეორეც ამაღლებულ სულთა გულუხვობის შედეგია. ჰერცოგ კარილიანოს მეუღლის წვეულებაზე მოხვედრის სურვილით ატაცებულმა რასტინიაკმა ჩაყლაპა ეს უხამსობა.

– ქალბატონო, – წარმოთქვა მან აღელვებული ხმით, – ფრიად მნიშვნელოვანი ამბავი რომ არ მამოქმედებდეს, თავს არ მოგაბეზრებდით; მოიღეთ წყალობა და ნება დამრთეთ უფრო გვიან მოგინახულოთ. მოვითმენ.

– კეთილი, მობრძანდით სადილად, – უთხრა ქალბატონმა დე ბოსეანმა. იგი ოდნავ შეცბუნებული იყო სიმკვახით, რომელიც თვითონვე შენიშნა თავის სიტყვებში, ვინაიდან ჭეშმარიტად კეთილი და სულგრძელი ქალი იყო.

ეჟენი ოდნავ შეაკრთო ამ უეცარმა ცვლილებამ, მაგრამ წასვლისას მაინც გაიფიქრა:

«იქვემდრომე, გაუძელ ყველაფერს. სხვებისგან რაღას უნდა ველოდე, როდესაც ქალთაგან უკეთესმა ერთი წამის განმავლობაში დაჰგმო მეგობრული აღთქმა და ძველი ფეხსაცმელივით გადააგდო. ასე გამოდის, ყველამ თავის თავს უნდა მიხედოს. იგი მართალია, რომ მისი სახლი დუქანი არ არის და ჩემი ბრალია, რომ მე მისი დახმარება მჭირდება. ვოტრენის თქმისა არ იყოს, ზარბაზნის ყუმბარად უნდა გადავიქცე».

ვიკონტის მეუღლესთან სადილის სიამოვნების მოლოდინმა მალე გაჰფანტა სტუდენტის მწარე ფიქრები. ამგვარად, რაღაც საბედისწეროდ, მისი ცხოვრების სულ უმნიშვნელო ამბები განგებ უბიძგებდნენ ისეთი სარბიელისაკენ, სადაც, ვოკეს პანსიონის საშინელი სფინქსის თქმისა არ იყოს, მას მოუხდება ვითარცა ბრძოლის ველზე ხალხის ხოცვა, რომ იგი არ მოჰკლან, მოტყუება, რომ არ მოატყუონ, და რომლის კარიბჭესთან უნდა დატოვოს თავისი პატიოსნება, თავისი გული, გაიკეთოს ნიღაბი, შეუცოდებლად ათამაშოს ადამიანები და როგორც ლაკედემონში უჩინრად შეამზადოს თავისი გამარჯვება, რათა გვირგვინი დაიმსახუროს.

როდესაც ეჟენი დაბრუნდა, ვიკონტის მეუღლე ისეთივე სიკეთითა და თავაზიანობით დახვდა, როგორსაც ყოველთვის იჩენდა ხოლმე მის მიმართ. ორივენი გაემართნენ სასადილო ოთახისაკენ, სადაც ვიკონტი ელოდებოდა თავის მეუღლეს და სადაც სუფრა გაწყობილი იყო ისეთი ფუფუნებით, რომელმაც, როგორც ცნობილია, რესტავრაციის დროს უმაღლეს საფეხურს მიაღწია. მრავალი მოყირჭებული ადამიანის მსგავსად, ბატონ დე ბოსეანისათვის უკვე აღარ არსებობდა სხვა რამ სიამოვნება, გარდა კარგი სუფრისა. პირის გემოს მხრივ იგი ლუი XVIII და დიუკ დ'ესკარის სკოლას ეკუთვნოდა. მის სუფრაზე ორგვარი ფუფუნება იყო წარმოდგენილი. იგი მდიდარი იყო შინაარსითა და გარეგნობით. მსგავსი სურათი ჯერ არასოდეს არ გადაშლილა ეჟენის გაკვირვებულ თვალთა წინაშე; იგი პირველად სადილობდა ისეთ სახლში, სადაც მაღალი საზოგადოებრივი მდგომარეობა მემკვიდრეობითი იყო. მოდამ ახლახან გადააგდო ბალების შემდეგ ვახშმობა, რაც ჩვეულებად იყო მიღებული იმპერიის დროს, როდესაც სამხედროებს ძალა უნდა შემოეკრიბათ მომავალი ბრძოლების მოლოდინში, რომლებიც მათ მოელოდათ როგორც სამშობლოში, ისე მის გარეთ.

აქამდე ექენი მხოლოდ ბალებს დასწრებია. იგი არ დაბნეულა სულელურად, მას ხელი შეუწყო ჯერ კიდევ ახლად ათვისებულმა სითამამემ, რომლითაც შემდეგში იგი ესოდენ ცნობილი გახდა. ვერცხლის ჭედილი ჭურჭლის და ფუფუნებით გაწყობილი სუფრის ათასგვარი ნატიფი ნივთების შემხედვარემ, განცვიფრებულმა ასეთი დინჯი და უხმო მომსახურებით, რომელსაც პირველად ხედავდა, მგზნებარე წარმოდგენის ადამიანმა ძნელია, რომ ასეთ ლამაზ ცხოვრებას ამჯობინოს გაჭირვებული არსებობა, რაზედაც იგი ჯერ კიდევ ამ დილას ფიქრობდა.

ერთი წუთის განმავლობაში მისი აზრები დაუბრუნდა თავის ოჯახურ პანსიონს და ისეთმა შიშმა შეიპყრო, რომ დაიფიცა, იანვრის თვეშივე თავი დაეღწია იქიდან, მოწყობილიყო სადმე კარგ სახლში და თანაც მოშორებოდა ვოტრენს და აღარ ეგრძნო თავის მხრებზე მისი მძიმე ხელების შეხება.

როდესაც წარმოიდგენს, თუ რა ათასგვარ სახეს იღებს პარიზში ღია და ფარული გარყვნილება, საღი გონების ყოველი ადამიანი შეეკითხება თავის თავს, რა გაუგებრობის შედეგად ხსნის სახელმწიფო სკოლებს, სადაც თავს უყრის ახალგაზრდობას, რატომ სარგებლობენ აქ ახალგაზრდა ქალები ხელშეუხებლობით და რატომ არის, რომ მევახშეთა დუქნებში გამოფენილი ოქრო არ იკარგება რაიმე ჯადოქრობით? მაგრამ როდესაც ვიფიქრებთ იმას, თუ რა მცირეა ბოროტმოქმედებათა მაგალითები და ახალგაზრდობის შეცოდებანი, როგორ არ უნდა გავიმსჭვალთ პატივისცემით იმ მომთმენი ტანტალოსების მიმართ, რომლებიც ებრძვიან საკუთარ თავს და თითქმის ყოველთვის იმარჯვებენ. კარგად რომ აღვწეროთ, თუ როგორ ერკინება პარიზს ეს ღარიბი სტუდენტი, ჩვენი თანამედროვე ცივილიზაციის ერთ-ერთი ყველაზე დრამატული ამბავი გამოგვივა.

ამოდ შეცქეროდა ქალბატონი დე ბოსეანი ექენს და აქეზებდა სალაპარაკოდ. ექენს ვიკონტის თანდასწრებით არაფრის თქმა არ უნდოდა.

– წამომყვებით ამ საღამოს იტალიელებთან? – შეეკითხა ვიკონტის მეუღლე ქმარს.

– თქვენ, რასაკვირველია, არ გეეჭვებათ, რომ სიამოვნებით დაგემორჩილებოდით, – უპასუხა ვიკონტმა დამცინავი თავაზიანობით, რომელმაც სტუდენტი შეცდომაში შეიყვანა, – მაგრამ მე უნდა შევხვდე ვარიეტეში ერთ ადამიანს.

«თავის საყვარელს», – გაიფიქრა ქალბატონმა დე ბოსეანმა.

– განა დ'აჟუდა არ გეახლებათ ამ საღამოს? – შეეკითხა ვიკონტი.

– არა, – უპასუხა ქალმა გაჯავრებულად.

– კეთილი, თუ თქვენთვის აუცილებელია თანმხლები, ბატონი დე რასტინიაკი წაიყვანეთ.

ვიკონტის მეუღლემ ღიმილით შეხედა ეჟენს და უთხრა:

– ამან შეიძლება საფრთხეში ჩაგაგდოთ.

– ფრანგს უყვარს საფრთხე, რადგან მასში დიდებას პოულობს, ამბობდა შატობრიანი, – უპასუხა თავის დაკვრით რასტინიაკმა.

რამდენიმე წუთის შემდეგ მას და ქალბატონ დე ბოსეანს ეტლი სწრაფად მიაქანებდა მოდაში შემოსული თეატრისაკენ. ეჟენს თავი ზღაპარში ეგონა, როდესაც ლოჟაში შესვლისას ყველა ლორნეტი მიაცქერდა არა მარტო ვიკონტის მეუღლეს და მის მშვენიერ მორთულობას, არამედ მასაც. აღტაცება აღტაცებას მოსდევდა.

– თქვენ ჩემთან საუბარი გსურდათ, – მიმართა ეჟენს ქალბატონმა დე ბოსეანმა. – აგერ, შეხედეთ, ჩემგან მესამე ლოჟაში ქალბატონი დე ნუსინჟენია, აქეთ მხარეს კი მისი დაი და ბატონი დე ტრაი. – ამის თქმაზე ვიკონტის მეუღლემ შეხედა ლოჟას, რომელიც დე რომფიდის ქალს ჰქონდა დაკავებული, ვერ ნახა იქ ბატონი დ'აჟუდა და სახე გაუბრწყინდა.

– მომხიბლავია, – თქვა ეჟენმა ქალბატონ დე ნუსინჟენის შეხედვაზე.

– თეთრი წამწამები აქვს.

– კი, მაგრამ რა ლამაზი და წერწეტა ტანი აქვს...

– მაგრამ დიდი ხელები.

– მშვენიერი თვალები!

– მეტად გრძელი სახე აქვს.

– მაგრამ გრძელი სახე პატიოსნების მაჩვენებელია.

– მისი ბედი, რომ ეს მაინც ახასიათებს. აბა, შეხედეთ, როგორ იღებს ხელში და დაუშვებს ხოლმე ლორნეტს! ყველა ამ მოძრაობაში გორიო გამოსჭვივის, – უპასუხა ვიკონტის მეუღლემ, რითაც დიდად გააკვირვა ეჟენი.

ქალბატონი დე ბოსეანი ლორნეტით ათვალთქვებდა თეატრის დარბაზს ისე, თითქოს არც კი აქცევდა ყურადღებას ქალბატონ დე ნუსინჟენს, მაგრამ სინამდვილეში არც ერთი მისი მოძრაობა არ გამორჩენია.

რჩეულ საზოგადოებას მოეყარა თავი. დელფინე დე ნუსინჟენს ესახელებოდა ის განსაკუთრებული ყურადღება, რომელსაც იჩენდა მისდამი ქალბატონი დე ბოსეანის ლამაზი, მოხდენილი და კოხტა კუზენი, რომელიც მის გარდა ვერავის ხედავდა.

– ასე თვალმოუშორებლად ყურება სკანდალს გამოიწვევს. თქვენ ვერაფერს მიაღწევთ, თუ მოინდომეთ, რომ ასე ნაძალადევად მოახვიოთ თავი.

– ძვირფასო კუზინა, – უთხრა ეჟენმა, – გამიწიეთ დახმარება, თუ გნებავთ, რომ დაავგირგვინოთ საქმე; არაფერს გთხოვთ გარდა სამსახურისა, რომელიც თქვენთვის ძნელი არ იქნება, მე კი გამაბედნიერებთ. მე შეყვარებული ვარ.

– უკვე?

– დიახ.

– ეს ქალი გიყვართ?

– განა ჩემს მისწრაფებებს ვინმე მიაქცევდა ყურადღებას თქვენ გარდა? – თქვა რასტინიაკმა და ყურადღებით დააცქერდა თავის ბიძაშვილს. – ქალბატონი დე კარილიანო დიუკ დე ბერის მეუღლის მახლობელია, – განაგრძო მან მცირე დახანების შემდეგ, – და, ალბათ, თქვენ მას ხვდებით ხოლმე. მოიღეთ მოწყალება, გამაცანით და მიახლეთ ბალზე, რომელსაც ის მართავს. იქ შევხვდები ქალბატონ დე ნუსინჟენს და მივიტან ჩემს პირველ იერიშს.

– სიამოვნებით, – უპასუხა ქალბატონმა დე ბოსეანმა, – თუ თქვენ იგი უკვე მოგეწონათ, თქვენი სასიყვარულო საქმეები კარგად ყოფილა. შეხედეთ დე მარსეს, თავად გალატიონის მეუღლის ლოჟაში. ქალბატონ დე ნუსინჟენისათვის ეს ნამდვილი წამებაა. იგი ეჭვიანობს. ძნელია ამაზე უკეთესი დროის შერჩევა, რომ ქალს დაუახლოვდეთ, მით უმეტეს, ბანკირის მეუღლეს. შოსე დ'ანტენელ ქალებს შურისძიება უყვართ.

– თქვენ როგორღა მოიქცეოდით მსგავს შემთხვევაში?

– მე უხმოდ დავიტანჯებოდი.

ამ დროს მარკიზი დააჟუდა შემოვიდა ქალბატონ დე ბოსეანის ლოჟაში.

– საჩქაროდ მოვათავე საქმეები, რომ ისევ მენახეთ, – წარმოთქვა მან, – და ამას იმისთვის მოგახსენებთ, რომ ჩემი საქციელი მსხვერპლად არ ჩამომართვათ.

ვიკონტის მეუღლის გაბრწყინებულმა სახემ გააგებინა ეჟენს, თუ რა განსხვავება არსებობს ჭეშმარიტი სიყვარულის გამოხატულებასა და პარიზული კეკლუცობის ფარისევლობას შორის. იგი აღტაცებული იყო თავისი ბიძაშვილით, დადუმდა და ამოოხვრით დაუთმო თავისი ადგილი მარკიზ დ'აჟუდას. «რარიგ პატიოსანი, რა ამაღლებული არსებაა ქალი, რომელსაც ესოდენ უყვარს! – ფიქრობდა ეჟენი, – და ეს კაცი ლალატობს მას ვიღაც ტიკინას გულისთვის. როგორ შეიძლება ამ ქალის ლალატი?» მის გულში ღვივდებოდა ბავშვური აღშფოთება. მას სურდა მუხლებზე შემოხვეოდა ქალბატონ

დე ბოსეანს; ნატრობდა ჯოჯოხეთურ ძლიერებას, რათა შეძლებოდა თავის გულში მოეთავსებინა იგი და გაეტაცნა, როგორც არწივი იტაცებს ხოლმე დაბლობიდან ძუძუმწოვარა თეთრ ციკანს. დამამცირებელი იყო სილამაზის ამ დიდ მუზეუმში ყოფნა, როდესაც არც ერთი სურათი მას არ ეკუთვნოდა – არ ჰყავდა საკუთარი საყვარელი. «საყვარელი და თითქმის მეფური მდგომარეობა – აი, რა არის ძლიერების მანიშნებელი!» გაიფიქრა ეჟენმა და მან შეხედა ქალბატონ დე ნუსინჟენს ისე, როგორც უცქერის შეურაცხყოფილი თავის შეურაცხმყოფელს. ვიკონტის მეუღლე შემობრუნდა მისკენ და ერთი შემოხედვით მადლობა გადაუხადა გამოჩენილი თავმდაბლობისათვის. პირველი აქტი დამთავრდა.

– იცნობთ თუ არა ქალბატონ დე ნუსინჟენს იმდენად, რომ წარუდგინოთ მას ბატონი დე რასტინიაკი? – შეეკითხა ქალბატონი დე ბოსეანი მარკიზ დ'აჟუდას.

– იგი მოხიბლული იქნება ბატონ რასტინიაკის ნახვით, – უპასუხა მარკიზმა.

ლამაზი პორტუგალიელი წამოდგა, გამოსდო მკლავი სტუდენტს და თვალის ერთ დახამხამებაში ისინი ქალბატონ დე ნუსინჟენის წინაშე აღმოჩნდნენ.

– ქალბატონო, – წარმოთქვა მარკიზმა, მაქვს პატივი წარმოგიდგინოთ შევალე ეჟენ დე რასტინიაკი, ქალბატონ დე ბოსეანის ბიძაშვილი. თქვენ იმდენად დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეთ მასზე, რომ მოვინდომე მისი გაბედნიერება და მის სათაყვანებელ კერპთან დაახლოება.

ეს სიტყვები მან სახუმარო იერით წარმოთქვა, რათა გაექარწყლებინა მათი უხეში შინაარსი, რადგან იგი ჩვეულებრივ არ იწვევს ხოლმე ქალების უსიამოვნებს, თუ საკმაოდ არის შენიღბული. ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა გაუღიმა და შესთავაზა ადგილი თავისი მეუღლისა, რომელიც ეს-ეს არის გავიდა ლოჟიდან.

– მე ვერ გავხედავ შემოგთავაზოთ აქ, ჩემთან, დარჩენა, ბატონო, – თქვა მან. – როდესაც ბედნიერება აქვთ ქალბატონ დე ბოსეანის ხლებსა, მას არ სტოვებენ.

– მაგრამ, – ხმადაბლა უპასუხა რასტინიაკმა, – მე მგონია, რომ აქ დარჩენით უფრო ვასიამოვნებ ჩემს ბიძაშვილს, – და ხმამაღლა დასძინა: – ბატონ მარკიზის მოსვლამდე ჩვენ ვსაუბრობდით იმის შესახებ, რომ თქვენ ყველაფრივ გამოირჩევით სხვებისაგან.

დ'აჟუდამ დასტოვა ისინი.

– მართლა აპირებთ ჩემთან დარჩენას? – შეეკითხა ბარონის მეუღლე. – ამგვარად, ჩვენ გავიცნობთ ერთმანეთს. ქალბატონმა დე რესტომ უკვე აღძრა ჩემში ცხოველი სურვილი თქვენი ნახვისა.

– მაშინ იგი არაგულწრფელი ყოფილა, რადგან მისი სახლის კარი ჩემთვის დახურული აღმოჩნდა.

– როგორ?

– ნამდვილი მიზეზის მოხსენება მეუხერხულემა, მაგრამ იმედია, მომიტევენ, რომ ასეთ საიდუმლოს განდობთ. მე მამათქვენის მეზობლად ვცხოვრობ. არ ვიცოდი, რომ ქალბატონი დე რესტო მისი ქალიშვილია, დაუფიქრებლობა გამოვიჩინე და ფრიად გულუბრყვილოდ დავუწყე ლაპარაკი მამათქვენის შესახებ, რითაც გავაჯავრე თქვენი დაი და მისი მეუღლე. თქვენ ვერ წარმოიდგენთ, როგორ არ ექაშნიკათ და სიმდაბლედ ჩასთვალეს მამის ასეთი დაგმობა დიუკ დე ლანჟესის მეუღლემ და ჩემმა ბიძაშვილმა. მე ვუამბე, თუ რა გადამხდა და კინალამ სიცილით დავხოცე ისინი. ქალბატონმა დე ბოსეანმა მაშინვე შეგადარათ დასთან და თქვენ შესახებ ბევრი კარგი სიტყვა თქვა; მიაშბო, თუ რამდენ სიკეთეს იჩენთ ჩემი მეზობლის, ბატონ გორიოს მიმართ. და მართლაც, როგორ შეიძლება არ გიყვარდეთ იგი? მას იმდენად გატაცებით უყვარხართ, რომ მე კიდევაც ვეჭვიანობ. ამ დილას ორი საათის განმავლობაში თქვენ შესახებ ვილაპარაკეთ, ხოლო ამ საღამოს, ჩემს ბიძაშვილთან სადილობისას, მამათქვენის ნაამბობის შთაბეჭდილებით, მე ვეკითხებოდი: ნუთუ შეიძლება, რომ თქვენ ისეთივე ლამაზი იყოთ, როგორც სათნო და მოსიყვარულე ხართ? როდესაც ქალბატონმა დე ბოსეანმა დაინახა, რომ მე ასე აღტაცებული ვარ, მან, უეჭველია, გადაწყვიტა ჩემი წაქეზება და აქ წამომიყვანა, ამასთანავე, მისთვის ჩვეული მორიდებით გამაფრთხილა, რომ აქ თქვენ გიხილავდით.

– როგორ, ბატონო, – თქვა ბანკირის მეუღლემ, – მე უკვე თქვენი მადლობელი უნდა ვიყო? კიდევ ცოტა და ჩვენ ძველი მეგობრები შევიქნებით.

– რასაკვირველია, თქვენთან მეგობრობა უჩვეულო რა უნდა იყოს, მაგრამ მე არასდროს არ მოვინდომებ გავხდე თქვენი მეგობარი, – უპასუხა რასტინიაკმა ეს გაცვეთილი სისულელეები, რომლებიც მხოლოდ დამწყებს თუ ეპატიებოდა, ყოველთვის ხიბლავენ ქალებს და მათ არ მიაჩნიათ ისინი ისეთ უბადრუკობად, როგორც ჩვენ, როდესაც გულგრილად ვკითხულობთ ამას. ახალგაზრდა კაცის მიმოხრა, ხმის გამომეტყველება და შემოხედვა ათასნაირ მნიშვნელობას ანიჭებს ამ სისულელეებს. რასტინიაკმა მოხიბლა მადამ დე ნუსინჟენი. შემდეგ, როგორც ყველა ქალმა, რომელმაც არ იცის, რა უპასუხოს ასე მძაფრად დასმულ კითხვაზე, იგი სხვა საგანს შეეხო.

– დიახ, ჩემი და ისე ექცევა საწყალ მამას, რომელიც ჩვენთვის ნამდვილად ღმერთი იყო, რომ ამით ძალიან ავნებს თავის თავს. მე იძულებული გავხდი მხოლოდ დილაობით

ვნახო ხოლმე მამა. ბატონმა დე ნუსინჟენმა გადაჭრით ამიკრძალა მამის ნახვა დილის გარდა სხვა დროს, და მეც იძულებული ვიყავი, დავმორჩილებოდი ამ მოთხოვნას. ამის გამო დიდი ხნის განმავლობაში უბედურად ვგრძნობდი თავს. ვტიროდი. ეს ძალადობა, რაიც მოჰყვა უხეშ ცოლქმრულ შეტაკებას, ერთ-ერთი მიზეზი იყო, კიდევ უფრო რომ არია ჩემი ოჯახური ცხოვრება. საზოგადოების თვალში მე პარიზის ყველაზე ბედნიერი ქალი ვარ, სინამდვილეში კი ყველაზე უბედური. შეიძლება სულელად ჩამთვალოთ ამ ლაპარაკისათვის, მაგრამ თქვენ იცნობთ მამაჩემს და ამიტომ არ შეიძლება უცხო იყოთ ჩემთვის.

– თქვენ ვერასდროს ვერ შეხვდებით ადამიანს, რომელიც ჩემზე უფრო იქნება ანთებული სურვილით, თქვენ გეკუთვნოდეთ, – უპასუხა ეჟენმა. – რას ეძებს ყველა თქვენგანი? – და თითქოს გულიდან მომავალი ხმით თვითონვე უპასუხა: – ბედნიერებას. და თუკი ქალისთვის ბედნიერება ის არის, რომ იგი უყვარდეთ, მას ეტრფოდნენ, ჰყავდეს მეგობარი, რომელსაც გაანდობს ყველა თავის სურვილს, ყველა ფანტაზიას, თავის წყენასა და თავის სიხარულს, ჩაახედებს თავის გულის სიღრმეში, სადაც დაანახვებს თავის შეცდომებს და საუკეთესო თვისებებს და არ შეეშინდება ღალატისა, დამიჯერეთ, რომ ასეთ საიმედოსა და მუდამ აღზნებულს თქვენ ჰპოვებთ მხოლოდ გულს ახალგაზრდა კაცისა, რომელიც სავსეა იმედებით, რომელიც ყოველ წუთს მზად არის მოკვდეს თქვენთვის, რომელიც ჯერ არ იცნობს საზოგადოებას და არც სურს მისი გაცნობა, რადგან თქვენ გახდით მისთვის მთელი ქვეყანა. თუმცა თქვენ სასაცილოდ მოგეჩვენებათ ჩემი გულუბრყვილობა, მაინც უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ჩამოვედი შორეული პროვინციიდან, სავსებით უცოდველი ვარ, წმინდა გულის ადამიანების გარდა არავის ვიცნობდი და, მეგონა, რომ ვერ ვნახავ აქ სიყვარულს. მოხდა ისე, რომ შევხვდი ჩემს ბიძაშვილს, რომელიც ძალიან გულთბილად მომექცა. მან დამანახვა, თუ რამდენი საუნჯეა დამალული გრძნობებში. მე, ქერუბინოსავით, ყველა ქალი მიყვარს მანამ, სანამ მთლიანად ვემონები რომელიმე მათგანს. როდესაც მოვედი და თქვენ დაგინახეთ, ვიგრძენ, რომ რაღაცა ნაკადმა ამიტაცა და თქვენკენ წამომიყვანა. რამდენი მიფიქრია თქვენ შესახებ, მაგრამ ოცნებაშიც კი ვერ წარმომედგინა, რომ სინამდვილეში ასეთი მშვენიერი იქნებოდით. ქალბატონმა დე ბოსეანმა ამიკრძალა დიდხანს მეყურებინა თქვენთვის. მას არ ესმის, თუ რა მომხიბლავია თქვენი ლამაზი წითელი ბაგეების, თქვენი თეთრი სახის ფერისა და თქვენი სათნო თვალების ცქერა... სისულელეებს გეუბნებით, მაგრამ ნუ ამიკრძალავთ ლაპარაკს.

არაფერი არ სიამოვნებთ ქალებს ისე, როგორც ასეთი ტკბილი სიტყვების ყურისგდება. ყველაზე მეტად ღვთისმოსავი დედაკაცებიც კი სმენად იქცევიან მაშინაც კი, როდესაც არ მართებთ პასუხის გაცემა. ასეთი დასაწყისის შემდეგ რასტინიაკმა ხმადაბლა და კეკლუცობით დაუწყო გულის გადაშლა. ქალბატონი დე ნუსინჟენი ღიმილით აქეზებდა და ხანდახან გადახედავდა ხოლმე დე მარსეს, რომელიც ფეხს არ ინაცვლებდა თავად გალატიონის ლოჟიდან.

რასტინიაკი დარჩა ქალბატონ დე ნუსინჟენტან იმ წუთამდე, სანამ არ შემოვიდა მისი მეუღლე, რათა სახლში წაეყვანა.

– ქალბატონო, – მიმართა ეჟენმა, – იმედი მაქვს გავბედნიერდე თქვენი ნახვით დიუშეს დე კარილიანოს ბალამდე.

– რახან კალპატონმა დაგპატიჟატ, დარცმუნებული იყავით, კარგატ მიგიღებენ, – უთხრა ბარონმა, მსუქანმა ელზასელმა, რომლის მრგვალი სახე სახიფათო ეშმაკობას ამჟღავნებდა.

«ჩემი საქმეები კარგად მიდის, რადგან იგი არ შეშინდა, როდესაც შევეკითხე «შეგიძლიათ ჩემი შეყვარება?» ცხენს ლაგამი ამოდებული აქვს, ახლა უნდა მოვახტე ზურგზე და ჩემს ნებაზე ვატარო», – გაიფიქრა ეჟენმა და გაემართა ქალბატონ დე ბოსეანთან გამოსამშვიდობებლად. მისი ბიძაშვილი უკვე წამომდგარიყო და დაჟუდასთან ერთად წასვლას აპირებდა.

საწყალმა სტუდენტმა არ იცოდა, რომ ბარონის მეუღლე სულ სხვა რამით იყო გართული. იგი ელოდა დე მარსესგან ერთ იმ გადამწყვეტ წერილთაგანს, რომლებიც ადამიანის გულსა ჰგმირავენ. მოჩვენებითი წარმატებით გაბედნიერებულმა ეჟენმა გააცილა ბარონის მეუღლე პერისტილამდე, სადაც ყველა თავის ეტლს ელოდებოდა.

– თქვენი ბიძაშვილი სულ მთლად არეულია! – სიცილით უთხრა პორტუგალიელმა ვიკონტის მეუღლეს, როდესაც ეჟენმა დასტოვა ისინი. – ნამდვილად მოიგებს ამ ბანკს. გველხოკერასავით მოქნილია და, მჯერა, რომ შორს წავა. მხოლოდ თქვენ შეგეძლოთ მისთვის ისეთი ქალის არჩევა, რომელსაც სწორედ ახლა სჭირდება დამშვიდება.

– მაგრამ, ისიც უნდა ვიცოდეთ, რომ მას ჯერ კიდევ უყვარს ის ადამიანი, რომელიც მას სტოვებს, – დასძინა ქალბატონმა დე ბოსეანმა.

სტუდენტი ფეხით გაემართა იტალიელების თეატრიდან თავის ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩისაკენ და თან ფრიად მომხიბლავ გეგმებს აწყობდა. მან ცხადად შეამჩნია, თუ როგორი ყურადღებით ათვალიერებდა მას გრაფ დე რესტოს მეუღლე როგორც ქალბატონ დე

ბოსეანის ლოჯაში, ისე ქალბატონ დე ნუსინჟენტან ყოფნის დროს და ამიტომ იგი ელოდა, გრაფის მეუღლის კარები აღარ იქნება ჩემთვის დახურული. იგი ვარაუდობდა, რომ თავს მოაწონებდა მარშალის მეუღლეს და, ამგვარად, უკვე ოთხ წარჩინებულ ნაცნობს შეიძენდა პარიზის მაღალი საზოგადოების მწვერვალზე. თუმცა არ იცოდა, რა გზით მიეღწია ამისათვის, მაგრამ მაინც ხვდებოდა, რომ ამქვეყნის ინტერესების რთულ თამაშში უნდა ჩაებლაუჭო რომელიღაც ბორბალს, რათა თავში მოექცე მთელ ამ მანქანას. ამასთანავე იგი საკმაოდ ძლიერად გრძნობდა თავს იმისთვის, რომ შეძლებოდა ამ ბორბლის დამუხრუჭება.

_ თუ ქალბატონი დე ნუსინჟენი დაინტერესდა ჩემით, მე ვასწავლი მას როგორ უნდა უხელმძღვანელოს თავის ქმარს. მისი ქმარი დიდ საქმეებს ატრიალებს. მას შეუძლია დამეხმაროს და სწრაფად გავმდიდრდე.

იგი პირდაპირ არ ამბობდა ყოველივე ამას, რადგან ჯერ არ იყო იმგვარად გაწაფული, რომ ყოველი მდგომარეობა შეეფასებინა, გამოეთვალა და რიცხვებით გამოეხატა. მისი იდეები ჯერ კიდევ ჰორიზონტზე მსუბუქი ღრუბლების მსგავსად დაცურავდნენ და ისეთი მძაფრი არ იყვნენ, როგორც ვოტრენის აზრები, მაგრამ სინდისის ქურაში რომ გამოგეწოთოთ, არც ისინი აღმოჩნდებოდნენ უზადო. ადამიანები, რომლებიც ამგვარად გაურიგდებიან ხოლმე თავის სინდისს, ვარდებიან მორალურ გახრწნილებაში, რაც სახალხოდ აღიარებულია ჩვენს დროში, როდესაც სხვა დროსთან შედარებით უფრო იშვიათად ვხვდებით გულწრფელ, დიდი ნებისყოფის ადამიანებს, რომლებიც არასდროს არ მოიხრიან ქედს სიბოროტის წინაშე და სწორი ხაზიდან სულ მცირე გადახრასაც კი ბოროტმოქმედებად თვლიან. უმწიკვლო პატიოსნების შესანიშნავი სახეები მოცემულია ორ შედეგში: ეს არის მოლიერის ალცესტი, ხოლო ახლახან, ჯენი დინსი და მისი მამა, ვალტერ სკოტის თხზულებაში. მაგრამ, შეიძლება აღმოჩნდეს საწინააღმდეგო ხასიათის თხზულება, არც ამდენად ლამაზი და არც იმდენად დრამატული, სურათი იმ დაკლავნილი გზებისა, რომლებითაც მაღალი საზოგადოების პატივმოყვარე ადამიანი ატარებს თავის სინდისს, ცდილობს გვერდი აუაროს ბოროტებას, დაიცვას გარეგნული პატიოსნება და ისე მიაღწიოს მიზანს, ეყენი ჯერ არ იყო მისული თავისი პანსიონის კარამდე, რომ უკვე გატაცებული იყო ქალბატონ დე ნუსინჟენტანით. იგი ეჩვენებოდა მას ტანკენარად და მერცხალივით მსუბუქად; ყველაფერი აგონდებოდა: მისი თვალების დამატრობელი ემზი, აბრეშუმისებრი და იმდენად ნაზი კანი, რომ მის ქვეშ თითქოს სისხლის დენასაც კი ხედავდა, მისი მომაჯადოებელი ხმა, მისი ქერა თმები. შეიძლება ამას

ხელს უწყობდა ჩქარი სიარულიც, რომელმაც სისხლი აუჩქროლა და ხელი შეუწყო ამ ჯადოქრობას.

სტუდენტმა მოურიდებლად დააბრახუნა მამა გორიოს კარზე.

_ მეზობელო, _ უთხრა მან მოხუცს, _ მე ვნახე ქალბატონი დელფინე.

_ სად?

_ იტალიელებთან.

_ კარგად ერთობოდა? შემობრძანდით...

პერანგისამარა მოხუცი წამოდგა, გაულო კარი და საჩქაროდ ისევ ჩაწვა ლოგინში.

_ მიაშეთ მისი ამბავი, _ სთხოვა მან სტუდენტს.

ეჟენი პირველად იყო მამა გორიოსთან; ქალიშვილის ჩინებული მორთულობით აღტაცებული იყო და უნებლიეთ განცვიფრდა, როდესაც დაინახა მამის საცხოვრებელი ბუნაგი.

ფანჯრებზე ფარდები არ იყო, კედლებზე აკრული შპალერი ნესტისაგან მრავალ ადგილას აცლილიყო, დაღრეცილიყო და თამბაქოს ბოლისაგან გაყვითლებული, შელესილი კედელი გამოეჩინა. მოხუცი გართხმულიყო უბადრუკ საწოლზე, მხოლოდ ერთი გაცრეცილი საბანი და ქალბატონ ვოკეს ბამბის ძველი კაბების ნაკუწებისაგან შეკერილი ფეხების სათბუნებელი ჰქონდა გადაფარებული. ქვის იატაკი მტვრიანი და ნესტიანი იყო. ფანჯრის პირდაპირ მოჩანდა ვარდისფერი ხის მუცელგამობერილი ძველი კარადა ვაზივით დაგრაგნილი სპილენძის სახელურებით, როლებიც ფოთლებითა და ყვავილებით იყო მოჩუქურთმებული, ძველი პირისაბანი ხის რაფით, რომელზედაც წყლის ქოთანნი, ტაშტი და პირის საპარსი მოწყობილობა ეწყო; კუთხეში ფეხსაცმელი ეყარა; საწოლის თავთან პატარა კარადა იდგა, რომელსაც არც კარი და არც მარმარილოს ფილა არ ჰქონდა. ბუხართან, რომელშიაც ნამწვავიც კი არ ჩანდა, იდგა კაკლის ხის პატარა ოთხკუთხი მგიდა ხარიხით, რომელზედაც მამა გორიო ამას წინათ თავის ოქროცურვილ ვერცხლის თასს აბრტყელებდა; ერთი საცოდავი საწერი მაგიდა, სადაც მოხუცის ქუდი ეგდო, სელის საჯდომიანი სავარძელი და ორი სკამი შეადგენდა ოთახის ღარიბულ მოწყობილობას. ლოგინის ფარდის საკიდელი ჭერზე ჩვრით იყო დამაგრებული, ხოლო ფარდის ნაცვლად წითელ და თეთრხაზებიანი იაფფასიანი ნაჭერი ჩამოეფარებინათ. სულ უღარიბესი, სხვენზე მცხოვრები შიკრიკიც კი უფრო კარგად იყო მოწყობილი, ვიდრე მამა გორიო ვოკეს სახლში. ამ ოთახის შეხედვაც კი გააჟრჟოლებდა ადამიანს, გულს შეუკუმშავდა და ციხის ყველაზე საცოდავ საკანს მოაგონებდა. საბედნიეროდ, გორიოს არ

დაუნახავს ის გამომეტყველება, რომელიც ეჭენს სახეზე აღებეჭდა, როდესაც იგი სანთლის შანდალს კარადაზე დგამდა. ნიკაპამდე საბანწაფარებული მოხუცი გადმოტრიალდა ეჭენისაკენ.

– კეთილი, მაგრამ რომელი მოგეწონათ უფრო – ქალბატონი დე რესტო თუ ქალბატონი დე ნუსინჟენი?

– მე ქალბატონი დელფინე მირჩვენია, რადგან მას უფრო უყვარხართ, – უპასუხა სტუდენტმა.

ამ გულისხმიერი სიტყვების გაგონებაზე მოხუცმა საბანქვეშიდან გამოუწოდა ხელი და ჩამოართვა ეჭენს.

– გმადლობთ, გმადლობთ, – იმეორებდა გულაჩუყებული მოხუცი, – რა გითხრათ მან ჩემს შესახებ?

სტუდენტმა შელამაზებულად გადმოსცა ბარონის მეუღლის სიტყვები. მოხუცი ისე უსმენდა, როგორც ღვთის წყალობას.

– საყვარელი ბავშვი! დიახ, მას ძალიან ვუყვარვარ. მაგრამ არ დაუჯეროთ იმას, რასაც ანასტაზიზე გეუბნებათ. საქმე ის არის, რომ დები ერთმანეთზე ეჭვიანობენ ჩემ მიმართ. ეს ხომ კიდევ ერთი საბუთია ჩემდამი სიყვარულისა. მე ვიცი, რომ ქალბატონ დე რესტოსაც ძალიან ვუყვარვარ. მამა ისე იცნობს თავის შვილებს, როგორც ღმერთი ყველა ჩვენგანს – იგი ხედავს რა გვაქვს გულის სიღრმეში და სჯის ჩვენი განზრახვების მიხედვით. ორივენი ძალიან მოყვარულები არიან. ეჰ! კარგი სიძეები რომ მყოლოდა, ჩემზე ბედნიერი ვინ იქნებოდა? მაგრამ ამქვეყნიდან სრული ბედნიერება ხო არ არსებობს! ნეტა მათთან ერთად მაცხოვრა, მხოლოდ მათი ხმა გამაგონა, მაცოდინა, რომ ისინი აქ არიან, დამანახა როგორ მიდიან და ბრუნდებიან, ისევე როგორც მაშინ, როდესაც ჩემთან ცხოვრობდნენ – აი, რა ამიჩქროლებს გულს... კარგად იყვნენ გამოწყობილნი?

– კი, – უპასუხა ეჭენმა, – მაგრამ, ბატონო გორიო, როგორ შეიძლება, რომ თქვენი ქალიშვილები ასე მდიდრულად ცხოვრობენ, თქვენ კი ასეთ სოროში ბინადრობთ?

– სწორე გითხრათ, რაში მჭრიდება ამაზე უკეთესი ბინა? – თქვა გორიომ გარეგნული უდარდელობით. – ჩემთვის საძნელოა ამ ამბის განმარტება – მე რიგიანად ორ სიტყვასაც ვერ ვაბამ ერთმანეთს. ყველაფერი აქ არის, – დაუმატა მან და ხელი გულზე დაიკრა. – ჩემი სიცოცხლე – ჩემი ქალიშვილებია. თუკი ისინი თავს იქცევენ, ბედნიერნი არიან, საუცხოოდ მორთულ-მოკაზმულნი, თუ ისინი ხალიჩებზე დაიარებიან, რა მნიშვნელობა აქვს იმას, მე რა მაცვია და სად მძინავს? მე არ მცივა, თუკი ისინი თბილად არიან. რა დამაღონებს,

როდესაც ისინი იცინიან? სხვა რა მაქვს საწყენი, გარდა მათი დაღონებისა? როდესაც თქვენ მამა გახდებით და გაიგონებთ თქვენი ბალები ტიკტიკს, მაშინ იტყვით თქვენთვის: «ეს ხომ ჩემი ნაწილია», როდესაც იგრძნობთ, რამ პატარა არსებების სისხლის ყოველი წვეთი თქვენი სისხლი და ხორცია, რომ მათ აქვთ ყველაფერი საუკეთესო, რაც თქვენ გქონდათ; დამიჯერეთ, ეს ასეა, თქვენ ისე იგრძნობთ თავს, თითქოს შერწყმული ხართ მათთან და უიმართოდ ნაბიჯსაც ვერ გადადგამთ. მე ყველგან მათი ხმა მესმის. მათი ერთი ნაღვლიანი შემოხედვა სისხლს მიშრობს. ერთხელ თქვენც დაინახავთ, რომ მათმა ბედნიერებამ შეიძლება უფრო გააბედნიეროთ, ვიდრე საკუთარმა. ყველაფრის ახსნა არ შემოიძლია: ეს ისეთი სულიერი მოძრაობაა, რომელიც საყოველთაოდ სიხარულს აფრქვევს. ერთი სიტყვით, მე სამგზის ვცხოვრობ. გინდათ ერთი უცნაური რა გიამბოთ? იცით, როდესაც მამა გავხდით, მაშინ ვირწმუნე ღმერთი. ყოველი არსი ხომ მისგანაა წარმოშობილი, ამიტომ იგი ყველგანმყოფია. ასევე ვარ მეც ჩემი ქალიშვილების მიმართ. მხოლოდ მე უფრო მიყვარს ჩემი ქალიშვილები, ვიდრე ღმერთს სამყარო, რადგან სამყარო არ არის ისეთივე მშვენიერი, როგორც ღმერთია, ხოლო ჩემი ქალიშვილები ჩემზე კარგები არიან. ისინი იმდენად ახლობლები არიან, რომ ამ საღამოს, რაც თქვენ წახვედით, მე მხოლოდ იმას ვფიქრობდი, რომ თქვენ მათ ნახავთ. ღმერთო ჩემო! იმ ადამიანს, რომელიც გააბედნიერებს ჩემს პატარა დელფინეს, გახდის ისე ბედნიერს, ისე, როგორც ბედნიერია ქალი, როდესაც იგი გატაცებით უყვართ, იმ ადამიანს მე ფეხსაცმელს გავუწმენდ, შიკრიკად დავუდგები. შინამოსამსახურეებისაგან ვიცი, რომ ეს ვაჟბატონი დე მარსე ავი ძაღლია. როგორ მინდა კისერი მოვუგრხო! არ გიყვარდეს ასეთი მარგალიტივით ქალი, ბულბულის ხმის მქონე და სანთელივით ჩამოქნილი! თვალები სადა ჰქონდა, როდესაც ამ ელზასელ მორგვს წაჰყვა? ორივე ჩემი ქალიშვილი ლამაზსა და ზრდილ ახალგაზრდებს უნდა წაჰყოლოდნენ, მაგრამ ყველაფერი მოხდა ისე, როგორც მათ მოეპრიანათ.

მამა გორიო მშვენიერი იყო ამ წუთებში. ეჟენს არასოდეს არ უნახავს იგი ასერიგად გაბრწყინებული მამობრივი გრძნობით. შესანიშნავია ის შემოქმედებითი ძალა, რომელიც ჩვენს გრძნობებს შესწევს. სულ ტლანქი ქმნილებაც კი, თუ მას ძლიერი და ჭეშმარიტი გრძნობა ამოქმედებს, იცვლება და გამოსცემს განსაკუთრებულ დენს, რომელიც ცვლის მის სახეს, ამკვირცხლებს მოძრაობას და ალამაზებს ხმას. გრძნობის გავლენით რეგენიც კი საოცარ ოქროპირობას იჩენს და თუ მჭევრმეტყველებაში ჩამორჩება, აზრები მაინც ამაღლებული აქვს და სადღაც მაღალ ფარდებში დაფრენს. ასევე იყო ახლაც. მოხუცის ხმასა და მიმოხრაში იყო რაღაცა მიმზიდველი ძალა, რომელიც დიდ მსახიობს ახასიათებს

და, მართლაც, განა არ შეიძლება ჩვენს საუკეთესო გრძნობებს ჩვენი ნებისყოფის პოეზია ვუწოდოთ?

– მაშ, თქვენ არ გეწყინებათ იმის გაგება, რომ იგი, ალბათ, გაეყრება დე მარსეს, – უთხრა ექენმა. – ეს ვაჟბატონი თავს ანებებს დელფინეს იმისათვის, რომ თავად გალატიონის მეუღლეს აეკიდოს. მე კი ამ სადამოს ქალბატონ დელფინეს სიყვარულის ალმა დამწვა.

– ბიჭოს! – წამოიძახა მამა გორიომ.

– ასეა. და, თითქოს, მეც მოვეწონე. ერთი საათის განმავლობაში სიყვარულზე ვილაპარაკეთ და ზეგ, შაბათს, მის სანახავად უნდა წავიდე.

– ო, როგორ მეყვარებით, ჩემო კარგო, თუ მას მოეწონეთ. თქვენ ხომ კეთილი ხართ და არ გააწვალებთ მას. მაგრამ თუ უღალატეთ, ყელს გამოგჭრით. ესეც იცოდეთ, ქალს არ შეიძლება ორჯერ უყვარდეს. ღმერთო ჩემო! ბატონო ექენ, მე ხომ სისულელეებს გელაპარაკებით! ალბათ, გცივათ? ღმერთო! თქვენ მას უსმენდით! რა გითხრათ ჩემთვის გადმოსაცემად?

«არაფერი», – გაიფიქრა ექენმა, მაგრამ ხმამალა უპასუხა:

– მან მითხრა, რომ გადმოგცეთ მისი მხურვალე კოცნა.

– ღამე მშვიდობისა, მეზობელო, ძილი სიამოვნისა, კეთილ სიზმრებს გისურვებთ. მე კი, თქვენი ნათქვამის შემდეგ მართლა კარგი რამ დამესიზმრება. ღმერთმა აგისრულოთ ყველა სურვილი! ამ სადამოს თქვენ ჩემი კეთილი ანგელოზი იყავით. თითქოს თვითონ ჩემი გოგონა იყო ჩემთან.

– საცოდავი! – ამბობდა ექენი ლოგინში დაწოლისას.

ქვის გულსაც გააღებდა ეს ამბავი. ქალიშვილს ხომ თავისი მამა ისევე არ გახსენებია, როგორც ხონთქარი.

ამ საუბრის შემდეგ მამა გორიომ თავისი მეზობელი მოულოდნელ თანამოაზრედ და გულითად მეგობრად ჩათვალა. მათ შორის სწორედ ისეთი დამოკიდებულება დამყარდა, რომელსაც შეეძლო მოხუცის დაკავშირება სხვა ადამიანთან. გრძნობები ყოველთვის უანგარიშო როდია. მამა გორიოს ეგონა, რომ თუკი ექენი ბარონის მეუღლეს დაუახლოვდება, თვითონ ისიც უფრო ახლო იქნება თავის ქალიშვილთან, და უფრო სასურველი სტუმარი გახდება მისი. გარდა ამისა, მან გაუზიარა ექენს თავისი მწუხარების მიზეზი. იგი დღეში ათასჯერ უსურვებდა ხოლმე ქალბატონ დე ნუსინქენს ყოველივე სიკეთეს, მაგრამ მას ჯერ არ გამოეცადა სიამენი სიყვარულისა. ექენი კი, როგორც მამა

გორიო ამბობდა, მიაჩნდა ყველაზე მომხიბლავ ახალგაზრდად, რომელიც მას ოდესმე ენახა და იგი სთვლიდა, რომ ეყენს შეუძლია მიაწიოს ყველა ის სიამოვნება, რასაც მოკლებული იყო მისი ქალიშვილი. ამგვარად, მამა გორიო გაიმსჭვალა თავის მეზობლისადმი მეგობრული გრძნობით, რომელიც თანდათან ძლიერდებოდა და ურომლისოდაც, ცხადია, გაუგებარი იქნებოდა თვით ამ მოთხრობის კვანძის გახსნაც.

მეორე დილას, საუზმისას, თანამეინახენი ფრიად გააკვირა იმ დაძაბულმა ყურადღებამ, როგორითაც შესცქეროდა ეყენს მის გვერდზე მჯდომი მამა გორიო. გააკვირა რამდენიმე სიტყვამ, რაც მან ეყენს უთხრა და თვით მისმა სახემ, რომელიც, ჩვეულებრივ, თაბაშირის ნიღაბით უძრავი იყო და ახლა გამოცოცხლებულიყო. ვოტრენს, ვინაც პირველად ხედავდა სტუდენტს მათი საუბრის შემდეგ, უნდოდა რაიმე ამოეკითხა მის გულში.

გასულ ღამეს, დაძინებამდე, ეყენმა ასწონ-დასწონა მთელი ასპარეზი ცხოვრებისა, რაც მის თვალწინ იშლებოდა, და ვოტრენის გახსენებაზე, ცხადია, გაიფიქრა ქალბატონ ტაიფერის მზითევის შესახებ და ძალაუნებურად შეხედა ვიქტორინეს იმ თვალთ, რომლითაც, თუნდაც ყოვლად პატიოსანი ახალგაზრდა შესცქერის მდიდარი მემკვიდრეობის მქონე საცოლეს. შემთხვევით მათი თვალები შეხვდნენ. როგორ შეეძლო საწყალ გოგოს მშვენივრად არ მოსჩვენებოდა ახალ ტანსაცმელში გამოწყობილი ეყენი! მათ საკმაოდ მრავალმეტყველად გადახედეს ერთმანეთს და ახლა უკვე რასტინიკს არ ეეჭვებოდა, რომ იგი გახდა საგანი ქალიშვილის იმ ბუდოვანი სურვილების, რაც ყველა ახალგაზრდა გოგონას აღელვებს და აკავშირებს პირველივე ვაჟკაცთან, რომელიც მათ მოხიბლავს. რაღაც ხმა ჩასძახოდა: «რვაასი ათასი ფრანკი», მაგრამ ეყენი უცბად წუხანდელი ამბების გახსენებას დაუბრუნდა და გადაწყვიტა, ჩემი მოგონილი გრძნობა ქალბატონ დე ნუსინჟენისადმი კარგი წამალი იქნებაო ამ უნებლიე მანკიერი აზრების წინააღმდეგ.

– გუშინ იტალიელებთან სევილიელ დალაქს აჩვენებდნენ. ჩემს სიცოცხლეში ასეთი მშვენიერი მუსიკა არა მსმენია. ღმერთო, რა ბედნიერებაა – გქონდეს ლოჟა იტალიელების თეატრში! – წარმოთქვა ეყენმა. მამა გორიო უცებ მიხვდა ამ სიტყვების აზრს, ისე როგორც ძალიან ხვდება ხოლმე პატრონის ყოველ მნიშვნელობას.

– მამაკაცები მუდამ დოვრანში ხართ ჩავარდნილი და რაც მოგინდებათ, იმას აკეთებთ, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ.

– გუშინ სახლში რანაირად დაბრუნდით? – შეეკითხა ვოტრენი.

_ ფეხით, _ უპასუხა ეჟენმა.

_ მე კი, _ წარმოთქვა მაცთურმა, _ არაფრად მეჭაშნიკება ასეთი სანახევრო სიამოვნება. მე ვისურვებდი საკუთარი ეტლით სიარულს, საკუთარ ლოჯაში ჯდომას და ფუფუნებით შინ დაბრუნებას. ჩემი დევიზია: ყველაფერი ან არაფერი!

_ კარგი ნათქვამია, _ დასძინა ქალბატონმა ვოკემ.

_ იქნებ წახვიდეთ ქალბატონ დე ნუსინჟენის სანახავად, ხმადაბლა მიმართა ეჟენმა გორიოს. _ იგი გულგაშლილად მიგიღებთ. მას მოუნდება ათასი წვრილმანი გაიგოს თქვენგან ჩემს შესახებ. მე ვიცი, რომ იგი ყველაფერს მოიმოქმედებს იმისთვის, ოღონდ ჩემი ბიძაშვილის, ვიკონტ დე ბოსეანის მეუღლის სახლში მოხვდეს. არ დაგავიწყდეთ იმის თქმა, რომ მე იგი ძალიან მიყვარს და სულ იმის ფიქრში ვარ, როგორ ავუსრულო ეს წადილი.

რასტინიაკი საჩქაროდ გაემართა კანონმთვოდნეობის სკოლაში. მას უნდოდა, რაც შეიძლება, ცოტა ხანი დარჩენილიყო ამ საზიზღარ სახლში. თითქმის მთელი დღის განმავლობაში დაეხეტებოდა ქალაქში. მას ის ციებ-ცხელება ჰქონდა ატეხილი, რომელიც კარგად არის ცნობილი ზედმეტად გაბედული იდეებით შეპყრობილი ახალგაზრდებისათვის. ვოტრენის დასაბუთების გავლენით იგი ჩაუფიქრდა საზოგადოებრივ ცხოვრებას და სწორედ ამ დროს, ლუქსემბურგის პარკთან შეხვდა თავისი მეგობარი ბიანშონი.

_ რისგანაა, რომ ასეთი სერიოზული გამომეტყველება გაქვს? _ შეეკითხა მედიცინის სტუდენტი და ხელი ჩაავლო, რათა სასახლის წინ გაესეირნათ.

_ ავი აზრები მაწვალებენ.

_ როგორი აზრებია? აზრების წამალიც არსებობს.

_ რა წამალია?

_ მათი განხორციელება.

_ შენ იცინი, რადგან არ გაგეგება რაზეა ლაპარაკი.

_ რუსო თუ წაგიკითხავს?

_ წამიკითხავს.

_ თუ გახსოვთ ის ადგილი, სადაც იგი ეკითხება მკითხველს, რას იზამდით, რომ შეგეძლოთ პარიზიდან გაუსვლელად, მხოლოდ საკუთარი ნებისყოფის დამაბვიტ მოჰკლათ ჩინეთში ვიღაც ბებერი მანდარინიო და ამ გზით მდიდარი გახდეთ?

_ მახოვს.

– მერე?

– ბიჭოს! უკვე ოცდაცამეტ მანდარინს მოვუღე ბოლო.

– ნუ მასხარაობ. არა, მართლა, თუ დაგიმტკიცეს, ასეთი რამე შესაძლებელიაო და თავის მხოლოდ ერთი დაქნევაა საჭიროო, იზამდი ამას?

– ეგ შენი მანდარინი ძალიან ბებერი თუა? თუმცა, არა, ბებერია თუ ახალგაზრდა, დამბლადაცემულია თუ ჯანზეა, სწორე გითხრა... დალახვროს ეშმაკმა! ვერ ვიზამდი.

– შენ კარგი ბიჭი ხარ, ბიანშონ. მაგრამ თუ ისე გიყვარს ქალი, რომ მზად ხარ მისი გულისათვის სული გასწირო, თუ ფული, ბევრი ფული გჭირდება მისი მორთულობისათვის, მისი ეტლისათვის და ყველაფრისათვის, რასაც იგი მოისურვებს?

– შენ ჯერ ჭკუა დამაკარგინე და ახლა მთხოვ, რომ ჭკვიანურად ვიმსჯელო!

– კარგი, ბიანშონ, მე გავსულელდი, მიშველე რამე. მე ორი და მყავს, ორივე ანგელოზებივით ლამაზი და უბიწო და მე მინდა, რომ ისინი ბედნიერნი იყვნენ. სად ვიშოვო უახლოესი ხუთი წლის განმავლობაში ორასი ათასი ფრანკი მათ სამზიოთვოდ? როგორც ხედავ, ცხოვრებაში ისეთი გარემოებას შეხვდები, როდესაც არ შეიძლება დახურდავდე და უყურო, რომ ცოტ-ცოტად გაგიმართლოს, არამედ საჭიროა დიდ თამაშში ჩაება.

– შენ ისეთ კითხვას მისვამ, რომელიც წამოიჭრება ხოლმე ყველას წინაშე, ვინც ცხოვრებას იწყებს და გინდა ხმლის ერთი დაკვრით გაკვეთო გორდისეული კვანძი. ასე რომ მოიქცე, ამისათვის, ჩემო კარგო, ალექსანდრე უნდა იყო, თორემ შეიძლება კატორღაში ამოჰყო თავი. პირადად მე დამაკმაყოფილებს ის ხელმოკლე ცხოვრება, რომელსაც შევქმნი პროვინციაში, სადაც მემკვიდრეობით დამრჩება მამისეული თანამდებობა. ადამიანთა მიდრეკილებების დაკმაყოფილება ისევე სრულად შეიძლება, როგორც ვიწრო, ისე ფართო წრეში. ნაპოლეონი ორჯერ ვერ ისაძილებდა და მას არ შეეძლო ჰყოლოდა მეტი საყვარელი, ვიდრე ჰყავს მედიცინის ფაკულტეტის სტუდენტს, რომელიც კაპუცინების საავადმყოფოსთან ცხოვრობს. ჩვენი ბედნიერება, ჩემო კარგო, თავსდება ჩვენი ფეხისგულებისა და კეფის შუა და რადაც რა უნდა ღირდეს იგი – ერთ მილიონად თუ ას ლუიდორად წელიწადში, ჩვენ მიერ მისი შინაგანი აღქმა ყოველთვის ერთნაირი იქნება. დასკვნა ასეთია – ჩინელმა იცოცხლოს!

– გმადლობთ, ბიანშონ! თითქოს გულს მომეშვა. ჩვენ სამუდამად მეგობრები ვიქნებით!

– ყური დამიგდე, – უთხრა საექიმოს სტუდენტმა, – წელან კუვიეს ლექციიდან ბოტანიკურ ბაღში რომ გამოვედი, შევამჩნიე, მიშონო და პუარე სკამზე ჩამომსხდარიყვნენ და ესაუბრებოდნენ ვიღაც ვაჟბატონს, რომელიც შარშანდელი არეულობის დროს დეპუტატთა პალატის მახლობლად მინახავს. ამ კაცმა ჩემზე პოლიციელის შთაბეჭდილება დასტოვა, რომელსაც რენტით მცხოვრები დარბაისელი ბურჟუას ტანსაცმელი გადაუცვამს. მოდი, შევისწავლოთ ეს წყვილი: მერე გეტყვი, რისთვის. მშვიდობით! ოთხი საათის შემოწმებას უნდა დავესწრო.

როდესაც ეყენი პანსიონში დაბრუნდა, მამა გორიო უკვე უცდიდა მას.

– ინებეთ წერილი. მისგანაა. ერთი შეხედეთ, როგორი ნაწერია!

ეყენმამ გახსნა წერილი და წაიკითხა:

«ბატონო! მამაჩემმა მითხრა, რომ თქვენ იტალიური მუსიკა გყვარებიათ. ბედნიერი ვიქნებოდი, თუ მასიამოვნებდით და ჩემს ლოჯაში ადგილს დაიკვებდით. შაბათს ფოდორი და პელეგრინი იმღერებენ. მე დარწმუნებული ვარ, რომ არ გამაწბილებთ. ბ-ნი დენუსინჟენი უერთდება ჩემს თხოვნას, რათა მოზრმნდეთ და შინაურულად, პატიჟსგარეშე ჩვენთან ისადილოთ. თქვენი თანხმობა მას ფრიად ასიამოვნებს, რადგან ჩემი თანხლების მძიმე მოვალეობისაგან გაათავისუფლებს.

პასუხი არ გინდათ, მოზრმანდით და მიიღეთ ჩემი საუკეთესო სურვილები.

დ. დენ.»

– ერთი შემახედეთ, – სთხოვა მოხუცმა, როდესაც ეყენმა წერილის კითხვა დაამთავრა. – ხომ წახვალთ? – იკითხა მან და ქალაღი დაყნოსა. – ამ წერილს ხომ მისი თითები ეხებოდა!

«ასე უბრალოდ ქალი კაცს არ გადაეკიდება, – გაიფიქრა სტუდენტმა. – მას უნდა გამომიყენოს დე მარსეს დასაბრუნებლად. ასეთ ამბავს მხოლოდ გამწარების დროს მიმართავენ».

– კარგი, მაგრამ, რა არის აქ საფიქრებელი? – ჰკითხა მამა გორიომ.

ეყენს არაფერი გაეგებოდა იმისა, თუ რა ამო ციებ-ცხელება ჰქონდა ატეხილი იმ დროს მრავალ ქალს და არც ის იცოდა, რომ ბანკირის ცოლი ყოველგვარ მსხვერპლს გაიღებდა ოღონდ სენ-ჟერმენის გარეუბნის კარი შეეღო. ამ ხანებში სენ-ჟერმენის გარეუბნის საზოგადოებაში მიღებული ქალები შემოდიოდნენ მოღაში, რომლებსაც «მცირე სასახლის» სეფექალებს უწოდებდნენ და მათ შორის ქალბატონი დე ბოსეანი, მისი მეგობარი დიუშეს დე ლანჟესი და დიუშეს დე მოფრინიოზი პირველ თანრიგში

ითვლებოდნენ. მხოლოდ რასტინიაკმა არ იცოდა, თუ რა გაგიჟებით სურდათ შოსე დ'ანტენის ქალს მოხვედრა ამ უმაღლეს წრეში, სადაც მათი სქესის წარმომადგენელთა ეს თანავარსკვლავედი ბრწყინავდა. მაგრამ უნდობლობამ კარგი სამსახური გაუწია: მან შესძინა ეჟენს გულგრილობა და ფრიად სავალალო შესამღებლობა _ სხვის პირობებს კი არ დათანხმდეს, არამედ საკუთარი მოთხოვნები წამოაყენოს.

_ კი, წავალ, _ უპასუხა მან მამა გორიოს.

ამგვარად, ცნობისმოყვარეობას მიჰყავდა იგი ქალბატონ დე ნუსინჟენისას, მაგრამ ამ ქალს რომ უკადრისობა გამოეჩინა, მაშინ შეიძლება გრძნობა გამხდარიყო მისი წინამძღვარი. მიუხედავად ამისა, მოუთმენლად ელოდა კვირას და ნახვის საათს. ახალგაზრდა კაცისათვის მისი პირველი ინტრიგა იმდენივე მშვენიერებას შეიცავს, რამდენსაც პირველი სიყვარულიდან მოელის. წარმატების რწმენა ათასგვარ სასიამოვნო გრძნობას იწვევს, ოღონდ კაცი ამას თავის თავსაც კი არ ეტყვის, ზოგიერთი ქალის მიმზიდველობას კი სწორედ ესა ქმნის. სურვილს როგორც გამარჯვების სიძნელე, ისე მისი სიადვილეც წარმოშობს. ცხადია, რომ ადამიანის ყველა გრძნობა წარმოიშობა ან ემყარება ამ ორთაგან ერთ რომელიმე მიზეზს, რომელთა შორის გაყოფილია სიყვარულის მთელი სამეფო. ასეთი გაყოფა, შეიძლება, შედეგი იყოს ტემპერამენტისა, რომელიც, რაც უნდა ითქვას, მაინც ბატონობს ადამიანთა საზოგადოებაში. თუ მელანქოლიკოსების აღსაგზნებად კეკლუცობაა საჭირო, ნერვიულმა ადამიანებმა ან სანგვინიკოსებმა შეიძლება სულაც დასტოვონ ბრძოლის ველი, თუკი საკმაოდ მაგარი წინააღმდეგობა შეხვდათ. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ელეგიას უმთავრესად ლიმფა წარმოშობს, ხოლო დითირამებს _ ნალველა.

ჩაცმის დროს ეჟენს ბევრი წვრილმანი სიამოვნება. დაცინვის შიშით ახალგაზრდებს არ უყვართ ამ წვრილმანების შესახებ ლაპარაკი, თუმცა ყოველივე ეს უღიტინებს მათ თავმოყვარეობს. ეჟენმა გაისწორა თმა და გაიფიქრა, რომ ლამაზი ქალი თვალს შეავლებს მის შავგვრემან გრუზა თმას. მან თავს უფლება მისცა ბავშვურად გაპრანჭულიყო ისევე, როგორც ბალზე მიმავალი ქალიშვილი კეკლუცობს ჩაცმის დროს, დატკბა თავისი წელის ყურებით, გაისწორა ფრაკი და გაიფიქრა: «ალბათ, ბევრი ჩემზე უფრო ცუდადაა წელში გამოყვანილი!» _ შემდეგ ჩამოვიდა დაბლა, სწორედ იმ დროს, როდესაც პანსიონის ყველა მკვიდრი სუფრას მოსხდომოდა და მხიარულად აიტანა სისულელეების მთელი ნაკადი, რომელიც მისმა მოხდენილმა გარეგნობამ გამოიწვია. ოჯახური პანსიონების ზნე-ჩვეულებებისათვის დამახასიათებელია ასეთი გაკვირვება

მოხდენილად ჩაცმის გამო. ახალ ტანსაცმელს ისე ვერავინ შეიკერავს, რომ ყველამ თითო სიტყვა მაინც არ შეაწიოს.

_ ნწ! ნწ! ნწ! _ ენა დაატკაცუნა ბიანშონმა, თითქოს ცხენს უტევსო.

_ ზედგამოჭრილი დუკი ან პერია, _ თქვა ქალბატონმა ვოკემ.

_ ბატონი დასაპყრობად მიემგზავრება? _ შენიშნა მადმუაზელ მიშონომ.

_ ყიყლიყო! _ დასძახა მხატვარმა.

_ ჩემი სალამი თქვენს მეუღლეს! _ უთხრა მუზეუმის თანამშრომელმა.

_ განა ბატონი ცოლიანია? _ იკითხა პუარემ.

_ აბა, ერთი კაი ჭრელ-ჭრელი ცოლი მოსულა! წყალში ცურავს, ფერი არ გასდის, სიფთაზე _ ოცდახუთიდან _ ორმოცამდე! კუბოკრულად შეღებილია უკანასკნელ მოდაზე! კარგად ირეცხება, არა ცვდება, ნახევრად ბამბისაა, ნახევრად მატყლისაა, ნახევრად სელისაა. კბილისა და სამეფო სამედიცინო აკადემიის მოწონებულ სხვა ავადმყოფობოსაც შველის! ბავშვების უებარი წამალია! თავის ტკივილს კარგა უხდება! კუჭ-ნაწლავის, თვალისა და ყურის მალამოა! _ ჩქარ-ჩქარა დააყარა ვოტრენმა ბაზრის მატრახაზის ხმაზე. _ ბატონებო! იკითხავთ _ «რა ღირს ეს სასწაული? ორი სუ?» _ არა! მუქთაა, დიდ მოგოლთან ნავაჭრის ნარჩენებია! ევროპის ყველა ხელმწიფემ ნახა! ბადენის დიიიდ-დიიდ დუკასაც არ გამორჩენია! ესე მოდით, პირდაპირ! სალარო არ გამოგრჩეთ! შენ დაუკარ! ბრუმ, ლა, ლა, ტრინ! ლა, ლა, ბუმ, ბუმ! _ და შემდეგ ხრინწიანი ხმით: _ შენ, ეი, ბატონო კლარნეტო! ნუ ურევ, თორემ მოგცხებ თითებზე!»

_ ღმერთო ჩემო! რა სასიამოვნო ვაჟკაცია! _ უთხრა ქალბატონმა ვოკემ ქალბატონ კუტიურს. _ მასთან არასოდეს მომწყინდებოდა.

ამ სიცილსა და ლაზღანდარობაში, რომელიც ამ სახუმარო გამოსვლას მოჰყვა, ეჟენმა თვალი მოჰკრა, თუ როგორ ჩუმ-ჩუმად გადმოხედა მას მადმუაზელ ტაიფერმა, რომელიც გადაიხარა ქალბატონ კუტიურისკენ და ყურში რაღაცა ჩასჩურჩულა.

_ აი, კაბრიოლეტიც მოვიდა, _ თქვა სილვიამ.

_ ნეტა, სადა სადილობს? _ იკითხა ბინაშონმა.

_ ქალბატონ დე ნუსინჟენტან, ბატონ გორიოს ქალიშვილთან, _ უპასუხა სტუდენტმა.

ამ სახელის ხსენებაზე ყველამ თვალი მიაპყრო ყოფილ მევერმიშელეს, რომელიც რაღაც შურით შესცქეროდა ეჟენს.

რასტინიაკი მიადგა სენ-ლაზარის ქუჩაზე ყოველგვარი გემოვნების გარეშე აგებულ, წვრილ სვეტებიან და უბადრუკ პორტიკიან, მართლაც რომ ბანკირის შესაფერ სახლს, რომელიც პარიზის «მშვენებას» შეადგენს და აჭრელებულია ძვირადღირებული ზიზილ-პიპილებით, ხელოვნური მარმარილოთი და მარმარილოს მოზაიკური კიბის ბაქანებით. ქალბატონი დე ნუსინჟენი ნახა იტალიურ ყაიდაზე მოხატულ პატარა სასტუმრო ოთახში, რომლის მორთულობა კაფეს მოგაგონებდათ. ბარონის მეუღლე დაღონებული იყო. იგი ცდილობდა თავისი სევდის დაფარვას და ამ გარემოებამ უფრო დააინტერესა ეჟენი, რადგან იგი ხედავდა, რომ ეს თამაში როდი იყო. თავისი მოსვლით ქალის გახარებას აპირებდა, იგი კი სასოწარკვეთილი დახვდა. იმედის ასეთმა გაცრუებამ თითქოს უჩხვლიტა ეჟენის თავმოყვარობას.

– მე ძალიან მცირე უფლება გამაჩნია, რომ თქვენს ნდობას მოველოდე, ქალბატონო, – მიმართა მას შემდეგ, რაც გაეხუმრა მისი დაჯავრიანების გამო, – მაგრამ თქვენი გულწრფელობის იმედი მაქვს და გულახდილად მითხარით, თუ გაწუხებთ.

– დარჩით, – უპასუხა ქალმა, – თქვენ რომ დამტოვოთ, სულ მარტო დავრჩები; ნუსინჟენი ქალაქში სადილობს. მარტო ყოფნა არ მინდა, ფიქრების გაქარვება მჭირდება.

– კი მაგრამ, რა დაგემართათ?

– სათქმელი რომ იყოს, თქვენ უკანასკნელს გეტყოდით! – წამოიძახა ქალმა.

– მინდა ვიცოდე, რადგან ისე ჩანს, თითქოს მეც რაღაცა მიმიძღვის ამ საიდუმლოებაში?

– შესაძლებელია! მაგრამ არა, ეს ოჯახური უთანხმოებაა, რომელიც ჩემს გულში უნდა დარჩეს დამარხული. აკი გუშინწინის წინ გეუბნებოდით, სრულიად არა ვარ ბედნიერი-მეთქი. ოქროს ჯაჭვი ყველაზე მძიმე ჯაჭვია.

როდესაც ქალი ეუბნება ახალგაზრდა კაცს, რომ იგი უბედურია, ხოლო ახალგაზრდა კაცი ჭკვიანია, კარგად გამოწყობილია და მის ჯიბეში გამოუყენებელი ათას ხუთასი ფრანკი ძევს, იგი სწორედ იმას გაიფიქრებს, რაც ეჟენს მოუვიდა თავში და დაიწყებს ფუქსავატობას.

– ნეტა, რა უნდა გინდოდეთ? – იკითხა ეჟენმა, – თქვენ ხომ ლამაზი, ახალგაზრდა და მდიდარი ხართ, უყვარხართ...

– ნუ ვილაპარაკებთ ჩემს შესახებ, – თქვა ქალმა და დარდიანად გაიქნია თავი, – ჩვენ ერთად ვისადილებთ, მარტო მე და თქვენ, შემდეგ წავალთ შესანიშნავი მუსიკის

მოსასმენად. თქვენი გემოვნებისა თუ ვარ? _ შეეკითხა ქალი, ადგა და აჩვენა იშვიათად მოხდენილი სპარსულ ყაიდაზე მოხატული თეთრი ქიშმირის კაბა.

_ ჩემი სურვილი იქნებოდა, რომ თქვენ მთლიანად ჩემი იყოთ! თქვენ მომხიბლავი ხართ.

_ თქვენთვის ეს ფრიად სავალალო შენაძენი იქნებოდა, _ უპაუსხა ქალმა მწარე ღიმილით. _ აქ არაფერი არ დაღადებს უბედოების ამბავს, მაგრამ მიუხედავად ამ გარეგნული უდრტვინველობისა, მე სასოწარკვეთილებაში ვარ ჩავარდნილი. მწუხარებისაგან ძილი არ მეკარგება, გავუშნოვდები.

_ არა! ეს შეუძლებელია! _ წამოიძახა სტუდენტმა. _ ნეტა ვიცოდე, რა გჭირთ ისეთი, რომ თვით უანგარო სიყვარულმაც ვერ შეძლოს თქვენი მორჩენა?

_ ეჰ! მე რომ ჩემი გასაჭირი გაგანდოთ, თქვენ გამექცევით. თქვენი სიყვარული არ სცილდება ყოველი კაცის თავაზიანობის ფარგლებს; მაგრამ, ნამდვილად რომ გიყვარდეთ, თქვენ თვითონ ჩავარდებოდით საშინელ სასოწარკვეთილებაში. ხომ ხედავთ, ჩემი დუმილი ჯობს. გთხოვთ, სხვა რამეზე ვილაპარაკოთ. წამოდით, ჩემს ოთახებს გაჩვენებთ.

_ არა, აქ დავრჩეთ, _ უპაუსხა რასტინიაკმა, ბუხრის წინ პატარა ტახტზე მოუჯდა გვერდით ქ-ნ დე ნუსინჟენს და გაბედულად აიღო მისი ხელი.

ქალს წინააღმდეგობა არ გაუწევია და თვითონაც მაგრა მოუჭირა ხელი ისეთი მოძრაობით, რომელიც ძლიერ განცდას ამჟღავნებს ხოლმე.

_ ყური დამიგდეთ, _ უთხრა რასტინიაკმა, _ დარდი თუ გაწუხებთ, მე უნდა გამიზიაროთ. მინდა დაგიმტკიცოთ, რომ მიყვარხართ და ეს სიყვარული მხოლოდ თქვენით არის გამოწვეული. ან თქვენ მეტყვით, თუ რა გადარდებთ, რომ მე შემემლოს თქვენი დარდის გაქარევება, თუნდაც ამისთვის ექვსი კაცის მოკვლა გახდეს საჭირო, ანდა მე წავალ და არასდროს არ დავბრუნდები.

_ კარგი! _ შეჰყვირა უცებ რაღაცა სასოწარკვეთილი აზრით შეპყრობილმა ქალმა და შუბლზე ხელი შემოიკრა. _ მე მინდა ეხლავე გამოგცადოთ, დიახ, _ წარმოთქვა მან, _ სხვა გზა არ არის.

ქალმა დარეკა.

_ ბატონის ეტლი თუ არის მზად?

_ დიახ, ქალბატონო!

_ ეტლი მე მიმყავს. ბატონს ჩემი ეტლი და ჩემი ცხენები მოართვით. სადილი შვიდი საათისათვის გააწყვეთ.

– აბა, წავიდეთ, – მიმართა მან ექენს, რომელსაც თითქოს სიზმრად ეჩვენებოდა, რომ იგი ზის ბარონ დე ნუსინჟენის ეტლში მისი მეუღლის გვერდზე.

– პალე-როიალისაკენ, ფრანგულ თეატრში, – უთხრა ქალმა მეეტლეს.

– გზაში, ეტყობა, ღელავდა და არ უპასუხებდა რასტინიაკის ათას შეკითხვას. სტუდენტმა არ იცოდა, რა ეფიქრა ამ უსიტყვო, დაჟინებული, ჯიუტი წინააღმდეგობის გამო.

«კიდევ ცოტა და ხელიდან გამომეცლება», – გაიფიქრა მან.

როდესაც ეტლი გაჩერდა, ბარონის მეუღლემ ერთი შემოხედვით ხმა გააკმენდინა სტუდენტს და შეაწყვეტინა სისულელეების ლაპარაკი, რადგან მას უკვე მეტი მოუვიდა.

– ძალიან გიყვარვართ? – შეეკითხა ქალი.

– დიახ, – უპასუხა სტუდენტმა და დაიოკა მოუსვენრობა, რომელიც მას ეუფლებოდა.

– რაც უნდა გთხოვოთ, ხომ არაფერს ცუდს არ იფიქრებთ ჩემს შესახებ?

– არა.

– მზად ხართ დამემორჩილოთ?

– ულაპარაკოდ.

– ყოფილხართ თუ არა როდისმე თამაშზე? – შეეკითხა ქალი შემკრთალი ხმით.

– არასდროს.

– აჰ! შემძლია სული მოვითქვა. თქვენ უსათუოდ ბედი გეწევათ. აი, ჩემი საფულე, – თქვა მან, – აიღეთ! შიგ ასი ფრანკია. ეს არის, ამ ბედნიერი ქალის მთელი ავლა-დიდება. შედით რომელიმე სამორინეში, მე არ ვიცი სად არის ეს სახლები, მაგრამ ვიცი, რომ სადღაც პალე-როიალზეა. გაბედეთ ამ ასი ფრანკით თამაშში, რომელსაც რულეტს უწოდებენ: ან სულ დაკარგეთ, ან ექვსი ათასი ფრანკი მომიტანეთ. როცა დაბრუნდებით, ჩემი დარდის მიზეზს გეტყვით.

– ეშმაკმა წამიღოს, თუ ვიცოდე, რა უნდა გავაკეთო, მაგრამ, გემორჩილებით, – უპასუხა მხიარულად ექენმა და თანაც გაიფიქრა: «სახელს იტეხს ჩემთან თანაზიარობით და ვერაფერზე მეტყვის უარს».

ექენი იღებს ლამაზ საფულეს, გამოკითხავს ვიღაც მზატანსაცმელით მოვაჭრეს უახლოესი სამორინეს მისამართს და მიირბენს მე-9 ნომერთან. იგი ადის ზევით, აბარებს ქუდს, შემდეგ შედის და ეკითხება, სად არის რულეტი. აქაურები გაკვირვებულნი არიან,

ხოლო ლაქია მიყვანს მას გრძელ მაგიდასთან. მაყურებლებით გარშემორტყმული ეჟენი დაურიდებლად ეკითხება, სად უნდა დადოს თავისი ჩასვლა.

– ერთ-ერთ ამ ოცდათექვსმეტ რიცხვთაგანზე ერთი ლუიდორი რომ დადოთ და თუ ეს რიცხვი გამოვიდა, თქვენ მოიგებთ ოცდათექვსმეტ ლუიდორს, – ეუბნება მას ვიღაც თმაჭაღარა დარბაისელი მოხუცი.

ეჟენი დააგდებს ას ფრანკს თავისი წლოვანების რიცხვზე – ოცდაერთზე. გაკვირვებულთა ყვირილი გაისმის და იგი ვერც კი ერკვევა, მოუგია ისე, რომ არც გაუგია, როგორ.

– აიღეთ თქვენი ფული, – ეუბნება მას მოხუცი. – ამ წესით ორჯერ ზედიზედ მოგება შეუძლებელია.

ეჟენი გამოართმევს მოხუცს მოწოდებულ პატარა ნიჩაბს, მოხვეტავს თავისკენ სამი ათას ექვსას ფრანკს და კვლავინდებურდ დადებს ამ ფულს წითელზე, თუმცა თამაშისა არც ახლა გაეგება არაფერი. დამსწრეები ხედავენ, რომ იგი განაგრძნობს თამაშს და შურით შესცქერიან. ბორბალი ბრუნავს, ეჟენი ისევ მოგებასაა და ბანკის დამჭერი კიდეც სამი ათას ექვსას ფრანკს გადმოუყრის.

– თქვენ ახლა შვიდი ათას ორასი ფრანკი გაქვთ, – ყურში ჩასჩურჩულებს მოხუცი. – მე თუ დამიჯერებთ, წახვალთ აქედან, რადგან წითელი უკვე რვაჯერ იყო. და თუ მოწყალე ბრძანდებით, ამ კეთილი რჩევისათვის შეეწევით ნაპოლეონის ყოფილ პრეფექტს, რომელიც უაღრეს გაჭირვებაშია ჩავარდნილი.

თავგზააბნეული ეჟენი დაანებებს ჭაღარა კაცს ათი ლუიდორის აღებას და შიდი ათასი ფრანკით ხელში ისე ჩამოდის დაბლა, რომ გაგებას არ არის, რაში იყო თამაშის აზრი, მაგრამ ბედნიერებისაგან გაოგნებულია.

– აი, აიღეთ! ახლა სად წამიყვანთ? – მიმართა მან ქალბატონ დე ნუსინჟენს, როდესაც კარისკაცმა ეტლის კარები მიხურა, და გაუწოდა შვიდიათასი ფრანკი. დელფინემ რაღაცა გიჟური ძალით მოხვია ხელები და აკოცა მაგრა, მაგრამ გრძნობის გარეშე.

– თქვენ გადამარჩინეთ!

სიხარულის მოჭარბებული ცრემლი გადმოედინა ლოყებზე.

– მინდა ყველაფერი გაიმბოთ, ჩემო მეგობარო! თქვენ ხომ ჩემი მეგობარი გახდებით? თქვენ ხედავთ, რომ მე მდიდარი, მეტად მდიდარი ვარ. არაფერი არ მაკლია, ან ისე ჩანს, რომ არაფერი არ მაკლია. მაშ, იცოდეთ: ბატონი დე ნუსინჟენი ერთ ზედმეტ სუსაც არ მაძლევს ჩემს განკარგულებაში. იგი ეწევა ოჯახის მთელ ხარჯს, იხდის ჩემი ეტლების, ჩემი

ლოჟების საფასურს, მაძლევს რაღაც საცოდავ გროშებს ჩემი მორთულობისათვის და განზრახ ფარულ სიღარიბეს მახვევს თავს. სიამაყე მათხოვრობის უფლებას არ მაძლევს. განა სულ მთლად უკანასკნელი არსება არ ვიქნებოდი, რომ მისთვის გამომერთია ფული იმ ფასად, როგორათაც იგი მთხოვს? როგორ მოხდა, რომ შვიდასი ათასი ფრანკის პატრონმა თავი გავამარცვინე? ყოველივე _ სიამაყის და აღშფოთების ბრალია. რა ახალგაზრდები, რა გულუბრყვილოები ვართ ცოლქმრული ცხოვრების დასაწყისში! ქმრისთვის რომ ფული გამომერთმია, მხოლოდ ერთი სიტყვა იყო საჭირო, მაგრამ ენა მეხმებოდა, ვერა ვბედავდი. ვხარჯავდი ჩემს დანაზოგს და საწყალი მამაჩემის მოცემულ ფულს; მერე დავიწყე სესხება. გათხოვებამ გული გამიტეხა საშინლად, ამის შესახებ თქვენთან ლაპარაკიც კი მიმძიმს; საკმარისი იქნება, თუ გეტყვით, რომ ფანჯრიდან გადავვარდებოდი, ამ ბინაში ნუსინჟენისაგან გაყოფილად რომ არ ვცხოვრობდე. როდესაც საჭირო გახდა მიმემართა მისთვის ჩემი ვალების, ახალგაზრდა ქალის ვალების გამო, რომლებიც სამკაულების შექენით და სხვა სურვილების დაკმაყოფილებით იყო გამოწვეული (საწყალმა მამაჩვენმა მიგვაჩვია, რომ არაფერი დაგვეკლო ჩვენთვის), საწვალეებელში ჩავვარდი, მაგრამ მერე მოვიკრიბე ძალ-ღონე და ვუთხარი. განა საკუთარი ქონება არ გამაჩნდა? ნუსინჟენი მთლად გაგიჟდა; მითხრა, რომ მე მას ვაკოტრებ და კიდევ სხვა სისამაგლეები. მინდოდა მიწა გამხეთქოდა და ჩავვარდილიყავი. რახან ჩემი მზითვევი აღებული ჰქონდა, რას იზამდა? გადაიხადა, მაგრამ იმ პირობით, რომ ამიერიდან ჩემი პირადი ხარჯებისათვის გარკვეული თანხა დამინიშნა. მე დავემორჩილე, რათა მშვიდობა შემემძინა. შემდეგ მოვინდომე ერთი, თქვენთვის ცნობილი პიროვნების თამოყვარეობისათვის მემამებინა. და თუმცა მან მომატყუა, ჩემ მხრივ, უსამართლობა იქნებოდა, რომ მისი ხასიათის პატიოსნება არ მეღიარებინა. მაგრამ, ბოლოს, მაინც უღირსად მიმატოვა. უმართებულოა ქალის მიტოვება, რომელსაც გაჭირვების ჟამს კალთა ოქროთი გაუვსე; იგი ყოველთვის უნდა გიყვარდეს. თქვენ კეთილი გული გაქვთ, ოცდაერთი წლისა ხართ, ახალგაზრდა და წმინდა. მკითხავთ, როგორ შეიძლება ქალმა კაცს ოქრო გამოართვას. ღმერთო ჩემო, განა ბუნებრივი არ არის, გაუყო ყველაფერი ადამიანს, რომელმაც გაგაბედნიერა? როდესაც მიცემული გაქვს ყველაფერი, ამ მთელი ნაწილის მოცემამ რატომ უნდა შეგაშინოს? ფული არაფერია მანამ, სანამ გრძნობა არ გამქრალა. განა ცოლქმრული კავშირი სამუდამო არ არის? როცა გწამს სიყვარულისა, განა იფიქრებ იმას, რომ წინ დაშორება მოგელის? თქვენ ხომ მარადიულ სიყვარულს გვეფიცებით და მერე შეიძლება კიდევ რაღაც კერძო ინტერესები არსებობდეს? თქვენ ვერ წარმოიდგენთ როგორ გავეწამე დღეს, როდესაც

ნუსინჟენმა ცივი უარი მითხრა ექვსი ათასი ფრანკის მოცემაზე, ნუსინჟენმა, რომელიც თვეში სწორედ ამდენს აძლევს ოპერის ერთ გოგოს – თავის საყვარელს. თავის მოკვლა მინდოდა. მრავალმა სულელურმა აზრმა გამიელვა თავში. იყო წუთები, როდესაც ჩემი შინამოსამსახურე ქალის ბედი მშურდა. წავსულიყავი მამაჩემის მოსაძებნად? უაზრობა იყო. მე და ანასტაზიმ გავდარცვით მამა: ექვსი ათასი ფრანკი რომ მიეცა ვინმეს, თავს გაჰყიდდა. მხოლოდ ტყუილად გავაწამებდი. გამწარებისაგან თავბრუდახვეული ვიყავი. თქვენ გადამარჩინეთ სირცხვილსა და სიკვდილს. დიახ, ბატონო! მე ვალდებული ვარ, ყველაფერი აგიხსნათ. ძალიან დაუფიქრებლად და სულელურად მოვიქეცი თქვენს მიმართ. როდესაც დამტოვეთ და თვალს მოეფარეთ, გაქცევა მოვინდომე... მაგრამ, სად? არ ვიცი. აი, ეს არი მეტი წილი პარიზელი ქალების სიცოცხლე! გარედან – ბრწყინვალეობა, შიგნით, გულში კი უღმობელი ჯავრი. მე ვიცნობ საცოდავ არსებებს, რომლებიც ჩემზე კიდევ უფრო მეტად უბედურნი არიან. არიან ქალები, რომლებიც იძულებული ხდებიან ყალბი ანგარიშების დაწერა სთხოვონ ვაჭრებს; სხვები ძალაუნებურად თავის ქმრებსა ჰპარავენ: ზოგ ქმარსა ჰგონია, რომ ხუთასფრანკიანი ქაშმირი ორი ათას ფრანკად არის ნაყიდი, ზოგს კი, რომ ორი ათასად ღირებული ქაშმირი ხუთას ფრანკად არის შეძენილი. შეხვდებით ისეთ უბედურ ქალებს, რომლებიც საკუთარ ბავშვებს აშიმშილებენ, ოღონდ ერთი კაბის საფასური გამოიზოგონ. მე წმინდა ვარ ამ საზიზღარი ტყუილებისაგან. გათავდა ჩემი ტანჯვა-წამება. ახლა სხვა ქალებმა მიჰყიდონ თავი თავის ქმრებს, რათა იბატონონ მათზე, მე კი თავისუფალი ვარ! მე შემძლია ისე მოვიქცე, რომ ნუსინჟენი ოქროთი ამავსებს, მაგრამ მირჩევნია მივესვენო და ვიტყვო იმ ადამიანის გულ-მკერდზე, რომელიც პატივსა მცემს. ამ საღამოს ბ-ნ დე მარსეს აღარა აქვს უფლება, მიყუროს როგორც ქალს, რომელსაც მან ფული მისცა.

ქალმა აიფარა ხელები სახეზე, რათა მტირალი არ სჩვენებოდა ექვსს. მაგრამ ექვსმა მოაშორებინა ხელები. უნდოდა მისი ცქერით დამტკვარიყო: იგი მართლაც რომ მშვენიერი იყო.

– ფულისა და გრძნობების ერთმანეთში არევა ხომ მართლა საშინელებაა? არა, თქვენ მე არასოდეს გეყვარებით! – წამოიძახა ქალმა.

ამ აღრევამ კეთილი გრძნობებისა, რომლებიც ესოდენ ამაღლებენ ქალს, და ნაკლოვანებებისა, რომლებიც თანამედროვე საზოგადოების მოწყობილობამ დანერგა, შეაშფოთა ექვნი. აღტაცებული ამ ლამაზი ქალით, რომელიც ესოდენი მიამიტი

დაუფიქრებლობით ლაპარაკობდა თავის დარდას და გულისტკივილზე, ექენი საალერსო და დასამშვიდებელი სიტყვებით მიმართავდა მას:

– პირობა მომეცით, რომ ჩემს ნათქვამს ჩემივე წინააღმდეგ არ გამოიყენებთ, – სთხოვა ქალმა.

– რას ბრძანებთ! ამას როგორ ვიზამ! – უპასუხა ექენმა.

ქალმა აიღო მისი ხელი და გულზე მიიკრა. ეს მოძრაობა მადლობითა და გულითადობით იყო აღსავსე.

– თქვენ უნდა გიმადლოდეთ, რომ კვლავ თავისუფალი და მხიარული გავხდი. თითქოს რაღაც რკინის ხელი ბორკავდა ჩემს ცხოვრებას. ახლა მინდა სულ უბრალოდ ვიცხოვრო და ჩემთვის არაფერი დავხარჯო. თქვენ ხომ მოგეწონებით ისეთი, როგორც ახლა ვიქნები, ჩემო მეგობარო? ეს დაიტოვეთ. – და აიღო მხოლოდ ექვსი ათასი ფრანკი. – საცა სამართალია, მე სამი ათასი ფრანკი მმართვეს თქვენი, რადგან ვთვლი, რომ სანახევროდ ვთამაშობდით.

ექენი ქალწულივით უარზე იყო, მაგრამ ბარონის მეუღლემ უთხრა: «თუ ჩემი თანამოზიარე არ გახდით, მტრად მოგეკიდებით» და ექენმა გამოართვა ფული.

– ეს იქნება სამარქაფო თანხა იმ შემთხვევისათვის, თუ წავაგე, – თქვა მან.

ქალი გაფითრდა და შეჰყვირა:

– აი, ეს მაშინებდა! თუ გინდათ, რომ რამეს წარმოვადგენდე თქვენთვის, დამპირდით, რომ აღარასოდეს აღარ ითამაშებთ! ღმერთო ჩემო! განა ჩემგან უნდა გაგეგოთ ეს გარყვნილება! ნამდვილად დარდი დამახრჩობს!

სახლში დაბრუნდნენ. განსხვავებამ გაჭირვებასა და ამ სიმდიდრეს შორის მთლად დააფეთა სტუდენტი, რომლის ყურში კვლავ ჟღერდა ვოტრენის საბედისწერო სიტყვები.

ბარონის მეუღლემ შეიყვანა იგი თავის ოთახში და ბუხრის პირას პატრა ტახტზე მიუთითა.

– დაჯექით აი, აქ. ერთი წერილი მაქვს დასაწერი, ძალიან მეძნელება და თქვენი რჩევა მესაჭიროება.

– ნურაფერს ნუ დაწერთ. გაახვიეთ ეგ ასიგნაციები, წააწერეთ მისამართი და თქვენს შინამოსამსახურეს გაატანეთ.

– ოი, რა საყვარელი ადამიანი ყოფილხართ! – შესძახა ქალმა. – აი, რას ნიშნავს კარგად ზრდილი ადამიანი. ნამდვილად ბოსეანებისა მოგდგამთ, – დაუმატა მან ღიმილით.

«მომხიბლავი ქალია», – გაიფიქრა ექენმა, რომელსაც სულ მეტად და მეტად მოსწონდა ქალი. მან გადახედა ოთახს, სადაც, როგორც მდიდარი კურტიზანის ბინაში, ყოველივე მომხიბვლელი ვნებიანობით იყო აღსავსე.

– მოგწონთ აქაურობა? – შეეკითხა ქალი და დაურეკა თავის შინამოსამსახურეს, – ტერეზ, ეს თქვენ თვითონ წაუღეთ ბატონ დე მარსეს და პირადად მას გადაეცით. თუ არ დაგხვდათ, წერილი უკან დამიბრუნეთ.

ტერეზი ისე არ გასულა, რომ ერთი ეშმაკურად არ გადაეხედა ექენისათვის. სადილის სუფრა გაეშალათ. რასტინიაკმა ხელი მისცა ქალბატონ დე ნუსინჟენს და მასთან ერთად გაემართა ჩინებულ სასადილო ოთახში, სადაც იგივე ფუფუნება დახვდა, რომელმაც აღტაცება მოჰგვარა თავისი ბიძაშვილის ბინაში.

– იტალიელთა წარმოდგენების დღეებს, – უთხრა ქალმა, – მოხვალთ ხოლმე ჩემთან სადილად და თეატრში გამაცილებთ.

– თუ ასე გაგრძელდა, მივეჩვევი ამ სასიამოვნო ცხოვრებას, მე კი ღარიბი სტუდენტი ვარ და ქონება ჯერ კიდევ საშოვარი მაქვს.

– იშოვით! – სიცილით უთხრა ქალმა. – ხედავთ, ყველაფერი მოგვარდება. მე ხომ არც ველოდი, რომ ასე ბედნიერი გავხდებოდი.

ქალებს სჩვევიათ შესაძლებელზე დაყრდნობით შეუძლებლის მტკიცება და წინათგრძნობების საფუძველზე ფაქტების უარყოფა. როდესაც ქალბატონი დე ნუსინჟენი და რასტინიაკი შედიოდნენ ბუფონის თეატრის ლოჟაში, ქალს ისეთი კმაყოფილების იერი მოჰგონოდა და ეს იმდენად შვენოდა, რომ ძნელი იყო დამსწრეებს თავი შეეკავებინათ იმ ჭორებისაგან, რომლებიც ყოველთვის გამზადებულია იმისთვის, რათა მოცლილთა გამონაგონი დაასაბუთონ და ქალს გარყვნილება დასწამონ; ქალი კი სრულიად უიარაღო ყოველივე ამის წინააღმდეგ. ვინც პარიზს იცნობს, მას არა სჯერა იმისა, რაც ითქმის და არაფერს ამბობს იმის შესახებ, რაც კეთდება. ექენმა ბარონის მეუღლის ხელს ხელი მოჰკიდა. მხოლოდ თითების ხან სუსტი, ხან ძლიერი მოჭერით ისინი ერთმანეთს უზიარებდნენ გრძნობებს, რომლებსაც მუსიკის გავლენით განიცდიდნენ. ეს საღამო მათთვის დამატრობელი იყო. ისინი ერთად გამოვიდნენ და ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა ექენის ახალ ხიდამდე გაცილება მოინდომა, მაგრამ მთელი გზის განმავლობაში უარზე იყო და ერთხელ მაინც ისე მხურვალედ არ უკოცნია, როგორც პალე-როიალთან. ექენმა უსაყვედურა, ასე რომ იქცეოდა.

_ ის ხომ მოულოდნელი ერთგულებისათვის მადლობის ნიშნად იყო, ახლა კი რაიმე დაპირების მანიშნებელი იქნებოდა.

_ და თქვენ, უმადურო, არ გინდათ რამეს შემპირდეთ!

ეჟენი გაჯავრდა. ქალმა იმ მოუთმენელი მოძრაობით, რომელიც აჯადოებს ხოლმე შეყვარებულს, ხელი გაუწოდა საკოცნელად, მაგრამ ეჟენი ფრიად გულგრილად შეეხო მის ხელს, რამაც ბარონის მეუღლე აღტაცებაში მოიყვანა.

_ ორშაბათამდე, ბალზე შევხვდებით, _ უთხრა ქალმა.

ეჟენი ფეხით ბრუნდებოდა, ნათელი მთვარის შუქით მოფენილ ქუჩებზე სტუდენტი სერიოზულ საგონებელში ჩავარდა. იგი ერთდროულად ბედნიერიც იყო და უკმაყოფილოც: ბედნიერი თავგადასავლით, რომლის შედეგად უეჭველად ხელში უვარდებოდა პარიზის ერთი ყველაზე შნოიანი და ულამაზესი ქალთაგანი, ვინაც მისი სურვილების ობიექტს წარმოადგენდა; უკმაყოფილო იყო, რადგან ხედავდა, რომ სიმდიდრის შეძენის პროექტები ეშლებოდა და იგი გრძნობდა იმ ბუნდოვანი ფიქრების ნამდვილ შინაარსს, რომლებიც გუშინწინ აწუხებდა მას. მარცხი ყოველთვის გვაგრძნობინებს ხოლმე ჩვენი მისწრაფებების სიძლიერეს. რაც უფრო ტკბებოდა ეჟენი პარიზული ცხოვრებით, მით უფრო ნაკლებად იზიდავდა ღარიბული და უსინათლო არსებობა. იგი ჭმუჭნიდა ჯიბეში ათასფრანკიან ქალაღს და ათასგვარ ვერაგულ საბუთს იგონებდა იმისთვის, რომ თავისად ჩაეთვალა ეს ფული. როგორც იქნა, მიაღწია ნევ-სენტ-ჟენევივის ქუჩამდე. როდესაც კიბის თავზე ავიდა, სინათლეს მოჰკრა თვალი. მამა გორიოს კარი ღრიჭოდ დაეტოვებინა და სინათლეს არ ჩაეჭრო, რათა სტუდენტს არ დავიწყებოდა მასთან შესვლა და ქალიშვილის ამბის მოყოლა. ეჟენს არაფერი დაუმალავს მისთვის.

_ კი, მაგრამ, _ შესძახა ეჭვნული სასოწარკვეთილებით გამწარებულმა მოხუცმა, _ ისინი გაკოტრებულად მთვლიან: მე კიდევ მაქვს ათას სამასი ფრანკის რენტა! ღმერთო ჩემო! რატომ აქ, ჩემთან, არ მოვიდა საცოდავი ბავშვი? გავყიდდი ჩემს რენტას, მიღებული ფულიდან ყველაფერს გადავიხდიდი და რაც დამრჩებოდა, იმით სიკვდილამდე სამყოფ რენტას ვიყიდდი. მეზობელო, რატომ არ გამანდეთ მისი გაჭირვება. გულმა როგორ დაგროთოთ იმის ნება, რომ მისი საცოდავი ასი ფრანკით თამაში გაგებდნათ? ლამის გული გამისკდეს. ესეც შენი სიძეები! ეჰ! ხელში რომ ჩამივარდნენ, ყელს გამოვუღადრავ! ღმერთო ჩემო! ტიროდა! მართლა ტიროდა?

_ ჩემს ჟილეტში ჩარგო თავი და ისე ტიროდა, _ უპასუხა ეჟენმა.

– ოჰ, მომეცით ეგ ჟილეტი, – სთხოვა მამა გორიომ. – იგი ჩემი ქალიშვილის, ჩემი საყვარელი დელფინეს ცრემლით არის დანამული, დელფინესი, რომელსაც ბავშვობაში არასოდეს არ უტირია! მე სხვას, ახალს გიყიდით, ოღონდ ეგ აღარ ატაროთ, მე დამითმეთ. ხელშეკრულების ძალით მას თვითონ შეუძლია თავისი ქონების მოხმარება. ხვალვე წავალ, მოვნახავ რწმუნებულ დერვილს. მე მოვითხოვ, რომ დელფინეს ქონება ბანკში იყოს მოთავსებული. მე ვიცი კანონები, მე ხომ ბებერი მგელი ვარ და კიდევ დავანახებ ჩემს კბილებს.

– აიღეთ, მამა, აქ ათასი ფრანკია ჩვენი მოგებიდან, რომელიც მას ჩემთვის უნდოდა მოეცა, გახვიეთ ჩემს ჟილეტში და შეუნახეთ.

გორიომ შეხედა ეჟენს და დაავლო ხელი მის მარჯვენას, რომელზედაც ობოლი ცრემლი დაეცა.

– თქვენ ცხოვრებაში წარმატება გელით, – უთხრა მოხუცმა. – ღმერთი სამართლიანია. ცოტა რამ გამეგება პატიოსნებისა და გარწმუნებთ, რომ თქვენი მსგავსი ადამიანი ბევრი არ მოიძებნება. გინდათ, თქვენც ჩემი საყვარელი შვილი გახდეთ? წადით, დაიძინეთ. შეგიძლიათ იძინოთ, თქვენ ხომ ჯერ მამა არა ხართ. იგი ტიროდა, მე ახლა ვიგებ ამას, მე, რომელიც აქ მშვიდად, საქონელივით ვილოღნებოდი, ის კი ამ დროს წამებაში იყო. ეს მე მომივიდა, მე, რომელსაც შეუძლია გაჰყიდოს მამაც, ძეცა და წმინდა სულიც, ოღონდ ჩემს გოგონებს ერთი ცრემლიც კი არ დაეძინოთ!

«ასე მგონია, რომ მთელი ჩემი სიცოცხლე პატიოსანი ადამიანი ვიქნები, – ფიქრობდა ეჟენი დაწოლისას. – სასიხარულოა, როდესაც შენი სინდისის ხმას მიჰყვები».

შესაძლებელია, რომ საიდუმლოდ სიკეთის ჩადენა მხოლოდ მას შეუძლია, ვისაც ღმერთი სწამს, და ეჟენი ხომ მორწმუნე იყო.

ხვალ ბალისთვის დანიშნულ საათზე ეჟენი მივიდა ქალბატონ დე ბოსეანთან, რომელმაც წაიყვანა იგი, რათა წარედგინა იგი ჰერცოგ დე კარილიანოს მეუღლისათვის. მარშალის მეუღლემ ძალიან თავაზიანად მიიღო სტუდენტი. აქ ეჟენი შეხვდა ქალბატონ დე ნუსინჟენს. დელფინე მორთულიყო იმ განზრახვით, რომ ყველას მოსწონებოდა და ამით კიდევ უფრო მოეხიბლა ეჟენი. ამიტომ იგი მოუთმენლად ელოდა ეჟენტან შეხვედრას და თავისი მოუთმენლობა ვერ დაეფარა. მისთვის, ვისაც ქალის განცდების ამოცნობა შეუძლია, ეს წუთები სიამოვნებითაა აღსავსე. ვის არ ახსოვს განცდილი სიამოვნება, როდესაც ალოდინებ სხვას, სანამ შეაქებ, ან როდესაც, მხოლოდ კეკლუცობის მიზნით შენიღბული, მალავ შენს სიხარულს, ანდა, როდესაც განგებ გამოიწვევ ეჭვებს,

რათა გამოამყვანო სიყვარული და, როდესაც დასტკბები სხვისი ეჭვებით, მხოლოდ ერთი ღიმილით გაჰფანტავ მათ.

ამ დღესასწაულის დროს სტუდენტისათვის უცებ ცხადი შეიქნა მისი ახლანდელი მდგომარეობის ფასი: რახან იგი აღიარებულ იქნა ქალბატონ დე ბოსეანის ბიძაშვილად, მან სათანადო ადგილი დაიჭირა ამ მაღალ საზოგადოებაში. ხალხს ეგონა, რომ მან გამარჯვება მოიპოვა ბარონ დე ნუსინჟენის მეუღლესთან და ეს გარემოება იმდენად გამოსარჩევად ხდიდა მას, რომ ყველა ახალგაზრდა შურის თვალთ შესცქეროდა. ეჟენმა შეამჩნია ეს და პირველად იგემა ფუქსავატური თვითკმაყოფილების სიამოვნება. იგი გადადიოდა ერთი ოთახიდან მეორეში, გვერდს ჩაუვლიდა სტუმრების ჯგუფებს და ესმოდა ხოტბა მისი წარმატებების გამო. ქალები ყოველგვარ წარმატებას უწინასწარმეტყველებდნენ. დელფინეს შეემინდა ეჟენი არ დაეკარგო და შეპირდა, ამ საღამოს გუშინდელივით აღარ გეტყვით უარს კოცნაზეო, ამ ბოლო დროს ბევრგან დაპატიჟეს. ბიძაშვილმა წარუდგინა ეჟენი რამდენიმე ქალს, რომლებიც ნატიფი გემოვნების პრეტენზიას აცხადებდნენ და რომელთა სახლები ფრიად სასიამოვნოდ ითვლებოდა. ამგვარად, ეჟენმა დაინახა, რომ იგი პარიზის ყველაზე მაღალ საზოგადოებაში და ყველაზე უფრო რჩეულ წრეში მიიღეს. ეს საღამო მისთვის ბრწყინვალე დებიუტის სიამოვნებით იყო სავსე და, ალბათ, იგი გაიხსენებს მას თავისი სიბერის ჟამსაც, როგორც ნორჩ ქალიშვილს ახსოვს ხოლმე ბალი, რომელზედაც მან პირველი გამარჯვება მოიპოვა. მეორე დღეს, როდესაც საუზმის დროს, თანამეინახეთა თანდასწრებით, ეჟენი მოუთხოვდა მამა გორიოს თავის წარმატებათა ამბავს, ვოტრენს მაცთური გამომეტყველებით ღიმილი არ მოშორებია.

– და თქვენ გგონიათ, – შესძახა ულმოხელი ლოგიკის მქონე ადამიანი, – რომ მაღალი საზოგადოების ახალგაზრდა კაცს შეუძლია იბინადროს ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე ქალბატონ ვოკეს სახლში, რომელიც, რასაკვირველია, უსაზღვროდ პატივსაცემია ყოველმხრივ, მაგრამ სრულიად არ არის ფემენებელური? ეს სახლი დოვლათიანია, იგი მიმზიდველია თავისი სიუხვით, იგი ამაცობს იმით, რომ ერთ-ერთი რასტინიაკის დროებით ციხე-სიმაგრეს წარმოადგენს, მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს, იგი მაინც ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზეა და მისთვის უცხოა ფუფუნება, რადგან იგი პირწმინდა პატრიარქალორამაა. ჩემო ახალგაზრდა მეგობარო, – განაგრძო ვოტრენმა სახუმარო მშობლიური გამომეტყველებით, – თუ თქვენ გსურთ, პარიზში რაიმეს წარმოადგენდეთ, უნდა იყოლიოთ სამი ცხენი და ერთი ტილბური დილის გასეირნებისათვის, ერთი ეტლი საღამოსათვის. მხოლოდ ამათი შესანახი თანხა ცხრა ათას ფრანკს შეადგენს. თქვენი

დანიშნულების ღირსი არ იქნებით, თუ არ დახარჯეთ თუნდაც სამი ათასი ფრანკი მკერავთან, ექვსასი ფრანკი პარფიუმერთან, სამასი ფრანკი მეჩექმესთან და სამასი ფრანკი მექუდესთან. მრეცხავი ქალი ათას ფრანკად დაგიჯდებათ. საზოგადოებაში გამოსული ახალგაზრდა კაცი ვერც საცვლების ფაქიზად შენახვას აიცდენს თავიდან. ეს ხომ ასეა? ყველაზე ხშირად და გულდასმით სწორედ საცვლებს ათვალთქვებიან ხოლმე. სიყვარული და ეკლესია ლამაზ წამოსასხამებს მოითხოვენ მათი საკურთხევლის გადასაფარებლად. უკვე თოთხმეტი ათასი ფრანკი გამოვიდა. მე აღარაფერს ვამბობ ხარჯზე, რომელიც უნდა გასწიოთ თამაშსა, სანაძლეობსა და საჩუქრებზე; შეუძლებელია, ორი ათასი ფრანკი ჯიბის ფულად რომ არ ჩავაგდოთ. მე თვითონ ასეთ ცხოვრებას ვეწეოდი და ვიცი, როგორ უნდა ფულის ხარჯვა. ამ პირველი საჭიროების ხარჯებს დაუმატეთ კიდევ სამი ათასი ფრანკი სალაფავისათვის და ათასი ფრანკი ბუნაგისათვის. დახე, შვილო ჩემო, წელიწადში კაი ოცდახუთი ათასი ფრანკი დაგროვდა, უამისოდ კი ჩავეფლობით ჭუჭყსა და ტალახში, ტყუილად გავიპამპულეხთ თავს და სამუდამოდ დაკვარავთ ჩვენს მომავალს, წარმატებას და საყვარლებს! სულ გამომრჩა ლაქია და გრუმი! კრისტოფი ხომ არ ატარებს თქვენს სასიყვარულო ბარათებს! ისევ ხომ არ აპირებთ ისეთ ქაღალდზე წერას, როგორსაც ახლა ხმარობთ, ეს თვითმკვლელობა იქნებოდა. დაუჯერეთ გამოცდილ მოხუცს! – წარმოთქვა მან და თავისი მჭექარე ხანი ააგუგუნა. – ან გადასახლდით უმანკო მანსარდაში და გამუდმებულ შრომაზე დაიწერეთ ჯვარი, ანდა სხვა გზა უნდა აირჩიოთ.

ვოტრენმა მოჭუტა თვალები და ქვეშევრდამ გადახედა მადმუაზელ ტაიფერს ისე, თითქოს ამ შეხედვით შეახსენა და თავი მოუყარა ყველა იმ ცთუნებას, რომელსაც იგი სთესდა სტუდენტის გულში, რათა გაერყვნა იგი.

მრავალმა დღემ განვლო, რომელთა განმავლობაში რასტინიაკი ფრიად დაბნეულ ცხოვრებას ეწეოდა. თითქმის ყოველდღე სადილობდა მადამ დე ნუსინჟენტთან და თან ახლდა მას საზოგადოებაში. სახლში დილის სამ ან ოთხ საათზე ბრუნდებოდა, შუადღისას დგებოდა, მოითავებდა თავის ტუალეტს და, თუ კარგი დარი იყო, დელფინესთან ერთად მიდიოდა ბულონის ტყეში გასასეირნებლად. მთელ თავის დროს ამაში ფლანგავდა და არ იცოდა მისი ფასი. ყველა ამ გაკვეთილს და ფუფუნების ყველა ცთუნებას იგი ისეთივე აღფრთხილებით ითვისებდა, როგორც ინდის ხურმის ხის მდედრობითი სქესის ყვავილის ბუტკო ელის ქორწინებას მის გამანაყოფიერებელ მტვერთან. ექვნი გადაჰყვა დიდ თამაშს, იგებდა და აგებდა დიდძალ ფულს და ბოლოს მიეჩვია პარიზელი ახალგაზრდების უთავბოლო ცხოვრებას. პირველი მოგებებიდან ათას ხუთასი ფრანკი დაუბრუნა დედასა

და დებს და ვალთან ერთად მშვენიერი საჩუქრებიც გაუგზავნა. თუმცა საყოველთაოდ გამოაცხადა ვოკეს სახლის დატოვებას ვაპირებო, მაგრამ იანვრის მიწურულში ჯერ იქ იყო და არ იცოდა, როგორ დაეღწია იქიდან თავი. თითქმის ყველა ახალგაზრდა ერთ კანონს ემორჩილება, რომელიც გარეგნულად ძნელი ასახსნელია, მაგრამ მას საფუძვლად უდევს მათი ახალგაზრდობა და რაღაც გააფთრება, რომლითაც ისინი სიამოვნებას ეტანებიან. გინდ მდიდრები იყვნენ, გინდ ღარიბები, მათ არასოდეს არ გააჩნიათ ფული ცხოვრების საჭიროებისათვის, მაგრამ ყოველთვის გამონახავენ თავისი კაპრიზების დასაკმაყოფილებლად. ხელგაშლილნი არიან იქ, სადაც შეიძლება ყველაფერი ნისიად აიღონ, იქ კი, სადაც ნაღდი უნდა გადაიხადონ, სიძუნწეს იჩენენ, თითქოს უნდათ აინაზღაურონ ის, რაც არ გააჩნიათ და გაფლანგონ ის, რაც ხელში ეძლევათ. საკითხის ცხადსაყოფად ასეთ მაგალითს მოვიყვანთ: სტუდენტი ქუდს უფრო უფროთხილდება, ვიდრე ტანსაცმელს. მკერავს დიდი მოგება აქვს და ნისიად მიცემა მისთვის არსებითად ხელსაყრელია, ხოლო ქუდის მცირე ფასი აიძულებს მექუდეს იყოს ყველაზე მოურიგებელი მათგან, ვისთანაც სტუდენტს მოლაპარაკება უხდება. თუ ახალგაზრდა კაცი თეატრის ბალკონზე ბრძანდება და თავისი თავზარდამცემი ჟილეტით ქალების ლორწებების ყურადღებას იქცევს, საეჭვოა აცვია თუ არა მას წინდები, რადგან მეწინდეებიც მახრათა იმ ჯიშს ეკუთვნიან, რომლებიც საფულეს ხრავენ. რასტინიაკიც ასე ცხოვრობდა. ქალბატონ ვოკესათვის მისი საფულე ყოველთვის ცარიელი იყო და ყოველთვის სავსე იყო საბაქიოდა და თავის გამოსაჩენად. უცნაური იყო ამ საფულის შესავალ-გასავალი. ყველაზე საჭირო ხარჯები სრულიად უგულვებელყოფილი იყო. ისეთრიგად რომ სდომებოდა ამ მყრალი, საზიზღარი პანსიონის მიტოვება, სადაც ყველა მისი პრეტენზია პერიოდულად დამცირებას განიცდიდა, რა ბედენა იყო ერთი თვის ქირა გადაეხადა ქალბატონ ვოკესათვის და თავისი დიდკაცური ბინისათვის მოწყობილობა შეეძინა? ყოველივე ეს შეუძლებელი ამბავი იყო. თამაშისათვის საჭირო ფულის უზრუნველსაყოფად რასტინიაკს ჰყოფნიდა იმის მოსაზრება, რომ მოგებული ფულით თავის ოქრომჭედელთან ძვირად შეეძინა ოქროს საათები და ძეწკვები და შემოენახა ისინი, რათა შემდეგ ახალგაზრდობის ბნელ და ფარული მეგობრისათვის _ ლომბარდისათვის მიეგირავებინა ეს ნივთები; მაგრამ სრულიად ჰკარგავდა გამბედაობას, გამომგონებლობასა და ჰკუამახვილობას, როდესაც საქმე მიდგებოდა საქმლის შეძენაზე, ბინის ქირის გადახდაზე ანდა იმ აუცილებელი ხელსაწყოების შოვნაზე, რომელიც საჭიროა ფუქსავატური ცხოვრების წიაღისეულთა საექსპლოატაციოდ. ყოველდღიური

საჭიროებანი, სესხება, ცხოვრებისათვის აუცილებელი ნივთების შესაძენად მას აღარ ადევლებდა. ისევე, როგორც უმრავლესობამ ადამიანთა, რომელთაც ასეთი სააღალბედო ცხოვრება იგემეს, იგი უკანასკნელ წუთამდე აჭიანურებდა იმ ვალების გადახდას, რომლებიც ბურჟუაზიის თვალში წმიდათა წმიდას წარმოადგენენ. ასევე იქცეოდა მირაბოც, რომელიც პურის ფულს არ იხდიდა მანამ, სანამ იგი არ წარმოუდგებოდა თვალწინ მრისხანე თამასუქის სახით. დადგა ხანი და რასტინიაკმა წააგო მთელი თავისი ფული და ვალებში ჩავარდა. სტუდენტი მიხვდა, რომ მყარი შემოსავლის გარეშე ასეთი არსებობის გაგრძელება შეუძლებელია. მაგრამ რამდენიც არ უნდა ეკვნესა იმ ბიძგების გამო, რომლებიც მის მერყევ მდგომარეობაში აუცილებელი იყო, იგი მაინც გრძნობდა, რომ არ შეეძლო დახსნოდა ამ თავაშვებულ ცხოვრებას და, რაღაც უნდა დასჯდომოდა, მისი გაგრძელება სურდა. ვარაუდი, რომ რაღაც ბედნიერი შემთხვევა ქონებას შესძენს, ქიმერად დარჩა, ხოლო რეალური დაბრკოლებანი თანდათან იზრდებოდა. როცა იგი ბატონ და ქალბატონ დე ნუსინჟენის შინაურ საიდუმლოებებში გაერკვა, მიხვდა, რომ, თუ სიყვარულს გამდიდრების საშუალებად გადააქცევს, მაშინ ბოლომდე უნდა გამოსცალოს სირცხვილის თასი და უარი თქვას იმ პატიოსან იდეებზე, რომელთა გულისთვისაც ახალგაზრდებს აპატიებენ ხოლმე მათ შეცოდებებს. იგი შეეთვისა ამ გარეგნულად ბრწყინვალე, მაგრამ უბიწო სინდისის ქენჯნით მოშხამულ ცხოვრებას, შეეჩვია წუთიერ სიამოვნებებს, რომლებიც მუდმივი მტანჯველი ეჭვების ფასად არის შეძენილი, იგი ისე ჩაეფლო ტალახში, როგორც ლაბრუიერის «დაბნეული», რომელმაც გუბებში გაიმართა ლოგინი, მაგრამ დაბნეულისა არ იყოს, მან ჯერ მხოლოდ ტანისამოსი გაისვარა.

– როგორ არის მანდარინის საქმე? ჯერ ხომ არ მოგიკლავთ? – შეეკითხა ერთხელ სუფრიდან ადგომის დროს ბიანშონი.

– ჯერ არა, მაგრამ უკვე ხრიალებს, – უპასუხა ეჟენმა. საექიმოს სტუდენტმა ეს სიტყვები ხუმრობად ჩათვალა, მაგრამ ხუმრობა როდი იყო. ხანგრძლივი დროის შემდეგ ეჟენი პირველად სადილობდა პანსიონში და დაფიქრებულად გამოიყურებოდა. დესერტის შემდეგ, იმის მაგივრად რომ წასულიყო, იგი სასადილო ოთახში დარჩა, გვერდით მოუჯდა მადმუაზელ ტაიფერს და ხანდახან ფრიად მეტყველად გადახედავდა ხოლმე მას. ზოგი თანამესუფრე ჯერ კიდევ მაგიდას უჯდა და კაკლებს შეექცეოდა, ზოგიც ოთახში ბოლთასა სცემდა, დაწყებულ კამათს განაგრძობდა. ისევე, როგორც ყოველ საღამოს, ყველანი იქ მიდიოდნენ, სადაც მოეხასიათებოდათ, იმის მიხედვით, თუ რამდენად საინტერესო იყო მათთვის საუბარი, ანდა როგორ მიმდინარეობდა საჭმლის მონელების პროცესი.

ზამთარში იშვიათი იყო, რომ სასადილო ოთახი რვა საათამდე დაცლილიყო, მაგრამ თუკი ქალები მარტო დარჩებოდნენ, ოთხივენი მოიოხებდნენ ხოლმე გულს ლაპარაკით და აინაზღაურებდნენ ხოლმე იმ დუმილს, რომელსაც ამდენ კაცებში ყოფნისას მათი სქესი ავალებდა.

ვოტრენი შეაფიქრია სტუდენტის დაჯავრიანებამ, ჯერ თითქოს წასვლა ეჩქარებოდა, მაგრამ მერე სასადილო ოთახში დარჩა, ოღონდ ისე, რომ ექენს არ დაენახა და წასული ჰგონებოდა. ვოტრენი არც მერე გაჰყოლია ბოლოს წასულ პანსიონერებს და იქვე, სასტუმრო ოთახში გაჩერდა. მან ყველაფერი ამოიკითხა სტუდენტის გულში და გადამწყვეტ ნიშნებს ელოდა. რასტინიაკის მდგომარეობა მართლაც სავალალო იყო; ეს მდგომარეობა, ალბათ, ბევრი ახალგაზრდისათვის არის ცნობილი. სიყვარულისა თუ კეკლუცობის გამო ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა ჭეშმარიტი გრძნობის წვასა და დაგვაში გამოატარა რასტინიაკი და ამისათვის პარიზელი ქალის მთელი დიპლომატია გამოიყენა. მას შემდეგ, რაც საზოგადოების თვალში სახელი გაიტეხა, იმისთვის, რომ ქალბატონ დე ბოსეანის ბიძაშვილი არ მოეშორებინა, იგი ვერ ბედავდა სტუდენტისათვის იმ უფლებების მიცემას, რომლებიც სხვებს უკვე განაღდებული ეგონათ. ერთი თვის განმავლობაში იგი ისე აღიზიანებდა ექენის მგრძნობელობას, რომ ბოლოს გულშიაც ჩასწვდა. თუ მათი დაახლოების პირველ წუთებში ექენს ეგონა, რომ იგია მთავარი, ახლა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა იძალა, რადგან ექენის გულში ყველა იმ ავი თუ კარგი გრძნობების აღძვრა შემლო, რომლებიც ყველა ახალგაზრდა პარიზელის გულში ბუდობენ. იყო თუ არა აქ რაიმე ანგარიში? არა! ქალები ყოველთვის მართალნი არიან, თუნდაც სრულიად უსირცხვილო ტყუილს იყვინენ აყოლილნი, რადგან მათ ბუნებრივი გრძნობები ამოქმედებთ. თავიდანვე დელფინემ ნება მისცა ექენს, რომ უცებ გაბატონებულიყო მასზე და დიდი გრძნობა გამოიჩინა მისდამი, ახლა კი ღირსების შენარჩუნების სურვილმა აიძულა, ან უარი ეთქვა ამ დათმობაზე, ანდა გაჭიანურებით დაკმაყოფილებულიყო. მერყეობა იმ მიზნით, რათა გამოსცადოს იმის გული, ვისაც თავისი მომავალი უნდა მიანდოს, მერყეობა აღზნებული გატაცების და თვით დაცემის წუთამდეც კი ფრიად ბუნებრივია პარიზელი ქალისათვის. ქალბატონ დე ნუსინჟენს იმედმა ერთხელ უკვე უმტყუნა და მისი ერთგულება ახალგაზრდა ეგოისტის მიმართ გაუზიარებელი დარჩა. მას ჰქონდა მიზეზი უნდობლობისა, რადგან სწრაფმა წარმატებამ ექენი გააფუქსავატა და ვაჟის ყოფაქცევაში დელფინემ შეამჩნია რაღაც უპატივცემულობა მის მიმართ, რაც მათ შორის დამოკიდებულების უცნაურობით იყო გამოწვეული. უეჭველია, დელფინეს უნდოდა, რომ

ამაღლებულიყო ამ ახალგაზრდა კაცის თვალში და მისი პატივისცემა დაემსახურებინა მას შემდეგ, რაც ამდენი დამცირება აიტანა ადამიანისაგან, რომელმაც იგი მიატოვა. მას სწორედ იმიტომ არ უნდოდა, რომ ექნეს მასზე გამარჯვება ადვილად ჩათვალა, რადგან ექნმა იცოდა დე მარსესთან მისი სიახლოვის ამბავი. და ბოლოს, მას შემდეგ, რაც იგი ამდენ ხანს ამ გარყვნილი ახალგაზრდის, ნამდვილი მხეცის სამარცხვინო ავხორცობას განიცდიდა, მან სიტკბოება ჰპოვა სიყვარულის აყვავილებულ სამფლობელოებში, სადაც ახლა დასეირნობდა, აღტაცებული ტკბებოდა წარმტაცი სანახებით, დიდხანს უსმენდა მთრთოლვარე ხმებს და თავს აძლევდა უბიწო ნიავის ალერსს. ჭეშმარიტი სიყვარული ცრუ სიყვარულის მაგივრად ზარალობდა. საუბედუროდ, ეს შეუსაბამობა ხშირი იქნება მანამ, სანამ კაცები არ გაიგებენ, თუ რამდენ ყვავილსა სთელავს ახალგაზრდა ქალის გულში პირველი მოტყუების სიმწარე. მაგრამ, როგორც არ უნდა იყოს ამის მიზეზები, დელფინე ათამაშებდა რასტინიაკს და სიამოვნებდა ეს თამაში, რადგან არ ეეჭვებოდა მისი სიყვარული და დარწმუნებული იყო, რომ შეუძლია შეყვარებულის დარდების გაქარვება, ოღონდ კი მოისურვოს მისმა ქალურმა მეუფებამ. ექნეს თავისი ღირსების შელახვად მიაჩნდა პირველი ბრძოლის დამარცხებით დამთავრება და ამიტომ ისეთივე დაჟინებით დასდევდა ქალს, როგორითაც მონადირე ცდილობს ხოლმე აუცილებლად მოჰკლას პირველი კაკაბი წმინდა ჰუმბერტის დღეობის დროს. იგი შფოთავდა, გულწრფელად თუ ყალბად სასოწარკვეთილებას ეძლეოდა, თავმოყვარეობა შელახული ჰქონდა და ყოველივე ეს სულ უფრო და უფრო აკავშირებდა ამ ქალთან. მთელი პარიზი ქალბატონ დე ნუსინჟენს მისად სთვლიდა, ექნმა კი გაცნობის პირველ დღეს რასაც მიაღწია, ის იყო, იმას იქით ფეხი არ გადაუდგამს. რასტინიაკს ჯერ არ ესმოდა, რომ ხანდახან ქალი კეკლუცობაში მეტ სიამოვნებას ჰპოვებს, ვიდრე სიყვარულში და ამიტომ სულელურად შმაგდებოდა. ამ ხანას, როდესაც ქალი ჯერ კიდევ ებრძვის თავის სიყვარულს, უკვე მოჰქონდა რასტინიაკისათვის პირველი ნაყოფი; ეს ნაყოფი საკმაოდ ძვირად უჯდებოდა, მკვახეც იყო და მჟავეც, მაგრამ საამო გემო ჰქონდა. ხანდახან, როდესაც ხედავდა, რომ მომავალში არაფერი მოელის, მიუხედავად სინდისის ქენჯნისა, ფიქრობდა ხოლმე გამდიდრების იმ შესაძლებლობის შესახებ, რომელიც ვოტრენმა დაანახვა: მადმუაზელ ტაიფერის შერთვა. ამასობაში ექენი იმ დღეში ჩავარდა, როდესაც გაჭირვება იმდენად გამძაფრდა, რომ თითქმის თავისდაუნებურად იგი აჰყვა საშინელ სფინქსის მზაკვრობას, რომლის შემოხედვა მას ხშირად მონუსხავდა ხოლმე. როდესაც პუარე და მადმუაზელ მიშონო თავისთან ავიდნენ და დასტოვეს ქალბატონი ვოკე და ქალბატონი კუტიური, რომელიც მატყლისგან სახელოს

ქსოვდა და ხანდახან წასთვლემდა ხოლმე, რასტინიაკმა იფიქრა მარტო ვარო და ისეთი სინაზით შეხედა მადმუაზელ ტაიფერს, რომ თვალეზი დაახრევინა.

– ხომ არაფერი გაწუხებთ, ბატონო ეჟენ, – შეეკითხა ვიქტორინე წუთიერი სიჩუმის შემდეგ.

– ვინ არის ისეთი, რომ არაფერი აწუხებდეს? – უპასუხა რასტინიაკმა. – ჩვენ, ახალგაზრდები, დარწმუნებული რომ ვიყოთ, ძლიერი და ერთგული სიყვარული გველის და ეს აგვინაზღაურებდა იმ მსხვერპლს, რომლის გასაღებად ჩვენ ყოველთვის მზად ვართ, მაშინ, იქნებ მართლაც არაფერი შეგვაწუხებდა.

მადმუაზელ ტაიფერმა ისეთი შემოხედვით უპასუხა, რომელიც არავითარ ეჭვს არ სტოვებდა.

– დღეს, მადმუაზელ, თქვენ გგონიათ, ნამდვილად მესმის ჩემი გულის წადილიო, მაგრამ ვინ არის იმის თავდები, რომ ყოველივე უცვლელად დარჩება?

ღიმილმა გადაუარა ბაგეზე საწყალ ქალიშვილს და ისე გაუნათდა სახე, თითქოს შუქი გამოკრთაო მისი სულიდან ისე, რომ ეჟენი შეაკრთო მის მიერ გამოწვეული გრძნობის ასეთმა ძლიერმა აფეთქებამ.

– როგორ! ხვალ რომ მდიდარი და ბედნიერი გახდეთ, უცებ რომ უშველებელი სიმდიდრე მოგვევლინოთ ციდან, ისევ გეყვარებათ თუ არა ახალგაზრდა კაცი, რომელიც სიღარიბის დროს მოგწონდათ?

ქალმა კოხტად თავი დაუკრა.

– ძალიან ღარიბი ახალგაზრდა კაცი?

კიდევ დასტური.

– მანდ რა სისულელეებს რომავთ? – შესძახა ქალბატონმა ვოკემ.

– თავი დაგვანებეთ, ჩვენ ჩვენსას ვლაპარაკობთ, – უპასუხა ეჟენმა.

– მაშ, თუ ასეა, ცოლქმრობას ხომ არ აღუთქვამენ ერთმანეთს ბატონი შევალიე ეჟენ დე რასტინიაკი და მადმუაზელ ვიქტორინე ტაიფერი? – მქისე ხმით წარმოთქვა სასადილო ოთახის კარებში მოულოდნელად გამოჩენილმა ვოტრენმა.

– ოჰ! როგორ შეგვაშინეთ! – ერთხმად წამოიძახეს ქალბატონმა კუტიურმა და ქალბატონმა ვოკემ.

– მეტი არჩევანი არა მაქვს, – სიცილით უპასუხა ეჟენმა, თუმცა ვოტრენის ხმამ მასში ისეთი ძლიერი აღელვება გამოიწვია, როგორიც არასოდეს განეცადა.

– უხეირო ხუმრობას თავი დაანებეთ, ბატონებო! – წამოიძახა ქალბატონმა კუტიურმა. – წამო, შვილო, ზევით წავიდეთ.

ქალბატონი ვოკე თავის მდგმურებს გაჰყვა, რათა შემის და სანთლის ეკონომიის მიზნით სადამო მათთან გაეტარებინა.

ეჟენი ვოტრენთან მარტო დარჩა.

– მე ვიცოდი, რომ თქვენ აქამდე მიხვიდოდით, – თქვა ვოტრენმა და უშფოთველი გულცივობით შეხედა სტუდენტს. – ერთი ყური დამიგდეთ. სხვაზე ნაკლებ ფაქიზი არც მე ვარ. ახლა ნურაფერს გადაწყვეტთ, რადგან გული საგულეს არა გაქვთ. თქვენ ვალი დაგედოთ. მე მინდა, რომ არა გრძნობებისა და სასოწარკვეთილების, არამედ გონიერი განსჯის შედეგად მოხვიდეთ ჩემთან. იქნებ, ცოტაოდენი ფული გჭირდებათ? აიღეთ, თუ გინდათ!

ამ დემონმა ჯიბიდან საფულე ამოიღო, სამი საბანკო ბილეთი ამოაძრო და სტუდენტს თვალწინ აუფრიალა. ეჟენი საზარელ მდგომარეობაში იყო ჩავადნილი. მარკიზ დ'აჟუდასა და გრაფ დე ტრაისთან პატიოსანი სიტყვით ორი ათასი ფრანკი ჰქონდა წაგებული. ეს ფული არ გააჩნდა და ამიტომ ვერ ბედავდა მისვლას ქალბატონ დე რესტოს სუარეზე, სადაც მას ელოდნენ. ეს იყო სადამო ყოველგვარი ცერემონიების გარეშე, სადამო, სადაც პატარა ნამცხვრებს მიირთმევენ, ჩაის გაიხლებიან და სადაც ვისტში ექვსი ათასი ფრანკის წაგება შეიძლება.

– ბატონო, – მიმართა ეჟენმა ვოტრენს და ძლივს დაიოკა კონვულსიური კანკალი, – ამას წინათ ისეთი რამ შემომთავაზეთ, თქვენთვის გასაგები უნდა იყოს, რომ თქვენგან ვერაფერს დავივალებ.

– კეთილი! სხვა რამე რომ გეთქვათ, ძალიან მაწყენინებდით. თქვენ ფაქიზი, ლომივით ამაყი და ქალიშვილივით ნაზი ახალგაზრდა ხართ, – წარმოთქვა მაცდურმა. – კარგი ლუკმაა ეშმაკისათვის! მიყვარს ახალგაზრდებში ასეთი თვისებები. უმაღლესი პოლიტიკის კიდევ ერთი-ორი ასეთი მოსაზრება და ქვეყანა წარმოგიდგებათ ისეთად, როგორცაა იგი სინამდვილეში. ამქვეყნად უმანკოების მხოლოდ რამდენიმე სცენის გათამაშებაა საკმარისი, რომ მაღალი ზრახვების ადამიანმა დაიკმაყოფილოს თავისი ფანტაზია პარტერში მსხდომი უვიცების ტაშის გრიალში. სულ მცირე ხანი გავა და ჩვენი გახდებით. ჰე! ჩემს მოწაფეობას რომ დათანხმდებოდეთ, ყველაფერს მიგაღწევინებდით. ჯერ სურვილის გამოთქმასაც კი ვერ მოასწრებდით, რომ უცებ გადამეტებით აგისრულდებოდათ ყველაფერი, რასაც მოისურვებდით: პატივისცემა, ქონება, ქალები.

თქვენთვის მთელ ცივილიზაციას დავადლებდით უკვდავების ნექტარად. თქვენ გახდებოდით ჩვენი ნებიერი, აზიზი ბავშვი, ჩვენი ბენიამინი; თქვენი გულისთვის ყველანი სიამოვნებით კედელს შევასკდებოდით, გავანადგურებდით ყოველივეს, რაც წინ დაგიდგებოდათ. ჩანს, იმიტომ გერიდებათ ჩემი, რომ ბოროტმოქმედი გგონივართ! ერთ ადამიანს, რომელიც თავს იმდენადვე პატიოსნად სთვლიდა, როგორც თქვენ ჯერ კიდევ გგონიათ თქვენი თავი – ბატონ დე ტურენს ყაჩაღებთან საქმეების მოჭახრაკება სათაკილოდ არ მიაჩნდა. არ გინდათ ჩემგან დავალებული იყოთ? კარგი და პატიოსანი! – განაგრძო ვოტრენმა და ღიმილმა გადაუარა ბაგეზე, – აიღეთ ქალაქის აი ეს ნაგლეჯი! – მან ამოიღო ჯიბიდან ღერბიანი ქალაქი და გაუწოდა სტუდენტს, – და განდაგან დააწერეთ: «მიღებული იქნას სამი ათას ხუთას ფრანკად, რომელიც გასანადგებელია ერთი წლის შემდეგ». თარიღი დაუსვით! ჩემი გამორჩენა იმდენად დიდია, რომ სავსებით განთავისუფლებთ სინდისის ქენჯნისაგან. შეგიძლიათ ჩარჩი მიწოდოთ და სულ არ იყოთ ჩემი მადლიერი. ნებას გაძლევთ, რომ თუნდაც დღეიდანვე შემიძულოთ, რადგან ვიცი, რომ უფრო გვიან შემიყვარებთ. თქვენ შეგიძლიათ ჩემში ჰპოვოთ ის ბნელი უფსკრულები, ის ერთად თავმოყრილი ძლიერი გრძნობები, რომლებსაც სულელები მანკიერებას უწოდებენ, მაგრამ ვერასდროს ვერ ნახავთ სულმდაბლობასა და უმადურობას. ერთი სიტყვით, ჩემო პატარავ, მე ეტლი ვარ და არა პაიკი ან კუ.

– ვინ ხართ, რა კაცი ხართ? – შესძახა ეჟენმა. – ჩემს საწვალეებლად ხართ გაჩენილი!

– სრულიადაც არა. მე ერთი კეთილი კაცი ვარ, რომელიც მზად არის ლაფში ამოევილოს, ოღონდ თქვენ დაგიფაროთ, რათა ტალახი არ მოგეცხოთ სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე. თქვენ იკითხავთ, რამ გამოიწვია ეს ერთგულება? კეთილი, ერთ მშვენიერ დღეს ჩუმი ჩაგიფუჩუნებთ ყურში. ჯერ თავიდან შეგაკრთეთ, როდესაც დაგანახეთ, თუ როგორ ხრიალებს სოციალური წყობის მანქანა და რა ამოძრავებს მას, მაგრამ პირველი შიში ისევე გადაგივლით, როგორც გადაუვლის ხოლმე ბრძოლაში პირველად გასულს და თქვენ შეეჩვევით იმ აზრს, რომ ადამიანები ბრძოლაში გასული ჯარისკაცების მსგავსად, განწირულნი არიან დასახოცად იმის საკეთილდღეოდ, ვინც თვითონვე გამოაცხადა თავი მეფედ. დროება ძალიან გამოიცვალა. იყო დრო, ეტყოდნენ მარჯვე ბიჭს: «დაიჭი ასი ეკიუ და მოჰკალი ბატონი ესა და ეს». კაცმა არ იცის, ვის გულისათვის და რის გულისათვის საიქიოს გაისტუმრებდნენ ადამიანს და გულდამშვიდებით ვახშამს შეუდგებოდნენ. დღეს კი მე გთავაზობთ დიდ ქონებას და

სამაგიეროდ, თავის ერთ დაკანტურებასა გთხოვთ, რაც სრულიად არაფერს გავალებთ. თქვენ კი მერყეობთ. წახდა დროება!

ეჟენმა თამასუქს მოაწერა ხელი და ბანკის ბილეთები მიიღო სამაგიეროდ.

– კარგი! ახლა ჭკვიანურად ვიმსჯელოთ, – განაგრძობდა ვოტრენი, – მე მინდა რამდენიმე თვის შემდეგ ამერიკაში გავემგზავრო და იქ თამბაქოს მოყვანას მოვკიდო ხელი. როგორც მეგობარს სიგარებს გამოგიგზავნით. თუ შვილები არ მეყოლა (ადვილი შესაძლებელია, რადგან არც ისეთი ცნობისმოყვარე ვარ, რომ ნერგების მცნობას მივყო ხელი), ჩემს ქონებას თქვენ გაიანდერძებთ. განა მეგობარი იზამს ამას? თქვენ მიყვარხართ, მე მიტაცებს სხვისთვის თავგანწირვა. ყოველთვის ასე ვიქცეოდი. უნდა იცოდეთ, ჩემო პატარავ, რომ მე სხვა ადამიანებზე უფრო მაღალ ფარდებში ვცხოვრობ. მოქმედებას მხოლოდ საშუალებად ვიყენებ და მხოლოდ მიზანს ვემსახურები. რა არის ჩემთვის ადამიანი? აი, ეს! – და ცერის ფრჩხილი კბილზე გაიკრა. – ადამიანი ან ყველაფერია, ან არაფერი. თუ მას პუარე ჰქვია სახელად, მაშინ იგი არაფერზე ნაკლებია, იგი შეიძლება ბაღლინჯოსავით გასრისო, იგი მდაბალი და მყრალია. თუ ადამიანი თქვენ დაგემსგავსათ – იგი ღმერთია, იგი ტყავგადაკრული მანქანა აღარ არის, არამედ თეატრია, რომელშიაც სუკეთესო გრძნობები მოქმედებენ, მე კი მხოლოდ გრძნობები მასულდგმულებენ. განა გრძნობა ერთ განაფიქრში მოქცეული მთელი სამყარო არ არის? შეხედეთ მამა გორიოს: მისთვის მისი ორი ქალიშვილი მთელ სამყაროს შეადგენს, იმ ძაფს წარმოადგენს, რომლითაც იგი ამ ქვეყანაზეა გამოკერებული და რომელსაც იგი მიჰყვება ამქვეყნიურ ცხოვრებაში. მე ღრმად ჩავწვდი ამ ცხოვრებას. ჩემთვის არაფერი არ არსებობს, ერთადერთი ნამდვილი გრძნობის – ორი ადამიანის ერთმანეთისადმი მეგობრობის გარდა. მე მიტაცებენ პიერი და ჯაფიერი. ზეპირად ვიცი «გადარჩენილი ვენეცია». აბა, მითხარით, ბევრს იცნობთ ისეთ შეუდრეკელ ადამიანს, რომელიც ამხანაგის მიმართვაზე – «წამოდი, გვამი დავმარხოთ», ხმის ამოუღებლად წაჰყვება და ჭკუის დარიგებით თავს არ მოაბეზრებს? მე მოვქცეულვარ ამგვარად. ამას ყველას კი არ ვეუბნები, მაგრამ თქვენ ამაღლებული ადამიანი ხართ, თქვენთვის ყველაფრის თქმა შეიძლება – თქვენ ყველაფრის გაგება შეგიძლიათ. თქვენ დიდხანს არ იჭყუმპალავებთ ამ ჭაობში, სადაც ეს თავკომბალები ცხოვრობენ, ჩვენ გარშემო რომ ირევინ. კეთილი, რაც სათქმელი იყო – ითქვა. თქვენ ცოლს შეირთავთ. აბა, ვაძგეროთ ჩვენი ხმლები. ჩემი ფოლადისაა და არასოდეს დრკება! ასეა!

ვოტრენი გავიდა, რადგან სტუდენტისაგან უარყოფითი პასუხის გაგება არ სურდა და თანაც უნდოდა ეცლია მისთვის გონს მოსვლა. ჩანს, რომ მას კარგად ესმოდა ამ მცირე წინააღმდეგობათა და გაბრძოლებათა საიდუმლოება, რომელთა საშუალებით ადამიანი თავს იწონებს და რომელთა ერთადერთი მიზანი საკუთარ სამრახის მოქმედებათა გამართლებაა.

«რაც უნდა, ის ქნას, ჩემთვის კი ცხადია, რომ მადმუაზელ ტაიფერს არ შევირთავ», – გაიფიქრა ეჟენმა.

ამ კაცთან გარიგების ფიქრიც კი ეჟენს ციებ-ციხელებას ჰგვრიდა, კაცთან, რომელიც მასში ძრწოლას იწვევდა, მაგრამ, ამავე დროს იზრდებოდა მის თვალში, როდესაც ხედავდა რა გაბედულად სწვდება იგი საზოგადოების არსს, სწორედ ცინიკური მოსაზრებების საშუალებით. რასტინიაკმა გადაიტანა ეს შეტევა, ჩაიცვა, მოაყვანინა ეტლი და წავიდა ქალბატონ დე რესტოსას. უკანასკნელი დღეების განმავლობაში ეს ქალი გაორკეცებული ყურადღებით ექცეოდა ახალგაზრდა კაცს, რომლის ყოველ ნაბიჯს მაღალ საზოგადოებაში წარმატება ახლდა და რომლის გავლენაც როდისმე მისთვის შეიძლება სახიფათო გამხდარიყო. ეჟენმა გადაუხადა ვალი დე ტრაისა და დაჟუდას, დამე ვისტის თამაშში გაატარა და ამოიღო, რაც წაგებული ჰქონდა. ეჟენი ცრუმორწმუნე იყო ისევე, როგორც უმრავლესი ადამიანები, რომლებსაც თვით უხდებათ გზის გაკვლევა და რომლებიც ცოტად თუ მეტად ფატალისტები არიან. ამიტომ როდესაც ბედი ეწია, ეს სწორი გზით სიარულის თავისი მტკიცე გადაწყვეტილების ზეციურ გასამრჯელოდ მიიჩნია. მეორე დღეს არ დაუყოვნებია და დილითვე შეეკითხა ვოტრენს, თან აქვს მას თუ არა ვექსილი და როდესაც დადებითი პასუხი მიიღო, დაუბრუნა სამი ათასი ფრანკი და არ დაუფარავს თავისი სრულიად ბუნებრივი კმაყოფილება.

– ყველაფერი რიგზეა, – უთხრა ვოტრენმა.

– მაგრამ მე თქვენი მოზიარე არა ვარ, – უპასუხა ეჟენმა.

– ვიცი, ვიცი, – შეაწყვეტინა ვოტრენმა, – თქვენ ჯერ კიდევ ბავშვურად ირჯებით და სულ მცირე რამ გაფერხებთ კარებთან.

ორი დღის შემდეგ, ბოტანიკური ბაღის განმარტოებულ მზიან ხეივანში მერხზე ჩამომსხდარიყვნენ პუარე და მადმუაზელ მიშონო და ესაუბრებოდნენ ვიღაც კაცს, რომელიც ბიანშონმა, სრულიად სამართლიანად, საეჭვოდ მიიჩნია.

– მადმუაზელ, – ამბობდა ბატონი გონდიურო, – მე აქ არაფერს ვხედავ ისეთს, რაც თქვენს სინდისს შელახავდა. მისი აღმატებულება ბატონი სახელმწიფო პოლიციის მინისტრი...

– ოო! მისი აღმატებულება ბატონი სახელმწიფო პოლიციის მინისტრი! – გაიმეორა პუარემ.

– დიახ! მისმა აღმატებულებამ ყურადღება მიაქცია ამ საქმეს... – უპასუხა გონდიურომ.

აბა, ვინ მიიჩნევს სარწმუნოდ, რომ პუარე, სამსახურიდან გასული მოხელე, რომელიც თუმცა დამოუკიდებელი აზროვნების უნარს მოკლებული იყო, მაგრამ უდავოდ აღსავსე იყო ბურჟუაზიული პატიოსნებით, ყურს დაუგდებდა ამ კაცს, რომელიც ბიუფონის ქუჩის რანტიედ ასაღებდა თავს, მას შემდეგ, რაც მან პოლიცია ახსენა და, ამგვარად, პატიოსანი ადამიანის ნიღაბქვეშ იერუსალიმის ქუჩის აგენტის სახე გამოაჩინა? მიუხედავად ამისა, აქ არაფერია არაბუნებრივი. პუარე ეკუთვნოდა იმ განსაკუთრებულ სახეს, რომელიც ხეპრეთა ვრცელ ოჯახს მიეკუთვნება. ყოველივე ეს უფრო გასაგები იქნება ზოგიერთ მკვლევართა დაკვირვების საფუძველზე, რომლებიც ცნობილ, მაგრამ ჯერ გამოუქვეყნებელ შრომაშია თავმოყრილი. არსებობს მოხეტიალე ტომი, რომელიც სახელმწიფო ბიუჯეტში მოთავსებულია სარტყელში: განედის პირველი გრადუსიდან, რომელიც რაღაც ადმინისტრაციულ გრენლანდიას წარმოადგენს და, სადაც წელიწადში ათას ორასი ფრანკის ჯამაგირებია შემოღებული, განედის მესამე გრადუსამდე – ზომიერ ჰავაში, სადაც ცოტა უფრო თბილი ადგილებია და ჯამაგირსაც სამიდან ექვს ათასამდე იძლევიან, აქ უკვე კარგად ხარობენ ჯილდოები და ყვავიან კიდევაც, მიუხედავად მათი მოშენების სიძნელისა. ამ დამორჩილებული ტომის უსაშველო შეზღუდულობის ფრიად დამახასიათებელ თვისებას შეადგენს რაღაც უნებლიე მექანიკური, ინსტინქტური თავყვანისცემა ყოველი სამინისტროს იმ დალაი-ლამის მიმართ, რომელსაც მოხელეები მხოლოდ გაურკვეველი ხელისმოწერით იცნობენ და რომელსაც მის აღმატებულებას **ბატონ მინისტრს** უწოდებენ. ეს ოთხი სიტყვა «ბაღდადის ხალიფას» il Bondo cani-ს შეესაბამება და ამ, მიწაზე გართხმულ ხალხისათვის წმიდათა წმიდა და გარდაუვალ ძალაუფლებას აღნიშნავს. როგორც ქრისტიანებისათვის პაპი, ისევე მოხელეთა თვალში მინისტრი ადმინისტრაციულად უცოდველია. მისი ბრწყინვალება გადაეცემა მის მოქმედებას, მის სიტყვებს და იმასაც, რაც მისი სახელით ითქმის. თავისი ოქრომკედით ნაქარგი სამოსით იგი ყველაფერს ჰფარავს და აკანონებს ყოველივე მოქმედებას, რომელიც

მისი ბრძანებით წარმოებს. მისი აღმატებული სახელი მის განზრახვათა უბიწოებას და მისი სურვილების უბიწოებას მოწმობს და სრულიად დაუშვებელი იდეების გატარებას უწყობს ხელს. ეს საცოდავი ადამიანები საკუთარი ინტერესების გულისთვისაც კი არ გააკეთებენ იმას, რასაც გულმოდინედ ასრულებენ «მისი აღმატებულების» ხსენების გავლენით. როგორც არმიაში დისციპლინა არსებობს, ისევე ბიუროებში პასიური მორჩილებაა დამყარებული. ეს სისტემა აჩლუნგებს სინდისს, აცარიელებს ადამიანს და საბოლოოდ, დროის განმავლობაში, სახელმწიფო მმართველობის მანქანის რომელიღაც ხრახნად ან ქანჩად აქცევს. ჩანდა, რომ გონდიურომ იცოდა ადამიანთა ხასიათი, იგი მიხვდა, რომ პუარე ბიუროკრატიულ ხეპრეთა რიცხვს ეკუთვნოდა, იგი სთვლიდა, რომ პუარე მიშონოს მამალია, ისევე როგორც მიშონო პუარეს დედლად მიიჩნია და იმ წუთს, როდესაც ქვემეხებიდან შენიღბვის ჩამოხსნა და პაურეს თვალის დაბნელება გახდა საჭიროდ, მან გამოუშვა თავისი Deus ex machina – ჯადოსნური სიტყვა «მისი აღმატებულება».

– რახან თვით მისი აღმატებულება, მისი აღმატებულება ბატონი მი... ეჰ! ეს უკვე სულ სხვა ამბავია, – თქვა პუარემ.

– ხომ გესმით, რას ამბობს ეს ბატონი, რომლის აზრს თქვენ, ეტყობა, ენდობით, – მიმართა ყალბმა რანტიემ მადმუაზელ მიშონოს. – მაშ ასე, მისი აღმატებულება ახლა უკვე სავსებით დარწმუნებულია, რომ ის ადამიანი, რომელიც ვოტრენად ასალებს თავს და ვოკეს სახლში ცხოვრობს, ტულონის კატორღიდან გამოქცეული კატორღელია. ეს კატორღელი «სიკვდილის მატყუარას» სახელით არის ცნობილი.

– ოო! სიკვდილის მატყუარა! – წამოიძახა პუარემ. – ძალიან ბედი ჰქონია, რახან ეს სახელი დაუმსახურებია.

– ცხადია, – განაგრძო აგენტმა, – ეს ზედმეტი სახელი მან იმით დაიმსახურა, რომ ცოცხალი გადაურჩა ყველა იმ უკიდურესად თავხედურ საქმეს, რომლისთვისაც კი ხელი მოუკიდია. როგორც ხედავთ, საშიში ადამიანია. ზოგ რამეში მას ფრიად არაჩვეულებრივი თვისებები აქვს. გასამართლებამ და კატორღაში გაგზავნამ უსასრულო პატივისცემა შესძინა თავის მარაქაში.

– მაშ, პატივისცემი კაცი ყოფილა? – შეეკითხა პუარე.

– ერთგვარად კი, მან თავისი სურვილით იკისრა სხვის მიერ ჩადენილი ბოროტმოქმედება – სიყალბე, ჩადენილი ერთი ფრიად ლამაზი ყმაწვილი კაცის მიერ,

რომელიც მას ძალიან უყვარს. ეს ჭაბუკი იტალიელი, ხელიდან წასული მოთამაშე იყო, შემდეგ სამხედრო სამსახურში შევიდა, სადაც, უნდა ითქვას, უნაკლოდ იქცეოდა.

– კი, მაგრამ, თუ მისი აღმატებულება ბატონი პოლიციის მინისტრი დარწმუნებულია, რომ ვოტრენი იგივე «სიკვდილის მატყუარაა», მე რაღაში ვჭირდები? – იკითხა მადმუაზელ მიშონომ.

– დიახ, – თქვა პუარემ, – თუ მართლაც მინისტრი, როგორც თქვენ პატივი დაგვდეთ და გვითხარით, ნაწილობრივ მაინც დარწმუნებულია...

– დარწმუნებულიაო... ეგ ვერ არის სწორი ნათქვამი. არსებობს მხოლოდ ეჭვი. ახლავე გაგარკვევთ ამ საკითხში. ჟაკ კოლენს, ზედმეტ სახელად «სიკვდილის მატყუარას» სრული ნდობა აქვს დამსახურებული სამ საკატორლო ციხეში, სადაც იგი თავის რწმუნებულად და ბანკირად აირჩიეს. იგი დიდ ფულს აკეთებს ასეთი საქმეების მოგვარებაში. ამ საქმეებში კი ისეთი ადამიანია საჭირო, რომელსაც განსაკუთრებული ნიჭის ნიშნები ეტყობა.

– ჰო, ჰო, ჰო, მადმუაზელ მიშონო, მიხვდით თუ არა სიტყვების თამაშს, ბატონმა თქვა – განსაკუთრებული ნიშნები ეტყობაო, იმიტომ რომ მას დადი აზის.

– ყალბი ვოტრენი, – განაგრძობდა აგენტი, – ბატონ კატორღელებისაგან ღებულობს მათ თანხებს, სათანადოდ ინახავს, რათა შემდეგ გადასცეს ან თვით პატრონებს, თუ მათ მოახერხეს კატორღიდან გამოქცევა, ან მათ ოჯახს, თუკი ასეთი ანდერძია დატოვებული, ან მათ საყვარლებს, ვოტრენის სახელზე დატოვებული, მათთვის გადასაცემი ვექსილის მეშვეობით.

– მათი საყვარლებიო? თქვენ გინდოდათ გეთქვათ, მათი მეუღლეები? – შენიშნა პუარემ.

– არა, ბატონო. კატორღელებს, ჩვეულებრივ, უკანონო ცოლები ჰყავთ, რომლებსაც ჩვენ კონკუბინებს ვუწოდებთ.

– მაშ, ისინი ყველანი უკანონოდ ცხოვრობენ?

– სამართლიანი შენიშვნაა.

– კი, მაგრამ, – თქვა პუარემ, – ბატონ მინისტრს არ შეშვენის ასეთი სისაძაგლის მოთმენა. ვინაიდან თქვენ პატივი გაქვთ ხოლმე მისი აღმატებულების ხილვისა და, როგორც მე ვხედავ, კაცთმოყვარეობის იდეებითა ხართ გამსჭვალული, თქვენ უნდა გაუშუქოთ მინისტრს უსაქციელობა იმ ადამიანებისა, რომლებიც ძალიან ცუდ მაგალითს აძლევენ მთელ საზოგადოებას.

– არა, ბატონო, სახელმწიფო იმიტომ კი არ ამწყვდევს მათ ციხეში, რათა ყოველგვარი სიქველის ნიმუშად დაგისახოთ.

– ეს სწორია, მაგრამ, ბატონო, ნება მომეცით...

– აცალეთ ლაპარაკი ბატონ გონდიუროს, ჩემო კარგო! – თქვა მადმუაზელ მიშონომ.

– თქვენთვის გასაგებია, მადმუაზელ, – განაგრძო გონდიურომ, – რომ სახელმწიფომ შეიძლება დიდად მოიგოს, თუკი ამ უკანონო სალაროს ჩაიგდებს ხელში. ამბობენ, საკმაოდ დიდ თანხას შეიცავსო. «სიკვდილის მატყუარამ» ფრიად დიდ ფასეულობას მოუყარა თავი და ინახავს არა მარტო ზოგიერთი ამხანაგის მიერ მოზარებულ ფულს, არამედ იმ ფულსაც, რომელიც ეკუთვნის საზოგადოებას ათი ათასი...

– ათი ათასი ქურდისა! – წამოიძახა შეშინებულმა პუარემ.

– არა, ათი ათასის საზოგადოება წარმოადგენს გაერთიანებას მაღალი თანრიგის ქურდებისა, ადამიანებისა, რომლებიც დიდ საქმეებზე მუშაობენ და არ ერევან ისეთ საქმეში, რომელიც ათი ათას ფრანკზე ნაკლებს აშოვნინებს. ეს საზოგადოება შედგება სულ ნარჩევი ადამიანებისგან იმ ხალხის რიცხვიდან, რომელთაც ჩვენ პირდაპირ სისხლის სამართლის უმაღლეს სასამართლოში ვაგზავნით. მათ შესწავლილი აქვთ სასამართლო კოდექსი და თუნდაც დანაშაულზე მიუსწრონ, არ იძლევიან იმის საბაბს, რომ სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანონ. კოლენი მათი ნდობით აღჭურვილი პირია, მათი მრჩეველია. თავისი ურიცხვი ფულადი სახსრებით ამ ადამიანმა შექმნა თავისი საკუთარი პოლიცია და გააბა ფართო ქსელი, რომელიც სრული საიდუმლოებითაა მოცული. უკვე მთელი წელიწადი იგი ჩვენი ჯაშუშებითაა გარშემორტყმული, მაგრამ მისი თამაშის ხრიკების ამოცნობა ჯერ ვერ შევძელით. ამგვარად, მისი სალარო და მისი ნიჭი იმას ემსახურებიან, რომ გამოისყიდონ ბოროტმოქმედება, ხელი შეუწყონ დანაშაულს და მუდამ ფეხზე დაყენებული ჰყავდეთ გაიძვერების მთელი არმია, რომელიც საზოგადოებასთან გამუდმებულ ბრძოლას აწარმოებს. სიკვდილის მატყუარას დაჭერა და მისი ბანკის ხელში ჩაგდება ძირფესვიანად მოსპობს ბოროტებას. ამიტომ არის, რომ ეს ღონისძიება სახელმწიფო საქმედ გადაიქცა, მაღალი პოლიტიკის საგანი შეიქნა და სასახელო იქნება მისთვის, ვინც მის წარმატებას ხელს შეუწყობს. თქვენ, ბატონო, თვითონ ხელახლა შეგიძლიათ შეხვიდეთ ადმინისტრაციულ სამსახურში და გახდეთ პოლიციის კომისრის მდივანი, რაც სრულიად არ შეგიძლით ხელს პენსიის მიღებაში.

– რატომ სიკვდილის მატყუარა არ გაიტაცებს სალაროს და არ გაიქცევა? – იკითხა მადმუაზელ მიშონომ.

– ეჭვი! – შესძახა აგენტმა, – ყველგან, სადაც იგი წავიდოდა, კაცს გააყოლებდნენ, რომელსაც დაავალებდნენ ვოტრენის მოკვლას, თუკი იგი კატორღას გამარცვავდა. გარდა ამისა, სალაროს მოპარვა არც ისე ადვილია, როგორც კარგი ოჯახიდან ქალიშვილის გატაცება. თუმცა კოლენი ისეთი ყმაწვილია, რომელიც ასეთ რამეს არც იკისრებს, ამას იგი სამარცხვინოდ მიიჩნევდა.

– თქვენ სამართლიანად ბრძანეთ, ბატონო, – თქვა პუარემ, – იგი სრულიად შეირცხვენდა თავს.

– ის მაინც ვერ გაგვიგია, რატომ არ მიხვალთ და უბრალოდ არ დაიჭერთ, – შენიშნა მადმუაზელ მიშონომ.

– კარგით, მადმუაზელ, გიპასუხებთ, მაგრამ, – ჩასჩურჩულა მან ყურში მიშონოს, – შეაგნებინეთ მაგ თქვენს ყმაწვილს, რომ ხელს ნუ მიშლის, თორემ ვერასდროს ვერ მოვრჩებით. ვინმემ ყური რომ დაუგდოს მაგის ლაპარაკს, ეგ მოხუცი ძალიან მდიდარი უნდა გახდეს. როდესაც სიკვდილის მატყუარა აქ ჩამოვიდა, იგი გაეხვია პატიოსანი ადამიანის ტყავში, პარიზის პატიოსანი მოქალაქე გახდა და ამ შეუმჩნეველ პანსიონში დასახლდა, წმინდადა მუშაობს! მოულოდნელად ვერასოდეს ვერ ჩაიგდებ ხელში. ერთი სიტყვით, ვოტრენი წინდახედული ადამიანია და საქმეებსაც წინდახედულად უძღვება.

– ბუნებრივი ამბავია, – ჩაილაპარაკა თავისთვის პუარემ.

– მინისტრს სრულიად არ სურს, რომ შეცდომით ნამდვილი ვოტრენი დაიჭიროს და ამ შემთხვევაში პარიზის ფინანსიურმა წრეებმა და საზოგადოებრივმა აზრმა მთელი დანაშაული მას მოახვიონ თავზე. ბ-ნ პოლიციის მინისტრს ფრიად მერყევი მდგომარეობა აქვს, გარშემო მტრები ახვევია და თუკი ჩავარდა, ყველა ისინი, ვინც მის ადგილს შესცქერის, ისარგებლებს ლიბერალების ყეფა-ღრენითა და წივილ-კივილით იმისთვის, რომ კისერი მოსტეხოს მას. აქ საჭიროა მოქმედება იმგვარადვე, როგორც ყალბი თავადის სენტ-ელენ-კონიარის საქმეში. თუ აღმოჩენილიყო, რომ იგი ნამდვილი თავადი სენტ-ელენია, კარგი დღე არ დაგვადგებოდა. აი, რატომ არის საჭირო შემოწმება!

– კი, მაგრამ თქვენ ლამაზი ქალი გჭირდებათ, – მკვირცხლად წამოიძახა მადმუაზელ მიშონომ.

– სიკვდილის მატყუარა არც ერთ ქალს არ მიიკარებს ახლო, – უპასუხა აგენტმა. – ერთ საიღუმლოს გაგანდობთ – მას ქალები არ უყვარს.

– მაშ, სრულიად ვერ ვხედავ, რითი შემიძლია დახმარება თუ, ვთქვათ, დაგთანხმდით ამას ორი ათას ფრანკად.

– ამაზე იოლი რაღა იქნება! – თქვა უცნობმა: – მე პატარა ბოთლით სითხეს მოგცემთ, რომლისგანაც ადამიანს სისხლი თავში აუვარდება; სრულიად უხიფათოა, მაგრამ დამბლის დაცემასა ჰგავს. ეს წამალი შეიძლება, თუ გნებავთ, ღვინოში ან ყავაში შეურიოთ. როდესაც ეს სითხე იმოქმედებს, მაშინვე წაიყვანთ მაგ ყმაწვილს, ლოგინში დააწვენთ და ტანსაცმელს გახდით, ვითომ იმისათვის, რომ ნახოთ ხომ არა კვდება. ხოლო რა წამსაც მარტო დარჩებით, მხარზე ხელი შემოჰკარით: ლაწ! და დაინახავთ გამოჩნდება თუ არა მის მხარზე დადის ასოები.

– მართლაც, სულ ადვილი ყოფილა, – თქვა პუარემ.

– კარგი, თქვენ ესა თქვით – თანახმა ხართ თუ არა? – შეეკითხა გონდიურო შინაბერას.

– ჩემო კეთილო ბატონო, თქვენ ეს მითხარით, ასოები რომ არ გამოჩნდეს, მივიღებ თუ არა ჩემს ორი ათას ფრანკს? – იკითხა მადმუაზელ მიშონომ.

– არა.

– მაშ, რა მერგება გასამრჯელოდ?

– ხუთასი ფრანკი.

– განა ღირს ასეთი საქმის ასე იაფად გაკეთება? სინდისის ქენჯნა ხომ ისეთივე იქნება და ჩემს სინდისს ხომ დამშვიდება სჭირდება.

– უნდა დავადასტურო, – კვერი დაუკრა პუარემ, – რომ მადმუაზელ მიშონო ძალიან პატიოსანია, გარდა ამისა, მეტად მოსიყვარულე და ფრიად გამჭრიახი ქალია.

– ასე იყოს, – თქვა მადმუაზელ მიშონომ, – თუ ეგ კაცი სიკვდილის მატყუარა გამოდგა, სამი ათასი ფრანკი მომეცით, თუ უბრალო მოქალაქე, მაშინ ნურაფერს ნუ მომცემთ.

– ეგრე იყოს! ოღონდ იმ პირობით, რომ საქმე ხვალვე უნდა გაკეთდეს, – უპასუხა გონდიურომ.

– ჯერ არა, ჩემო კეთილო, მე ჯერ ჩემს მოძღვარს უნდა მოვეთათბირო.

– ეშმაკია! – წამოიძახა აგენტმა და ადგა. – მაშ, ხვალამდე. თუ სასწრაფოდ დაგჭირდათ ჩემთან ლაპარაკი, მოზრძანდით სენტ შაპელის ეკლესიის ეზოს ბოლოში რომ პატარა სენტ-ანის შესახვევია. იქ, თაღქვეშ, ერთადერთი კარებია. იკითხეთ ბ. გონდიურო.

კუვიეს ლექციიდან მომავალმა ბიანშონმა ყური მოჰკრა ამ ლაპარაკს და სიკვდილის მატყუარას საკმაოდ ორიგინალურმა სახელმა გააკვირვა იგი. მან ისიც გაიგონა, როგორა თქვა სამძებრო პოლიციის სახელოვანმა უფროსმა – ეგრე იყოს!

_ რატომ ბოლომდე არ მიიყვანეთ საქმე? ეს ხომ სიკვდილამდე სამასი ფრანკის რენტას მოგცემდათ, _ ჰკითხა პუარემ მადმუაზელ მიშონოს.

_ რატომ? მოფიქრებაა საჭირო. თუ ბ. ვოტრენი მართლაც სიკვდილის მატყუარაა, იქნებ მასთან გარიგება უფრო ხელსაყრელი იყოს; მაგრამ, ფული რომ მოვთხოვოთ, ამით გავაფრთხილებთ მას და ნაღდად აგვეთესება, არაფერს არ მოგვცემს და გამოგვივა საზიზღარი ფლუსტი.

_ გაფრთხილებულიც რომ იყოს, _ უპასუხა პუარემ, _ ამ ბატონმა ხომ გვითხრა: მეთვალყურეობას დაუწყებენო, ასე რომ, თქვენ ნამდვილად ყველაფერს დაკარგავთ.

«თანაც, _ გაიფიქრა მადმუაზელ მიშონომ, _ სულ არ მიყვარს ეს კაცი, ის ხომ სულ საზიზღარ რაღაცეებს მეუბნება».

_ მაგრამ, _ განაგრძობდა პუარე, _ თქვენ შეგიძლიათ უკეთ მოიქცეთ. მე ეს კაცი ფრიად პატიოსან ადამიანად მომეჩვენა, თანაც ძალიან კარგადაც აცვია და მან კი თქვა, რომ ამით კანონებისადმი მორჩილებას გამოიჩინო და საზოგადოებას მოაშორებთ ბოროტმოქმედს, რომელსაც შეიძლება ფრიად დადებითი თვისებებიც ახასიათებდეს, მაგრამ ვინც ლოთობს, განა მოიშლის ლოთობას! ანდა, უცებ რომ წამოუაროს და ყველანი დაგვხოცოს? ეშმაკმა წაიღოს მაგისი თავი, მაშინ ხომ ამ მკვლელობაში ჩვენც დამნაშავენი ვიქნებით! ისიც საფიქრალია, რომ შეიძლება თვითონ ჩვენ გავხდეთ მისი პირველი მსხვერპლი.

მადმუაზელ მიშონოს თავისი ჯავრი აწუხებდა და იგი საშუალებას არ აძლევდა ყური დაეგდო პუარესათვის, რომლის პირიდან სიტყვები ისე მოედინებოდა, როგორც წყლის წვეთები ცუდად დაკეტილი ონკანიდან. თუ ეს მოხუცი ლაპარაკს დაიწყებდა და მადმუაზელ მიშონო მას დროზე არ გააჩერებდა, იგი მომართული მექანიზმივით შეუჩერებლად ილაპარაკებდა. დაიწყებდა საუბარს ერთ საკითხზე, არავითარ დასკვნას არ გამოიტანდა, შემდეგ, დამხმარე წინადადებების მეშვეობით სრულიად საწინააღმდეგო მსჯელობაზე გადადიოდა. როდესაც ისინი ვოკეს სახლს უახლოვდებოდნენ, პუარემ უკვე იმდენი დაბლანდა, რომ მთლად გაება სხვადასხვა წიაღსვლებში და ცხოვრებიდან აღებულ მაგალითებში, და ბოლოს გაათავა იმით, რომ მოჰყვა იმის ამბავს, თუ რა ჩვენებები მისცა მან ბატონ რაგულოსა და ქალბატონ მორენის საქმეზე, როდესაც სასამართლოს დაცვის მოწმედ წარუდგა. სახლში შესვლისას პუარეს მეგობრის ყურადღებას არ გამორჩენია ეჟენ დე რასტინიაკი, რომელიც ინტიმურ საუბარში იყო გართული მადმუაზელ ტაიფერთან და ორივენი იმდენად იყვნენ გატაცებულნი, რომ

არავითარი ყურადღება არ მიუქცევიათ ორი მოხუცი პანსიონერისათვის, როდესაც მათ სასადილო ოთახში გაიარეს.

– ეს ამბავი ასეც უნდა დამთავრებულიყო, – უთხრა მადმუაზელ მიშონომ პუარეს; – უკვე რვა დღეა, რაც ესენი ასე გულსაკლავად შესცქერიან ერთმანეთს.

– დიახ, – უპასუხა პუარემ, – სწორედ ამიტომაც მიუსაჯეს.

– ვის მიუსაჯეს?

– ქალბატონ მორენს.

– მე მადმუაზელ ვიქტორინეს ვგულისხმობ, – თქვა მადმუაზელ მიშონომ და ისე შევიდა პუარეს ოთახში, რომ არც შეუმჩნევია სად შედის, – თქვენ კი ვილაც ქალბატონ მორენზე მელაპარაკებით. ნეტა ვიცოდე, ვინ არის ეს ქალი?

– კი, მაგრამ, მადმუაზელ ვიქტორინეს რა დანაშაული მიუძღვის? – შეეკითხა პუარე.

– მისი დანაშაული ის არის, რომ ბატონი ეჟენ დე რასტინიაკი უყვარს და მაგ საცოდავს არც კი ესმის სად ეჩრება და როგორ გათავდება ეს ამბავი!

ამ დილას ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა ეჟენი სასოწარკვეთილებამდე მიიყვანა. გულის სიღრმეში ეჟენი უკვე სავსებით მიენდო ვოტრენს და არც სურდა იმის გარკვევა, თუ რითია გამოწვეული ამ არაჩვეულებრივი ადამიანის მეგობრული განწყობილება, ანდა მათ კავშირს მომავალში რა მოჰყვება. რაღაც სასწაული იყო საჭირო, რომ გადაერჩინა ეჟენი იმ უფსკრულში ჩავარდნისაგან, სადაც კინაღამ გადაიჩეხა ამ ერთი საათის წინ, როდესაც მან და მადმუაზელ ტაიფერმა ესოდენ ტკბილად აღუთქვეს ერთმანეთს ერთგულება. ვიქტორინეს ეგონა, ანგელოზის ხმა მესმის, ცის კიდური გადაიხსნა ჩემთვის, ხოლო ვოკეს სახლი აკიაფდა იმ ფანტასტური ფერებით, რომლებითაც თეატრის დეკორატორები ამშვენებენ ხოლმე სასახლეებსო. მას უყვარდა და ისიც უყვარდათ, ყოველ შემთხვევაში, მას სჯეროდა, რომ ასეა! მის ადგილზე სხვა რომელი ქალი არ დაიჯერებდა, როდესაც რასტინიაკს შეხედავდა და ერთი საათის განმავლობაში, პანსიონის ყველა არგუსისაგან დამალულად, მოუსმენდა მას? ეჟენი ებრძოდა თავის სინდისს, ესმოდა, რომ საზიზღრობას ჩადის და სურდა მისი ჩადენა. ის ეუბნებოდა თავის თავს, რომ გააბედნიერებს ამ ქალს და ამით მოინანიებს თავის ცოდვებს. ამ გამწარებამ გაამშვენებია იგი და გააბრწყინა იმ ჯოჯობეთური ცეცხლით, რომელიც მის გულში ღვიოდა. მისდა საბედნიეროდ, სასწაული მართლაც მოხდა: შემოვიდა გამხიარულებული ვოტრენი და ამოიკითხა ყოველივე, რაც ტრიალებდა ამ ორი ახალგაზრდის გულში, რომლებიც მან თვითონ შეაუღლა თავისი

ჯოჯოხეთური გონების მოხერხებით და უცებ მოულო ბოლო მათ სიხარულს, როდესაც ხმამაღლა და დამცინავად წაიმღერა:

მიამიტია ჩემი ფანშეტა
და ეს მას მატებს მშვენიერებას...

ვიქტორინე გაქრა და თან წარიტანა იმდენივე ბედნიერება, რამდენი უბედურებაც აქამდე ჰქონდა გამოვლილი ცხოვრებაში. საწყალი გოგო! ხელის ჩამორთმევა, რასტინიაკის თმის შეხება მის ლოყაზე და სიტყვები, რასაც იგი ყურში ჩასჩურჩულებდა ისე ახლო, რომ იგი გრძნობდა სტუდენტის ტუჩების სითბოს, მისი მკლავები, რომლებიც მან თრთოლვით შემოხვია წელზე, და კისერზე კოცნა, ყოველივე ეს, თითქოს მათი გრძნობების ნიშნობა იყო. ხოლო საფრთხე იმისა, რომ იქვე, მეზობლად მყოფი მსუქანი სილვია შემოვა ამ გაბრწყინებულ სასადილოში, კიდევ უფრო აღაგზნებდა და უფრო მძაფრად და მიმზიდველად ხდიდა ამ ნიშნობას, ვიდრე ერთგულების ყველაზე ლამაზი ფიცი, რაიც მოთხრობილია სიყვარულის ყველაზე ცნობილ ამბებში. ჩვენი წინაპრების ხატოვანი გამოთქმით, ეს *menus suffrages* დანაშაულად მიაჩნდა ამ ნორჩ, ღვთისმოსავ გოგონას, რომელიც ორ კვირაში ერთხელ აღსარებაზე დადიოდა. ამ წუთებში თავისი სულის საგანძურიდან იგი გასცემდა იმაზე გაცილებით მეტს, ვიდრე შემდეგში, როდესაც მდიდარი და ბედნიერი შეიქნება, მაშინ იგი ვერ შეძლებს ამას, თუნდაც მთლად მისცეს მთელი თავისი არსება.

– საქმე გაიჩარხა! – უთხრა ვოტრენმა ექენს. – ჩვენი ვაჟბატონები წაეკიდნენ. ყოველივე ფრიად პატიოსნად გამოიყურებოდა. ჩვენმა მტრედმა შეურაცხყოფა მიაყენა ჩემს შევარდენს. ხვალ კლინიანკურის რედუტში შეხვდებიან. ცხრის ნახევარზე, იმ დროს, როდესაც მადმუაზელ ტაიფერი წყნარად იჯდება და კარაქწასმულ პურს ჩააწობს ყავაში, იგი მემკვიდრეობით მიიღებს მამამისის სიყვარულსა და ქონებას. ადვილი სათქმელია, არა? ახალგაზრდა ტაიფერი ხმალში მაგარია და მამლაყინწასავით თავმომწონეა, მაგრამ მას სისხლიდან დასცლიან ჩემი გამოგონილი ძგერებით. ხმალი ხერხიანად უნდა მოიმარჯვო და პირდაპირ შუბლში ატაკო. მე გაჩვენებთ ამ ილეთს. ძალიან მაგარი და გამოსადეგი ხერხია.

გაოგნებული რასტინიაკი ყურს უგდებდა და პასუხის გაცემაც კი არ შეეძლო. ამ დროს შემოვიდნენ მამა გორიო, ბიანშონი და კიდევ რამდენიმე პანსიონერი.

– აი, სწორედ ასეთი მეგულებოდი, – უთხრა ვოტრენმა. – თქვენ გესმით, რასაც აკეთებთ. კარგია, ჩემო არწივის მართვევ! თქვენ იბრძანებლეთ ადამიანებზე, რადგან ძლიერი, პირდაპირი, მაგარი ბიჭი ხართ. თქვენ დაიმსახურეთ ჩემი პატივისცემა.

მას ხელის ჩამორთმევა უნდოდა. რასტინიაკმა სწრაფად გამოაცალა თავისი ხელი, თან გაფითრდა და სკამზე დაეცა; მოეჩვენა, რომ მის წინ სისხლის გუბა.

– აჰა! ჩვენ კიდევ შეგვრჩა პატიოსნებით გასვრილი არტახები! – ხმამაღლა წამოიძახა ვოტრენმა. – პაპა დოლიბანს სამი მილიონი აქვს. მე კარგად ვიცი მისი ქონება. მზითევი საცოლის კაბასავით სპეტაკად გაგზდით თქვენს საკუთარ თვალშიაც კი.

რასტინიაკი აღარ ყოყმანობდა. მან გადაწყვიტა ამ საღამოსვე გაეფრთხილებინა ორივე ტაიფერი – მამაცა და შვილიც. იმ წუთს, როდესაც ვოტრენმა მას თავი მიანება, მამა გორიომ ჩასჩურჩულა ყურში:

– დაღონებული ხართ, შვილო. მინდა გაგამხიარულოთ. წავიდეთ!

და მოხუცმა მევერმიშელემ ლამპაზე მოუკიდა თავის გორგლად დახვეულ სანთელს. ცნობის წადილით შეპყრობილი ექენი გაჰყვა მას.

– თქვენთან შევიდეთ, – უთხრა მოხუცმა, რომელსაც წინასწარ გამოერთვა სილვიასაგან სტუდენტის ოთახის გასაღები – ამ დილას თქვენ, ალბათ, ფიქრობდით, რომ მას აღარ უყვარხართ, არა? იგი იძულებული იყო, რომ გამოებრძანებინეთ, თქვენ კი დაჯავრიანდით და სასოწარკვეთილებაში გადავარდით. სულელი! დელფინე მელოდებოდა. გასაგებია? ჩვენ უნდა წავსულიყავით ერთი კობტა ბინის მოწყობილობის დასამთავრებლად, რომელშიაც თქვენ სამი დღის შემდეგ გადახვალთ. ნუ გამთქვამთ. მას უნდა, რომ სიურპრიზი მოგიწყოთ, მაგრამ მე აღარ მინდა ამ საიდუმლოების დამალვა, დ'არტუას ქუჩაზე თქვენ სულ ორიოდ ნაბიჯით იქნებით დაშორებული სენტ-ლაზარის ქუჩას და თავადურად იცხოვრებთ. ისეთი მოწყობილობა შევიძინეთ, როგორც ახლად ჯვარდაწერილებისათვის. ერთი თვის განმავლობაში ბევრი რამ გავაკეთეთ ისე, რომ თქვენთვის არაფერი გვითქვამს. ჩემი რწმუნებული საბრძოლო მოქმედებებს შეუდგა და ჩემს ქალიშვილს წელიწადში საკუთარი ოცდათექვსმეტი ათასი ფრანკი ექნება – ეს მისი მზითევის შემოსავალია. მისი რვაასი ათასი ფრანკის შემოსავალიან უძრავ ქონებაში დაბანდება მოვითხოვ.

ექენი ღუმიდა. გულხელი დაეკრიფა და თავის უბადრუკ და არევ-დარეულ ოთახში ბოლთასა სცემდა. მამა გორიომ ისარგებლა იმ წუთით, როდესაც რასტინიაკმა მას ზურგი

შეაქცია და ბუხრის თავზე დადო წითელი ტარსიკონის ყუთი, რომელზედაც ოქროთი რასტინიაკების საგვარეულო გერბი იყო აღბეჭდილი.

– ჩემო საყვარელო შვილო, – მიმართა ექვსს საცოდავმა მოხუცმა, – თუმცა კისრამდე ჩავეფალი ამ საქმეებში, მაგრამ, ესეც იცოდე, რომ მე ჩემი ეგოიზმიც მამოქმედებდა, მეც ხომ დაინტერესებული ვარ, რომ თქვენ ბინა გამოიცვალოთ. ერთი რამე რომ გთხოვოთ, უარს ხომ არ მეტყვით?

– რა გნებავთ?

– თქვენი ოთახების თავზე, მეხუთე სართულში ერთი ოთახია, რომელიც თქვენ ბინასთან არის დაკავშირებული. ხომ კარგი იქნება, მე რომ იქ დავსახლდე? მე ვბერდები და ჩემს გოგონებს ძალიან დაშორებული ვარ. ჩემთვის ვიქნები, ხელს არ შეგიშლით. თქვენ ყოველ საღამოს ჩემი გოგონას ამბავს მომითხრობთ. აბა, მითხარით, ხომ არ დაგაბრკოლებთ? ყოველ საღამოს, როცა თქვენ შინ დაბრუნდებით, მე უკვე ლოგინში ვიწვები, ვუცდი თქვენს მოსვლას და ვიტყვი ჩემთვის: «იგი დაბრუნდა ჩემი პატარა დელფინეს ნახვის შემდეგ, იგი მას წვეულებაში ახლდა, მან გააბედნიერა ჩემი გოგონა». თუ ავად გავხდი, თქვენი შინ მოსვლის ხმაურისა და სიარულის გაგონება გულზე მალამოდ მომეცხება. თქვენ ხომ იმდენი რამე გადმოგეცემათ ჩემი გოგონასაგან! იქედან სულ ერთი ნაბიჯის გადადგმა დამჭირდება ელისეს მინდვრებამდე, სადაც ჩემი გოგონები ყოველდღე გაივლიან, თორემ ახლა ხანდახან მაგვიანდება ხოლმე. იქნებ თვითონაც შემოვიდეს ხოლმე ჩემთან. მე მას მოვუსმენ, ვნახავ, როგორ დანავარდობს სადილაო სამოსში გამოწყობილი, ანდა კატის კნუტივით მოხდენილად დასეირნობს. ამ უკანასკნელი თვის განმავლობაში ისეთივე მხიარული და კოპწია გახდა, როგორც ქალიშვილობაში იყო. მისი სული გამომრთელების გზაზეა და ამ ბედნიერებას თქვენ უნდა გიმადლოდეთ. ოჰ! მე თქვენი გულისთვის შეუძლებელსაც შევძლებ! აი, ახლა, როდესაც ვბრუნდებოდი, მან მითხრა: «მამი, ძალიან ბედნიერი ვარ!» როდესაც ჩემი ქალიშვილები საზეიმოდ მომმართავენ ხოლმე «მამაჩემო», გული მიკვდება, მაგრამ როდესაც დამიძახებენ «მამი», მეჩვენება თითქოს ჯერ პატარები არიან და ათასი მოგონება ამეშლება ხოლმე. მაშინ მე უფრო მეტად ვარ მათი მამა და მგონია, რომ ჩემ გარდა ისინი ჯერ არავის არ ეკუთვნიან.

მოხუცი ატირდა, მერე ცრემლები მოიწმინდა და განაგრძო:

– დიდი ხანია, რაც მისგან ასეთი სიტყვა არ გამიგია, არც ხელი არ გაუყრია ჩემთვის. დიახ! უკვე ათი წელია, რაც ჩემს გოგონებთან მხარდამხარ არ გამისეირნია. რა სიამოვნებაა, როდესაც ეხები მის ტანსაცმელს, აუწყობ ნაბიჯს და გრძნობ მისი სხეულის

სითბოს. ამ დილას ჩემი დელფინე ყველგან დავატარე, დუქნებში გავყევი, სახლამდე გავაცილე. ო, ნება მომეცით, თქვენ სიახლოვეს ვიცხოვრო! ხანდახან რაიმე დახმარება დაგჭირდებათ, მე აქვე ვიქნები და მიმსახურეთ! რა ბედნიერი იქნებოდა ჩემი საწყალი გოგონა, იმ სქელ ელზასელ კუნძს მისი ნეკრისის ქარები სტომაქში რომ გაუჯდებოდეს და მოკლავდეს! თქვენ ჩემი სიძე გახდებოდით, უკვე ცხადად, დაუმალავად მისი ქმარი იქნებოდით. იგი იმდენად უბედურია და არაფერი გაეგება ამა ქვეყნის სიამისა, რომ მე ყველაფერს ვაპატიებ მას. კეთილი ღმერთი იმ მამების მხარეზე უნდა იყოს, რომელთაც ძალიან უყვართ. – მოხუცი გაჩუმდა, შემდეგ თავი გაიქნია და წამოიძახა: – დელფინეს ძალიან უყვარხართ! გზაში თქვენზე მეუბნებოდა: «მამა, ხომ მართალია, რომ ის ძალიან კარგია, კეთილი გულისაა! ჩემზე თუ გელაპარაკება?» დ'არტუს ქუჩიდან დაწყებული პანორამის პასაჟამდე სულ რაღაცეებს მეტიკტიკებოდა. გულწრფელად გამიზიარა თავისი გულისნადები. ამ შესანიშნავი დილის განმავლობაში გავახალგაზრდავდი, ახლა აღარაფერი მამძიმებს. მე ვუთხარი, რომ თქვენ ათასფრანკიანი ბილეთი მომეცით. ვაი, საყვარელო! ისე აუჩქროლდა გული, რომ ცრემლი მოადგა თვალებზე! აბა, რა გაქვთ მანდ ბუხრის თავზე? – შეეკითხა მამა გორიო, რომელსაც გული აღარ უთმენდა, როცა ხედავდა, რომ რასტინიაკი ადგილიდან არ იძვრის.

რასტინიაკი დარეტიანებული იყო და გაბრუებულივით შესცქეროდა თავის მეზობელს. ეს დუელი, რომელიც ვოტრენის თქმით, ხვალისთვის იყო დანიშნული, იმდენად მძაფრ წინააღმდეგობაში იყო მის ყველაზე ძვირფასი იმედების ახდენასთან, რომ ყოველივე ამას იგი კომშარივით განიცდიდა. ეჟენი მობრუნდა ბუხრისკენ, შენიშნა პატარა ოთხკუთხი კოლოფი, გახსნა და დაინახა შიგ ქალაღის ფურცელი, რომელიც გადაფარებული იყო ბრეგეტის საათზე. ამ ქალაღზე ეს სიტყვები ეწერა:

«მინდა, რომ ყოველ წუთს ჩემზე ფიქრობდეთ, რადგან...

დელფინე».

ეს უკანასკნელი სიტყვა, ეტყობა, მათ შორის მომხდარი რაღაც ამბის მანიშნებელი იყო. საათის ოქროს ჩარჩოს შიგნით ეჟენის გერბი იყო გამოსახული მინანქრით. ეს ძვირფასი სათამაშო, რომელიც მას ამდენ ხანს ენატრებოდა, ძეწკვი, გასაღები, მისი მოყვანილობა და მოხატულობა, ყოველივე ისეთი იყო, როგორც ეჟენს უნდოდა. მამა გორიოს სახე უბრწყინავდა. უდავოა, რომ იგი თავის ქალიშვილს დაჰპირდა დაწვრილებით მოყოლას იმისა, თუ როგორ შთაბეჭდილებას მოახდენს ეჟენზე მოულოდნელი საჩუქარი და თუმცა ამ ორი ახალგაზრდის გრძნობათა ღელვაში იგი არ

ერია, მაგრამ, როგორც ჩანს, მათსავით ბედნიერებას განიცდიდა. მას უკვე უყვარდა რასტინიაკი არა მარტო თავისი ქალიშვილის გულისთვის, არამედ თვით ეჟენიც მოსწონდა.

– წადით ამ საღამოს მასთან, იგი გელოდებათ. ბებერი ელზასელი ჯირკვი თავის მოცეკვავესთან სადილობს. ერთი უნდა გენახათ, რა სულელური სახე ჰქონდა, როდესაც ჩემმა რწმუნებულმა ყველაფერი გადმოულაგა. ეგ არ იყო, რომ გაგიჟებით უყვარდა ჩემი გოგონა? ხელი რომ ახლოს, მოვკლავ! მარტო იმის ფიქრი, რომ ჩემი დელფინე მას... (მან ამოიოხრა) დანაშაულს ჩამადენინებს; მაგრამ ეს კაცის კვლა როდი იქნება, ის ხომ ნამდვილი ღორია, რომელსაც ხბოს თავი აქვს გამობმული. ხომ წამიყვანთ თქვენთან?

– კი, ჩემო მამა გორიო, ხომ იცით, რომ მიყვარხართ...

– ამას კარგად ვხედავ, თქვენ ხომ არ გეთაკილებით! ნება მომეცით, გაკოცოთ! – და მამა გორიო გადაეხვია სტუდენტს. – დამპირდით, რომ გააბედნიერებთ მას! ამ საღამოს ხომ წახვალთ მასთან?

– კი, ოღონდ, აუცილებლად ერთ საქმეზე ვარ წასასვლელი, რომლის გადადება შეუძლებელია!

– იქნებ რამეში დაგხმარებოდით?

– შეიძლება! სანამ მე ქალბატონ დე ნუსინჟენტან ვიქნები, მიდით ბ-ნ ტაიფერთან, მამასთან და სთხოვეთ, რომ ამ საღამოს მასთან შეხვედრის საათი დამინიშნოს, რადგან უადრესად საჭირო საქმეზე მსურს ლაპარაკი.

– მაშ, ეს მართალი ყოფილა, ახალგაზრდავ! – შეჰყვირა მამა გორიომ და ფერი ეცვალა, – მართლა ხომ არ ეარშიყებით მის ქალიშვილს, როგორც ლაყბობენ ხეპრეები იქ, ქვემოთ? ღვთის რისხვა! თქვენ ჯერ არ იცით, რომ გორიოს შეუძლია სილაც გითავაზოთ? და თუ თქვენ გვატყუებდით, მაშინ ჩემი მუშტის დარტყმით... არა! ეს შეუძლებელია!

– გეფიცებით, რომ ერთი ქალის გარდა სხვა არავინ მიყვარს ამქვეყნად, – უთხრა სტუდენტმა. – თუმცა ეს თვითონაც არ ვიცოდი ამ უკანასკნელ წუთამდე.

– რა ბედნიერებაა! – წამოიძახა მამა გორიომ.

– მაგრამ, – განაგრძო სტუდენტმა, – ტაიფერის შვილი ხვალ დუელშია გამოწვეული და მე გავიგე, რომ მას მოჰკლავენ.

– კი, მაგრამ, თქვენ რა გესაქმებათ? – შეეკითხა გორიომ.

– მამის გაფრთხილებაა საჭირო, რომ არ გაუშვას თავისი შვილი! – შეჰყვირა ეჟენმა.

ამ წუთში მას შეაწყვეტინა ვოტრენის ხმამ, რომელიც თავის კარებთან მღეროდა:

ო, რიჩარდ, ო, მეფევე ჩემო!
ყველასგან მიტოვებულო...
ბრუმ! ბრუმ! ბრუმ! ბრუმ! ბრუმ!
მე მომივლია მთელი ქვეყანა,
ბევრი მინახავს ტრა ლა ლა ლა ლა...

_ ბატონებო! _ დაიძახა კრისტოფმა, _ წვენი გელოდებათ, ყველანი უკვე სუფრას უსხედან!

_ წადი ჩემთან და ერთი ბოთლი ბორდოს ღვინო მომიტანე, _ უთხრა მას ვოტრენმა.

_ საათი როგორ მოგეწონათ? _ შეეკითხა მამა გორიო სტუდენტს. _ დელფინეს ხომ კარგი გემოვნება აქვს?

ვოტრენი, მამა გორიო და რასტინიაკი ერთად ჩავიდნენ ქვევით და ვინაიდან დააგვიანდათ, ერთად მოუსცხდნენ მაგიდას.

სადილის განმავლობაში ექენი ფრიად გულცივად ეპყრობოდა ვოტრენს, მიუხედავად იმისა, რომ მუდამ ასეთი თავაზიანი ადამიანი (ქალბატონ ვოკეს აზრით) დღეს განსაკუთრებით იჩენდა თავის გონებამახვილობას და თავისი ბრწყინვალე ოხუნჯობით ყველანი გაახალისა. ასეთი შეუდრეკელობა და გულცივობა ექენს შიშსა ჰგვრიდა.

_ ნეტა, ამ დილას რამე ხომ არ გიპოვნიათ, რომ სკვინჩასავით მხიარულობთ? _ შეეკითხა ქალბატონი ვოკე ვოტრენს.

_ მე ყოველთვის მიხარია, როდესაც კარგად მოვაჭახრაკებ საქმეებს.

_ საქმეებს? _ გაიკვირვა ექენმა.

_ დიახ, საქმეებს. ერთი წყება საქონელი გავასაღე და უფლება მაქვს კარგი საკომისიო მივიღო. _ უპასუხა ვოტრენმა სტუდენტს, შემდეგ მიაქცია ყურადღება, რომ შინაბერა აკვირდება და მას მიუბრუნდა: _ მადმუაზელ მიშონო! რა ნახეთ ჩემს სახეში ისეთი რამ, რაც არ მოგწონთ და ამრეზილი თვალით მათვალთვლებთ? თქვით, ნუ გეშინიათ! გამოვასწორებ, ოღონდ თქვენ გესიამოვნოთ... პუარე თუ არ წამეჩხუბა... ჰა, რას იტყვი, პუარე? _ და ვოტრენმა თვალი ჩაუკრა ძველ მოხელეს.

_ ბიჭოს! თქვენ ნამდვილად ბაზრის ჰერკულესის დასახატავად გამოდგებოდით, _ უთხრა ახალგაზრდა მხატვარმა ვოტრენს.

– მე რომ მკითხოთ, გამოვდგები, ოღონდ თუ მადმუაზელ მიშონოს პერ-ლაშეზის სასაფლაოს ვენერად დახატავენ, – უპასუხა ვოტრენმა.

– პუარეს? – იკითხა ბიანშონმა.

– პუარე პუარედ დახატონ და ბაღების ღმერთად გამოდგება. მისი სახელი ხომ მსხლიდან არის წარმომდგარი.

– დამპალი მსხლიდან, – დაუმატა ბიანშონმა. – და გამოვა რაღაც საშუალო მსხალსა და ყველს შუა.

– სისულელეებს რომავთ, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ. – ჯობს, ერთი ბოთლი იმ თქვენი ბორდოს ღვინისა დაგვალევინოთ, მე რომ თვალი მოვკარი. კარგ გუნებასაც შეგვინარჩუნებს და სტომაქსაც არგებს.

– ბატონებო! – წარმოთქვა ვოტრენმა, – ჩვენი ქალბატონი თავმჯდომარე წესიერებისაკენ მოგვიწოდებს. იმედია ქალბატონ კუტიურს და მადმუაზელ ვიქტორინეს არ ეწყინებათ თქვენი სახუმარო გაბაასება, მაგრამ მოერიდეთ მამა გორიოს უმანკობას. ნება მიბოძეთ, შემოგთავაზოთ ბორდოს ღვინის ერთი პატარა ბოთლორამა, რომელსაც ლაფიტის სახელი ორმაგად დიდებულად ხდის, რაიც ყოველგვარი პოლიტიკური სარჩულის გარეშეა ნათქვამი. მოიტა, ჩინელო! – თქვა ვოტრენმა და გადახედა კრისტოფს, რომელიც ადგილიდან არ იძროდა. – აქეთ, კრისტოფ! ეს რა ამბავია, შენი სახელი აღარ გესმის? აბა, ჩინელო, მოიტა სასმელი!

– ინებეთ, ბატონო, – უთხრა კრისტოფმა და ბოთლი მოაწოდა.

ვოტრენმა გაუვსო ჭიქები ეჟენსა და მამა გორიოს, შემდეგ ნელ-ნელა ჩამოასხა რამდენიმე წვეთი თავისთვის და სანამ მისი მეზობლები სვამდნენ, გემო გაუსინჯა და მაშინვე დაიძინა.

– ეს რა ჭირია! საცობის გემო მოსდევს. კრისტოფ, ეს შენთვის წაიღე, ჩვენთვის კი სხვა გამონახე: ხომ იცი, მარჯვენა მხარეს. სულ ჩვიდმეტნი ვართ, რვა ბოთლი მოგვიტანე.

– რახან თქვენ ასე ხელგაშლილობთ ერთ ას ცალ წაბლს მეც ჩამოვდივარ, – თქვა მხატვარმა.

– პაპ, პაპ, პაპ!

– ბუჰ!

– ფრრრ!

დამსწრეთა ეს წამოძახილები მაშხალებივით ვარდებოდა.

– ძალუა ვოკე! ორ ბოთლ შამპანურს ჩამოდიოთ! – მიამახა ვოტრენმა.

– რაო? რა მინდაო? ბარემ, რატომ მთელ სახლს არ მომთხოვთ! ორი ბოთლი შამპანური! ეს ხომ ოცი ფრანკი ღირს! არა, მე მაგის მყიდველი არა ვარ! მაგრამ თუ ამას ბატონი ეჟენი იკისრებს, მაშინ მეც მოგართმევთ შავი მოცხარის სასმელს.

– შავი მოცხარის სასმელი კუჭში გაგვხსნის, როგორც ზეითუნის ზეთი, – ხმადაბლა წაილაპარაკა ბიანშონმა.

– გაჩუმდი, – მიაძახა მას რასტინიაკმა, – თორემ მაგ ზეთის გაგონებაზე გული მიღონდება, რომ არ... კარგით, მოიტათ შამპანური, მე ვიხდი, – დაუმატა სტუდენტმა.

– სილვია, – ბრძანა ქალბატონმა ვოკემ, – მოგვიტანე ბისკვიტები და პატარა ნამცხვრები.

– თქვენი პატარა ნამცხვრები უკვე დიდები გახდნენ, დაბერდნენ და წვერიც წამოეზარდათ, ბისკვიტები კი, მოიტა! – უთხრა ვოტრენმა.

ერთ წუთში ჩამოარიგეს ბორდოს ღვინო, თანამეინახენი გახალისდნენ, მხიარულება გაორკეცდა. შეიქნა საშინელი ხარხარი, ბაძავდნენ სხვადასხვა ცხოველთა ხმას, მუზეუმის მოხელეს პარიზის ქუჩისთვის დამახასიათებელი, ატროებული კატის კნავილის მსგავსი ხმის მიბაძვა მოეხასიათა და მაშინვე რვა ხმამ დაიყრანტალა:

– აბა, დანები გავლესოთ!

– ჩიტის საკვები თესლი!

– აბა, ნამცხვარი, კაი ნამცხვარი! ქალის გულის გასახარი!

– ქვაბები მოკალო!

– აბა, ახალი ხამანწკა მოვიდა!

– ხალიჩების და ქალების გასაბერტყი!

– ძველ ტანსაცმელს, ძველ ქუდეებს, ხარახურას ვყიდულობ!

– აბა, კარგი მწიფე ალუბალი ვის უნდა!

პირველობა დარჩა ბიანშონს, რომელმაც ცხვირში ლაპარაკს მიბაძა და წამოიძახა:

– ქოლგებსა ვყიდი, ქოლგებს!

რამდენიმე ხანს ისეთი გამაყრუებელი ხმაური იდგა, რომ ადამიანს თავი გაუსკდებოდა. როშავდნენ რაღაც სისულეეებს, ერთი სიტყვით, ნამდვილი ოპერა შეიქნა, რომელსაც ვოტრენი დირიჟორით ხელმძღვანელობდა და თანაც თვალს არ აშორებდა ეჟენსა და მამა გორიოს, რომლებიც, როგორც ჩანს, უკვე დამთვრალიყვენ. ისინი ზურგით მიყრდნობოდნენ სკამებს, კუმტად შესცქეროდნენ ამ უჩვეულო უწყესრიგობას და ცოტას სვამდნენ; ორივეს ის აწუხებდა, რაც ამ საღამოს იყო გასაკეთებელი, მაგრამ ადგომის ძალაც

კი არ შესწევდათ. ვოტრენმა რომელიც დროდადრო გვერდულად გადახედავდა ხოლმე და მათი სახის გამომეტყველების ცვლილებებს თვალყურს ადევნებდა, უხელთა დრო და როდესაც მათ უკვე თვალეები ეჭუტებოდათ, დაიხარა ეჟენისაკენ და ჩასჩურჩულა:

– ჩემო ბიჭიკო! ჯერ იმდენად ვერაგი ვერა ხართ, რომ მამიკო ვოტრენტან შეგემლოთ შებრძოლება, მას კი იმდენად უყვარხართ, რომ სისულელეების ჩადენას არ დაგაცლით. მხოლოდ მაღალ ღმერთს შეუძლია გზა გადამიღობოს, როდესაც მე რაიმეს გადავწყვეტ. აა! თქვენ გინდოდათ წასულიყავით, გაგეფრთხილებინათ მამა ტაიფერი და, შეგირდს რომ არ ეპატიება, ისეთი შეცდომა ჩაგედინათ! ღუმელი გახურებულია, ცომი მოხელილია და მხოლოდ გამოცხობადა აკლია. ხვალ კი ლუკმა-ლუკმა დავტეხავთ, გავკრავთ კბილს და ყელთამდე ამოვიყორავთ მუცელს... თქვენ კი გინდათ გამოცხობას ხელი შეუშალოთ?! არა! არა! ის გამოცხვება! თუ თქვენ მცირე რამ სინდისის ქენჯნა გაწუხებთ, არაფერია – თქვენი კუჭი ამასაც მოინელებს. სანამ ჩვენ ცოტას წავუძინებთ, მანამ პოლკოვნიკი გრაფ ფრანკესინი თავისი ხმლის წვერით გადაწყვეტს მიშელ ტაიფერის მემკვიდრეობის ბედ-იღბალს. ვიქტორინე ძმისგან მემკვიდრეობით მიიღებს თხუთმეტი ათასი ფრანკის პატარა რენტას. ცნობები უკვე შევაგროვე და ვიცი, რომ დედამ სამას ათასზე მეტი დაუტოვა...

ეჟენს ესმოდა ეს სიტყვები და პასუხის გაცემის ძალაც კი არ შესწევდა, ენა სასას მიჰკრობოდა, ძილის ტყვეობისაგან თავი ვერ დაეღწია; მაგიდა და თანამესუფრეები ბურუსში გახვეული ეჩვენებოდა. თანდათან ხმაური მიწყნარდა და პანსიონერები თითო-თითოდ გაიკრიფნენ. როდესაც აღარავინ დარჩა ქალბატონ ვოკეს, ქალბატონ კუტიურის, მადმუაზელ ვიქტორინესა და მამა გორიოს გარდა, რასტინიაკმა თითქოს ძილში დაინახა, რომ ქალბატონი ვოკე ბოთლებს აგროვებს და სცლის ერთ ბოთლში, რათა ნარჩენებით გაავსოს იგი.

– ჰოი, რა სულელები, რა ახალგაზრდები არიან, – ამბობდა ქვრივი. ეს უკანასკნელი სიტყვები იყო, რომლებიც ეჟენს ჩასწვდა.

– განა ბატონ ვოტრენის გარდა ვინმეს შეუძლია ასეთი ოინების მოწყობა? – თქვა სილვიამ, – ერთი შეხედეთ, კრისტოფი ჩიკორივითა ბზრიალებს.

– მშვიდობით, დედი, – უთხრა ვოტრენმა. – ბულვარში მივდივარ, რათა დავტკბე ბატონ მარტის თამაშით ველურ მთაში, ეს დიდებული პიესა გადაკეთებულია განდეგილიდან... თუ ინებებთ, დაგპატიჟებთ თქვენცა და ამ ქალბატონებსაც.

– დიდად გმადლობთ! – უპასუხა ქალბატონმა კუტიურმა.

– როგორ, მეზობელო! თქვენ უარს ამბობთ **განდეგილის** ნახვაზე? ეს ნაწარმოები შატობრიანის ატალას ყაიდაზეა დაწერილი, მისი კითხვა ჩვენ ძალიან გვიყვარდა გასულ ზაფხულს და იგი იმდენად მშვენიერია, რომ ჩვენ ვტიროდით ელოდიელი მაგდალინასავით **ცაცხვების** ძირას, ამასთანავე, ეს თხზულება ზნეობით არის აღსავსე და შეუძლია ყოველი სიკეთე შეასწავლოს თქვენს ქალიშვილს.

– ჩვენ კომედიებზე სიარულის თავი არა გვაქვს, – უპასუხა ვიქტორინემ.

– დახეთ, ესენი კარგა დამბალან, – თქვა ვოტრენმა და მამა გორიო და ეჟენი შეანჯღრია.

ვოტრენმა სტუდენტი სკამის ზურგზე მიაწვინა, რომ მას უფრო მშვიდად დაეძინა, გრძნობით აკოცა შუბლზე და წაუმღერა:

დაიძინე, ჩემო კარგო!

შენ მშვიდობას მე ვდარაჯობ.

– ვშიშობ, ავად არ გახდეს, – თქვა ვიქტორინემ.

– მაშ, დარჩით და უპატრონეთ, – უპასუხა ვოტრენმა და ყურში ჩასჩურჩულა: – როგორც ერთგული მეუღლე, თქვენ ვალდებული ხართ. ამ ახალგაზრდას გაგიჟებით უყვარხართ და თქვენ მისი პატრა ცოლუკა გახდებით. ამას მე გიწინასწარმეტყველებთ; **ამგვარად**, – განაგრძო მან ხმამაღლა, – მათ დაიმსახურეს მთელი ქვეყნის პატივისცემა, ცხოვრობდნენ ბედნიერად და მრავალი შვილი ჰყავდათ. ასე მთავრდება ყველა სასიყვარულო რომანი. აბა, დედი, – მიუბრუნდა იგი ქალბატონ ვოკეს და ხელი მოხვია, – დაიხურეთ ქუდი, გამოეწყვეთ ჩინებულ ყვავილებიან კაბაში და გრაფის მეუღლის შარფი მოიხვიეთ. მე ფიაკრის მოსაყვანად მივდივარ... მე, ჩემდათავად.

და იგი წავიდა სიმღერით:

მზე ანათებს, მზე კაშკაშებს

და ამწიფებს მინდვრად კვახებს...

– ღმერთო ჩემო! აბა, მითხარით, ქალბატონო კუტიურ, ასეთი ადამიანი ხომ გაგაბედნიერებს, თუნდაც სხვენზედაც რომ მოგიხდეს მასთან ცხოვრება. – ქალბატონი ვოკე მევერმიშელეს მიუბრუნდა, – ახლა მამა გორიოსიცა ვთქვათ. ამ კრიჟანგ ბებერს აზრდაც არ მოსვლია, რომ სადმე დავეპატიჟე. ღმერთო ჩემო! ახლავე მიწაზე

გაიშლართება! ხნიერ ადამიანს არ შეშვენის ასე გონების დაკარგვამდე გამოთრობა. თუმცა, თქვენ მეტყვით, რომ შეუძლებელია იმის დაკარგვა, რაც არა გვაქვს სილვია! აიყვანე თავის ოთახში.

სილვიამ იღლიებში ამოსდო ხელი მოხუცს, აიყვანა ზევით და გაუხდელად ტომარასავით მიაგდო ლოგინზე.

– საბრალო ახალგაზრდა, – ამბობდა ქალბატონი კუტიური და თვალეზზე ჩამოშლილ თმებს უსწორებდა ეჭენს. – მთლად ქალიშვილივითაა, ზედმეტს ვერ იტანს.

– ამასაც ვიტყვოდი, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ. – უკვე ოცდათერთმეტი წელიწადია, რაც ეს პანსიონი მაქვს და რომ იტყვიან, ბევრ ახალგაზრდას გაუვლია ჩემ ხელში, მაგრამ ბატონ ეჭენივით საამო, ზრდილი ახალგაზრდის მნახველი არა ვარ. მძინარე რა ლამაზია! ქალბატონო კუტიური! მისი თავი თქვენ მხარზე მიასვენეთ. ეჰეი! მადმუაზელ ვიქტორინეს მხარს მიეყრდნო: თვით ღმერთია ბავშვების შემწე. კიდევ ცოტა, სკამის ზურგს მიეჯახებოდა და კოპი დააჯდებოდა. რა შესანიშნავი წყვილი იქნებოდა ეს ორი ახალგაზრდა...

– გაჩუმდით, მეზობელო! – წამოიძახა ქალბატონმა კუტიურმა, – თქვენ ისეთ რამეს ამბობთ...

– ეჰ! მას არც კი ესმის, – უპასუხა ქალბატონმა ვოკემ. – სილვია, წამო, ჩამაცვი. ჩემი მაღალი კორსეტი უნდა ჩავიცვა.

– კარგი ამბავია! სადილს შემდეგ თქვენი მაღალი კორსეტი? არა, იქნებ სხვა ვინმე გამონახოთ ჩამცმელად, მე კი თქვენი მკვლელი ვერ გავხდები. ისეთ უცნაურობას სჩადიხართ, რომ შეიძლება თანაც გადაჰყვეთ!

– სულ ერთია! ბატონ ვოტრენის პატივისცემის გულისთვის.

– ეტყობა, ძალიან გყვარებით თქვენი მემკვიდრეები!

– წამო, სილვია. ლაპარაკი ზედმეტია, – მოუჭრა ქვრივმა და თავის ბინისკენ გაემართა.

– მაგ ხნის ქალი, – მიმართა მზარეულმა ვიქტორინეს და თავის პატრონზე მიუთითა.

ქალბატონი კუტიური და მისი აღზრდილი, რომლის მხარზე მიყრდნობილ ეჭენს ეძინა, სასადილო ოთახში მარტონი დარჩნენ. მიყუჩებულ სახლში გაისმოდა კრისტოფის ხვრინვა და ამით კიდევ უფრო საყურადღებო ხდებოდა უდრტვინველი მოსვენება ეჭენისა, რომელსაც ბავშვივით ნებივრად მისძინებოდა. ვიქტორინე ბედნიერი იყო იმით, რომ

შეუძლია თავს ნება მისცეს, მოიქცეს ღმობიერად და ამ ღმობიერი საქციელით, რომელშიაც ქალის გულში ნადები ყველა გრძნობა გამოიხატება, ყოველგვარი დანაშაულის გარეშე იგრძნოს თავისი გულის მეზობლად ახალგაზრდა კაცის გულისცემა. ვიქტორინეს სახეზე გამოეხატებოდა გამომეტყველება მსგავსი მშობლიური მზრუნველობისა, რომელიც მას სიამაყეს ჰგვრიდა. ათასი ფიქრი ირეოდა მის გულში და ამ ფიქრებში შეიჭრებოდა ხოლმე აფორიაქებული გრძნობა, რომელიც ჭაბუკის ნორჩმა და წმინდა სუნთქვამ აღძრა.

– საბრალო გოგონა! – წარმოთქვა ქალბატონმა კუტიურმა და ხელი შეახო ვიქტორინეს. მოხუცი ქალი აღტაცებული შესცქეროდა მის მოწამებრივ და უბიწო სახეს, რომელსაც ბედნიერების შუქი მოჰფენოდა. ვიქტორინე საშუალო საუკუნეების იმ გულუბრყვილო ხატს ჰგავდა, რომელშიაც მხატვარს უარი უთქვამს ყველა წვრილმანზე და თავისი ამალღებული და უდრტვინველი ყალმის მთელი ჯადოქრობა შემოუნახავს მოყვითალო ფერებით დახატული ხასისათვის, რომლის სიყვითლეს თითქოს ოქროსფერი ცის შუქი მოჰფენიაო.

– ორი ჭიქის მეტი არც დაუღევიანა, – უთხრა ვიქტორინემ და თითებით შეეხო ეჟენის თმებს.

– მოქეიფე რომ ყოფილიყო სხვასავით, ადვილად აიტანდა ღვინოს. ეს სიმთვრალე სასახელოცაა.

ქუჩაში ეტლის ხმაური გაისმა.

– დედი! – წამოიძახა ქალიშვილმა, – ბატონი ვოტრენი მოსულა. ხელი მოჰკიდეთ ეჟენს, მე არ მინდა, რომ მაგ ადამიანმა ასეთ მდგომარეობაში დამინახოს. ისეთს რამეს იტყვის, სულს წაგიბილწავს, ქალს ისე შეხედავს, თითქოს აშიშვლებსო.

– არა, – უპასუხა ქალბატონმა კუტიურმა, – სცდები! ბატონი ვოტრენი პატიოსანი კაცია. ცხონებულ ჩემს ქმარს წააგავს, ისიც უხეში, მაგრამ კარგი ადამიანი იყო; ბუზღუნებდა, მაგრამ ყველას მიმართ კეთილი იყო.

ამ დროს ძალიან წყნარად შემოვიდა ვოტრენი და შეხედა ამ სურათს – ორ ბავშვს, რომელთაც ლამპის შუქი თითქოს ალერსით მოჰფენოდა.

– მშვენიერია, – თქვა მან და ხელები გულზე შემოიწყო, – აი, ასეთი სურათი საუკეთესო ფურცლების დაწერას შთააგონებდა პოლისა და ვირჟინის ავტორს, ჩვენს კეთილ ბერნარდენ დე სენ-პიერს. ახალგაზრდობა, დიახ რომ ლამაზია, ქალბატონო კუტიურ! – იგი დააცქერდა ეჟენს და წარმოთქვა: – იძინე, საბრალო ბავშვო, სიკეთე ხანდახან ძილშიაც მოგვევლინება ხოლმე. ქალბატონო! – მიმართა მან ქვრივს, – ამ

ახალგაზრდისა მე მომწონს და მიზიდავს ის, რომ მისი სულიერი სილამაზე სახის სილამაზეს ეხმიანება. აბა, შეხედეთ, როგორა ჰგავს ანგელოზის მხარზე მისვენებულ ქერუბიმს. იგი ღირსია სიყვარულისა. მე რომ ქალი ვიყო, მისთვის მოვკვდებოდი (არა, არც ისეთი სულელი ვარ). მისთვის ვიცხოვრებდი. ამათი ცქერითა ვტკბები, – ყურში ჩასჩურჩულა ვოტრენმა ქვრივს, – და თავიდან ვერ მომიშორებია აზრი, რომ ღმერთმა ესენი ერთმანეთისთვის გააჩინა. – ხოლო ხმამაღლა წამოიძახა: – იდუმალია გზები განგებისა, იგი მცდელია, როგორც გულისა ისე წელისა. როცა ერთად გიცქერით, ერთნაირად უბიწოებსა და ყველა ადამიანური გრძნობების მატარებელთ, ჩემს თავს ვეუბნები – შეუძლებელია, ისინი არც მომავალში გაითიშებიან. ღმერთი სამართლიანია. დიახ! – მიმართა მან ქალიშვილს, – ვგონებ, ერთხელ თქვენს ხელზე ბედნიერების ხაზები შევნიშნე. მიბოძეთ ხელი, მადმუაზელ ვიქტორინე. მე ცოტა რამ გამეგება ქირომანტიისა და ხშირად მიმკითხავნია ხოლმე. ნუ გეშინიათ! ეჰეი, რას ვხედავ? პატიოსანი კაცის სიტყვას გაძლევთ, რომ სულ ცოტა ხანში თქვენ პარიზის ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი მემკვიდრე გახდებით. თქვენ ყელთამდე აავსებთ სიკეთით მას, ვინც გიყვართ. მამათქვენი მიგიხმობთ. თქვენ გათხოვდებით წოდების მქონე ახალგაზრდა და ლამაზ კაცზე, რომელსაც თქვენ ძლიერ უყვარხართ.

ამ დროს, კიბეზე მომავალ მოკველუცე ქვრივის მძიმე ნაბიჯებმა შეაწყვეტინეს ვოტრენს მისი წინასწარმეტყველებანი.

– ესეც ძალუა ვოკკერ, მშვენიერი ვითარცა ვარსკვლავი და სანთელივით ჩამოქნილი. მგონი, ცოტათი გიჭერთ? – უთხრა მან ქვრივს და კორსეტის ზედა ქობაზე შეავლო ხელი. – გულქვემოთ კარგად წაგიჭერიათ! არ კი იტიროთ! თორემ გასკდებით, და მე, როგორც ანტიკვარი, გულდასმით შევაგროვებ ყველა ნამსხვრევს.

– აი, ვის სცოდნია თავაზიანი ფრანგული საუბარი! – ჩასჩურჩულა ქვრივმა მაღამ კუტიურს.

ვოტრენი მოუბრუნდა ეჟენსა და ვიქტორინეს.

– მშვიდობით, ბავშვებო! გილოცავთ! – და მან ხელები დაადო მათ თავზე. – დამიჯერეთ, მადმუაზელ, რომ პატიოსანი ადამიანის კეთილი სურვილები რაიმეს მანიშნებელია, ისინი ბედნიერებას მოგიტანენ. ღმერთი შეისმენს მათ.

– მშვიდობით, ჩემო კარგო მეგობარო, – უთხრა ქალბატონმა ვოკემ თავის მდგმურს. – როგორ ატყობთ, – შეეკითხა იგი ხმადაბლა, – ბატონ ვოტრენს ჩემ მიმართ მგონი რაღაც გარკვეული განზრახვები უნდა ჰქონდეს?

_ ჰაი! ჰაი!

როცა ქალები მარტო დარჩნენ, ვიქტორინემ ამოიოხრა და თავის ხელებს დააცქერდა.

_ დედიკო! რა კარგი იქნებოდა, კეთილი ბატონი ვოტრენი რომ მართალი გამოდგებოდეს.

_ ამისათვის მხოლოდ ერთი რამე უნდა მოხდეს, _ უპასუხა ხანდაზმულმა ბანოვანმა, _ მხოლოდ ის, რომ შენი მხეცი ძმა ცხენიდან ჩამოვარდეს.

_ ოჰ, დედი!

_ ღმერთო ჩემო!@ იქნებ ცოდვას, რომ შენს მტერს ცუდი რამ უსურვო, _ უპასუხა ქვრივმა. _ რა გაეწყობა, მოვინანიებ აღსარების დროს. მართალი რომ ვთქვა, გულწრფელად შევუმკობ ყვავილებით საფლავს. საზიზღარი ადამიანი! მას იმის გამბედაობაც კი არ ეყო, რომ თავის დედას გამოქომაგებოდა. მთელი მისი დატოვებული ქონება სხვადასხვა ხვანჯებით თვითონ მიისაკუთრა და შენ გაზარალა. ჩემს ბიძაშვილს კარგი შეძლება ჰქონდა. შენდა საუბედუროდ, არავის მოსვლია აზრად, რომ საქორწინო ხელშეკრულებაში ყველაფერი გაეთვალისწინებინა.

_ ჩემთვის ყოველთვის სამძიმო იქნებოდა იმ ბედნიერებით სარგებლობა, რომელიც ვიდაცას სიცოცხლის ფასად მერგებოდა. და თუ ჩემი ძმის სიკვდილია საჭირო იმისთვის, რომ მე ბედნიერი გავხდე, ის მირჩევნია, რომ სამუდამოდ აქ დავრჩე, _ თქვა ვიქტორინემ.

_ ღმერთო ჩემო! ბატონმა ვოტრენმა თქვა და შენ თვითონ ხედავ, როგორი მორწმუნე ადამიანია იგი, _ უპასუხა ქალბატონმა კუტიურმა, _ მე სიამოვნებით დავრწმუნდი, რომ იგი ურწმუნო არ არის სხვასავით, ვინც ეშმაკზე მეტი პატივისცემით ლაპარაკობს, ვიდრე ღმერთზე. ჰოდა, ბატონმა ვოტრენმა ხომ თქვა _ ვის შეუძლია იცოდეს, თუ რა გზით წარმართავს განგება ჩვენს ბედნიერებასო.

სილვიას დახმარებით ქალებმა, როგორც იქნა, ეჟენი თავის ოთახში გადაიყვანეს, ლოგინზე დააწვინეს და მზარეულმა ტანსაცმელი შეუხსნა, რომ უფრო ხალვათად წოლილიყო. წამოსვლისას, როდესაც ქალბატონი კუტიური ზურგით შებრუნდა, ვიქტორინე შუბლზე ემთხვია ეჟენს და ამ მოპარვით კოცნაში იყო მთელი სიტკბოება ბედნიერებისა. მან თვალი გადაავლო ეჟენის ოთახს და, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ერთ აზრად შეკრა ამ დღის მრავალრიცხოვანი სანეტარო წუთები, შექმნა სურათი, რომლის ცქერით დიდხანს ტკბებოდა და ისე ჩაეძინა, რომ პარიზში მასზე ბედნიერი არსება არც მოიძებნებოდა.

– ეს ჩარფუზანა, რომელიც ვოტრენმა იმისთვის გამართა, რომ ძილის წამლით შეზავებული ღვინით ექენი და მამა გორიო დაეთრო, თვით ვოტრენისათვის საბედისწერო გამოდგა. შეზარხოშებულ ბიანშონს დაავიწყდა ეკითხა მადმუაზელ მიშონოსათვის სიკვდილის მატყუარას შესახებ. მას რომ ეს სახელი ეხსენებინა, ვოტრენს, ან თუ მის ნამდვილ სახელს ვახსენებთ, კატორლის სახელოვან ადამიანს – ჟაკ კოლენს, სიფხიზლე გაუმახვილდებოდა. ამასთანავე, ვოტრენმა მადმუაზელ მიშონოს პერ-ლაშეზის სასაფლაოს ვენერა უწოდა მეტსახელად, სწორედ იმ დროს, როდესაც კოლენის ხელგაშლილობის იმედით იგი იმის ვარაუდში იყო, რომ იქნებ უფრო სახიერო ყოფილიყო კოლენის გაფრთხილება, რათა იგი ამ ღამეს გაქცეულიყო, ახლა კი გადაწყვიტა გაეცა იგი პოლიციისათვის. პუარეს თანხლებით იგი გაემართა სენტ-ანის შესახვევისაკენ, სამძებრო პოლიციის სახელოვანი უფროსის სანახავად და მას ეგონა, რომ საქმე ექნება ისევ დიდ მოხელესთან, რომელსაც გონდიურო ჰქვია სახელად. პოლიციის უფროსმა ფრიად თავაზიანად მიიღო ისინი. ხანმოკლე საუბრის შემდეგ, როდესაც ყოველივე უკვე ზუსტად იქნა გათვალისწინებული, მადმუაზელ მიშონომ სთხოვა მიეცათ მისთვის წამალი, რომლის საშუალებითაც იგი შეძლებდა დაღის არსებობის გამორკვევას. იმ კმაყოფილების მიხედვით, რომელიც გამოესახა სენტ-ანის პატარა ქუჩის დიდ ადამიანს, როდესაც თავისი კარადის უჯრებში იგი წამლიანი შუმის ძებნას შეუდგა, მადმუაზელ მიშონო მიხვდა, რომ ვოტრენის შეპყრობას გაცილებით უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე უბრალო კატორღელის დაპატიმრებაა. ამის ფიქრში მას ეჭვი აღედგრა, რომ იქნებ პოლიციას იმედი აქვს მოღალატე კატორღელთა ზოგიერთ მამხილებელ ჩვენებათა მიხედვით ხელში ჩაიგდოს მნიშვნელოვანი თანხები. როდესაც მადმუაზელ მიშონომ გაუზიარა ამ მელას თავისი მოსაზრებანი, იგი ღიმილით შეეცადა შინაბერას ეჭვების გაქარწყლებას.

– სცდებით, – უთხრა მან მადმუაზელ მიშონოს, – კოლენი იქნებ ყველაზე სახიფათო სორბონაა, რომელიც ოდესმე ყოფილა ქურდების სამყაროში. ეს ყველა არამზადამ იცის. ვოტრენი ხომ მათი დროშაა, მათი ბურჯი, ერთი სიტყვით, მათი ბონაპარტეა. იგი ყველას უყვარს. ეს გაიძვერა არასოდეს არ დაგვიტოვებს თავის გოგრას გრევის მოედანზე.

მადმუაზელ მიშონომ ვერაფერი ვერ გაიგო, ამიტომ გონდიურომ აუხსნა მნიშვნელობა ამ ორი სიტყვისა, რომელიც მან ქურდული ენიდან ისესხა.

სორბონა და გოგრა ქურდული კილოკავის ძლიერი გამოთქმებია. ქურდები იმთავითვე მიხვდნენ, რომ ადამიანის თავის განხილვა ორი თვალსაზრისით არის აუცილებელი. სორბონა ცოცხალი ადამიანის თავია, რომელიც ურჩევს ადამიანს, ფიქრობს

მისთვის; გოგრა კი დაცინვით აღნიშნავს იმ არარაობას, რომლადაც წაკვეთილი თავი იქცევა.

– კოლენი გვათამაშებს, – განაგრძო გონდიურომ, – როდესაც ასეთი, ინგლისური ფოლადის ზოდვით მაგარი ადამიანი გვხვდება, საშუალება გვეძლევა მოვკლათ იგი, თუკი დაპატიმრების დროს ცოტაოდენ წინააღმდეგობას მაინც გაგვიწევს. ამის ვარაუდით ვფიქრობთ, რომ ხვალ დილას მოვკლავთ კოლენს. ამით ვიცვლებთ თავიდან სასამართლო პროცესსაც, შესანახ ხარჯებსაც, მცველთა ჯამაგირსაც და ვათავისუფლებთ საზოგადოებას ამ დავიდარაბისაგან. პროცესის წარმოება, მოწმეების გამოძახება, მათი ხარჯების ანაზღაურება, სიკვდილით დასჯა, ერთი სიტყვით, ყოველივე ის, რაც აუცილებელია იმისათვის, რომ ეს სალახანა კანონიერად მოვიშოროთ თავიდან, გაცილებით მეტი დაგვიჯდება, ვიდრე ათასი ეკიუ, რომელსაც თქვენ მოგცემთ. გარდა ამისა, დროსაც დავზოგავთ. სიკვდილის მატყუარას ფაშვში ერთი ლაზათიანად ხიშტს გავუყრით და ამით თავიდან ავიცილებთ ათას ბოროტმოქმედებას, თანაც, დანაშაულის ჩადენის განზრახვას ავარიდებთ ორმოცდაათ არამზადას, რომლებიც გამასწორებელი პოლიციის გარემოცვაში უფრო ჭკვიანად მოიქცევიან. აი, ეს გახლავთ კარგად მოწყობილი პოლიცია. ჭემმარიტი ფილანტროპების თვალსაზრისით ასეთი მოქმედება ბოროტმოქმედების გამაფრთხილებელია. და ამით ემსახურები შენს ქვეყანას, – დაუმატა პუარემ.

– კარგია. – გაიკვირა უფროსმა. – ამ სადამოს თქვენ ჭკვიანურად ლაპარაკობთ. დიახ, ოღონდაც, რომ ქვეყანას ვემსახურებით, თუმცა ხალხი უსამართლოა ჩვენ მიმართ. ჩვენ საზოგადოებას დიდ სამსახურს ვუწევთ, მაგრამ იგი არ ჩანს. ამიტომ, უმაღლესი თანრიგის ადამიანს ყოველგვარ ცრუ აზრზე მაღლა უნდა ეჭიროს თავი, ხოლო ქრისტიანი კი უნდა შეურიგდეს იმ სამწუხარო შედეგებს, რომლებიც თან ახლავს ყოველ კეთილ საქმეს, როდესაც იგი ხორციელდება ხოლმე უჩვეულო გზით. ასე განსაჯეთ: პარიზი ყოველთვის პარიზია. ეს სიტყვები მთელ ჩემს სიცოცხლეს განმარტავს. მაქვს პატივი გამოგემშვიდობოთ, მადმუაზელ! ხვალ მე და ჩემი ბიჭები მეფის ბაღთან ვიქნებით. გამოგზავნეთ კრისტოფი ბიუფონის ქუჩაზე ბატონ გონდიუროსთან, იმ სახლში, სადაც მნახეთ. თქვენი მონა-მორჩილი ვარ, ბატონო! თუ როდისმე რამე მოგპარონ, მომმართეთ და დაკარგულს დაგიბრუნებ. მზად ვარ გემსახუროთ.

– და ამის შემდეგ კიდევ მოიძებნებიან სულელები, რომლებიც პოლიციის სახელის ხსენებაზე გულს ასკდებიან. ეს ბატონი ძალიან თავაზიანია, თანაც, რასაც იგი გთხოვთ, სულ უბრალო რამეა. – უთხრა პუარემ მადმუაზელ მიშონოს.

შემდეგი დღე ვოკეს სახლის ისტორიაში ფრიად უჩვეულო დღეთა რიცხვს ეკუთვნის. აქამდე, პანსიონის წყნარ ცხოვრებაში ყველაზე შესანიშნავი ამბავი მეტეორივით გაელვებული ცრუ გრაფის მეუღლე ლ'ამბერმენილის გამოჩენა იყო. მაგრამ ყოველივე უნდა გაუფერულებულიყო იმ დიადი დღის ამბების წინაშე, რომლებიც ქალბატონ ვოკეს სალაპარაკო გახდა სამუდამოდ.

დაიწყო იმით, რომ გორიომ და ეჟენ დე რასტინიაკმა თერთმეტ საათამდე იძინეს. ქალბატონი ვოკე შუალამეს დაბრუნდა გეტეს თეატრიდან და თერთმეტის ნახევრამდე ლოგინში იწვა. კრისტოფმა ბოლო მოუღო ვოტრენის დატოვებულ ღვინოს და დიდხანს ეძინა, რის მიზეზითაც პანსიონში შემოდებული ჩვეულებრივი განრიგის შესრულება დაგვიანდა. პუარესა და მადმუაზელ მიშონოს საუზმის დაგვიანება სრულიად არ ენაღვლებოდათ. რაც შეეხება ვიქტორინესა და ქალბატონ კუტიურს, მათაც გვიანობამდე ეძინათ. ვოტრენი რვა საათზე გავიდა სახლიდან და დაბრუნდა მხოლოდ მაშინ, როდესაც საუზმე უკვე გაწყობილი იყო. ყოველივე ამით არავინ არ აღშფოთებულა, თუმცა უკვე პირველის ჩარეჟი იყო, როცა სილვიამ და კრისტოფმა ყველას კარებზე ბრახუნი ასტეხეს და გაიძახოდნენ, საუზმე უკვე მზად არისო. იმ დროს, როდესაც სილვია და მსახური სასადილო ოთახში არ იყვნენ, მადმუაზელ მიშონო პირველი ჩამოვიდა დაბლა და საწამლავი გაურია ვოტრენის ვერცხლის ჭიქაში ყავისათვის გამზადებულ ნაღებს, რომელიც, რათა არ გაცივებულიყო, ცხელ წყალში იყო ჩადგმული სხვა მდგმურთა ჭიქებთან ერთად. შინაბერამ გაითვალისწინა პანსიონის ზნე-ჩვეულებათა ეს თავისებურება, რათა თავისი საქმე მოემოქმედნა. როდესაც, ყველაზე ბოლოს, ეჟენი ზმორებით კიბეზე ჩამოდიოდა, შიკრიკმა მას ქალბატონ დე ნუსინჟენის წერილი გადასცა, რომელიც შემდეგს შეიცავდა:

«ჩემო მეგობარო! თქვენ მიმართ მე ცრუ თავმოყვარეობა არ მამოქმედებს და არც გაბრაზებული ვარ თქვენზე. ღამის ორ საათამდე გელოდეთ. უცადო ადამიანს, რომელიც გიყვარს! ვისაც ეს ტანჯვა განუცდია, ის არასოდეს სხვას არ განაცდევინებს. ვხედავ, რომ პირველად გიყვართ. რა მოხდა? მოუსვენრობამ ამიტაცა. ჩემი გულის საიდუმლოს გაცემისა რომ არ მეშინოდეს, მაშინვე წავიდოდი იმის გასაგებად, თუ რა დაგემართათ _ ავი თუ კარგი? მაგრამ, განა ჩემი დაღუპვა არ იქნებოდა, ასე გვიან რომ წავსულიყავ, გინდა ფეხით, გინდა ეტლით? მე მივხვდი, თუ რა უბედურებაა ქალობა. დამამშვიდეთ, ამიხსენით, რატომ არ მოხვედით ყოველივე იმის შემდეგ, რაც მამაჩემმა გიამბოთ? გაგიჯავრდებით, მაგრამ გაპატიებთ. იქნებ ავად გახდით? რატომ ცხოვრობთ ასე შორს?»

მხოლოდ ერთ სიტყვას გეხვეწებით. ნახვამდის. ხომ კი? თუ დაკავებული ხართ, ჩემთვის საკმაოა მხოლოდ ერთი სიტყვა. თქვით: «მოვდივარ» ან «ავად ვარ», მაგრამ, შეუძლოდ რომ იყოთ, მამაჩემი მოვიდოდა და მეტყოდა! მაშ, რა მოხდა?..»

– მართლაც, რა მოხდა? – შეჰყვირა ეჟენმა, დაჭმუჭნა წერილი ისე, რომ ბოლომდე არ წაუკითხავს და სასადილო ოთახისკენ გაეშურა. – რომელი საათია?

– თორმეტის ნახევარია, – უპასუხა ვოტრენმა და დაშაქრა თავისი ყავა.

გამოქცეულმა კატორღელმა ცივი და მომაჯადოებელი მზერა მიაპყრო ეჟენს; მზერა, რომელსაც მხოლოდ ზოგიერთი, უაღრესი მაგნიტური ძალის მქონე ადამიანები გამოასხივებენ ხოლმე და რომელზედაც ამბობენ, რომ მას საგიჟეთში მყოფი შეშლილების მოთრგუნვაც კი შეუძლიათ. ეჟენის მთელი არსება ათრთოლდა. ქუჩაში მომავალი ეტლის ხმაურობა გაისმა და ოთახში სწრაფად შემოვიდა ბატონ ტაიფერის ლივრეაში გამოწყობილი შეშფოთებული ლაქია, რომელიც ქალბატონმა კოტიურმა მაშინვე იცნო.

– მადმუაზელ! – შეჰყვირა ლაქიამ, – მამათქვენი თავისთან გიხმობთ... დიდი უბედურება გვეწვია, ბ-ნი ფრედერიკი დუელში გამოიძახეს, ხმალი ამგერეს შუბლში და ექიმებს მისი გადარჩენის იმედი აღარა აქვთ... თქვენ შეიძლება ვეღარც მოასწროთ გამომშვიდობება, რადგან უკვე გონს აღარ არის.

– საბრალო ახალგაზრდა! – შესძახა ვოტრენმა, – როგორ შეიძლება ჩხუბის ატეხა, როდესაც ოცდაათი ათასი ფრანკის წლიური შემოსავალი გაქვს? არა, ნამდვილად ახალგაზრდებმა სულ არ იციან თავის დაჭერა!

– ბატონო! – მიაყვირა მას ეჟენმა.

– გისმენთ! რა გნებავთ, დიდო ბავშვო? განა პარიზში ყოველდღე არ ხდება დუელები? – და მშვიდად დაამთავრა ყავის სმა, რასაც მადმუაზელ მიშონო ისეთი ყურადღებით ადევნებდა თვალს, რომ სრულიად გამორჩა ის არაჩვეულებრივი ამბავი, რომელმაც ყველას თავზარი დასცა.

– მე გამოგყვებით, ვიქტორინე, – უთხრა ქალბატონმა კოტიურმა ქალიშვილს და ორივენი ისე გაეშურნენ, რომ არც შალი წამოუსხამთ და არც ქუდი დაუხურიათ. წასვლის წინ ვიქტორინემ ატირებული თვალები მიაპყრო ეჟენს და ამ შემოხედვით თითქოს ეუბნებოდა: «არ მეგონა, რომ ჩემი ბედნიერება ცრემლად დამიჯდებოდა!»

– ეჰ, ბატონო ვოტრენ, მართლა წინასწარმეტყველი ხომ არა ხართ? – იკითხა ქალბატონმა ვოკემ.

– მე – ყველაფერი ვარ, – უპასუხა ჟაკ კოლენმა.

– უცნაური ამბავია! – დაიძახა ქალბატონმა ვოკემ და მომხდარის გამო მიაყოლა ერთმანეთს სრულიად უმნიშვნელო წინადადებების მთელი ასხმა. – სიკვდილს ჩვენდა დაუკითხავად მივყავართ ხოლმე. ახალგაზრდები ხშირად მოხუცებზე ადრე კვდებიან. ჩვენ, ქალები, კიდევ ბედნიერები ვართ, რომ დუელში არ ვიბრძვით, მაგრამ ჩვენ სხვა გასაჭირი გვაქვს, რომელიც კაცებს არ აწუხებთ. ჩვენ ბავშვებსა ვბადებთ და მშობიარობის ტანჯვა ხანგრძლივია. რა ბედი ეწია ვიქტორინეს! ახლა მამა იძულებული იქნება იცნოს იგი.

– დახე ერთი! – თქვა ვოტრენმა და ეყენს შეხედა. – გუშინ ერთი სუც კი არ ჰქონდა, დღეს კი რამდენიმე მილიონის პატრონია.

– თქვენ ეგა თქვით! ბატონო ეყენ! – შეჰყვირა ქალბატონმა ვოკემ, – კარგი ბედი გეძლევათ ხელში.

ამ მიმართვის გაგონებაზე მამა გორიომ შეხედა სტუდენტს და ხელში დაჭმუჭნილი წერილი დაუნახა.

– ბოლომდე არც წაგიკითხავთ! რას უნდა ნიშნავდეს ეს ამბავი, ნუთუ თქვენ ისეთივე ხართ, როგორც სხვები? – შეეკითხა იგი სტუდენტს.

– ქალბატონო, მე არასდროს არ შევირთავ მადმუაზელ ვიქტორინეს, – ისეთი ზიზღითა და ძრწოლით უთხრა ეყენმა ქალბატონ ვოკეს, რომ ყველა დამსწრე გააკვირა.

მამა გორიო წაეტანა და ხელი ჩამოართვა სტუდენტს და ხელზე კოცნაც კი მოუნდომა.

– ოჰ, ოჰ! – წაილაპარაკა ვოტრენმა. – იტალიელებს ერთი კარგი გამოთქმა აქვთ: col tempo.

– პასუხს ველოდები, – მიმართა რასტინიასს ქალბატონ დე ნუსინჟენის გამოგზავნილმა.

– უთხარით, რომ მოვალ.

კაცი წავიდა. ეყენი იმდენად აღელვებული და გაშმაგებული იყო, რომ სიფრთხილე სრულიად დაივიწყა.

– რა ვქნა? – ხმამაღლა ეკითხებოდა იგი თავის თავს. – არავითარი საბუთი არ არსებობს!

ვოტრენს ჩაეცინა. ამ წუთებში საწამლავი უკვე კუჭში გაჟღენთილიყო და დაიწყო მოქმედება, მაგრამ კატორღელი იმდენად მაგარი გამოდგა, რომ წამოდგა, შეხედა რასტინიასს და თითქმის უხმოდ წაულაპარაკა:

– ახალგაზრდავ, სიკეთე ძილში მოგვევლინება ხოლმე, – და თითქოს სიკვდილმა მოცელაო, ისე დაეცა და გაიშოტა.

– კიდევ ყოფილა ღვთის სამართალი! – შესძახა ეჟენმა.

– რა დაემართა ამ უბედურ ბატონ ვოტრენს?

– დამბლა დაეცა! – იყვირა მადმუაზელ მიშონომ.

– სილვია, შვილო, გაიქე, ექიმი მონახე, – უთხრა ქვრივმა, – თქვენ კი, ბატონო რასტინიაკ, გაიქეცით მალე ბატონ ბიანშონთან, რადგან სილვიამ შეიძლება ვერ მოუსწროს ჩვენს ექიმს ბატონ გრენპრელს.

რასტინიაკს გაეხარდა, რომ ამ საშინელი ჯურღმულიდან წასვლის საბაზი ნახა და სირბილით გაემართა.

– კრისტოფ! გაიქეცი მეაფთიაქესთან და დამბლის რამე წამალი სთხოვე.

კრისტოფი გაიქცა.

– აბა, მამა გორიო, მიშველეთ, მალლა ავიტანო ბ-ნი ვოტრენი.

ვოტრენი ასწიეს, აიყვანეს კიბეზე და თავის ლოგინზე დაასვენეს.

– მე მეტი ვერაფერში გამოგადგებით. წავალ, ჩემს ქალიშვილებს ვნახავ, – თქვა გორიომ.

– ბებერი ეგოისტი! – დაიყვირა ქალბატონმა ვოკემ. – წადი! ნეტავ სადმე ჩაძაღღებოდე!

– წადით, ნახეთ, იქნებ სადმე ეთერი გაქვთ. – უთხრა ქალბატონ ვოკეს მადმუაზელ მიშონომ, რომელიც პუარეს დახმარებით ტანსაცმელს ხდიდა ვოტრენს.

ქალბატონი ვოკე ჩავიდა თავის ბინაში და მარტო დასტოვა მადმუაზელ მიშონო ბრძოლის ველზე სათარეშოდ.

– აბა, მალე გახადეთ პერანგი და ზურგით შემოაბრუნეთ. რამეში მაინც გამომადექით და შიშველ სხეულს ნუ დამანახვებთ, – უთხრა მან პუარეს. – რამ გაგაშეშათ?

ვოტრენი შემოაბრუნეს. მადმუაზელ მიშონომ მაგრა შემოჰკრა ხელისგული ავადმყოფის შიშველ მხარზე და გაწითლებულ ადგილზე თეთრად დაემჩნა ორი საბედისწერო ასო.

– რა იოლად დაიმსახურეთ სამი ათასი ფრანკის გასამრჯელო, – წამოიძახა პუარემ და ხელი შეაშველა ვოტრენს, რომელსაც მადმუაზელ მიშონო პერანგს აცმევდა. – უფ! რა მძიმეა, – ამოიხვნეშა და ისევ დააწვინა ვოტრენი.

– გაჩუმდით! ნეტავ, სალარო აქ ხომ არა აქვს? – წაილაპარაკა ბებერმა ქალიშვილმა, რომელიც ისე აცეცებდა თვალებს, თითქოს კედლების გახვრეტა უნდოდა და ხარბად შესცქეროდა ოთახში მყოფ ყველა საგნებს. – რა მოვიმიზეზოთ, რომ შეიძლებოდეს ამ საიდუმლოს გახსნა? – განაგრძო მან.

– შეიძლება, კარგი არ იყოს, – უპასუხა პუარემ.

– არა! მოპარული ფული მთელ ქვეყანას ეკუთვნოდა, ახლა კი არავისია, მაგრამ ამის დრო აღარ არის. ვოკეს ფეხის ხმა მესმის!

– ეთერი ვიპოვნე, – თქვა ქალბატონმა ვოკემ. – რომ ვთქვათ, დღევანდელი დღე ნამდვილად განსაცდელის დღეა. ღმერთო, ეს კაცი არ შეიძლება რომ ავად იყოს! დახეთ, რა თეთრია, წიწილასავით.

– წიწილასავით? – გაიმეორა პუარემ.

ქვრივმა გულზე დაადო ხელი ავადმყოფს და განაგრძო:

– გულიც თანაბრად უცემს.

– თანაბრადაო? – გაიკვირვა პუარემ.

– სრულიად ჯანსაღია!

– თქვენ ასე გგონიათ? – შეეკითხა პუარე.

– ცხადია! მძინარესა ჰგავს. სილვია ექიმის სამეზნელად წავიდა. მადმუაზელ მიშონო, შეხედეთ, როგორ სუნთქავს ეთერს. აჰა! ეს ხომ უბრალო კრუნჩხვაა! ოსმალოსავით მაგარი ვაჟკაცია. დახეთ, როგორი თმა აქვს გულ-მკერდზე. ასეთი კაცი ას წელიწადს იცოცხლებს. პარიკიც ისე მაგრა აქვს, რომ არცა ძვრება. დახე, მიკრული ჰქონია. ეს თმა იმიტომ გაუკეთებია, რომ წითელი თმა ჰქონია. ამბობენ, რომ ასეთი წითლები ან ძალიან კარგნი, ან ძალიან ცუდნი არიან. ეს კი უფრო კარგსა ჰგავს, არა?

– კარგია, თუ ჩამოეკიდა, – თქვა პუარემ.

– ლამაზი ქალის კისერზე! ხომ ასე უნდა გეთქვათ? – სწრაფად გააწყვეტინა მას მადმუაზელ მიშონომ. – წადით აქედან, ბატონო პუარე. კაცების მოვლა-პატრონობა, როდესაც თქვენ ავად ხდებით, ქალების საქმეა. ის გირჩევენიათ, რომ გაისეირნოთ, ეს საქმე კარგად გეხერხებათ, – დაუმატა მან. – ქალბატონი ვოკე და მე კი კარგად მივხედავთ ჩვენს ძვირფას ბატონ ვოტრენს.

პუარე წყნარად და ხმისამოუღებლად გაიძურწა ძალღვივით, რომელსაც პატრონმა პანდური ამოჰკრა.

რასტინიაკი სახლიდან წავიდა, რათა გაესეირნა და ჰაერი ჩაესუნთქა, რადგან სული ეხუთებოდა. მას ხომ წუხელ უნდოდა გაეფრთხილებინა და აეცილებინა ეს ბოროტმოქმედება! ეს კი ზუსტად დანიშნულ საათზე მოხდა. მაშ რა ქნას? რა უნდა მოიმოქმედოს? მას აკანკალებდა, როდესაც ფიქრობდა, რომ იგიც ამ ბოროტმოქმედების მონაწილეა. მას კვლავ ამინებდა ვოტრენის გულგრილობა.

– კი მაგრამ, ვოტრენი რომ მოკვდეს და არაფერი თქვას? – ეკითხებოდა თავის თავს რასტინიაკი და ისე დარბოდა ლუქსემბურგის ბაღის ხეივანებში, თითქოს მას მწევრების ხროვა მოსდევდა და მათი ყეფაც კი ეჩვენებოდა.

– რა ქენი, – მიაძახა მას ბიანშონმა, – «მესაჭე» თუ წაიკითხე?

«მესაჭე» რადიკალური ფურცელი იყო, რომელიც ტისოს რედაქციით იბეჭდებოდა პროვინციული მკითხველებისათვის დილის გაზეთების გამოსვლის შემდეგ რამდენიმე საათის დაგვიანებით. ამ გამოცემაში თავმოყრილი იყო იმ დღის ახალი ამბები, რომლებსაც სხვა გაზეთებზე ოცდაოთხი საათით ადრე აწვდიდნენ პროვინციას.

– გასაოცარ ამბებს ნახავ, – თქვა კომენის ჰოსპიტლის პრაქტიკანტმა. – ტაიფერის შვილს დუელში უჩხუბნია ძველი გვარდიის ოფიცერთან გრაფ ფრანკესინისთან, რომელმაც ორი დიუმი რკინა უთავაზა შუბლში. ახლა პატარა ვიქტორინე პარიზის ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი საცოლუა! ეჰ, კაცს რომ სცოდნოდა! სიკვდილი ხომ იგივე თამაშია. მითხარ, მართალია, რომ ვიქტორინე მოწყალე თვალთ გიყურებდა?

– გაჩუმდი, ბიანშონ, მე მას არასდროს შევირთავ. მე მშვენიერი ქალი მიყვარს, მასაც ვუყვარვარ, მე...

– ყოველივე ამას შენ ისე ამბობ, თითქოს თავს არწმუნებ, რომ ღალატი არ შეგეპაროს. აბა, ისეთი ქალი მაჩვენე, ვინც ღირდეს იმად, რომ პატივცემული ტაიფერის ქონება მსხვერპლად შეეწიროს.

– ნუთუ ჩემ წინააღმდეგ ყველა დემონი ამხედრებულა? – შეჰყვირა რასტინიაკმა.

– ნეტა ამ დემონებს სადა ხედავ? ჭკუაზე ხომ არ შეიშალე? ხელი მომეცი, მაჯა გაგისინჯო. ნამდვილად გაციებს.

– წადი ძალუა ვოკეს სახლში, – უპასუხა რასტინიაკმა, – ის ყაჩაღი ვოტრენი მკვდარივით უსულოდ დაეცა.

– შენ ჩემს ეჭვებს ადასტურებ. წავალ, შევამოწმებ, – თქვა ბიანშონმა და რასტინიაკი მარტო დატოვა.

სამართლისმეტყველების სტუდენტის გასეირნებას საზეიმო ხასიათი ჰქონდა. მან სხვადასხვა მხრიდან შემოუარა და შეხედა თავის სინდისს და თუმცა ბევრი ჩხრიკა, აწონდაწონა, იჭოჭმანა, მაგრამ მაინც გაუძლო და მისი პატიოსნება ამ მკაცრი და მრისხანე შემოწმებიდან ისეთი მაგარი გამოვიდა, როგორც რკინის ზოდი, რომელიც ყოველგვარ გამოცდას გაუძლებს. მან გაიხსენა საიდუმლოება, რომელიც გუშინწინ მას მამა გორიომ გაანდო. მას მოაგონდა ბინა დ'არტუას ქუჩაზე, რომელიც დელფინემ მისთვის შეარჩია, ამოიღო დელფინეს წერილი, გადაიკითხა, აკოცა.

«ასეთი სიყვარული ჩემი გადამრჩენი ღუზაა, _ გაიფიქრა სტუდენტმა. _ საბრალო მოხუცი ამდენს ეწამა. იგი არაფერს ამბობს თავისი დარდების შესახებ, მაგრამ ვინ არ მიხვდება? არაფერია; მშობელ მამასავით ზრუნვას არ მოვაკლებ და შევეცდები ყველაფერში ვასიამოვნო. და თუ დელფინეს ვუყვარვარ, ხშირად ივლის ჩემთან და მთელ დღეებს გაატარებს მოხუცთან. ეს გრაფ დე რესტოს წარჩინებული მეუღლე დიდი წუპაკი ვინმეა. მას შეუძლია თავისი მამა მეკარედაც აქციოს. ჩემი კარგი დელფინე! იგი ხომ გაცილებით უკეთესად ექცევა მოხუცს და სიყვარულის ღირსია. ამ საღამოს მე მართლაც ბედნიერი ვიქნები».

მან ამოიღო საათი და დატკბა მისი ცქერით.

«რა კარგად მიმართლებს ბედი! როდესაც ძლიერ, სამუდამოდ შეგიყვარდება, მაშინ ურთიერთდახმარებაც დასაშვებია. ამიტომ შემძლია, მივიღო ეს საჩუქარი. თანაც წარმატებას მივალწევ და, ცხადია, ყველაფრის ასკეცად დაბრუნება შემეძლება. ამ ჩვენს კავშირში არც ბოროტმოქმედებაა, არც სხვა რაიმე ისეთი, რაზედაც, თუნდაც ყველაზე მკაცრმა სათნოებამ შეიძლება წარბი შეიკრას. რამდენი პატიოსანი კაცია ჩაბმული მსგავს კავშირში! ჩვენ არავის არ ვატყუებთ; სწორედ სიცრუეა, რომ ადამიანს ამცირებს! ტყუილის ქნა ხომ საკუთარ თავზე უარის თქმაა! დიდი ხანია უკვე, რაც დელფინე ქმრისგან განცალკევებულია და მერე მე თვითონ ვეტყვი იმ ელზასელს, რომ უარი თქვას ამ ქალზე, რადგან ბედნიერების მინიჭება არ შეუძლია».

დიდხანს გაგრძელდა რასტინიაკის გულში ეს ბრძოლა.

თუმცა ჭაბუკურმა სათნოებამ გაიმარჯვა, მაინც ცნობისმოყვარეობას ვერ დასძლია და ხუთის ნახევარზე, დაღამებისას ვოკეს პანსიონში დაბრუნდა, მაგრამ ამასთანავე დაიფიცა, რომ სამუდამოდ მიატოვებს ამ სახლს. მას უნდოდა გაეგო, მოკვდა თუ არა ვოტრენი.

ბიანშონს აზრად მოუვიდა ვოტრენისათვის პირისსასაქმებელი წამლის მიცემა. შემდეგ, მისი ამონანთხევის ქიმიური ანალიზის გასაკეთებლად თავის ჰოსპიტალში გაგზავნა. ბიანშონის ექვები განმტკიცდა, როდესაც დაინახა, თუ რა დაჟინებით ცდილობდა მადმუაზელ მიშონო ამ ამონანთხევის სანაგვეში გადაღვრას. ამასთანავე, ვოტრენი ძალიან სწრაფად გამოჯანსაღდა და ამიტომ ბიანშონი აღარ ექვობდა, რომ არსებობს შეთქმულება ამ ადამიანის წინააღმდეგ, რომელიც მათი პანსიონის სული და გული იყო. როდესაც რასტინიაკი დაბრუნდა, ვოტრენი უკვე დაბლა ჩამოსულიყო და სასადილო ოთახის ღუმელთან იდგა. როგორ და რა გარემოებაში მოხდა ტაიფერის შვილის დუელი, რა შედეგი ექნება ამას ვიქტორინეს ბედისათვის? ყოველივე ამის გაგების წადილმა ჩვეულებრივზე ადრე შეჰყარა ერთად ყველა პანსიონერი, მამა გორიოს გარდა, და ახლა ისინი ამ ამბის სჯა-ბაასში იყვნენ. როდესაც ექენი ოთახში შევიდა, მისი თვალები ვოტრენის უმფოთველ მზერას შეხვდა და ეს მზერა ისე ღრმად ჩასწვდა გულში და ისე ძლიერ ააჟღერა მისი სულის მდაბალი ზრახვების სიმები, რომ იგი შეკრთა.

– ასეა, ჩემო შვილიკო! – უთხრა მას გამოქცეულმა კატორღელმა. – ცხვირპაჭუა კიდევ დიდხანს ვერ მომერევა. ჩვენი ქალები მარწმუნებენ, რომ მე ისეთ დარტყმას გავუძლე, რომელიც ხარსაც კი წააქცევდა.

– ოჰ! სრულიად თამამად შეგიძლიათ თქვათ, ბუღასაც წააქცევდაო! – წამოიძახა ვოკეს ქვრივმა.

– იქნებ გწყინთ, რომ ცოცხალს მხედავთ, – ჩასჩურჩულა ვოტრენმა ექენს ყურში ისე, თითქოს მის აზრებს ჩასწვდაო. – ეს აზრი ჯოჯოხეთური სიძლიერის ადამიანის ღირსია.

– ჰო, რა უნდა მეთქვა! – გაახსენდა ბიანშონს. – ამ სამი დღის წინ მადმუაზელ მიშონო ერთ კაცს ელაპარაკებოდა ვიღაც სიკვდილის მატყუარას შესახებ. ეს სახელი თქვენზეა ზედგამოჭრილი.

ამ ამბის გაგონებამ თითქოს მეხი დასცა ვოტრენს. იგი გაფითრდა და შეტორტმანდა, მისი მაგნიტური მზერა მზის სხივივით დაეცა მადმუაზელ მიშონოს და თითქოს ნებისყოფის გამოსხივებამ მოცელა იგი. შინაბერა მთლად მოეშვა და სკამზე დაეცა. პუარე უცებ შუაში ჩაუდგა ვოტრენსა და შინაბერას. იგი მიხვდა, რომ ქალს საფრთხე მოეღის, ისეთი სიმკაცრე მძვინვარებდა კატორღელის სახეზე, როდესაც მოსცილდა სიკეთის ნიღაბი, რომლითაც იგი თავის ჭეშმარიტ ბუნებას ფარავდა. თუმცა არავის ესმოდა, თუ რაში მდგომარეობდა ეს დრამა. ყველანი გაშემდნენ. ამ დროს ქუჩიდან მოისმა რამდენიმე ადამიანის ფეხის ხმა და თოფების ჩხარუნნი, რომლებიც ჯარისკაცებმა მხრიდან ჩამოიღეს

და ფილაქანზე დაუშვეს. სანამ კოლენი თავისდაუნებურად გასავალს ეძებდა და ათვალეირებდა კედლებსა და ფანჯრებს, სასტუმრო ოთახის კარებში ოთხი კაცი გამოჩნდა. პირველი მათგანი სამძებრო პოლიციის უფროსი იყო, დანარჩენი სამი – პოლიციის მოხელეები.

– კანონისა და მეფის სახელით! – თქვა ერთმა პოლიციელმა, მაგრამ მისი ხმა გაკვირვების წამოძახილებმა დაჰფარეს.

სასადილო ოთახში უცებ სიჩუმე დამყარდა. მდგმურები აქეთ-იქით მიდგნენ, რათა გზა მიეცათ ამ სამი კაცისათვის, რომელთაც ხელები ჯიბეებში ჩაეყოთ და ჩახმახზე შეყენებული დამბაჩები მოემარჯვებინათ. აგენტებს ორი ჟანდარმი შემოჰყვა და სასტუმროს კარებში ჩადგა, ორიც იმ კარებში გამოჩნდა, რომელიც კიბეზე გადიოდა. სახლის ფასადის გაყოლებით მიმავალ ფილაქანზე ჯარისკაცების ფეხის ხმა, თოფების ჩხარუნი ისმოდა. სიკვდილის მატყუარასათვის ყველა გასაქცევი გზა მოეჭრათ და ყველა იქ დამსწრემ თავისდაუნებურად მას მიაპყრო თვალი. პოლიციის უფროსი პირდაპირ მიადგა ვოტრენს და ისე მძლავრად გაარტყა, რომ პარიკი მოსძვრა თავიდან და კოლენის საზარელი გარეგნობა გააშიშვლა. აგურისფერი წითელი მოკლე თმა ძალისა და, ამავე დროს, შემადრწუნებელ იერს აძლევდა გულ-მკერდთან კარგად შეხამებულ თავსა და სახეს, რომლებიც ჯოჯოხეთური ალის შუქით იყვნენ განათებულნი. ყველასათვის ცხადი შეიქნა, თუ ვინ არის ვოტრენი, როგორია მისი წარსული, აწმყო და მომავალი, რაშია მისი რწმენა, მისი საკუთარი სურვილების შეუზღუდველი კულტი, მისი ბატონობა, რომელსაც მან თავისი აზროვნებისა და მოქმედების ცინიზმითა და ყველაფრისათვის გამზადებული ორგანიზის სიძლიერით მიაღწია. ახლა სისხლი ავარდნოდა თავში და ველურ კატასავით აბრიალებდა თვალებს. მან ისეთი სიძლიერითა და მრისხანებით გაიწია და შეხტა ადგილზე, ისე დაიღრიალა, რომ შიშნაკრავმა მდგმურებმა კივილი ასტეხეს. პოლიციელებმა ისარგებლეს, დანახვისთანავე დამბაჩები იძრეს. ფეხზე შეყენებული ჩახმახების დანახვაზე კოლენი მიხვდა საფრთხეს და ერთ წუთში დაანახა ყველას, თუ რა ძლიერება შესწევს ადამიანის ნებისყოფას. საზარელი და დიადი სანახავი იყო! მის სახეზე ის საკვირველი მოვლენა აისახა, რომელიც შეიძლება შეკუმშული ორთქლით სავსე ორთქლის ქვაბს შევადაროთ. ორთქლს მთების დაძვრა ძალუმს, ცივი წყლის ერთი წვეთისგან კი თვალის დახამხამებაში დაწდება ხოლმე. ასეთი წვეთი, რომელსაც კოლენის ბრაზის დამშვიდება ეწერა, ერთი ელვასავით სწრაფი აზრი გახლდათ. კოლენმა ჩაიცინა და თავის პარიკს შეხედა.

– ერთ დროს უფრო ზრდილობიანი იყავით, – უთხრა მან სამძებრო პოლიციის უფროსს და ხელები გაუწოდა ჟანდარმებს, რომლებსაც თავით ანიშნა, რომ მიახლოვებოდნენ. – ბატონო ჟანდარმებო, გამიკეთეთ ეგ, ხუნდება თუ ხელბორკილები. ყველა აქ დამსწრეს ვიმოწმებ, რომ წინააღმდეგობა არ გამიწევია.

ყველა იქ მყოფთა აღტაცება გამოიწვია იმ სისწრაფემ, რომლითაც ამოიფრქვა ამ ადამიან-ვულკანის გულიდან ლავა და ცეცხლი და კვლავ მიიმალა მის გულ-მკერდში.

– თქვენი ბანქო გაჭრილია, ბატონო დამცემო! – მიმართა ვოტრენმა სამძებრო პოლიციის სახელმძღვანელო უფროსს.

– აბა, გაიხადე! – მიაძახა მას კაცმა სენტ-ანის შესახვევიდან.

– რისთვის? – უპასუხა კოლენმა. – აქ ქალები არიან. მე ხომ არაფერს უარვყოფ და ფარ-ხმალს ვყრი. – იგი წამს დუმდა და ისე ათვალისებდა იქ შეკრებილთ, როგორც ორატორი, რომელიც საკვირველი ამბის თქმას აპირებს. – დაწერეთ, ბიძია ლაშაპელ! – მიმართა მან პატარა თმაჭალარა მოხუცს, რომელიც მაგიდის ბოლოში დამჯდარიყო და პორტფელიდან დაპატიმრების ოქმი ამოეღო. – მე ვაღიარებ, რომ ჟაკ კოლენი ვარ, სიკვდილის მატყუარად წოდებული, რომელსაც ოცი წლის ბორკილებით პატიმრობა აქვს მისჯილი და ახლა დაგიმტკიცებთ, რომ ტყუილად არ ვატარებ ამ მეტსახელს. მარტო ერთი ხელიც რომ გამენძრია, – მიმართა მან პანსიონერებს, – ეს სამი ჯამში ჩემი წვენიტ მორწყავდა ძალუა ვოკეს შინაურ ბუნაგს. უცნაური ხალხია! ესენიც რომ მახის დაგებას მიპირებდნენ!

ამ სიტყვების გაგონებაზე ქალბატონი ვოკე ცუდად შეიქნა.

– ღმერთო ჩემო, ამის შემყურე ავად გავხდები! თანაც გუშინ ხომ გეტეს თეატრში ვიყავი მასთან ერთად, – უთხრა მან სილვიას.

– ფილოსოფიურად უნდა შეხედოთ, ძალუა, – უპასუხა კოლენმა. – განა ცუდი იყო, რომ გუშინ ჩემთან ერთად გეტეს ლოჯაში იყავით? – შესძახა მან. – განა რამეში გვჯობნიხართ? ის დალი, რომელსაც ჩვენ მხარზე ვატარებთ, თქვენ, განგრენით დაავადებული საზოგადოების მოდუნებულ წევრებს, გულზე გაქვთ დაჭდებული: თქვენგან ყველაზე უკეთესმა მე ვერ გამიძლო.

მან შეხედა რასტინიაკს. მისდამი მიმართული იყო ალერსიანი ღიმილი, რომელიც ასე ეწინააღმდეგებოდა მისი სახის მკაცრ გამომეტყველებას.

– ჩვენი ხელშეკრულება ყოველთვის ძალაშია, ჩემო ანგელოზო; რასაკვირველია, თანხმობის შემთხვევაში, ხომ მიხვდით? – და თან წაიმღერა:

მემიტია ჩემი ფანშეტა,
ამიტომ არის ის მშვენიერი...

– ნუ შეგეშინდებათ, – განაგრძო მან, – მე ჩემსას დავიბრუნებ. ჩემი იმდენად ეშინიათ, რომ არაფერს არ გამიქაფავენ.

კატორღის ზნე-ჩვეულებანი და კილოკავი მისი უეცარი გადასვლებით სახუმაროდან საზარელზე, მისი შემზარავი სიდიადე, მისი მოურიდელობა, მისი სიმდაბლე, ყველაფერი უცებ გამოაშკარავდა ამ სიტყვებში და ამ კაცის მიერ, რომელიც ადამიანი კი აღარ იყო, არამედ რომელიღაც ველური და ჭკვიანი, მოუხეშავი და მარჯვე ტომის გადაგვარებული ჯიშის ტიპი.

ერთ წუთში კოლენი დაემსგავსა რაღაც ჯოჯოხეთურ პოემას, რომელშიაც ყველა ადამიანური გრძნობა იყო გამოსახული, გარდა მხოლოდ სინანულისა. მისი შემოხედვა წაწყმედილი ანგელოზის მზერას ჰგავდა, რომელიც ყოველთვის ბრძოლისთვისაა გამზადებული. რასტინიაკმა თვალეზი დაუშვა თავის ავ ზრახვათა მონანიების ნიშნად და ამით დაადასტურა ეს სამარცხვინო მეგობრობა.

– ვინ გამცა? – იკითხა მრისხანედ ვოტრენმა, გადახედა იქ შეკრებილებს და თვალი მადმუაზელ მიშონოზე შეაჩერა. – ააა, ეს შენა ხარ, ბებერო ტარანო! შენ მომიწყვე ეს ხელოვნური დამბლა, ცუნდრუკავ! ჩემი ერთი სიტყვაა საკმარისი, რომ რვა დღეში ყელი გამოგლადრონ, მაგრამ მე ქრისტიანი ვარ და შეგინდობ. თუმცა შენ არ გამყიდე! მაგრამ, ვინ? ააა! რას ჩხრეკავთ მანდ, ზევით! – დაიყვირა მან, როდესაც გაიგონა, რომ პოლიციის მოხელეები კარადებს ამტვრევენ და მისი ნივთები გამოაქვთ. – ბარტყები ჯერ კიდევ გუშინ გაფრინდნენ ბუდიდან და თქვენ ვერაფერს გაიგებთ – ჩემი სავაჭრო დავთრები აქ არის! – თქვა და შუბლზე შემოიკრა ხელი. – ახლა კი ვიცი, ვინ გამთქვა! სხვა ვერავინ გამყიდდა, იმ სალახანა ჭიჭნაურას გარდა. ხომ მართალია, ბიძია ავაზაკო? – შეეკითხა იგი პოლიციის უფროსს. – ყველაფერი ეს ძალიან კარგად ეწყობა იქ, ზემოთ, დამალული ფულის ამბავთან. ახლა, ჩემო პაწია ჯაშუშებო, იქ აღარაფერი არის. რაც შეეხება ჭიჭნაურას, მთელი თქვენი ჟანდარმები მცველად რომ დაუყენოთ, ორ კვირაში მაინც წირვას გამოუყვანენ! ნეტა რამდენი მიეცით ამ მიშონეტას? – შეეკითხა იგი პოლიციელებს. – რამდენიმე ათასი? იცოდე, შენ, ეი, დამპალო ნინონ, დამონძილო პომპადურ, პერ-ლაშეზის სასაფლაოს ვენერავ, მე ამაზე მეტად ვღირვარ! რომ გაგეფრთხილებინე, ექვსი

ათასი ფრანკი გექნებოდა! ვერ მოიფიქრე, რომ ჩემგან მეტი ხეირი გექნებოდა, შე ადამიანის ხორციტ მოვაჭრე ბებერო! მოგცემდი, რომ ამცილებოდა ეს მოგზაურობა, რომელიც დამაბრკოლებს და ფულს დამაკარგვინებს, _ ამბობდა ვოტრენი, სანამ პოლიციელები მას ბორკილებს ადებდნენ. _ ახლა ეს ყმაწვილები გულს გაიხარებენ და აქეთ-იქით მათრევენ გაუთავებლად, რომ მიმასიკვდილონ. ახლავე რომ კატორღაში გავეგზავნე, გაგიხარია, ისევ ჩემს საქმეს დავუბრუნდებოდი, ოქრომჭედელთა სანაპიროს იმ ჩვენი პატარა მახეზღარების გულის გასახეთქად, იქ, კატორღაში, წელებზე ფეხს დაიდგამენ, ოღონდ გააპარონ თავისი გენერალი, თავისი საყვარელი სიკვდილის მატყუარა! რომელია თქვენში, რომ ჩემსავით ათი ათას ძმაზე მეტი ჰყავდეს, რომლებიც მზად არიან თქვენთვის თავი გასწირონ? _ იკითხა მან ამაყად. _ აქ სიკეთეც ბუდობს, _ თქვა ამაყად და გულზე ხელი შემოიკრა. _ მე არავისთვის არასოდეს მილალატია! შენ, ეი, ჭაკო! _ მიმართა მან შინაბერას. _ შეხედე ამათ! ესენი მე შიშით მიცქერენ, შენი ყურებისაგან კი გული ერევათ, ისე ეზიზღები. მოიმკე, რაც დათესე!

იგი გაჩუმდა და პანსიონერები შეათვალიერა.

_ თქვენც კაი საქონელი ხართ! რაო, არასდროს კატორღელი არ გინახავთ? ისეთ კატორღელს, როგორც კოლენია, რომელიც აქ თქვენ წინაშე დგას, სხვებზე ნაკლებად ეშინია რაიმესი. იგი პროტესტს აცხადებს იმ საზოგადოებრივი ხელშეკრულების ძირითად დებულებათა სრული უგულველყოფის წინააღმდეგ, რომლის შესახებ ჟან-ჟაკი ლაპარაკობდა. მე მესახელება, რომ მისი მოწაფე ვარ, და ბოლოს, მე მარტო ვარ სახელმწიფოს წინააღმდეგ, მთელი მისი სასამართლოებით, ჟანდარმებითა და ბიუჯეტით და ვაპამპულებ მას.

_ ეშმაკმა წაგიღოს! რა კარგი დასახატია! _ თქვა მხატვარმა.

_ მითხარი ერთი, შენ გაზრდას, პატივცემული ჯალათის ძიძავ და ქვრივის (საზარელი პოეზიით სავსე ეს სახელი კატორღელებმა გილიოტინას შეარქვეს!) მამამძუძე! _ მიმართა კოლენმა სამძებრო პოლიციის უფროსს. _ მითხარი ერთი, ხომ მართალია, რომ ჭიჭნაურამ გამყიდა? მე არ მინდა, რომ სხვას ვაზღვევინო მის მაგივრად _ ეს ხომ უსამართლობა იქნებოდა!

ამ დროს აგენტებმა უკვე დაამთავრეს მისი ოთახის ჩხრეკა, აღწერეს ყველაფერი, დაბრუნდნენ და ხმადაბლა მოახსენეს თავის უფროსს.

დაკითხვა დამთავრდა.

_ ბატონებო! _ მიმართა კოლენმა პანსიონერებს, _ ახლა მე წამიყვანენ. სანამ აქ ვცხოვრობდი, თქვენ ყველანი ფრიად თავაზიანად მეპყრობოდით. ამისთვის დიდად მადლიერი ვარ თქვენი. მაქვს პატივი გამოგემშვიდობოთ! ნება მიბოძეთ, პროვანსიდან ლეღვი გამოგიგზავნოთ.

მან რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა და შემდეგ შემობრუნდა, რომ რასტინიაკისთვის შეეხედა.

_ მშვიდობით, ეჟენ! _ წარმოთქვა მან ლმობიერი და სევდიანი ხმით, რომელიც ასე საოცრად არ ჰგავდა მის მოუხეშავ ლაპარაკს. _ გაჭირვების დღისთვის ერთგულ მეგობარს გიტოვებ.

და თუმცა ხუნდები ჰქონდა გაყრილი, დადგა პოზიციაში, ფარიკაობის მასწავლებელივით ფეხი წინ წადგა, შესძახა: «ერთი, ორი» და ხელი გაიშვირა, თითქოს ხმალი აძგერაო.

_ გაჭირვების ჟამს იქ მიმართე. კაციც და ფულიც შენ განკარგულებაში იქნება.

ამ იშვიათმა ადამიანმა ეს უკანასკნელი სიტყვები ისე მასხრულად თქვა, რომ მათი ნამდვილი მნიშვნელობა მხოლოდ თვით მან და რასტინიაკმა გაიგო. როდესაც ჟანდარმებმა, ჯარისკაცებმა და პოლიციელებმა სახლი დატოვეს, სილვიამ, რომელიც ძმრით უზელდა საფეთქლებს თავის პატრონს, გადახედა გაკვირვებულ მდგმურებს და უთხრა:

_ ასეა! მართლა რომ ადამიანი იყო!

ამ სიტყვებმა გამოაფხიზლეს იქ დამსწრეები, რომლებიც თითქოს მოჯადოებულნი იყვნენ ამ სცენის გავლენით მოზღვავებული შთაბეჭდილებებისაგან და როდესაც ერთმანეთს გადახედეს, უცებ შენიშნეს მიკნავებული, ჩამომხმარი და მუმინასავით გაშემებული მადმუაზელ მიშონო, რომელიც ღუმელს იყო აკრული და თვალები დაბლა დაეშვა, თითქოს ეშინოდა, რომ მისი შუქფარის ჩრდილი სუსტია და მათი გამომეტყველების დაფარვას ვერ შეძლებს. ეს ადამიანი, რომელიც, ამდენი ხნის განმავლობაშიაც არავის ანტიპათიას არ იწვევდა, ახლა უცებ ყველასათვის ნათელი შეიქნა, ყველანი ერთხმად ადუღუნდნენ და აბუზღუნდნენ და ამან ერთსულოვანი ზიზღი გამოააშკარავა. მადმუაზელ მიშონოს ყველაფერი ესმოდა, მაგრამ ადგილიდან არ დაძრულა. ჯერ ბიანშონი დაიხარა მეზობლისკენ და ხმადაბლა უთხრა:

_ აქედან ავიბარგები, თუ ეს დედაბერი ისევ ჩვენთან ერთად ისადილებს.

თვალის დახამხამებაში ყველანი, პუარეს გარდა, მიემხრენ სტუდენტის გადაწყვეტილებას. საერთო თანაგრძნობით გულმოცემულმა ბიანშონმა მიმართა მოხუც მდგმურს:

– თქვენ განსაკუთრებით ახლო ხართ მადმუაზელ მიშონოსთან, ამიტომ მოელაპარაკეთ მას და გააგებინეთ, რომ ახლავე უნდა დატოვოს აქაურობა.

– ახლავეო? – გაკვირვებით გაიმეორა პუარემ, შემდეგ მიიჭრა შინაბერასთან და რამდენიმე სიტყვა ჩასჩურჩულა.

– სამი თვის ქირა გადახდილი მაქვს. მე აქ, ისევე როგორც ყველანი, ჩემი ფულითა ვცხოვრობ, – თქვა შინაბერამ და ასპიტის თვალთ გადახედა პანსიონერებს.

– ეგ არაფერია! ფულს შევაგროვებთ და გადაგიხდით, – უპასუხა რასტინიაკმა,

– არ არის ძნელი გამოსაცნობი, რატომ უჭერს ბატონი ეჟენი მხარს კოლენს, – აწრიალდა მადმუაზელ მიშონო, თანაც გესლიანად და გამომცდელად შეხედა სტუდენტს. ამ სიტყვების გაგონებაზე ეჟენი შეხტა და ისე გაიწია, თითქოს უნდოდა სცემოდა შინაბერას და მოეშთო იგი. ეჟენი მიხვდა, თუ რა ცბიერებას შეიცავდა შინაბერას ეს შემოხედვა, რომლის საზარელი შუქი ჩასწვდა მის სულს.

– თავი დაანებე, – მიაძახეს მდგმურებმა. რასტინიაკმა მკლავები გადაიჭდო გულმკერდზე და ხმა აღარ ამოიღო.

– მოვრჩეთ მადმუაზელ იუდას ამბავს, – მიმართა მხატვარმა ქალბატონ ვოკეს. – ქალბატონო! თუ მიშონოს არ გააგდებთ აქედან, ჩვენ ყველანი დავტოვებთ ამ თქვენს ფაცხას და ყველგან ვილაპარაკებთ, რომ აქ ჯაშუშებისა და კატორღელების მეტი არავინა ცხოვრობს. იმ შემთხვევაში, თუ თქვენ დავტოვებთ, ჩვენ არაფერს ვიტყვით ამ ამბის გამო, რადგან, ბოლოს და ბოლოს, ასეთი ამბავი შეიძლება საუკეთესო საზოგადოებაშიაც მოხდეს, მანამ სანამ კატორღელებს შუბლზე დაღს არ დაასვამენ და სანამ მათ არ აუკრძალავენ პარიზის მოქალაქეებად გამოწყობას და ხალხის ასე გასულელებას, როგორც ესენი ახლა სჩადიან.

ამის გამგონე ქალბატონი ვოკე, თითქოს სასწაულებრივ გამოჯანსაღდა, წელში გაიმართა, ხელები გულზე გადაიჭდო, დააბრიალა თითქოს შუშის თვალები, რომლებშიაც ცრემლის ნატამალიც კი არ ჩანდა.

– კი ბატონო, მაგრამ სახლის დაქცევას ხომ არ მიპირებთ? აი, ბატონი ვოტრენიცი!.. ოჰ, ღმერთო ჩემო! – შეწყვიტა მან დაწყებული წინადადება. – თავი ვერ დამიჭერია, რომ პატიოსანი ადამიანის სახელი არ ვუწოდო. აი, – განაგრძო მან, – ერთი ოთახი უკვე

დაიცალა და თქვენ გინდათ, რომ კიდევ ორი დამრჩეს გაუქირავებელი ისეთ დროს, როდესაც ყველა უკვე დაბინავებულია...

– ბატონებო! ავიღოთ ქუდები და წავიდეთ სორბონის მოედანზე, ფლიკოტოსთან ვისადილოთ! – შესძახა ბიანშონმა. ქალბატონმა ვოკემ თვალის დახამხამებაში გამოიანგარიშა, რა უფრო ხელსაყრელი იყო მისთვის და მიგოგდა მადმუაზელ მიშონოსთან.

– აბა, ჩემო გვრიტო, ჩემი სახლის გაპარტახება ხომ არ გინდათ? ხომ ხედავთ, რას მაიძულებენ ეს ბატონები! მიბრძანდით და ამ საღამოს თქვენს ოთახში დარჩით.

– არა! არა! – აყვირდნენ პანსიონერები. – ჩვენ ეგ არ გვინდა! ჩვენ გვინდა, რომ ამ წუთშივე დასტოვოს აქაურობა!

– კი მაგრამ, საწყალ მადმუაზელს ხომ ჯერ არ უსადილნია! – შესაბრალისი ხმით თქვა პუარემ.

– სადაც უნდა იქ წავიდეს და ისადილოს! – გაისმა რამდენიმე ხმა.

– გააგდეთ ჯაშუში!

– გააგდეთ ჯაშუშები!

– ბატონებო! მის სქესს მაინც ეცით პატივი! – დაიძახა პუარემ, რომელსაც უცებ ისეთი სიმამაცე მიეცა, როგორც ცხვარსაც კი გაამამაცებს ხოლმე.

– ჯაშუშები უსქესოები არიან! – წამოიძახა მხატვარმა.

– საკვირველი სექსორამაა!

– აბა, კარშირამა!

– ბატონებო, ეს ხომ უხამსობაა! როდესაც ადამიანს სახლიდან ისტუმრებენ, სათანადო ზრდილობა მაინც უნდა იქნეს დაცული. ფული გადაგვიხდია და ფეხსაც არ მოვიცვლით! – დაასკვნა პუარემ, ქუდი დაიხურა და მადმუაზელ მიშონოს გვერდით სკამზე ჩამოჯდა. ქალბატონი ვოკე განაგრძობდა მიშონოს დარიგებას.

– ოი, შე საზიზღარო! – ხუმრობით უთხრა მხატვარმა პუარეს, – შე პატარა ცელქო!

– მაშ, თუ თქვენ არ მიდიხართ, ჩვენ წავალთ! – თქვა ბიანშონმა.

და მდგმურები ერთიანად დაიძრნენ სასტუმრო ოთახისაკენ.

– მადმუაზელ! რას შვრებით! – იყვირა ქალბატონმა ვოკემ, – მე გავნადგურდი, გავკოტრდი! თქვენი აქ დარჩენა შეუძლებელია! – მერე, შეიძლება ძალაც იხმარონ!

მადმუაზელ მიშონო წამოდგა.

– წავა!

– არ წავა!

– წავა!

– არ წავა!

– ქალბატონ ბიუნოსთან გადავდივარ, – მუქარით თქვა მან.

– სადაც გინდათ, იქ გადადით, მადმუაზელ, – უპასუხა ქალბატონმა ვოკემ. იგი სასტიკად შეურაცხყოფილი იყო იმ სახლის არჩევანით, რომელიც მასთან მეტოქეობდა და ამიტომ მისთვის სამულველი იყო. – წადით ბიუნოსთან; იქ ისეთ ღვინოს დაგაღვინებენ, რომ ყვავსაც დააჩხავლებს და სანაგვედან ამოკრეფილ სანოვავესაც გაჭმევენ.

სიჩუმე დამყარდა. მდგმურები ორ წყებად გამწვრივდნენ. პუარემ ისეთი სინაზით შეხედა მადმუაზელ მიშონოს და იმდენად გულუბრყვილოდ გამოხატა თავისი გაუბედაობა – დავრჩე თუ გავყვეო, რომ მიშონოს წასვლით გახარებულმა მდგმურებმა ერთმანეთს გადახედეს და სიცილი აუტყდათ.

– ფისო! ფისო! ფისო! პუარე! – დაუძახა მას მხატვარმა, – აბა, მიდი! მიდი!

მუზეუმის თანამშრომელმა მასხარაობით წაიმღერა ცნობილი რომანსის დასაწყისი:

სირიაში მიბრძანდება

მშვენიერი დიუნუა...

– ხომ კვდები, ისე გინდა! მიდი, რას უყურებ, trahit sua quemque voluptas, – თქვა ბიანშონმა.

– ყველა თავის არჩეულს მიჰყვება, ასეთია ვირგილიუსის თავისუფალი თარგმანი, – გამოაცხადა რეპეტიტორმა. მადმუაზელ მიშონომ გადახედა პუარეს და ანიშნა, რომ ხელის გაყრა სურდა; პუარემ ვედარ გაუძლო ამ ძახილს, მივიდა და დასაყრდნობად თავისი მკლავი შესთავაზა შინაბერას.

გაისმა ტაშის გრიალი და სიცილმა გააყრუა იქაურობა.

– ვაშა, პუარე!

– ძველი ხარ, პუარე!

– აპოლონი პუარე!

– მარსი პუარე!

– ვაჟკაცი პუარე.

ამ დროს ოთახში შიკრიკი შემოვიდა და წერილი გადასცა ქალბატონ ვოკეს. დიასახლისმა წაიკითხა ბარათი და არაქათგამოლეული სკამზე მიესვენა.

– სხვა აღარაფერი დამრჩენია – ამ სახლს ცეცხლი უნდა წავუკიდო. სამ საათზე ტაიფერის შვილი მომკვდარა. აი, როგორ დამსაჯა ღმერთმა, რომ იმ საწყალი ახალგაზრდის უბედურების ფასად სიკეთე მინდოდა ამ ქალებისთვის. ქალბატონი კუტიური და ვიქტორინე თავის ნივთებს მოითხოვენ და მამასთან რჩებიან საცხოვრებლად. ბატონ ტაიფერს ნება მიუცია ვიქტორინესათვის, რომ კუტიურის ქვრივი მასთან დარჩეს გამზრდელად. ოთხი ოთახი დაცარიელდა! ხუთი მდგმური დავკარგე!

ქალბატონი ვოკე ჩამოჯდა და სატირლად გაემზადა.

– ეს რა უბედურება დამატყდა თავს! – განაგრძო მან.

ამ დროს ქუჩაში გაისმა მომავალი ეტლის ხმაური და მაშინვე მიწყდა.

– კიდევ ერთი ხათაბალა! – თქვა სილვიამ.

უმაღვე გამოჩნდა გორიოს გაბრწყინებული და ფერმოცემული სახე – იგი თითქოს ხელახლა დაბადებულიყო.

– გორიო და ფიაკრი! – გაუკვირდათ პანსიონერებს. – ნამდვილად მეორედ მოსვლა მოგვიახლოვდა!

მოხუცი პირდაპირ გაემართა იმ კუთხისაკენ, სადაც ჩაფიქრებული ეჟენი იდგა და მკლავში ხელი წაავლო.

– წავიდეთ! – უთხრა გორიომ მხიარულად.

– განა არ იცით, რა ამბები დატრიალდა? – მიუგო მას ეჟენმა. – მიუგო მას ეჟენმა. – ვოტრენი თურმე კატორღელი ყოფილა და დააპატიმრეს, ტაიფერს შვილი მოუკლეს...

– კი მაგრამ, ჩვენ ეგები რაში გვესაქმება? – გაიკვირვა მამა გორიომ. – მე ჩემს ქალიშვილთან ერთად ვსადილობ თქვენსას. გესმით? იგი გელოდებათ, წავიდეთ!

მოხუცი ისე ღონივრად ეჯაჯგურებოდა ეჟენის მკლავს და ძალისძალზე მიჰყავდა, თითქოს საყვარელს იტაცებდა.

– მოდით, ვისადილოთ! – დაიძახა მხატვარმა.

იმავე წუთს ყველამ თავთავიანთ სკამებს დაავლო ხელი და მაგიდას მოუსხდნენ.

– ყველაფერი ერთმანეთს მიეწყო! – თქვა მსუქანმა სილვიამ. – ყველა უბედურება დღეს დაგვატყდა თავზე: ლობიოიანი ბატკნის ხორცი მიმწვარა, მეტი რა გზაა, დამწვარი უნდა ვჭამოთ!

მაგიდასთან თვრამეტი კაცის მაგივრად ათის დანახვაზე ვოკეს ქვრივს ენა ჩაუვარდა და ხმა ვედარ ამოეღო, თუმცა ყველანი ცდილობდნენ გაემხიარულებინათ და ენუგეშებინათ იგი. თავდაპირველად ვოტრენისა და იმ დღეს მომხდარი ამბების შესახებ ლაპარაკობდნენ, შემდეგ საუბარი გაჰყვა კლაკნილ გზას და ახლა მსჯელობა დაიწყო დუელების, კატორღის, სასამართლოების, კანონების გადახალისებისა და ციხეების გამო, ბოლოს უკვე ათასი ლიეს მანძილით დაშორდნენ ჟაკ კოლენს, ვიქტორინესა და მის ძმას. თუმცა ოთახში ათი კაცის მეტი არ იყო, ისე ყვიროდნენ, ოცი გეგონებოდათ; თითქოს ჩვეულებრივზე მეტ ხალხს მოეყარა თავი, დღევანდელი სადილი მარტო ამითი განსხვავდებოდა გუმინდელისაგან. გაიმარჯვა ამა ქვეყნის ეგოისტ მკვიდრთა უდარდებლობამ, რომელიც პარიზის ყოველდღიურ ამბებში ხვალვე გამონახავს ახალ მსხვერპლს და მოინელებს მას. თვით ქალბატონი ვოკეც დამშვიდდა და გაიმსჭვალა იმ იმედით, რომელიც ჩასუქებულ სილვიას ხმაში ისმოდა.

მთელი ეს დღე, დილიდან საღამომდე, ეყენს რაღაც ფანტასმაგორიად მოეჩვენა. მიუხედავად ხასიათის სიმტკიცისა და საღი აზროვნებისა, მან არ იცოდა, როგორ მოეწესრიგებინა თავისი აზრები მაშინაც კი, როდესაც მამა გორიოსთან ერთად ფიაკრში იჯდა და ამდენი განცდების შემდეგ მოხუცის უჩვეულო მხიარულებით გახალისებული ლაპარაკი ყურში ისე ჩაესმოდა, თითქოს სიზმარშიაო.

– ყველაფერი ამ დილას დამთავრდა. ჩვენ სამნი ერთად ვისადილებთ. ხომ გესმით, ერთად? უკვე ოთხი წელიწადია, რაც ჩემს პატარა დელფინესთან ერთად სუფრასთან არა ვმჯდარვარ. დღეს კი იგი მთელ საღამოს ჩემთან გაატარებს. ამ დილიდან თქვენთანა ვართ. მე გავიძრე ზედა სამოსი და მუშასავით ვშრომობდი, დგამის შემოტანას ვეხმარებოდი. ო, თქვენ ხომ არ იცით, რა მშვენიერია დელფინე სუფრასთან! რანაირად შემომთავაზებს: «გადაიღე, მამა, აი, ეს ძალიან გემრიელია». მე კი, მისი შემყურე, ჭამას როგორ შევძლებ! ვაჰმე, რამდენი ხანია, რაც მასთან ერთად არ ვყოფილვარ, აი, ასე დამშვიდებულად, როგორც ახლა.

– მაშ, დღეს მთელი ქვეყანა გადატრიალებულა, – უთხრა ეჟენმა.

– გადატრიალებულაო? – გაიკვირვა მამა გორიომ. – ჯერ არასოდეს ყოფილა ეს ქვეყანა ესოდენ კარგად დალაგებული. ქუჩაში მხოლოდ მხიარულ სახეებს ვხედავ, შევცქერი ადამიანებს, რომლებიც ერთმანეთს ხელს ართმევენ, ეხვევიან, ჰკოცნიან და ისეთ ბედნიერებას განიცდიან, თითქოს ყველანი თავის ქალიშვილებთან სტუმრად არიან დაპატიჟებულნი და პირი უნდა ჩაიგემრიელონ სადილით, რომელიც დელფინემ ჩემი

თანდასწრებით შეუკვეთა «ინგლისური კაფეს» მზარეულს. თუმცა, რას ვამბობ! მასთან ხომ მწარე ბოლოკიც თაფლზე ტკბილი მოგეჩვენება!!

_ მგონი, ისევ ამ ცხოვრებას ვუბრუნდები, _ თქვა ექენმა.

მამა გორიომ წინა შუშა ასწია და მეეტლეს შეუყვირა;

_ გარეკე, რას უყურებ! ას სუს გაჩუქებ ღვინის გადასაკრავად, თუ ათ წუთში მიმიყვან, სადაც გითხარი.

ამ დაპირების გაგონებაზე მეეტლემ ელვის სისწრაფით გააქროლა ეტლი პარიზის ქუჩებზე.

_ ეს ეტლი ადგილიდან არ იძვრის, _ ამბობდა მამა გორიო.

_ კი მაგრამ, სად მიგყავართ? _ შეეკითხა ექენი.

_ თქვენთან, _ უპასუხა მამა გორიომ.

ეტლი დ'არტუას ქუჩაზე გაჩერდა. მოხუცი პირველი გადმოვიდა და მეეტლეს ათი ფრანკი გადმოუგდო, ეშხზე მოსული ქვრივის ხელგაშლილობით, რომელიც არაფერს ანგარიშს არ უწევს.

_ აბა, ზევით ავიდეთ! _ მიმართა მან რასტინიაკს, ეზოზე გაატარა, ახალი, ლამაზი სახლის გარშემო შემოატარა და უკანა მხრიდან მესამე სართულის ბინის კარებთან მიიყვანა.

მამა გორიოს ზარის დარეკვა არ დასჭირვებია. ქალბატონ დე ნუსინჟენის მოახლემ ტერეზამ გაუღო კარი. ექენი აღმოჩნდა მარტოხელა კაცისათვის განკუთვნილ მშვენიერ ბინაში, რომელსაც შეადგენდა: დერეფანი, პატარა სასტუმრო, საძილე ოთახი და კაბინეტი, საიდანაც რაღაც ბალი ჩანდა. პატარა სასტუმროში, რომლის მთელი მოწყობილობა და მორთულობა იმდენად კოხტად და მოხდენილად იყო შერჩეული, რომ ყოველგვარ შედარებას გაუძლებდა, ექენმა სინათლის შუქზე, ბუხრის პატარა სკამზე მჯდომარე დელფინე დაინახა. ექენის დანახვაზე იგი ადგა, ბუხრის თავზე დადო ცეცხლსაფარი და სინაზით აღსავსე ხმით უთხრა:

_ თურმე, თქვენი ძებნა ყოფილა საჭირო, ბატონო მიუხვედრელო!

ტერეზა გავიდა. სტუდენტი მოეხვია დელფინეს, მხურვალედ მიიკრა გულზე და სიხარულისაგან ატირდა. მთელი დღის გრძნობათა ღელვამ და ასეთმა მძაფრმა განსხვავებამ მათ შორის, რაც მას ამ დღის განმავლობაში გადახდა და რასაც ახლა ხედავდა, მოღალა მისი გული და გონება და ნერვიული გრძნობიერების მოზღვავება გამოიწვია.

– მე კარგად ვიცოდი, რომ უყვარხარ, – ხმადაბლა უთხრა მამა გორიომ თავის ქალიშვილს, სანამ ძალაგამოლეული ეჭენი მისვენებული იყო კოზეტზე და არც ლაპარაკისა და არც იმის ძალა ჰქონდა, რომ მიხვედრილიყო, თუ საიდან და როგორ მოეწყო ყოველივე.

– ახლა წამოდით, ნახეთ, – უთხრა მას ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა, ხელი მოჰკიდა და შეიყვანა ოთახში, რომელიც ხალიჩებით, დგამით და მოწყობილობის სულ მცირე წვრილმანითაც კი დელფინეს ოთახს ჰგავდა, ოღონდ უფრო პატარა იყო.

– საწოლიდა აკლია, – თქვა რასტინიაკმა.

– დიახ, ბატონო, – უპასუხა ქალმა, თანაც გაწითლდა და ხელზე შეეხო.

ეჭენი ჯერ ჭაბუკი იყო, მან შეხედა ქალს და მიხვდა, თუ რამდენი ჭეშმარიტი უმანკობაა შეყვარებული ქალის გულში.

– თქვენ ერთი იმათგანი ხართ, – წასჩურჩულა რასტინიაკმა ქალს, – ვისაც მუდამ უნდა ეთაყვანებოდეთ. ჩვენ იმდენად კარგად გვესმის ერთმანეთისა, რომ გამბედაობა მყოფნის გითხრათ: რაც უფრო ძლიერი და გულწრფელია სიყვარული, მით უფრო საჭიროა მისი შენიღბვა და საიდუმლოებით შებურვა. ნურავის გავანდობთ ჩვენს საიდუმლოს.

– კი, მაგრამ, მე ხომ ვიღაცა არა ვარ, – წაიბურტყუნა მამა გორიომ...

– კარგად იცით, რომ თქვენ იგივე ხართ, რაც ჩვენ...

– მეც ეს მინდა! თქვენ ხომ ყურადღებასაც არ მომაქცევთ, ხომ ასეა? მე მოვალ და წავალ, როგორც უჩინარი კეთილი სული. იგი არ ჩანს, მაგრამ ყველგანა სუფევს... ჩემო დელფინეტ, ნინეტ, დედელ! ხომ მართალი ვიყავი, როდესაც გითხარი: «დ'არტუას ქუჩაზე მშვენიერ ბინას აქირავებენ. მოვაწყობთ იგი ეჭენისათვის?» შენ კი უარზე იყავი. მე შევქმენი შენი ბედნიერება და სიცოცხლეც ხომ მე მოგანიჭე. მამები ვალდებულები არიან გასცენ, რათა ბედნიერები გახდნენ. მუდამ გაეცი! მამას მხოლოდ ეს უნდა ამოქმედებდეს.

– როგორ? – იკითხა ეჭენმა.

– ასეა. დელფინეს არ უნდოდა, ეშინოდა, ჭორიკანობა არ დაიწყონო, თითქოს ღირდეს ბედნიერების დაგმობა მაღალი საზოგადოების აზრის გულისთვის; მაგრამ ყველა ქალი ოცნებობს, რომ ასე მოიქცეს.

მამა გორიო ამას უკვე მარტოდ დარჩენილი ამბობდა, რადგან ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა რასტინიაკი კაბინეტში გაიყვანა, საიდანაც, თუმცა ძალიან ჩუმად, მაგრამ მაინც მოისმა კოცნის ხმა. ეს ოთახიც ისეთივე კოხტა იყო, როგორც მთელი ეს უზადოდ მოწყობილი ბინა.

– მიგიხვდით თუ არა თქვენს სურვილებს? – ჰკითხა დელფინემ, როდესაც სასტუმრო ოთახში დაბრუნდნენ, რათა სუფრას მისხდომოდნენ.

– მიმიხვდით და კიდევ მეტიც! ვაგლახ, რომ ყოველივე ამ სრულქმნილ ფუფუნებას, ამ სიზმრად ნახულსა და ცხადად ახდენილ ლამაზ ზმანებას, ამ ახალგაზრდული და ლამაზი სიცოცხლის მთელ პოეზიას იმდენად კარგად ვგრძნობ, რომ ღირსი ვიქნებოდი ყოველივე ამისა, – მაგრამ არ შემძლია მივიღო თქვენგან, მე კი ჯერ იმდენად ღარიბი ვარ, რომ...

– აა, მაშ ასეა! თქვენ უკვე მეურჩებით? – უთხრა დელფინემ ისეთი მბრძანებლური და დამცინავი კილოთი, თანაც ისე მომჯადოებლად შეიკრა წარბები, როგორც ჩვევიათ ხოლმე ქალებს, როდესაც დაცინვით უნდათ გააქარწყლონ და გაჰფანტონ ვინმეს მორიდება და სინდისიერება.

სასტიკმა დაკითხვამ, რაც ექენმა იმ დღეს თავის თავს მოუწყო და ვოტრენის დაპატიმრებამ, რომელმაც დაანახვა მას სიღრმე უფსკრულისა, რომლის წინაშეც იგი იდგა გადასავარდნად გამზადებული, იმდენად გააძლიერა სტუდენტის პატიოსანი გრძნობები და გაამძაფრა მისი სისათუთე, რომ იგი ვერ დასთმობდა თავის დიდსულოვან იდეებს, რასაც ქალი ასე ალერსიანად უარყოფდა.

ექენი ძალზე დაღონდა.

– როგორ! – მიმართა მას ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა, – თქვენ უარს ამბობთ? ანდა გესმით, რას ნიშნავს ასეთი უარის თქმა? საეჭვოდ მიგაჩნიათ თქვენი მომავალი, თქვენ ვერ ბედავთ ჩემთან შეკავშირებას. ჩანს, გეშინიათ, რომ ვერ გაამართლებთ ჩემს ტრფიალს? და თუ გიყვარვართ, თუ მე... მიყვარხართ, რა გაბრკოლებთ, რომ არ გინდათ ესოდენ უმნიშვნელო რამ მიიღოთ ჩემგან? რომ იცოდეთ, როგორ სიამოვნებას მანიჭებდა მარტოხელა ვაჟკაცის ამ ბინის მოწყობა, მერყეობას აღარ დაიწყებდით და პატიებას ითხოვდით ჩემგან. მე ხომ თქვენი ფული მქონდა და კარგადაც გამოვიყენე. ეს არის და ეს. თქვენ გგონიათ, რომ დიდსულოვნებას იჩენთ, ნამდვილად კი წვრილმანებზე ხურდავდებით. თქვენ გაცილებით მეტს მოითხოვთ... აჰ! – ამოიოხრა ქალმა, რომელმაც ექენის ვნებიანი შემოხედვა შეამჩნია, – და სისულელეების გულისთვის თავპატიჟს იწყებთ. თუ სრულიად არა გაქვთ ჩემი სიყვარული, მაშინ, კეთილი, ნუ დათანხმდებით! ჩემი ბედ-იღბალი ერთ სიტყვაზე ჰკიდია. მიპასუხეთ! – მცირე სიჩუმის შემდეგ იგი მიუბრუნდა თავის მამას: – მამა! რას უყურებ? უთხარ რამე, დაარწმუნე. ნუთუ მას ჰგონია, რომ მასზე ნაკლებ მეჩოთირება ჩვენი პატიოსნების ამბები?

მამა გორიო თრიაქის მწველივით გაშტერებული ღიმილით შესცქეროდა და უსმენდა ამ უწყინარ უთანხმოებას.

ქალმა მოჰკიდა ხელი ეჟენის ხელს და განაგრძო:

– ბავშვი ხართ და მხოლოდ ახლა შედიხართ ცხოვრებაში. უმრავლესობისათვის გადაულახავი ზღუდის წინ იმყოფებით. ქალს სურს, რომ თავისი ხელით მოშალოს ეს ზღუდე, თქვენ კი უარზე ხართ. მაგრამ თქვენ გაიმარჯვებთ, შეიძენთ დიდძალ ქონებას, თქვენს ლამაზ შუბლზე წარმატების ნიშნებია აღბეჭდილი. განა მაშინ ვერ შეძლებთ იმის დაბრუნებას, რასაც დღეს მე სესხად გაძლევთ? ძველად ხომ აჩუქებდნენ ხოლმე ქალები თავის რაინდებს შეჭურვილობას, ხმლებს, ჩაჩქანებს, აბჯრებს, ცხენებს, რათა მიჯნურთა სასახელებლად მათ ასპარეზობაზე შერკინება შესძლებოდათ? ჰოდა, ჩემო ეჟენ, ის, რასაც მე გთავაზობთ, ჩვენი დროის იგივე იარაღია, რომელიც აუცილებლად ესაჭიროება მას, ვისაც სურს რაიმეს მიაღწიოს. კარგი რამ უნდა იყოს თქვენი სხვენი, თუ მამაჩემის ოთახსა ჰგავს. რაო, დღეს სადილს არ ვაპირებთ? გინდათ, რომ მაწყენინოთ? რას მიყურებთ? მიპასუხეთ! – შესძახა მან და ხელი მოჰკიდა. – ღმერთო ჩემო! მამა! დაარწმუნე, თორემ წავალ და აღარასოდეს ვნახავ მას.

– ახლავე დაგარწმუნებთ, – წარმოთქვა მამა გორიომ, რომელიც აქამდე აღტაცებისგან გაოგნებულიყო და მხოლოდ ახლა გამოერკვა. – ჩემო კარგო ბატონო ეჟენ, ხომ გიხდებათ ხოლმე ებრაელებისაგან ფულის სესხება?

– ხდება ხოლმე, – უპასუხა ეჟენმა.

– კეთილი! ახლა კი ჩაგიჭერთ! – დაუმატა მოხუცმა და ამოიღო ფრიად გაცვეთილი, ჭუჭყიანი ტყავის საფულე. – მე თვითონ დავიწყე ჩარჩობა. ყველა ანგარიშების ფული მე გადავიხადე და აი, აქ მაქვს. თქვენ ერთი სანტიმიც კი არა გმართებთ, რადგან ყველაფერში, რაც აქ არის, ფული უკვე გადახდილია. ეს დიდ თანხას არ შეადგენს, სულ დიდი ხუთი ათასი ფრანკი თუ არის. ამ თანხას მე გასესხებთ. ამაზე უარს ვერ მეტყვით, მე ხომ ქალი არა ვარ. ქალადის ნახევზე ხელწერილს დამიწერთ და მერე, როდისმე გადამიხდით.

ეჟენს და დელფინეს თვალებზე ცრემლი მოერიათ და გაკვირვებით გადახედეს ერთმანეთს. ეჟენმა ხელი გაუწოდა მოხუცს და მაგრად ჩამოართვა.

– რა მოხდა? განა ჩემი შვილები არა ხართ? – ამბობდა მამა გორიო.

– საბრალო ჩემი მამა! – შესძახა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა. – როგორ მოახერხეთ ამის გაკეთება?

– საქმეც ეგ არის! – უპასუხა მამა გორიომ. – როდესაც დაგარწმუნე, რომ ეყენი შენ ახლო უნდა დაგესახლებინა და როდესაც დავინახე, როგორ იძენდი ნივთებს და თითქოს საქორწინოდ ემზადებოდი, ჩემთვისა ვთქვი: სულ აებნევა საქმე-მეთქი. ვეჭილი ამტკიცებს, რომ შენი ქონების დაბრუნების შესახებ შენი ქმრის წინააღმდეგ აღძრული საქმე ექვს თვეზე მეტ ხანს გასტანს. კეთილი. გავყიდე ჩემი, წლიურად ათას სამასი ფრანკის მომცემი უვადო რენტა და თხუთმეტი ათას ფრანკად შევიძინე წლიურად ათას ორასი ფრანკის მომცემი რენტა, რომელიც სავსებით უზრუნველყოფილია უძრავი ქონებით, დარჩენილი თანხით კი ვაჭრების ვალი გადავიხადე. მე კი, აქვე, ზემოთ, წელიწადში ორმოცდაათ ეკიუდ მექნება ოთახი, დღეში ორმოც სულ ბატონიშვილივით ვიცხოვრებ და ცოტაც გადამრჩება. მე არაფერი არა მჭირდება. ალბათ, ამ ტანსაცმელს ვერ გავცვეთ. უკვე თხუთმეტი დღეა, რაც ჩემთვის უღვაშებში მეცინება და ვამბობ: რა ბედნიერები იქნებიან-მეთქი! ჰოდა, განა ბედნიერები არა ხართ?

– მამა! მამა! – წამოიძახა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა და მუხლებზე შეახტა მამა გორიოს.

დეღფინემ დაჰკოცნა მოხუცი, მიეკრა მის ლოყას თავისი ქერა კულულებით და ცრემლით დანამა ბერიკაცის გამოცოცხლებული და გაბრწყინებული სახე.

– საყვარელო მამა! შენ ნამდვილი მამა ხარ! არა, მეორე ასეთი მამა ქვეყნად არ მოიძებნება! ეყენს აქამდეც ძალიან უყვარდი, ახლა რარიგ ეყვარები!@

– გეყოფათ, შვილებო! – ამბობდა მამა გორიო, რომელსაც უკვე ათი წელია, რაც ასე ახლო, თავის გულ-მკერდზე არ უგრძვნია ქალიშვილის გულის ცემა. – გაჩუმდი, დეღფინეტ! შენ იმდენს იზამ, რომ სიხარული მომკლავს. საწყალი გული გამისკდება. ბატონო ეყენ! იცოდეთ, ჩვენ უკვე ქვითა ვართ!

და ბერიკაცი ისე გაგიჟებით, ისე ძლიერ მოეხვია თავის ქალიშვილს, რომ მან იკივლა.

– ვაიმე! მამა! ნუ მატკინე!

– მე გატკინე! – თქვა მოხუცმა და გაფითრდა.

იგი ზეადამიანური ტანჯვით შესცქეროდა ქალიშვილს. მამობის განმასახიერებელ ამ ქრისტეს სახის გამოსახატავად უნდა მოგეძებნათ შედარებანი ოსტატთა ყალბით დახატულ სახეებთან, რომელიც მათ შექმნეს მაცხოვრის მიერ მთელი კაცობრიობის სახსნელად განცდილი ტანჯვის საჩვენებლად.

მამა გორიომ ნაზად აკოცა იმ ადგილს, სადაც წელზე შემოჭდეული ხელებით ატკინა მას.

– არა, არა. მე ხომ არ მიტკენია შენთვის? – ეკითხებოდა იგი ღიმილით. – შენ კი ამ შეკვივლებით გული მატკინე. ყველაფერი უფრო ძვირად დაჯდა, მაგრამ თვალი უნდა ავუხვიოთ, თორემ გაგვიჯავრდება, – ჩასჩურჩულა ყურში ქალიშვილს და ფრთხილად აკოცა.

ეჟენი განცვიფრებული იყო ამ ადამიანის დაუშრეტელი ერთგულებით და შესცქეროდა მას გულუბრყვილო აღტაცებით, რომელიც ახალგაზრდული რწმენით იყო აღსავსე.

– მე ღირსი გავხდები ყოველივე ამისა! – შეჰყვირა მან.

– ო, რა კარგია ის, რაც თქვენ ახლა თქვით, – წარმოთქვა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა და შუბლზე აკოცა სტუდენტს.

– შენი გულისათვის მან უარი თქვა მადმუაზელ ტაიფერზე და მის მილიონებზე, – უთხრა მამა გორიომ დელფინეს. – გოგონას ნამდვილად უყვარდით, ძმა მოუკვდა და ახლა კი კრეზუსივით მდიდარია.

– რა საჭიროა ამაზე ლაპარაკი? – შესძახა რასტინიაკმა.

– ეჟენ! – ჩასჩურჩულა ყურში დელფინემ. – ახლა მთელი საღამო სევდიანი ვიქნები! რომ იცოდეთ, რა ძლიერ მეყვარებით ყოველთვის.

– აი, საუკეთესო დღე თქვენი გათხოვების შემდეგ! – თქვა მამა გორიომ. – დაე, ღმერთმა ისეთი წამება მომიზღოს, როგორც სურდეს, ოღონდ თქვენი ბედ-იღბალი ნუ გამაწამებს, მე კი ყოველთვის ამას ვიტყვი: «ამა წლის თებერვალში წამიერად ისეთ ბედნიერებას ვეწიე, როგორსაც სხვა ადამიანი მთელი სიცოცხლის განმავლობაშიაც არ შეხვდება ხოლმე. აბა, ფიფინ, შემომხედე! – უთხრა მან თავის ქალიშვილს. – ხომ ძალიან ლამაზია, არა? აბა, მითხარით, გეთაყვა, ბევრი ქალი შეგხვედრიათ, რომ სახის ასეთი ფერი ჰქონოდას და ასეთი მშვენიერი ხელები? ხომ მართალია, რომ არ შეგხვედრიათ? ამ მშვენიერი ქალის შემქმნელი მე ვარ. ამიერიდან კი, თქვენგან გაბედნიერებული, იგი ათასჯერ უფრო ლამაზი გახდება. და თუ თქვენ მოგინდებათ, რომ ჩემ მაგივრად მოხვდეთ სამოთხეში, ადგილს დაგიტოვებთ და ჯოჯოხეთში გავემგზავრები. აბა, ახლა ვჭამოთ, ვჭამოთ, აქ ხომ ყველაფერი ჩვენია, – დაუმატა მან, რადგან აღარ იცოდა, რა ეთქვა.

– საბრალო მამა!

– რომ იცოდე, შვილო! – თქვა მოხუცმა გორიომ, მივიდა დელფინესთან, ორივე ხელი თავზე მოჰკიდა და აკოცა გადავარცხნილ თმებს შუა, – რომ იცოდე, თუ რამდენი სიხარული შეგიძლია მომანიჭო სულ გაუჭირვებლად! მოდი, მნახე ხოლმე როდისმე. მე ხომ აქვე, ზემოთ ვიცხოვრებ და სულ ორი ნაბიჯის გადადგმა დაგჭირდება. მითხარი, ხომ მოხვალ.

– კი, საყვარელო მამა!

– კიდევ მითხარი.

– კი, ჩემო კარგო მამა!

– გაჩუმდი. მე რომ ამყვე, ასჯერ გაგამეორებინებ. მოდით, ვისადილოთ.

საღამომ ხუმრობა-გართობაში გაიარა და ამ სამში მამა გორიო სხვაზე ნაკლებ არ სულელობდა. იგი იატაკზე დაწვა, ქალიშვილის ფერხით, დიდხანს უყურებდა თვალებში, თავით კაბაზე ეხახუნებოდა. მოკლედ, ჩადიოდა ისეთ სისულელეს, რაც მხოლოდ ძალიან ახალგაზრდა და ალერსიან მიჯნურს თუ შეუძლია ჩაიდინოს.

– ხომ ხედავთ, – უთხრა დელფინემ ექენს. – როდესაც მამაჩემი ჩვენთან არის, მთლიანად მას უნდა ეკუთვნოდე. ამან შეიძლება ხანდახან ფრიად შეგვაწუხოს.

ექენს უკვე რამდენიმეჯერ აეშალა ეჭვიანობის გრძნობა და ამიტომ არ გაუმტყუნა ქალს ეს სიტყვები, რომლებიც უკვე უმადურობის მომასწავებელნი იყვნენ.

– როდის დამთავრდება ბინის მოწყობა? – იკითხა ექენმა და მიმოავლო თვალი ოთახს. – ჩანს, რომ ამ საღამოს უნდა დავშორდეთ?

– კი, მაგრამ, ხვალ თქვენ სადილად მოხვალთ ჩემთან, – უპასუხა ქალმა ეშმაკურად, – ხვალ ხომ იტალიელების დღეა.

– მე პარტერში წავალ, – თქვა მამა გორიომ.

შუალამე იყო. ქალბატონ დე ნუსინჟენს ეტლი ელოდა. მამა გორიო და სტუდენტი მოდიოდნენ ვოკეს სახლისკენ და ისეთი აღფრთოვანებით საუბრობდნენ დელფინეს შესახებ, რომ ეს აღფრთოვანება ბოლოს ორ მძვინვარე გრძნობათა შორის უცნაურ შერკინებად გადაიქცა. ექენი ვერ ფარავდა იმას, რომ ყოველგვარ პირადულ ინტერესს მოკლებული მამობრივი სიყვარული, თავისი სიმტკიცითა და უსაზღვროებით, სავსებით სპობდა მის სიყვარულს. მამისთვის მისი სათაყვანებელი კერპი მუდამ წმინდა და მშვენიერია და ამ აღტაცებას აძლიერებს მთელი მისი წარსული, ისევე როგორც მომავალი.

ქალბატონი ვოკე სილვიასა და კრისტოფთან ერთად თავის ბუხართან ობლად მიყუჟულიყო. მოხუცი დიასახლისი მოგაგონებდათ მარიუსს კართაგენის ნანგრევებზე.

იგი უცდიდა ორად ორ მდგმურს, რომელიც მას შერჩა და სილვიას შესჩიოდა. რაგინდ მჭევრმეტყველი არ უნდა იყოს ჩივილი ცხოვრების გამო, რომელიც ლორდ ბაირონმა ტასოს ათქმევინა, იგი სრულიად ვერ შეედრება იმ ღრმა და გულწრფელ სიმართლეს, რომელიც ქალბატონ ვოკეს აღმოხდა.

– მაშ, ხვალ მხოლოდ სამი ფინჯანი ყავა უნდა მოვამზადოთ, ხედავთ! სახლი დამიცარიელდა! განა გულის გასახეთქი არ არის! აბა, რა ცხოვრებაა უდგმუროდ? არაფრად არა ღირს. დაიცალა ჩემი სახლი, გაუკაცრიელდა. ცარიელი სახლი უსიცოცხლოა. რითი განვარისხე უფალი, რომ ყველა ეს უბედურება დამატყდა თავზე? ლობიო და კარტოფილი ოცი კაცისათვის არის მომარაგებული. ჩემს სახლში პოლიციას რა უნდა? ახლა მარტო კარტოფილით უნდა ვიკვებოთ. კრისტოფი უნდა დავითხოვოთ!

მძინარე სავოიელს მაშინვე გაელვიდა და იკითხა:

– ბატონო?

– საწყალი ბიჭი ძალღივით არის დაგეშილი, – შეიბრალა სილვიამ.

– მკვდარი სეზონია, ყველა უკვე დაბინავებულია. საიდან უნდა გამოჩნდნენ მდგმურები? ვგიჟდები და ესაა. ამ ალქაჯმა მიშონომ პუარეც რომ წამართვა? ნეტა იმისთანა რა უყო, რითი დააბა ეს ადამიანი, რომ გოშიასავით უკან დასდევს?

– ეჰ, მაშ არადა! თავის ცანცარით წაიბურტყუნა სილვიამ. – შინაბერებმა ისეთი ფანდები იციან...

– ეს საწყალი ბატონი ვოტრენი კატორღელად აქციეს, – განაგრძო ქვრივმა. – კარგი, სილვია, რაც გინდა მიყავით, მე კი ამას ვერ გავიგებ. ასეთი მხიარული ადამიანი თვეში თხუთმეტი ფრანკის «გლორიასა» სვამდა და ყველაფერში ფულს იხდიდა!

– რა პატიოსანი იყო! – თქვა კრისტოფმა.

– შეცდომა იქნება! – დაუმატა სილვიამ.

– არა, მან ხომ თვითონვე აღიარა, – განაგრძო ქალბატონმა ვოკემ. – თქვენ ისა თქვით, რომ მთელი ეს ამბავი ჩემს სახლში მოხდა, იმ უბანში, სადაც კატაც კი არ გაიხრიგინებს. პატიოსნებას გეფიცებით, თავი სიზმარში მგონია. ჩვენ ხომ ვნახეთ, თუ რა დაემართა ლუი XVI, ჩვენ ვნახეთ იმპერატორის დამხობა, ისიც ვნახეთ, როგორ დაბრუნდა იგი და კვლავ დაემხო. მთელი ეს ამბები ჭკუასთან ახლოს იყო; აბა, ვის შეუძლია რამე თქვას ოჯახური პანსიონების წინააღმდეგ: უმეფეებოდ შეიძლება გაძლება, მაგრამ უქამასმოდ არსებობა ხომ შეუძლებელია. და როდესაც პატიოსანი ქალი, ქალიშვილობაში

კონფლანის ასული, საუკეთესო ნაირ-ნაირ სადილებს ამზადებს... ნამდვილად ქვეყნის აღსასრული დადგა... დიახ, ასეა _ ქვეყნის დაქცევაა და ეგ არის!

_ დახეთ ერთი! ყველაფერი, რაც დაგემართათ, ხომ მადმუაზელ მიშონოს ბრალია და ამბობენ, ამაში ათასი ეკიუს რენტა უნდა მისცენო! _ წამოიძახა სილვიამ.

_ მაგ გათახსირებულზე ნუ მელაპარაკები! _ ამოიოხრა ქალბატონმა ვოკემ. _ თანაც, ვერ უყურებ, რას შვრება, ბიუნოსთან გადადის! მაგას ყველაფერი შეუძლია! თავის დროზე, ალბათ, საშინელ რამეებს სჩადიოდა: ადამიანებსაც ხოცავდა და ქურდობდა კიდევაც. აი, ვინ არის კატორღაში გასაგზავნი იმ საწყალი კაცის მაგივრად...

ამ დროს ეჟენმა და მამა გორიომ ზარს ჩამოჰკრეს.

- ესეც ჩემი ორი ერთგული, - ამოიოხრა ქვრივმა.

ორ ერთგულს ნაკლებად ახსოვდათ, თუ რა უბედურება დაატყდა ქალბატონ ვოკეს პანსიონს და ამიტომ ბევრი ცერემონიის გარეშე გამოუცხადეს დიასახლისს, შოსე დ'ანტენის ქუჩაზე გადავდივართ საცხოვრებლად.

_ ვაიმე, სილვია! _ აწუწუნდა ქვრივი. _ ესეც ჩემი უკანასკნელი იმედი! ბატონებო, თქვენ სასიკვდილოდ ჩამეცით დანა! პირდაპირ სტომაქში ჩამცხეთ! თითქოს სარი მაძგერეთ მუცელში. ერთ დღეში იმდენი რამ დამატყდა თავზე, რომ ათი წლით დავბერდი! ღმერთმანი, გავგიჟდები და ის იქნება! ლობიოს რაღა ვუყო? ეგრე იყოს, კრისტოფ! რახან მარტო ვრჩები, ხვალიდანვე უნდა დაგიტხოვო. ნახვამდის, ბატონებო, ღამე მშვიდობისა!

_ ნეტა, რა მოუვიდა? _ შეეკითხა ეჟენი სილვიას.

_ მაშ, რა ქნას! ამ ამბების გამო ყველანი გაიხიზნენ აქედან, იმასაც შეურეკა თავში. დახე, ტირის კიდევაც! კარგია, ცოტა გულს მოეშვება. რაც აქ სამსახურში ვარ, პირველად მესმის მაგისი ტირილი.

მეორე დღეს ქალბატონი ვოკე უკვე «გონს მოვიდა», როგორც თვითონ ამბობდა. როგორც ყოველი დიასახლისი, რომელმაც მთელი თავისი მდგმურები დაკარგა და ცხოვრება აერია, იგი გულნატკენი იყო, მაგრამ გონება არ დაუკარგავს და აჩვენა, თუ როგორია ხოლმე ქონებრივი ინტერესების შელახვითა და დალაგებული ცხოვრების აშლით გამოწვეული ნამდვილი დარდი და ღრმა მწუხარება. უეჭველია, რომ, როდესაც შეყვარებული ტოვებს იმ ადგილებს, სადაც მისი მიჯნური ცხოვრობს და უკანასკნელად გასცქერის გარემოს, მის მზერაში ნაკლები სევდაა, ვიდრე ქალბატონი ვოკეს თვალებში იყო, როდესაც იგი თავის ცარიელ მაგიდას შესცქეროდა. ეჟენმა ანუგემა ქვრივი და უთხრა,

ბიანშონს რამდენიმე დღეში ინტერნატში ყოფნის ვადა უმთავრდება და იგი უეჭველად ჩემს ადგილას დასახლდებაო; ისიც უამბო, მუზეუმის თანამშრომელს ბევრჯერ გამოუთქვამს ქალბატონ კუტიურის ბინის დაკავების სურვილი. ასე რომ, რამდენიმე დღეში ქვრივის პანსიონი ისევ შეივსებაო.

– ღმერთმა გისმინოთ, ჩემო კეთილო ბატონო! მაგრამ უბედურება შემემთხვა; ნახავთ, ათი დღეც არ გავა და სიკვდილიც გვეწვევა, – თქვა ქვრივმა და პირქუშად გადაავლო თვალი სასადილო ოთახს. – ნეტა ვის წაიღებს?

– დროა, აქედან ავბარგდეთ, – ხმადაბლა უთხრა ეჟენმა მამა გორიოს. ამ დროს შემოირბინა შეშინებულმა სილვიამ და გამოაცხადა:

– ქალბატონო, უკვე სამი დღეა, რაც მისტიგრის ვერსადა ვხედავ.

– ააა, რახან ჩემი კატა მოკვდა, თუ იმანაც მიგვატოვა, მე...

უბედურმა ქვრივმა სიტყვა ველარ დაამთავრა; ამ საშინელმა წინასწარმეტყველებამ სულ გასტეხა იგი; ხელები აიქნია და ძალაგამოლუული მიესვენა თავისი სავარძლის ზურგზე.

შუადღისათვის, როდესაც ფოსტალიონები დაატარებენ ხოლმე წერილებს პანთეონის უბანში, ეჟენმა კოხტა კონვერტში ჩადებული და დე ბოსეანების ღერბით დაბეჭდილი წერილი მიიღო. კონვერტში მოსაწვევი ბარათი იყო ქალბატონ და ბატონ დე ნუსინჟენის სახელზე. მათ პატიჟებდნენ დიდ ბალზე, რომელიც ვიკონტესასთან უნდა შემდგარიყო და ამის შესახებ ყველამ უკვე ერთი თვით ადრე იცოდა. ამ მოწვევას მცირე ბარათიც ახლდა ეჟენის სახელზე:

«მე გავიფიქრე, ბატონო, რომ თქვენ სიამოვნებით იკისრებთ ჩემი გრძნობების განმარტებას ქალბატონ დე ნუსინჟენისათვის. გიგზავნით მოწვევას, რომელიც თქვენ მთხოვეთ და ბედნიერი ვიქნები ქალბატონ დე რესტოს დის გაცნობით. ამგვარად: მომგვარეთ ეგ ლამაზი არსება და ეცადეთ, რომ მან მთლიანად არ დაატყვევოს თქვენი გრძნობები, რადგან უფრო მეტი მე უნდა მიწილადოთ საპასუხოდ იმისა, რასაც მე განვიცდი თქვენ მიმართ.

ვიკონტესა დე ბოსეანი».

ეჟენმა ხელახლა გადაიკითხა ბარათი და გაიფიქრა:

«ქალბატონი დე ბოსეანი საკმაოდ ცხადად მაგრძნობინებს, რომ ბარონ დე ნუსინჟენი მისთვის სასურველი სტუმარი არაა».

ეჟენი ბედნიერი იყო, რომ დელფინეს გახარება შეუძლია და საჩქაროდ გაეშურა მისკენ დამსახურებული ჯილდოს მისაღებად. ქალბატონი დე ნუსინჟენი სააბაზანოში იყო. რასტინიაკი ბუდუარში უცდიდა და მოუთმენლობისაგან იტანჯებოდა, რაც სრულიად ბუნებრივია აღგზნებული ახალგაზრდისათვის, რომელიც მთელი წლის განმავლობაში საყვარლის ყოლაზე ოცნებობდა. ეს განცდები განუმეორებელია ახალგაზრდების ცხოვრებაში. პირველ ქალს, რომელიც ნამდვილად გაიტაცებს ადამიანს, იმ ქალს, რომელსაც იგი ხედავს ხოლმე ისეთ ბრწყინვალე გარემოცვაში, რასაც პარიზის საზოგადოება მოითხოვს, მეტოქე არასოდეს არ ეყოლება. პარიზული სიყვარული სრულიად არა ჰგავს სხვარიგ სიყვარულს. ვერც კაცებსა და ვერც ქალებს ვერ მოატყუებ საქვეყნოდ გამოფენილი დროშებით, რომლებზედაც ზრდილობის გულისათვის ყველანი თავისი სიყვარულის უანგარობის სიტყვებს აწერენ. ამ ქალაქში ქალი არა მარტო ჩვენს გულსა და გრძნობებს უნდა აკმაყოფილებდეს, არამედ მას მშვენივრად ესმის, რომ გაცილებით უფრო დიდი მოვალეობა აკისრია – უნდა მისდიოს იმ ათასნაირ ამაო და ფუჭ წვრილმანს, რომლებიდანაც მთელი ჩვენი ცხოვრება შედგება. აქაური სიყვარული ბაქიობითა და უსირცხვილობით, ბედოვლათობით, მუხანათობით და განცხრომით არის აღსავსე. თუკი ლუი მეთოთხმეტის კარის ბანოვანებს შურდათ მადმუაზელ დე ლავალიერისა, რომლის გულისთვისაც გრძნობამორეულმა დიდმა ხელმწიფემ დაივიწყა, რომ ყოველი მისი სამაჯე ათასი ეკიუ ღირდა და დახია ისინი, რათა დიუკ დე ვერმანდუას ამა ქვეყნის სარბიელზე გამოჩენა გაადვილებოდა, რაღა უნდა მოვკითხოთ დანარჩენ ადამიანებს? იყავით ახალგაზრდაც, მდიდარიც, სახელოვანიც და თუ შეძლებთ, მეტიც იყავით და რაც უფრო მეტ საკმეველს აკმევთ თქვენი კერპის საკურთხეველზე, იგი მით უფრო მწყალობელი იქნება თქვენი, რასაკვირველია, თუკი გყავთ ასეთი კერპი. სიყვარული რელიგიაა და მისი კულტი, ალბათ, გაცილებით უფრო ძვირად ჯდება, ვიდრე სხვა რომელიმე რელიგია. იგი სწრაფად გაივლის ხოლმე ქუჩის ბიჭივით, რომელიც ცდილობს, რომ სადაც კი ჩაივლის, არაფერი დარჩეს დაუნგრეველი. გრძნობათა სიმდიდრე – სხვენზე მაცხოვრებელთა პოეზიაა; ეს სიმდიდრეც რომ არ გააჩნდეთ, რად ეღირებოდა მათი სიყვარული? და თუ პარიზის კანონმდებლობის ამ დრაკონისეულ წესებიდან გამონაკლისები არსებობს, ისინი ეულად არიან; ამ ადამიანთა სული არ დაემორჩილა საყოველთაოდ გავრცელებულ დოქტრინებს და ისინი სადღაც, კამკამა, წმინდა, ჩქარმსრბოლი, მაგრამ დაუშრეტელი ნაკადულის ნაპირებზე სუფევენ; ისინი არ ღალატობენ მწვანე ტევრებს და ბედნიერნი არიან, რომ უსმენენ სამყაროს ღალადისს. ეს

ღაღადისი მათ თავის სულშიაც ესმით. ისინი უდრტვინველად ელიან აღზევებას და დედამიწაზე შეთენილთა ბედ-იღბალს დასცინიან. მაგრამ რასტინიაკს, მეტ წილ ახალგაზრდათა მსგავსად, რომელთაც დასაწყისიდანვე დიდკაცობა იგემეს, უნდოდა სავსებით შეიარაღებული გამოსულიყო უმაღლესი საზოგადოების ასპარეზზე. მას უკვე შეეყარა ამ საზოგადოების ციებ-ცხელება, შეიძლება იმიტომ, რომ გრძნობდა _ შესწევდა ძალა აქ გაბატონებისა, მაგრამ ჯერ არ იცოდა, როგორ და რა მიზნით უნდა განეხორციელებინა ეს პატივმოყვარე ზრახვები. თუკი არ არსებობს წმინდა და ამაღლებული სიყვარული, რომელიც მთელ სიცოცხლეს ავსებს, მაშინ ძალაუფლების ამ წყურვილს შესანიშნავი საქმეების წარმართვა შეუძლია. ამისთვის საკმაოა უარი თქვა ყველა პირად ინტერესზე და შენი ქვეყნის სიდიადე დაისახო მიზნად. მაგრამ სტუდენტი ჯერ არ ამაღლებულიყო იმ მწვერვალამდე, საიდანაც ადამიანი ხედავს თავისი ცხოვრების გზას და მისი წარმართვა შეუძლია. აქამდე მას ჯერ სავსებით ვერ ჩამოეშორებინა მომხიბლავობა ახალი და ნეტარი იდეებისა, რომლებითაც თითქოს შეფოთლილია პროვინციაში გაზრდილი ადამიანის ბავშვობის წლები. იგი დიდხანს მერყეობდა და ვერ ბედავდა პარიზის რუბიკონის გადალახვას. მიუხედავად ამ აღზნებული ცნობის წადილისა, მას გულში დაცული ჰქონდა ფარული აზრი იმ ბედნიერი ცხოვრების შესახებ, რომელსაც ეწევა ნამდვილი აზნაურიშვილი თავის ციხე-დარბაზში. მაგრამ წუხელ, როდესაც იგი საკუთარ ბინაში აღმოჩნდა, უკანასკნელი ეჭვებიც გაუქრა. ახლა იგი სიმდიდრის უპირატესობით სარგებლობდა ისევე, როგორც დიდი ხანია იყენებდა მაღალი წარმოშობის უპირატესობას. მან ჩამოიშორა პროვინციელი ადამიანის გარსი და უჩუმრად დაიმკვიდრა ისეთი მდგომარეობა, საიდანაც შესანიშნავი მომავლის გზები იშლებოდა. თანაც, ახლა, როდესაც დელფინეს მოლოდინში იგი ნებივრად იჯდა ამ ლამაზ ბუდუარში, რომელიც ქალის ბუდუარს ჰგავდა, მას მოეჩვენა რომ იმდენად არის დაშორებული იმ რასტინიაკს, ვინაც გასულ წელს პარიზში ჩამოვიდა, რომ ახლა, როცა იგი თავისი შინაგანი სულიერი მზერით ათვალიერებდა მას, ეკითხებოდა თავის თავს _ ჰგავს თუ არა იგი ამ წუთში იმ რასტინიაკს?..

_ ქალბატონი თავის ოთახშია, _ ისე მოულოდნელად უთხრა ტერეზამ, რომ რასტინიაკი შეკრთა.

დელფინე ელოდა ცეცხლის პირას თავის კოზეტზე წამოწოლილი; მას მშვიდი და ხალისიანი გამომეტყველება ჰქონდა. მუსლინის ტალღებში გახვეული ქალის დანახვაზე

არ შეიძლება არ შეგედარებინათ იგი ინდოეთის იმ მშვენიერ მცენარეებს, რომლის ნაყოფი ყვავილებით არის გარშემორტყმული.

– კარგია, რომ მოხვედით, – გრძნობით წარმოთქვა მან.

– ხომ მიხვდით, რა მოგიტანეთ, – შეეკითხა ეჟენი, ჩამოჯდა მის გვერდზე და მოიზიდა მისი მკლავი, რათა ხელზე ეკოცნა. ქალბატონმა ნუსინჟენმა წაიკითხა წერილი და სიხარულისაგან შეტოკდა. მან მიაპყრო ეჟენს თავისი ნამიანი თვალები და ხელები კისერზე შემოაჭდო, რათა გულზე მიეკრა ნიშნად მადლობისა მისი ამოების ზრახვების დაკმაყოფილებისათვის.

– თქვენ (შენ, – ჩასჩურჩულა ყურში, – მაგრამ ჩემს საპირფარეშო ოთახში ტერეზა არის და ფრთხილად უნდა ვიყოთ) უნდა გიმადლოდეთ ამ ბედნიერებას. ვბედავ და ამას ბედნიერებას ვუწოდებ. რახან თქვენი მეშვეობით მივალწიე, ეს ხომ მეტია, ვიდრე პატივმოყვარეობის გამარჯვება! უმაღლეს საზოგადოებაში ჩემი შეყვანა არავის არ უნდოდა. ამ წუთში თქვენ მე წვრილმან, ფუქსავატ, მსუბუქ პარიზელ ქალადა მთვლით, მაგრამ იცოდეთ, ჩემო მეგობარო, რომ თქვენი გულისათვის მზად ვარ ყველაფერი გავწირო და სენ-ჟერმენის გარეუბნის საზოგადოებაში ასეთი გზით იმიტომ მსურს მოხვედრა, რომ იქ თქვენა ხართ ხოლმე.

– როგორ ატყობთ, – შეეკითხა მას ეჟენი, – ხომ არ გვაგრძნობინებს ქალბატონი დე ბოსეანი, რომ ბარონ დე ნუსინჟენის ბალზე დასწრება ვარაუდად არა აქვს?

– ცხადია, – უპასუხა მას ბარონის მეუღლემ, – ამ ქალებს უზრდელობის ნიჭიერად გამოჩენის უნარი აქვთ, მაგრამ სულ ერთია, მე მაინც წავალ. იქ ჩემი დაც იქნება. ვიცი, რომ საამისოდ მშვენიერ კაბას იკერავს. იცით, ეჟენ, – განაგრძო მან ხმადაბლა, – ის იმისთვის მიდის ამ ბალზე, რათა საშინელი ეჭვები გაჰფანტოს. თქვენ არ იცით, რა ხმებია დაყრილი მის შესახებ. ნუსინჟენი შემოვიდა ამ დილას და მითხრა, რომ გუშინ კლუბში სრულიად მოურიდებლად ლაპარაკობდნენ ჩემი დის შესახებ. ღმერთო! ვისგან არის დამოკიდებული ქალისა და ოჯახის პატიოსნება! შეურაცხყოფილად და დამცირებულად ვგრძნობდი თავს საწყალი ჩემი დის გულისათვის. ზოგიერთის თქმით, ბ. ტრაის თითქმის ასი ათასი ფრანკის თამასუქები გაუცია, თითქმის სრულიად გაკოტრებულა, ფული ვერ გადაუხდია და ამისათვის პასუხი უნდა მოეთხოვოთ. ამ უაღრესი გაჭირვებიდან დასახსნელად ჩემმა დამ ერთ ურიას მიჰყიდა თავისი მშვენიერი ბრილიანტები, რომელიც თქვენ, ალბათ, გინახავთ. ეს ბრილიანტები მას თავისი დედამთილისაგან – ქალბატონ დე რესტოსაგან დარჩა. მოკლედ, ორი დღეა სხვა სალაპარაკო აღარა აქვთ რა. ახლა კი მესმის, რატომ

შეუკვეთა ანასტაზიმ ბრჭყვიალებით მორთული კაბა. მას სურს, ქალბატონ დე ბოსეანის ბალზე თავისი ბრწყინვალეობითა და თავისი ბრილიანტებით ყველას ყურადღება მიიზიდოს. მაგრამ მე არ მსურს მასზე ნაკლები ვიყო. მას ყოველთვის ჩემი დაჩაგვრა უნდოდა, ყოველთვის ცუდად მექცეოდა. მე კი არასოდეს მითქვამს უარი მის დახმარებაზე. როცა უჭირდა, ყოველთვის ფულს ვამღებდი... თავი დავანებოთ საზოგადოებას, დღეს მინდა ბედნიერებას მივეცე.

ღამის პირველ საათზე რასტინიაკი ჯერ კიდევ ქალბატონ დე ნუსინჟენტან იყო, რომელსაც გამომშვიდობებისას კოცნა არ დაუშურებია მისთვის და ამ კოცნასთან ერთად, რომელიც სავსე იყო მომავალი ბედნიერების შეპირებით, ქალმა მეღანქოლიური გამომეტყველებით უთხრა:

_ მე ისეთი მშიშარა და ისეთი ცრუმორწმუნე ვარ, რაც გინდათ, ის მიწოდეთ, რომ იმის შიში მაკანკალებს _ ვაითუ ამ ჩემს ბედნიერებას საშინელი კატასტროფა მოჰყვეს.

_ ბავშვი ხართ! _ უთხრა ეჟენმა.

_ დიახ, _ სიცილით უპასუხა ქალმა, _ ამ საღამოს ბავშვი მე ვარ!

ეჟენი დაბრუნდა ვოკეს სახლში და დარწმუნებული იყო, რომ ხვალვე დატოვებს მას. მთელი გზის განმავლობაში მას არ მიუტოვებია ის შესანიშნავი ოცნებები, რომლებიც დაეუფლებიან ხოლმე ახალგაზრდებს, როდესაც ტუჩებზე ჯერ კიდევ ბედნიერების გემოსა გრძნობენ.

_ როგორაა საქმე? _ შეეკითხა მამა გორიო, როდესაც რასტინიაკმა მის კარებთან გაიარა.

_ კარგად, _ უპასუხა ეჟენმა, _ ხვალ ყველაფერს გაიმბობთ.

_ ხომ ყველაფერს, არა? _ შეჰყვირა მოხუცმა. _ დაწეპით, დაიძინეთ. ხვალიდან ჩვენი ბედნიერი ცხოვრება იწყება.

მეორე დილას გორიო და რასტინიაკი პანსიონიდან გადასასვლელად გაემზადნენ და მხოლოდ იმას უცდიდნენ, თუ როდის მოეხასიათებოდა მოსვლა მტვირთავ მუშას მათი ბარგის წასაღებად. თორმეტი საათი იქნებოდა, როდესაც ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე გაისმა უცებ გრიალი ეტლისა, რომელიც ვოკეს სახლთან გაჩერდა. ქალბატონი დე ნუსინჟენი გადმოვიდა თავისი ეტლიდან და იკითხა _ არ არის თუ არა მამამისი. სილვიას დასტურის გაგონებაზე, მან სწრაფად აირბინა კიბე. ეჟენი თავის ოთახში იყო, მაგრამ მისმა მეზობელმა ეს არ იცოდა. საუზმის დროს ეჟენმა სთხოვა მამა გორიოს, რომ მოხუცს მისი ბარგიც წაეღო და დაუბარა, ოთხი საათისათვის და'არტუას ქუჩაზე ვიქნებო. მაგრამ სანამ

მოხუცი მზიდავს ეძებდა, ექენმა მოასწრო კანონმცოდნეობის სკოლაში გაქცევა, შემოწმებაზე დასწრება და სახლში ისე დაბრუნდა, რომ არავის შეუმჩნევია. მას უნდოდა პირადად გასწორებდა ქალბატონ ვოკეს და ეს საქმე მოხუცისათვის არ მიენდო, რადგან იცოდა, ფანატიკოსი მოხუცი უდავოდ ჩემი ხარჯის გადახდასაც მოინდომებსო. დიასახლისი წასული დაუხვდა. ექენი თავის ოთახში ავიდა, რათა ენახა, ხომ არაფერი დავიწყებოდა და თვითონვე მოეწონა ეს აზრი, როცა მაგიდის უჯრაში დაინახა ვოტრენისათვის მიცემული უვადო თამასუქი, რომელიც მან დაფარა და მას აქეთ აქ ეგდო. ცეცხლი არ ენთო და მას უკვე ქალაღდის ნაკუწ-ნაკუწ დახევა უნდოდა, როდესაც უცებ დელფინეს ხმა იცნო და ამიტომ თავი შეიკავა, რათა ხმაური არ გამოეწვია, შეჩერდა და ყური დაუგდო, რადგან ფიქრობდა, რომ დელფინეს არაფერი აქვს მასთან დასამალი. შემდეგ, პირველივე სიტყვების გაგონებაზე, ლაპარაკი მამასა და ქალიშვილს შორის იმდენად საინტერესო აღმოჩნდა, რომ რასტინიაკს ყური არ მოუშორებია.

– მამა! ღმერთს უნდა ვუმაძღლოდეთ, რომ თქვენ დროზე მოიფიქრეთ ჩემი ქონების ანგარიშის მოკითხვა, სანამ ჯერ არ გავუნადგურებოვარ! შეიძლება თავისუფლად ვილაპარაკო?

– კი, სახლი ცარიელია, – უპასუხა ხმაშეცვლილად მამა გორიომ.

– რა დაგემართათ, მამაჩემო? – შეეკითხა მას ქალბატონი დე ნუსინჟენი.

– გულში დანა ჩამეცი და ეგ არის, – უპასუხა მოხუცმა, – ღმერთი შეგინდობს, შვილო! შენ ხომ არ იცი, რარიგ მიყვარხარ; რომ იცოდე, ასე მოულოდნელად არ მომახლიდი ასეთ რამეებს; მით უმეტეს, რომ საქმე არც ისე უიმედოდაა. რატომ აჩქარდი ასე, აქ რამ მოგანახია ჩემი თავი? ხომ იცოდი, რომ რამდენიმე წუთში ჩვენ დ'არტუას ქუჩაზე ვიქნებით?

– ეჰ, მამაჩემო! განა შეიძლება თავს დავეუფლო, როდესაც განადგურების წინაშე ვდგავართ? შეშლილივით ვარ. თქვენმა ვექილმა ადრევე გაგვაფრთხილა იმ უბედურების შესახებ, რომელიც უდავოდ მოგვიანებით თავს უნდა დაგვტყდომოდა. ახლა მთელი თქვენი დიდი ხნის კომერციული გამოცდილება საჭირო გახდება და მეც თქვენს სამებნელად გამოვეშურე, როგორც წყალწაღებული, რომელიც ხავსს ეჭიდება. როდესაც ბატონმა დერვილმა დაინახა, რომ ნუსინჟენი ათასნაირი ხრიკების საშუალებით ხელს უშლის, სასამართლო პროცესით დაემუქრა და უთხრა, რომ სასამართლოს თავმჯდომარის დადგენილების მისაღებად დიდი დრო არ არის საჭირო. ამ დილას ნუსინჟენი შემოვიდა ჩემთან და შემეკითხა – ნუთუ მე მსურს, რომ მეც და ისიც გავნადგურდეთ? ვუპასუხე, რომ

არაფერი მესმის მთელი ამ საქმეებისა, რომ ქონება მე მეკუთვნის და მინდა თვითონ დავეუფლო ჩემს საკუთრებას, რომ მთელ ამ დახლართულ საქმეებში გარკვევა ჩემი ვეჟილის საქმეა და რომ მე სრულიად არაფერი გამეგება ამ საქმეებისა და ვერც გავერკვევი ამ ამბებში. თქვენ ხომ მირჩიეთ, რომ ასე მეთქვა?

– კარგად გითქვამს, – უპასუხა მამა გორიომ.

– ნუსინჟენმა თავისი საქმეები გამაცნო. თურმე მთელი მისი და ჩემი კაპიტალი მას ახლად წამოწყებულ საქმეებში დაუბანდებია და ამ საქმეების საწარმოებლად დიდძალი თანხების საზღვარგარეთ გატანა გამხდარა საჭირო. მე რომ ვაიძულო და ჩემი მზითვენი დავაბრუნებინო, იგი იძულებული შეიქნება გადახდის უნარის მოკლებულად გამოაცხადოს თავი, მაგრამ ერთი წელიწადი თუ ვადროვე, იგი ჩემს თანხებს მიწებით ვაჭრობისათვის გამოიყენებს და პატიოსნებას მეფიცება, რომ გაორკეცებულად და გასამკეცებულად დამიბრუნებს ჩემს ქონებას. ჩემო მამიკო! იგი გულწრფელი იყო და მე შევშინდი. მან პატიება მთხოვა თავისი საქციელისათვის, თავისუფლება დამიბრუნა და ნება მომცა მოვიქცე ისე, როგორც მომინდებოდა, ოღონდ იმ პირობით, რომ ჩემი სახელით საქმეების წარმოების განუსაზღვრელ უფლებას მივანიჭებ. თავისი გულწრფელობის დასამტკიცებლად იგი დამპირდა, რომ ყოველთვის, როდესაც მე მოვინდომებ იმის შემოწმებას, თუ რამდენად სწორად არის შედგენილი ქაღალდები, რომელთა საშუალებით გადმომცემს ჩემს ქონებას, იგი დერვილს გამოუძახებს. ერთი სიტყვით, მან ფარ-ხმალი დაჰყარა. მთხოვა კიდევ ორი წლის განმავლობაში ვუხელმძღვანელო ოჯახს და მეხვეწებოდა, იმაზე მეტი არ დახარჯოთ, რაც თქვენი ხარჯებისათვის დაგინიშნეთო. მან დამიმტკიცა, არაფერი დარჩენია გარდა იმისა, რომ გარეგნულად შევინარჩუნო კეთილდღეობაო, დამიმტკიცა, მივატოვე მოცეკვავე ქალი და იძულებული ვიქნები ზედმიწევნით და იმავე დროს მეტად საიდუმლოდ, მომჭირნეობა გავწიო, რათა ყველა წამოწყებული საქმის დასრულებამდე თავისი კრედიტისადმი ნდობა არ დავკარგო. მე უხამსად მოვექეცი, არაფერს ვუჯერებდი იმ მიზნით, რომ გამოუვალ მდგომარეობაში ჩამეყენებინა და რაც შეიძლება მეტი გამეგო. მან თავისი დავთრები მაჩვენა და ბოლოს ტირილიც დაიწყო. არასოდეს მინახავს ვაჟკაცი ასეთ მდგომარეობაში ყოფილიყო. მან სრულიად დაკარგა გონება, თვითმკვლელობაზე ლაპარაკობდა, რალაცეებს ბოდავდა და თავი შემაბრალა.

– და შენც დაუჯერე მთელ ამ მიქარვას? – დაიყვირა მამა გორიომ. – ეგ მაგის მასხარაობაა და მეტი არაფერი! მე საქმეში შევხვედრივარ გერმანელებს. თითქმის ყველანი

პატიოსანი და გულგახსნილი ადამიანები იყვნენ, მაგრამ თუ ამ გულწრფელობის და უბრალოების საფარით მოჰყვებიან ეშმაკობასა და ოინბაზობას, მაშინ ყველას გადააჭარბებენ. შენი ქმარი გატყუებს. გამოუვალ მდგომარეობაში ჩააყენეს და თავს იკატუნებს. უნდა, რომ შენი სახელით უფრო თავისუფლად განაგებდეს ქონებას, ვიდრე თავისი სახელით შეუძლია. და თუ საქმეები ცუდად წაუვა, იგი ისარგებლებს ამ მდგომარეობით, რათა დაუძვრეს. ეგ გათახსირებული ცბიერიც არის და მუხანათიც. არა, მე ისე არ მოვკვდები და ისე არ წამაბრძანებენ პერ-ლაშეზის სასაფლაოზე, რომ ჩემი გოგონები გავაძარცვინო. მე ჯერ კიდევ ცოტა რამ გამეგება საქმეებისა. რაო? ფულები საქმეებში მაქვს დაბანდებულიო? კეთილი! მაშინ ამ საქმეებში მაგისი მონაწილეობა ხომ იქნება გამოხატული რაღაც ფასეულობით, ხელწერილებით, ხელშეკრულებებით. გვაჩვენოს და ამ ქაღალდებით გაგვისწორდეს. ყველაზე სარგებლიან საქმეებს ამოვარჩევთ და ბედსა ვცდით: გავიჩენთ ჩვენს სახელზე კანონიერად აღიარებულ ფირმას – თავის ქმართან ბარონ დე ნუსინჟენტთან ქონებრივად გამოყოფილი დელფინე გორიო. სულელად გვთვლის, თუ როგორ არის მაგისი საქმე? ნუთუ მას ჰგონია, რომ ორ დღეს გამაძლებინებს იმის ფიქრი, რომ შენ უფულოდ, ულუკმაპუროდ დარჩები? ერთ დღესაც ვერ ვიცოცხლებ, ერთი ღამეც ვერ დავრჩები ცოცხალი, ორ საათსაც ვერ გავუძლებ! ეს ამბავი რომ გამართლდეს, სიცოცხლე რაღად მინდა? როგორია? ორმოცი წელი, ჩემი დღე და წუთისოფელი შრომაში გავატარე, საკუთარი ზურგით ტომრებს ვეზიდებოდი, ოფლში ვიწურებოდი, მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ყველაფერს ვიკლებდი თქვენი გულისთვის, ჩემო ანგელოზებო! და მხოლოდ თქვენ მიადვილებდით შრომას და ტვირთს მიმსუბუქებდით, ახლა კი ჩემი სიცოცხლის მონაგარი წყალს უნდა გავატანო! სიბრაზისაგან ლამის მოვკვდე, ვფიცავ ყოველივეს, რაც რომ წმინდაა ცასა და დედამიწაზე, რომ ყველაფერს გამოვარკვევ, შევამოწმებ დავთრებს, სალაროს, საქმეებს! არ მოვისვენებ, არ დავიძინებ, არ ვჭამ და არ ვსვამ, სანამ არ დამიმტკიცებენ, რომ შენი ქონება ხელუხლებელია. ღვთის მადლით, თქვენი ქონება გაყოფილია. ისიც ბედია, რომ ვეჭილად ისეთი პატიოსანი ადამიანი გვეყოლება, როგორიც დერვილია. მადლობა უფალს! შეინარჩუნებ შენს კოხტა მილიონს და შენს უკანასკნელ დღემდე ორმოცდაათი ლივრის შემოსავალი გექნება, თორემ ისეთ ამბავს ავტეხავ პარიზში, რომ, ჰა! სასამართლოებში თუ გაგვათახსირებს, დეპუტატთა პალატას მივმართავ. ოღონდ ვიცოდე, რომ ფულის მხრივ ყოველივე თავის წესსა და რიგზე გაქვს, მეტი არაფერი მინდა. მხოლოდ ეს გამიადვილებდა დარდებს და ჩემს გულის ტკივილებს დააცხრობდა. ფული სიცოცხლეა.

ფულს ყველაფერი შეუძლია. რაო, რას გვიმღერის ეგ გაბღენძილი ელზასელი კუნძი? დელფინ! ლიარის ერთი მეოთხედიც არ დაუთმო მაგ გასიებულ ცხოველს, რომელმაც ჯაჭვით დაგაბა და გაგაუბედურა. თუკი შენ მისთვის საჭირო ხარ, მაშინ ხელ-ფეხს გავუკოჭავთ და ჭკუას ვასწავლით! ღმერთო! ეს რა ცეცხლი მეკიდება! რაღაცა მწვავს და მიხრუკავს თავის ქალას. ჩემს დელფინეს ჩალაზე უნდა ეძინოს! ო! ჩემო ფიფინ! ეშმაკმა წაიღოს! სად არის ჩემი ხელთათმანები? აბა, წავიდეთ! მე მინდა ახლავე ვნახო ყველაფერი, – დავთრები, საქმეები, სალარო, მიწერ-მოწერა. მე ვერ მოვისვენებ, სანამ არ დამიმტკიცებენ, რომ შენს ქონებას საფრთხე აღარ ემუქრება, სანამ საკუთარი თვალთ არ დავრწმუნდები.

– ჩემო მამიკო! ფრთხილად მოიქეცით. დამლუპავთ, თუ ამ საქმეში სულ ოდნავ მაინც შურისძიებით იმოქმედებთ და ზედმეტად მტრულ განზრახვებს გამოიჩენთ. ის კარგად გიცნობთ და სავსებით ბუნებრივად თვლის, რომ თქვენი ჩაგონებით ვწუხვარ ჩემი ქონების გამო, მაგრამ ქონება მის ხელშია და, გეფიცებით, იგი არც აპირებს ხელიდან გაშვებას. ეგ ხომ ისეთი სალახანაა, რომ შეუძლია გაიტაცოს მთელი ჩემი ფულები და მშრალზე დაგვტოვოს. იგი დარწმუნებულია, რომ არ დავუწყებ დევნას და არ შეურაცხვეყოფ სახელს, რომელსაც მე თვითონ ვატარებ. იგი ძლიერად არის და ამავე დროს სუსტიც. მე ყველაფერი მოფიქრებული მაქვს. თუ უკიდურესობამდე მივიყვანეთ, იგი სრულიად გამანადგურებს.

– მაშ, ავაზაკი ყოფილა!

– დიახ, მამა, ასეა! მართალი ხართ, – უპასუხა ქალიშვილმა და ტირილით სკამზე დაეცა. – მე არ მინდოდა თქვენთვის ამის განდობა, რათა არ გედარდათ, ასეთ ადამიანს რატომ მიგათხოვეო. მისი იდუმალი ზრახვები, სინდისი, სული და ხორცი, ყველაფერი ერთ ყაიდაზეა აწყობილი! ეს ხომ საშინელებაა: მე მეზიზღება და მძულს იგი! როგორ შემძლია პატივი ვცე ამ საზიზღარ ნუსინჯენს ყოველივე იმის შემდეგ, რაც მისგან გავიგონე. ადამიანი, რომელიც ისეთ კომერციულ კომბინაციებს ახერხებს რომლების შესახებაც მან მიაშბო, სრულიად მოკლებულია სინდისის ნატამალსაც კი. ჩემი შიშიც სწორედ იმით არის გამოწვეული, რაც ზედმიწევნით კარგად ამოვიკითხე მის გულში: მან, ჩემმა ქმარმა, ცხადად შემომთავაზა თავისუფლება – ხომ იცით, ეს რასაც ნიშნავს? ოღონდ იმ პირობით, რომ თუკი მისი საქმეები ჩაიფუშება, მე მის ხელში იარაღად გადავიქცევი. მოკლედ, თუ დავთანხმდები და მისი ყალბი მონაცვლე გავხდები.

– კი მაგრამ, ხომ არის ჯერ კიდევ სამართალი! და ასეთი სიძველისათვის გრევის მოედანიც არსებობს! – აყვირდა მამა გორიო. – თუ ჯალათი არ აღმოჩნდა, მე თვითონ მოვკვეთ მას თავს გილიოტინით!

– არა, მამა! მას ვერავითარი სამართალი ვერ დაუდგება წინ. აი, ყური დამიგდე. ნუსინჟენი მრავალსიტყვაობას მოჰყვა, მაგრამ მე სულ ორი სიტყვით გეტყვი, რისი თქმა უნდოდა მას: «ან ყველაფერი დაიკარგება, თქვენ ერთი ლიარიც არ შეგრჩებათ და სრულიად განადგურდებით, რადგან თქვენ გარდა სხვა მონაწილის არჩევა არ შემოიძლია, ანდა თქვენ საშუალებას მომცემთ, რომ წარმატებით დავასრულო ჩემი საქმეები». ხომ ყველაფერი ცხადია? მის თვალში ჯერ ფასი არ დამიკარგავს. ჩემი ქალური პატიოსნება არ აეჭვებს, რადგან იცის, რომ დავუტოვებ მის ქონებას და ჩემსას ვიკმარებ. ქონების გაჩანაგების შიშით იძულებული ვარ დავთანხმდე ამ უპატიოსნო და ავაზაკურ ამხანაგობას. იგი ჩემს სინდისს ყიდულობს და საფასურად ნებას მაძლევს, რომ მოურიდებლად ეჟენის ცოლი გავხდე. «მე ცოდვების ჩადენის ნებას გაძლევ, შენ კი დამანებე ბოროტმოქმედებას მივეყო ხელი და ღარიბ-ღატაკნი გავანადგურო». განა ეს სიტყვები საკმაოდ ნათელი არ არის? იცით, რას უწოდებს იგი ოპერაციების წარმოებას? იგი თავისი სახელით ყიდულობს დაუსახლებელ მიწებს, შემდეგ სხვისი სახელით წამდგარ ადამიანებს სახლების აგებას ავალებს. ეს ყალბი პირები შენობების აგებას იჯარით გასცემენ ვიღაც მოიჯარადრეებზე, რომლებსაც გრძელვადიანი თამასუქებით უხდიან საფასურს, შემდეგ, მცირე ფასად, აძლევენ ჩემს ქმარს იმის ხელწერილს, რომ შენობების ასაგები თანხები მიღებული აქვთ მისგან და ამგვარად, იგი ამ სახლების პატრონი ხდება; ის ყალბი პირები თავს გაკოტრებულად აცხადებენ და მოიჯარადრეები პირში ჩალაგამოვლებულნი რჩებიან. ნუსინჟენის სავაჭრო სახლის სახელწოდება მხოლოდ საცოდავი მშენებლობის თვალის ასახვევად არსებობდა. მე მივხვდი ამას, ისიც გავიგე, დიდძალი თანხები გადარიცხა ამსტერდამში, ლონდონში, ნეაპოლში, რომ თუ საჭირო გახდა, დაამტკიცოს, დიდი ხარჯების გაწევა მომიხდაო. როგორ შევძლებთ ჩვენ მათ დაკავებას?

ეჟენს მოესმა, როგორ მძიმედ დაეცა მამა გორიო მუხლებით თავისი ოთახის ფილაქანზე.

– ღმერთო ჩემო, რა დაგიშავე? ჩემი შვილი იმ გათახსირებულის ხელშია, რომელსაც შეუძლია ყველაფერი მოსთხოვოს, რაც კი მოეპრიანება! მაპატიე, შვილო! – ყვიროდა ბერიკაცი.

– დიახ, შეიძლება თქვენი ბრალიც იყოს, რომ ამ უფსკრულში ჩავვარდი. აბა, რა ჭკუა მოგვეკითხება, როცა ვთხოვდებით? განა რამე გაგვეგება ან საზოგადოებისა, ან საქმეებისა, ან მამაკაცებისა და ზნე-ჩვეულებებისა? მამები ვალდებულნი არიან ჩვენ მაგივრად იფიქრონ. მაპატიეთ, ჩემო მამა, ეს სიტყვები, მე თქვენ არაფერში არ გამტყუნებთ, ეს ხომ მაინც ჩემი შეცდომაა. არ გინდა, ნუ ტირი, მამიკო, – უთხრა ქალმა და შუბლზე აკოცა მამას.

– შენც ნუ ტირი, ჩემო პატარა დელფინ. მოდი, გაკოცო თვალებში, კოცნით შეგიშრო ცრემლი. მოიცა, ცოტა გონს მოვალ და გავხსნი მაგ შენი ქმრის მიერ არეული საქმეების ხლართს.

– არა, მამა, ეგ საქმე მე დამანებეთ; მე შევძლებ საქმის შემოტრიალებას. მე მას ვუყვარვარ. ამას რა ჯობს? გამოვიყენებ ჩემს ძალაუფლებას მის მიმართ იმისთვის, რომ თანხების ნაწილი საჩქაროდ ჩემს სახელზე მიწებში დააბანდოს. შეიძლება ჩემს სახელზე გამოვასყიდინო ნუსინჟენების ყოფილი მამული ელზასში. ბატონ დერვილს კომერციის ბევრი არაფერი გაეგება... არა, ხვალ ნუ მოხვალთ – არ მინდა სისხლი ამემღვრეს. მინდა თავს გავუფრთხილდე და ზეგ ქალბატონ დე ბოსეანის ბაღზე დამშვიდებული და ლამაზი ვიყო და ჩემი საყვარელი ეჟენი ვასახელო. წამოდით, მისი ოთახი ვნახოთ.

ამ დროს ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე ეტლი გაჩერდა და კიბეზე გაისმა ხმა გრაფ დე რესტოს მეუღლისა, რომელიც სილვიას ეკითხებოდა:

– მამაჩემი აქ არის?

ამ გარემოებამ უშველა ეჟენს, თორემ იგი უკვე ლოგინზე დაწოლას და თავის მომძინარებას აპირებდა.

– მამა, რამე თუ გაგიგიათ ანასტაზის შესახებ? – შეეკითხა დელფინე, რომელმაც თავისი დის ხმა იცნო, – მგონი, მის ოჯახურ ცხოვრებაშიაც რაღაც უცნაური ამბავი მოხდა.

– რა მოხდა? – იკითხა მამა გორიომ, – ჩემი აღსასრული მოსულა, უბედური ჩემი თავი ამ ორმაგ უბედურებას ვერ გაუძლებს.

– გამარჯობათ, მამაჩემო, – თქვა გრაფის მეუღლემ შემოსვლისას. – აჰ! დელფინ, აქა ხარ?

დასთან შეხვედრამ, ეტყობა, შეაკრთო ქალბატონი დე რესტო.

– გამარჯობა, ნაზი, – თქვა ბარონის მეუღლემ. – ჩემი აქ ყოფნა შენ მგონი უჩვეულოდ მოგეჩვენა? მე ყოველდღე ვხედავ ხოლმე მამაჩემს.

– რა ხანია ასე იქცევი?

– აქ რომ გველო, გეცოდინებოდა.

– ნუ ჩამაცივდი, დელფინ, – საცოდავი ხმით წაილულლულა გრაფის მეუღლემ. – რა უბედური ვარ! ჩემო საწყალო მამა, მე დავიღუპე! ახლა კი ნამდვილად დავიღუპე!

– რა დაგემართა, ნაზი! – შეჰყვირა მამა გორიომ. – ყველაფერი გვითხარი, შვილო, ვაიმე! გაფითრდა. დელფინ, რას უყურებ? დაუყვავე, მოეფერე. მაშინ უფრო მეყვარები, თუკი შეიძლება უფრო მეტად სიყვარული!

– ჩემო საბრალო ნაზი! – დაუყვავა დას ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა და სკამზე დასვა. – იცოდე, რომ ყოველთვის მხოლოდ ორს გვეყვარები იმდენად, რომ ყველაფერს გაპატიებთ. იცოდე, ნათესაური სიყვარული ყველაზე საიმედოა.

დელფინემ აყნოსვინა დას სასუნებელი მარლი და მოასულიერა.

– ეს ამბავი მომკლავს! – თქვა მამა გორიომ და შეუჩიჩხინა ბუხარში მოგიზგიზე ტორფს. – აბა, მოდით ჩემთან ორივენი. როგორ მცივა. რა დაგემართა, ნაზი, მალე მითხარი, თორემ მომკლავ და ეგ არის...

– კარგი... – უპასუხა საცოდავმა ქალმა. – ჩემმა ქმარმა ყველაფერი გაიგო. გაიხსენეთ, მამაჩემო, ამასწინანდელი მაქსიმის თამასუქი ხომ გახსოვთ? ეს ხომ პირველი არ იყო. მე უკვე ბევრი თამასუქი გავანადდე. დაახლოებით იანვრის დამდეგს მომეჩვენა, რომ ბ. დე ტრაის რაღაცა დიდად ადარდებს. ჩემთვის არაფერი უთქვამს, მაგრამ საყვარელი ადამიანის გულში ყოველივეს ამოკითხვა ადვილია, ამისთვის სულ მცირეოდენია საკმარისი, თანაც წინათგრძნობაც მოგეშველება. მაქსიმი ისე დატკბა და ისეთი ალერსიანი გახდა, როგორც არასდროს არ ყოფილა და მე სულ უფრო და უფრო ბედნიერად ვგრძნობდი თავს. საბრალო მაქსიმი! იგი მემშვიდობებოდა, რადგან თურმე თავის მოკვლა გადაეწყვიტა, როგორც თვითონ მითხრა მერე. მე ისე ვიტანჯებოდი, ისე ვეხვეწებოდი, ორი საათი მუხლებზე ვიდექი მის წინაშე... და იგი გამომიტყდა, რომ ასი ათასი ფრანკი დაედო ვალად... ოო, მამა. ასი ათასი ფრანკი! ჭკუიდან შევიშალე. თქვენ აღარაფერი გქონდათ, მე ხომ ყველაფერი შევსანსლე...

– არა, – თქვა მამა გორიომ, – მე ქურდობის გარდა აღარაფერი დამრჩენია. ესეც შემძლია! წავალ, მოვიპარავ! – სულთმოზრძავის ხრიალივით შესაბრალის ამ სიტყვებში უძლურებამდე მისული მამობრივი გრძნობის ისეთი აგონია გამოიხატებოდა, რომ დებმა ხმა ვერ ამოიღეს. როგორ ეგოისტს შეეძლო გაეგონა და გულგრილად მოესმინა ეს ძახილი, რომელმაც უფსკრულში გადაგდებულ ქვასავით გამოამჟღავნა მთელი სიღრმე უიმედობისა?

– მე ვუშოვნე ფული იმით, რომ მოვიხმარე ის, რაც მე არ მეკუთვნოდა, – თქვა გრაფის მეუღლემ და ცრემლად დაიღვარა.

დეღფინეს გული აუჩყდა, მოეხვია კისერზე და ატირდა.

– მაშ, მართალი ყოფილა! – უთხრა დას.

ანასტაზიმ თავი დახარა. ქალბატონი დე ნუსინჟენი მოეხვია მას, ნაზად აკოცა და გულში ჩაიკრა.

– აქ შენ ყოველთვის საყვარელი ხარ და არავინ არასდროს არ გაგამტყუნებს, – უთხრა მან დას.

– ჩემო ანგელოზებო, – სუსტი ხმით დაილაპარაკა მამა გორიომ, – რად მოხდა ისე, რომ თქვენ შესაერთებლად უბედურება გახდა საჭირო?

მამისაგან ესოდენ გულმხურვალე და ნაზი თანაგრძნობით გამხნეებულმა გრაფის მეუღლემ განაგრძო:

– სიკვდილისაგან მაქსიმის გადასარჩენად და იმისათვის, რომ მთელი ჩემი ბედ-იღბალი დამეხსნა უბედურებისაგან, თქვენ რომ იცნობთ, იმ მევახშეს, იმ ჯოჯოხეთის ნაშობს გულქვა გობსეკს წავუღე საგვარეულო ბრილიანტები, რომლებსაც ასე აფასებს ბატონი დე რესტო. წავუღე მისიც, ჩემიც, ყველაფერი წავუღე და მივყიდე. ხომ გესმით – გავყიდე! მაქსიმი გადარჩა. მე კი დავიღუპე! რესტომ ყველაფერი იცის.

– საიდან? ვინ გააგებინა? მე მოვკლავ მას! – იყვირა მამა გორიომ.

– გუშინ დამიძახა თავის ოთახში. მე მივედი. «ანასტაზი, – მითხრა მან ისეთი ხმით... ოჰ! საკმარისი იყო ეს ხმა გამეგო, რომ ყველაფერს მივხვედრილიყავ! – სად არის თქვენი ბრილიანტები?» – მე მაქვს-მეთქი. «არა, – მითხრა და დამაცქერდა, – ისინი აქ არის, ჩემთან, აგერ კარადაზე», და მიმითითა ყუთზე, რომელსაც ცხვირსახოცი ჰქონდა გადაფარებული. «ხომ იცით საიდანაც მაქვს?» – შემეკითხა იგი. მე დავეცი მუხლებზე... ვტიროდი და ვეკითხებოდი, რა წყალში ჩავვარდნილიყავ, რანაირად მომეკლა თავი?

– ეგ რა თქვი! – იყვირა მამა გორიომ. – მაღალი ღმერთის წმინდა სახელსა ვფიცავ, რომ იგი, ვინც თქვენ, შენ ან დეღფინეს რამეს გავნებს, სანამ მე ცოცხალი ვარ, დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ ცეცხლს შევუკეთებ და ნელ ცეცხლზე დავწვავ, მე მას ნაჭერ-ნაჭერ დავკუწავ, როგორც...

მამა გორიო დადუმდა, თითქოს სიტყვები ხორხში გაეჩხირაო.

– და მერე, ჩემო კარგო, მან ისეთი რამ მომთხოვა, რაც სიკვდილზე უფრო ძნელია. ზეცამ იხსნას ყველა ქალი და არ გააგონოს ის, რაც მე მოვისმინე.

– მე მოვკლავ ამ კაცს, – მშვიდად წარმოთქვა მამა გორიომ, – მას ხომ ერთი სიცოცხლის მეტი არ გააჩნია, მე კი ორი უნდა წავართვა. მერე რა მოხდა? – შეეკითხა იგი და ანასტაზის შეხედა.

გრაფის მეუღლე ცოტა ხანს დუმდა და მერე განაგრძო:

– მან შემომხედა და მითხრა: «ანასტაზი, ჩვენ ბავშვები გვყავს, ამიტომ მე გავჩუმდები სამარესავით. ჩვენ ერთად ვიცხოვრებთ. მე არ მოვკლავ ბატონ დე ტრას, რადგან შეიძლება ტყვია ამიცდეს, სხვანაირად კი მისი თავიდან მოშორება არა ღირს, მე სრულიად არ მსურს სამართალთან შეტაკება. თქვენს მკლავებში რომ მოვკლა, ეს ხომ თქვენი შვილებისათვის იქნება სამარცხვინო. მე არც თქვენი ბავშვების, არც მათი მამის, არც საკუთარი თავის დაღუპვა არ მსურს. ამიტომ ორ პირობას გიყენებთ. მიპასუხეთ, ამ ბავშვებში რომელიმე ჩემია თუ არა?» – მე ვუპასუხე, რომ კი. რომელიო, – იკითხა მან. «ჩვენი პირმშო ერნესტი». – «კეთილი, – თქვა მან, – ახლა შემომფიცეთ, რომ ჩემს ერთადერთ მოთხოვნილებას შეასრულებთ». – მე დავიფიცე. – «თქვენ ხელს მომიწერთ თქვენი ქონების ნასყიდობის ქალაქში, როდესაც მე მოგთხოვთ».

– არ მოუწერო! – იყვირა მამა გორიომ. – არაფრის გულისათვის არ მოუწერო! აა, ბატონო რესტო, თქვენ არ შეგიძლიათ მიაწიკოთ ბედნიერება მეუღლეს, იგი ეძებს მას და პოულობს და თქვენ ძალა შეგწევთ დასაჯოთ იგი თქვენი სულელური უძლურების გამო?.. დადექით! მე ხომ ჯერ აქ ვარ! აჰ! მაშ, თავისი მემკვიდრე ურჩევნია! კეთილი და პატიოსანი! მე მას შვილს წავართმევ. ხომ მაქვს უფლება, რომ ეს ბიჭუნა ვინახულო! დამშვიდებული იყავი, სოფელში წავიყვან და ვუპატრონებ. მე ვაიძულებ მაგ მხეცს, რომ იარაღი დაყაროს და ვეტყვი: «ან შენ, ან მე. თუ გინდა, რომ შენი შვილი დაიბრუნო, დაუბრუნე ჩემს ქალს მისი ქონება და დაანებე თავი, იცხოვროს, როგორც უნდა!»

– მამაჩემო!

– დიახ, შენი მამა ვარ! ოჰ! მე ნამდვილი მამა ვარ. არა, მაგ დიდმა ბატონმა ქალი არ უნდა დამიჩაგროს! მეხი დაეცეს თავზე! არ ვიცი, რა სჩქეფს ამ ჩემს ძარღვებში. ალბათ, ვეფხვის სისხლია, რადგან მინდა, რომ დავგლიჯო ეს ორი ადამიანი! ოო, ჩემო შვილებო! ეს არის თქვენი ცხოვრება? არა, ეს ჩემი სიკვდილია... რა მოგივათ, როცა მე აღარ გეყოლებით! მამებმა მანამ უნდა იცხოვრონ, სანამ მათი შვილები ცოცხლობენ. ღმერთო, რა ცუდადა გაქვს ეს ქვეყანა მოწყობილი! ჩვენ კი გვეუბნებიან, რომ შენც შვილი გყოლია! შენ უნდა აგეშორებინა ჩვენთვის შვილების ტანჯვა-წამება. ოი, ჩემო კარგო ანგელოზებო! მხოლოდ თქვენმა გაჭირვებამ მოგიყვანათ ჩემთან. თქვენი ცრემლების მეტს თქვენგან არაფერს

ვხედავ. ეგ იყო! ვიცი, რომ გიყვარვართ, ვხედავ ამას! მოდით, მოდით და შემომჩვილეთ ყველაფერი. მე დიდი გული მაქვს, იგი ყველაფერს დაიტევს. შეგიძლიათ დაგლიჯოთ ეს გული და ყოველი მისი ნაგლეჯი ისევ მამის გულად გადაიქცევა. მე მინდა თავი განაცვალოთ და თქვენ მაგივრად ვეწამო... რა ბედნიერები იყავით მაშინ, როდესაც პატარები იყავით...

– მარტო მაშინ ვიყავით ბედნიერნი, – თქვა დელფინემ. – სად არის ის დრო, როდესაც ჩვენს დიდ ბელელში ტომრებზე დავძვრებოდით და დავგორავდით ხოლმე?

– ჩემო მამა, ეს ყველაფერი როდია, – ყურში უთხრა ანასტაზიმ გორიოს. – ბრილიანტებში ასე ათასი არ მოუციათ. მაქსიმს ჯერ კიდევ სდევნიან. კიდევ თორმეტი ათასი ფრანკია გადასახდელი. მაქსიმი დამპირდა, რომ დაჰკვიანდება და აღარ ითამაშებს. მისი სიყვარულის მეტი ამქვეყნად აღარაფერი დამრჩენია. იგი ისე ძვირად დამიჯდა, რომ დავკარგო, თან გადავყვები. მე მას ყველაფერი შევწირე: ქონება, პატიოსნება, სულიერი სიმშვიდე, ბავშვები! ო, მოიმოქმედეთ რამე, რომ მაქსიმი თავისუფალი და შეურცხვენელი იყოს, რომ კვლავ დარჩეს საზოგადოებაში, სადაც კვლავ მისთვის შესაფერი მდგომარეობის შექმნას შეძლებს. ახლა მას არა მარტო საკუთარი ბედნიერება მართებს ჩემი, არამედ ჩვენი ბავშვებისაც, რომლებსაც მთელი შეძლება ეცლებათ ხელიდან. ყოველივე დაკარგულია, თუ იგი სენ-პელაჟიში ჩასვს.

– ნაზი, მე აღარაფერი მაქვს. სრულიად არაფერი. ქვეყნის დასასრული დადგა. ასეა. ქვეყანა იქცევა და ეგ არის! თავს უშველეთ, სანამ დროა! ააა! მე ხომ კიდევ დამრჩა ვერცხლის აბზინდები და ექვსი კაცის სუფრის მოწყობილობა, ჩემი პირველი შენამენი! ამას გარდა, ათას ორასი ფრანკის მუდმივი რენტის მეტი არაფერი მაზადია.

– რა უყავით თქვენს უვადო რენტას?

– გავყიდე და თავის შესანახად მხოლოდ მცირე შემოსავალი დავიტოვე. თორმეტი ათასი ფრანკი ფიფინასათვის ბინის მოსაწყობად მჭირდებოდა.

– შენს სახლში, დელფინ? – შეეკითხა ქალბატონი დე რესტო დას.

– რა მნიშვნელობა აქვს, სად? – გამოედავა მამა გორიო. – თორმეტი ათასი ფრანკი დახარჯულია.

– მივხვდი, – თქვა გრაფის მეუღლემ, – ბატონ დე რასტინიაკისათვის. ოო, ჩემო საბრალო დელფინ, დროზე შესდექ! ხომ მხედავ სადამდე მივედი.

– ჩემო კარგო, ბატონი რასტინიაკი ისეთი ახალგაზრდა არ არის, რომ თავისი მიჯნური გააკოტროს.

– გმადლობთ, დელფინ... ამ უბედურებაში ჩავვარდი და შენგან მეტს მოველოდი; მაგრამ შენ ხომ არასოდეს არ გყვარებივარ.

– როგორ? ნაზი! შენ მას უყვარხარ! – დაიყვირა მამამ. – აი, ამ წუთში მეუბნებოდა ამას. ჩვენ შენ შესახებ ვლაპარაკობდით და დელფინე მარწმუნებდა, რომ შენ ულამაზესი ქალი ხარ, ხოლო თვითონ კი მხოლოდ კობტაა და მეტი არაფერი...

– თვითონ! – გაიმეორა გრაფის მეუღლემ. – თვითონ მას ხომ უსულო სილამაზე აქვს.

– თუნდაც ასე იყოს! – წამოიძახა დელფინემ და გაწითლდა. – აბა, როგორ იქცეოდი შენ ჩემ მიმართ? შენ უარი თქვი ჩემზე; შენ იმდენი ქენი, რომ ჩემ წინ დაიკეტა ყველა სახლის კარი, სადაც მე მსურდა შესვლა; შენ არც ერთი შემთხვევა არ გამოგიტოვებია, რომ ჩემთვის რაიმე უსიამოვნება არ შეგემთხვია. განა შენსავით დავდიოდი აქ, რომ საწყალი მამისთვის მთელი მისი ქონება თითო-თითო ათასობით დამეცინცლა და მიმეყვანა იმ მდგომარეობამდე, რომელშიაც იგი ახლას ჩავარდნილი! აი, შენი ნამოქმედარი, ჩემო დავო! მე, როცა კი შემეძლო, ვნახულობდი მამაჩემს, კარში არ გამიგდია და გაჭირვების ჟამს არ მოვსულვარ მასთან ხელების სალომნავად. მე არც კი ვიცოდი, რომ ეს თორმეტი ათასი ფრანკი მას ჩემთვის დაუხარჯია. ამ საქმეებში მე წესიერი ვარ, შენ ეს იცი, და თუ მამას რამე უჩუქებია ჩემთვის, იმიტომ კი არა, რომ მე მითხოვნია.

– შენ ჩემზე უფრო ბედნიერი ყოფილხარ: ბ-ნი დე მარსე მდიდარია და შენ ამისი ცოტა რამ გაგეგება. შენ ხომ ყოველთვის ისეთივე საზიზღარი იყავი, როგორც ოქროა... მშვიდობით, მე აღარც და მყავს და აღარც...

– ნაზი, გაჩუმიდი! – დაიყვირა მამა გორიომ.

– მხოლოდ შენისთანა დას შეუძლია გაიმეოროს ის, რაც არავის არ სჯერა! ნამდვილი ურჩხული ხარ, – უთხრა დელფინემ დას.

– ჩემო შვილებო, ჩემო გოგონებო, გაჩუმიდით, თორემ აქვე, თქვენ წინ თავს მოვიკლავ.

– კარგი, ნაზი, მე გაპატიებ, – უთხრა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა დას და განაგრძო: – რადგან უბედური ხარ. მაგრამ მე შენზე უკეთესი ვარ. მაგას მეტყოდა ადამიანი, თანაც მაშინ, როდესაც შენს დასახმარებლად ყველაფერს ვიზამდი, თუნდაც ჩემი ქმრის საწოლ ოთახში შევიდოდი და ამას ხომ არ ჩავიდენდი არც ჩემი გულისათვის, არც... აი, ღირსეული დაგვირგვინება ყველა ბოროტებისა, რაც შენ შემახვედრე ცხრა წლის განმავლობაში.

– ჩემო ბავშვებო! ჩემო შვილებო! გადაეხვიეთ ერთმანეთს! – ეუბნებოდა მამა. – ორივენი ანგელოზები ხართ.

– არა! თავი დამანებეთ! – დაიყვირა გრაფის მეუღლემ და თავი დაიძვრინა მამისგან, როდესაც გორიომ მკლავში ხელი მოჰკიდა. – საკუთარი და ჩემს ქმარზე უფრო უწყალო ყოფილა ჩემ მიმართ. იქნებ ისიც თქვათ, რომ დელფინე ყოველგვარი სათნოების განსახიერებაა!

– მე ის მირჩევნია ჭორიკანებმა თქვან, რომ მმართვეს ბ-ნ დე მარსესი, ვიდრე გამოვტყდე, რომ ბ-ნი დე ტრაი ათას ფრანკზე მეტი მიზის, – უპასუხა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა.

– დელფინ! – დაიყვირა გრაფის მეუღლემ და დისკენ ნაბიჯი გადადგა.

– მე სიმართლეს გეუბნები, შენ კი ცილს მწამებ, – ცივად მიუგო ბარონის მეუღლემ.

– დელფინ! შე...

მამა გორიო მივარდა გრაფის მეუღლეს, პირზე ხელი დააფარა და თქმა აღარ აცალა.

– ღმერთო! მამაჩემო, ამ დილას ნეტავ რას მოჰკიდეთ ხელი? – შეეკითხა ანასტაზი.

– ვაი, რომ დამნაშავე ვარ, – თქვა საცოდავმა მამამ და შარვალზე ხელი შეიწმინდა. – მე ხომ არ ვიცოდი, რომ თქვენ მოხვიდოდით და გადასასვლელად ვემზადებოდი.

იგი ბედნიერი იყო, რომ ეს საყვედური გამოიწვია და ქალიშვილის მრისხანება მასზე გადმოვიდა.

მოხუცი ჩამოჯდა და განაგრძო:

– ვაიმე! გული დამიკოდეთ, ვკვდები, შვილებო! თავის ქალას შიგნიდან თითქოს ცეცხლი ეკიდებო. ნუ აწყენინებთ ერთმანეთს, გიყვარდეთ ერთმანეთი. თქვენ მომისწრაფეთ სიცოცხლე. დელფინ! ნაზი! ორივენი მართალნი ხართ, თანაც ორივენი ტყუილხართ, ნახე, დედელ, – მიაპყრო მან ცრემლით ავსებული თვალები ბარონის მეუღლეს, – მას თორმეტი ათასი ფრანკი სჭირდება, როგორმე გამოვუნახოთ. ასეთნაირად ნუ უყურებთ ერთმანეთს. – მოხუცმა მუხლი მოიდრიკა დელფინეს წინაშე და ყურში ჩასჩურჩულა: – პატიება სთხოვე, თუ გინდა, რომ მასიამოვნო. აბა, შეხედე – იგი შენზე უფრო უბედურია!

დელფინეს გული შეზარა მამის შეშლილმა, გიჟურმა გამომეტყველებამ, რომელიც მწუხარებამ დაამჩნია სახეზე და დას უთხრა:

– ჩემო საწყალო ნაზი, მე მტყუანი ვიყავი. მოდი, ჩამეკარ გულში...

– თითქოს გულზე მალამო მეცხება! – შეჰყვირა მამა გორიომ. – მაგრამ ეს თორმეტი ათასი ფრანკი სად გამოვნახოთ? იქნებ, ვინმეს ნაცვლად ჯარისკაცად წამიყვანონ?

– არა, მამა, არა! – ერთხმად შესძახა ორივე ქალიშვილმა და მოხუცს შემოეხვივნენ.

– ღმერთი მოგიზღავთ სამაგიეროს მხოლოდ ამ განზრახვისათვის. მთელი ჩვენი სიცოცხლე არ იკმარებს, რომ სამაგიერო გადაგიხადოთ. ხომ ასეა, ნაზი? – შეეკითხა დელფინე.

– და, გარდა ამისა, ჩემო საბრალო მამა, ეს ხომ წვეთი იქნებოდა ზღვაში, – შენიშნა გრაფის მეუღლემ.

– მაშ, ჩემი სისხლიც კი არაფერს უშველის? – დაიძახა სასოწარკვეთილმა მოხუცმა. – ნაზი! თავს გავწირავ მისთვის, ვინც შენ გიშველის, მისი გულისთვის კაცს მოვკლავ, კატორღაში წავალ ვოტრენივით! მე... – იგი უცებ ელდანაკრავივით შეჩერდა. – არაფერი მაქვს! – ამბობდა მოხუცი და თმას იგლეჯდა. – რომ ვიცოდე, სად წავიდე საქურდავად... ან მოსაპარავი სად ვნახო? ნახვაც რომ ძნელია. ბანკის გასატეხად ხალხია საჭირო, თან დროც უნდა. სიკვდილი მმართვეს. სიკვდილის მეტი არაფერი დამრჩენია. დიახ! აღარაფრის მაქნისი ვარ, მამადაც აღარ ვვარგივარ! არა, იგი მთხოვს. მე მას ვჭირდები; მე კი, ბედშავს, არაფერი მაქვს. აა, შე ბებერო გაიძვერავ, ქალიშვილები გყავს, შენ კი მუდმივი რენტა გაიკეთე! მაშ, არ გიყვარს შენი გოგონები? მოკვდი. შენ ხომ ძალლი ხარ და უნდა ჩაძალდე. არა, ძალზე უარესი ვარ, ძალლი უკეთ მოიქცეოდა! ვაიმე! თავო! ტვინი მიდულს!

– მამა, დამშვიდდით, გონება მოიკრიბეთ! – იყვირეს ახალგაზრდა ქალებმა და წინ დაუდგნენ მამას, რომელიც კედელზე თავის მიხლას აპირებდა. იგი აქვითინდა. გულშეზარულმა ექენმა ხელი დაავლო ვოტრენის თამასუქს, რომელიც გაცილებით მეტ თანხაზე იყო გამოწერილი, გადაასწორა თორმეტი ათასი ფრანკის თამასუქად გორიოს სახელზე და მეზობლის ოთახში შევიდა.

– აი, მთელი თქვენი თანხა, ქალბატონო! – თქვა და ქალაღი გაუწოდა. – მეძინა, თქვენმა ლაპარაკმა გამომადვიდა და ამით გავიგე, რამდენი მმართვეია ბატონ გორიოსი. აი, ვალდებულება, რომელიც შეგიძლიათ გაანადლოთ, მე მას ზუსტად დროზე დავფარავ.

გრაფის მეუღლე ხმის ამოუღებლად გაშეშდა ქალაღით ხელში.

– დელფინ! – დაილაპარაკა მან, თანაც გაფითრდა და გაცოფებული სიბრაზისაგან აცახცახდა, – ღმერთია მოწამე, რომ ყველაფერი გაპატიე, მაგრამ ეს! როგორ! ბატონი რასტინიაკი აქ იყო, შენ ეს იცოდი! შენ იმდენი სიმდაბლე გამოიჩინე და შური იძიე ჩემზე იმით, რომ ჩემდა უნებურად გამანდობინე მისთვის ჩემი საიდუმლოებანი, ჩემი და ჩემი

ბავშვების სიცოცხლე, ჩემი შერცხვენა და ჩემი პატიოსნება! იცოდე, შენ ჩემთვის აღარ არსებობ! მძულხარ. ყველაფერს ვიზამ, რაიმე ბოროტება თუკი არსებობს... მე... _ მას სიბრაზისაგან პირი გაუშრა და ხმა ჩაუწყდა.

_ ეს ხომ ჩემი შვილია, ჩვენია, შენი ძმია, შენი მხსნელი! _ დაიყვირა მამა გორიოდ. _ ნაზი, გადაეხვიე მას. აბა, მიყურე _ მე მოვეხვევი, _ გაიძახოდა მოხუცი და გამმაგებულებით ეხვეოდა ეჟენს. _ ო, ჩემო შვილო! მე მამაზე მეტი გავხდები შენთვის. ვეცდები, ოჯახის მაგივრობა გაგიწიო. ნეტავი ღმერთი ვიყო, რომ მთელი ქვეყანა ფეხქვეშ დაგიგო. რას უყურებთ? ნაზი, აკოცე. ეს ხომ ადამიანი არ არის, ანგელოზია, ნამდვილი ანგელოზი!

_ თავი დაანებე, მამა! თავის ჭკუაზე არ არის, _ თქვა დელფინემ.

_ გიჟი ვარ, გიჟი. შენ, შენ რაღა ხარ? _ იკითხა ქალბატონმა დე რესტომ.

_ ჩემო შვილებო, გაათავეთ ეს კამათი, თორემ მომკლავთ! _ დაიყვირა მოხუცმა და ტყვიანაკრავით ლოგინზე წაიქცა. _ მომკლეს... _ წაილაპარაკა მან.

გრაფის მეუღლემ შეხედა ეჟენს, რომელიც გაშეშებულიყო თავზარდაცემული ამ საზარელი სურათის ხილვისგან.

_ ბატონო... _ მიმართა მან ეჟენს, თანაც მისი ხმა და სახის გამომეტყველება კითხვად იყო გადაქცეული. მას ყურადღება არ მიუქცევია მამისათვის, რომელსაც დელფინემ საჩქაროდ ჟილეტი გაუხსნა.

ეჟენმა კითხვის დამთავრება არ დააცალა და მიუგო:

_ ქალბატონო, მე გადავიხდი და გავჩუმდები.

_ ნაზი, მამა მოჰკალი, _ თქვა დელფინემ და მიუთითა გულშეწუხებულ მოხუცზე, მაგრამ გრაფის მეუღლე უკვე გამქრალიყო.

_ მე მას ვაპატიე, _ თქვა მოხუცმა და თვალები გაახილა. _ საშინელ მდგომარეობაშია და რა გასაკვირველია, რომ თავგზა აებნა. სიტყვა მომეცი შენს მომაკვდავ მამას, რომ დაამშვიდებ ნაზის და ტკბილად მოექცევი, _ სთხოვდა მოხუცი დელფინეს და ხელს უჭერდა.

ქალი სულ მთლად დაიბნა და შეეკითხა:

_ რა მოგივიდათ?

_ არაფერი, სულ არაფერი! _ უპასუხა მამამ, _ გამივლის. რაღაცა შუბლზე მაწვება. შაკიკი იქნება... საწყალი ნაზი! კიდევ რა მოელის?

ამ დროს ოთახში შემოვიდა გრაფის მეუღლე და მამის წინაშე მუხლებზე დაეცა.

_ მაპატიეთ! _ დაიყვრა მან.

_ ამით ხომ კიდევ უფრო მტანჯავ, _ უთხრა მას მამა გორიომ.

_ ბატონო, _ მიმართა თვალცრემლიანმა გრაფის მეუღლემ რასტინიას, _ მწუხარებამ უსამართლო გამხადა. გინდათ, ჩემი ძმა გახდეთ? _ შეეკითხა იგი და ხელი გაუწოდა.

_ ნაზი, ჩემო პატარა ნაზი, დავივიწყოთ ყველაფერი, _ უთხრა დელფინემ დას და გულში ჩაიკრა.

_ არა, _ უპასუხა ნაზიმ, _ მე ამას არასდროს არ დავივიწყებ!

_ ჩემო ანგელოზებო! თქვენ მომამშორეთ, თვალეზე რომ მქონდა აკრული! მესმის თქვენი ხმები და სიცოცხლეს ვუბრუნდები! კიდევ გადაეხვიეთ ერთმანეთს. როგორ არის საქმე, ნაზი, ეგ თამასუქი გადაგარჩენს თუ არა?

_ იმედი მაქვს! იქნებ, მამა, ამ თამასუქზე თქვენი ხელის მოწერაც იყოს საჭირო?

_ ვაი, რა სულელი ვარ! ეგ როგორ დამავიწყდა! ნუ მიჯავრდები, ნაზი, მე ხომ ცუდად ვიყავი. როცა მაგ წვალეზას გადაურჩები, ვინმე გამოგზავნე ამბის სათქმელად. არა, არ გინდა. მე თვითონ მოვალ. არა! არ მოვალ. არ შემიძლია. შენი ქმარი რომ დავინახო, იქვე ადგილზე მოვკლავ. რაც შეეხება შენი ქონების გაყიდვას, მე თვითონ ჩავერევი ამ საქმეში. წადი მალე, შვილო და მაქსიმი ჭკუაზე მოიყვანე.

ეჟენი განცვიფრებული იყო.

_ საწყალი ანასტაზი მუდამ ასეთი შლეგი იყო, მაგრამ კეთილი გულისაა, _ თქვა ქალბატონმა დე ნუსინჟენმა.

_ იმიტომ დაბრუნდა, რომ გადასაცემი წარწერა სჭირდებოდა, _ ჩასჩურჩულა მას ეჟენმა.

_ თქვენ ასე ფიქრობთ?

_ არ მინდოდა მეფიქრა, მაგრამ... _ ფრთხილად იყავით თქვენს დასთან, _ უთხრა ეჟენმა და თვალეზი ზეცისკენ აღაპყრო, თითქოს ღმერთს გაანდო თავისი აზრები, რომელთა წარმოთქმა ვერ გაეხებდა.

_ კი, იგი ყოველთვის ცოტათი მანჭია იყო, საწყალი მამა კი მუდამ უჯერებდა ამ კომედიანტობას.

_ როგორა ბრძანდებით, მამა გორიო? _ შეეკითხა რასტინიაკი.

_ მეძინება, _ უპასუხა გორიომ.

ეჟენი მიეშველა მოხუცს და ლოგინში ჩააწვინა. ბერიკაცმა ხელი წაავლო თავისი ქალიშვილის ხელს და ისე ჩაეძინა. დელფინემ გაითავისუფლა ხელი და შეახსენა რასტინიას:

– ამ საღამოს, იტალიელებთან... იქ მეტყვი, როგორ იქნება მამაჩემი. ხვალ აქედან გადახვალთ. აბა, თქვენი ოთახი მაჩვენეთ! ვაიმე, რა საშინელებაა! – თქვა ქალმა, როდესაც ოთახში შევიდა. – მამაჩემის ოთახზე უარესია. შენ კარგად მოიქეცი, ეჟენ. სიყვარული რომ უფრო მეტად შეიძლებოდეს, ალბათ, მეტად მეყვარებოდი; მაგრამ, ჩემო ბიჭუნავ, თუ თქვენ ქონების შეძენას აპირებთ, იცოდეთ, რომ ასე არ შეიძლება, თქვენ რომ ახლა მოიქეცით და თორმეტი ათასი ფრანკი ფანჯარაში გადააგდეთ. გრაფი დე ტრაი მოთამაშეა. ჩემს დას არა სურს ამის დანახვა. დე ტრაი იმ თორმეტ ათას ფრანკსაც იქ მონახავდა, სადაც აუარებელ ოქროს ჰკარგავს ხოლმე.

მათ კვნესა მოესმათ, დაბრუნდნენ გორიოს ოთახში და მისი ნათქვამი გაიგონეს:

– ისინი უბედურები არიან!

ეძინა თუ ეღვიძა მოხუცს, მაგრამ ეს სიტყვები ისეთი გამომეტყველებით წარმოთქვა, რომ დელფინეს გული გაუგმირა. იგი მიუახლოვდა მოხუცის უბადრუკ სარეცელს და მამას შუბლზე აკოცა.

გორიომ თვალები გაახილა და თქვა:

– ეს დელფინეა!

– როგორა ხარ, მამა? – შეეკითხა ქალიშვილი.

– კარგად, ნუ სწუხხარ. მალე გავალ აქედან. წადით, წადით, შვილებო, და ბედნიერად იყავით.

ეჟენმა სახლამდე გააცილა დელფინე, მაგრამ მას აწუხებდა გორიოს ამბავი, ამიტომ სადილზე უარი თქვა და ვოკეს სახლში დაბრუნდა. მამა გორიო უკვე ამდგარიყო და მზად იყო სუფრას მოსჯდომოდა. ბიანშონი იმგვარად დაჯდა, რომ კარგა შესძლებოდა მევერმიშელეს სახის დაკვირვება. როდესაც გორიომ ხელში პური აიღო და დაეცინა, რათა გაეგო როგორი ფქვილისაგანაა იგი გამომცხვარი, სტუდენტი მოიღუპა. მან შენიშნა, რომ ეს მოძრაობა უნებლიეა და სრულიად არ შეიცავს იმას, რასაც შეიძლება შეგნებული მოქმედება ვუწოდოთ.

– გვერდზე მომიჯექ, ბატონო, კომენის პანსიონერო! – დაუძახა ეჟენმა სტუდენტს.

ბიანშონმა გადმოინაცვლა ადგილი, მით უფრო მეტი ხალისით, რომ მოხუცთან ახლო ყოფნა უნდოდა.

– რა დაემართა? – შეეკითხა რასტინიაკი.

– თუ არ ვცდები, ცალი ფეხი სამარეში უდგია. რაღაც უჩვეულო ამბავი ხდება მაგის თავს და მე მგონია, რომ სულ მალე მძიმე აპოპლექსური შეტევა ექნება. აბა, მაშინ შეხედე, როდესაც სახის ქვედა ნაწილი საკმაოდ დამშვიდებული აქვს, ამ დროს პირისახის ზედა ნაწილი მისდა უნებურად უთრთის და უძგერს. მერე, დააკვირდი, რა უცნაური თვალეები აქვს. ასეთი გამომეტყველება იმას ნიშნავს, რომ შრატი უკვე ტვინზე მოქმედებს. შეხედე, თვალეებზე თითქოს წმინდა მტვერი აქვს მოფენილი. ხვალ დილას უკეთ გავერკვევი მაგის მდგომარეობაში.

– თუ შეიძლება, რომ რამე უწამლოთ?

– არაფერი. შეიძლება მოვახერხოთ და სიცოცხლე გავუგრძელოთ, თუკი საშუალებას გამოვძებნით, რომ სისხლი ფეხებისკენ მივაქციოთ. მაგრამ თუ ხვალ საღამომდე ეს სიმპტომები არ გაქრას, საწყალი მოხუცის საქმე გათავებულა. ხომ არ იცი, რა იყო ავადმყოფობის მიზეზი? მას, ეტყობა, რაღაც დიდი უბედურება დაატყდა თავზე და მისმა ტვინმა ვერ გაუძლო ამას.

– ასეა, – უთხრა რასტინიაკმა და გაახსენდა, როგორ სულმოუთქმელად სცემდნენ გულში მახვილს და ჰკოდავდნენ მამის გულს მისი ქალიშვილები.

«დელფინეს უყვარს მაინც თავისი მამა», – გაიფიქრა ეჟენმა.

საღამოზე, იტალიელებთან, რასტინიაკმა მეტად ფრთხილად დაიწყო ლაპარაკი, რათა ქალბატონი დე ნუსინჟენი ზედმეტად არ შეეშფოთებინა.

– ნუ სწუხხართ, – ეჟენის პირველი სიტყვების გაგონებაზე უპასუხა ქალმა. – მამაჩემი ჯანმანარია, მხოლოდ ამ დილას ჩვენ ცოტა შევარყიეთ მისი სიმშვიდე. შეიძლება, მთელი ქონება დაგვეკარგოს; წარმოგიდგენიათ, რა უბედურება გველის? განა ვიცოცხლებდი, თუ არა თქვენი სიყვარული, რომელმაც გულგრილი გამხადა ყოველივე იმის მიმართ, რაც აქამდე საშინელ მწუხარებას გამოიწვევდა ჩემში. დღეს აღარაფერი არ მაწუხებს, არაფერი არ მაშინებს, გარდა თქვენი სიყვარულის დაკარგვისა, რადგან მხოლოდ ეს სიყვარული მაგრძნობინებს სიცოცხლის სიხარულს. ამ გრძნობის გარდა არაფერი არ მიზიდავს, არაფერი არ მინდა ამქვეყნად. ჩემთვის ყველაფერი თქვენა ხართ. და თუ მახარებს სიმდიდრე, მხოლოდ იმისთვის, რომ შემეძლოს – უფრო მოგეწონოთ. ჩემდა სასირცხვოდ, მე უფრო მეტად მიჯნური ვარ, ვიდრე შვილი. რატომ? არ ვიცი. მთელი ჩემი სიცოცხლე თქვენა ხართ. მამაჩემმა გული მომცა, თქვენ კი ეს გული ააბგერეთ. დაე, მთელმა ქვეყანამ დამემოს. რაში მენადვლება, თუკი თქვენ, რომელსაც უფლება არ გაქვთ,

რომ უკმაყოფილო იყო ჩემით, თქვენ მაპატიებთ იმ ბოროტებას, რომელსაც ეს დაუძლეველი გრძნობა ჩამადენინებს. თქვენ, ალბათ, გადაგვარებულ, უფულო შვილადა მთვლით? არა, განა შეიძლება, არ გიყვარდეს ისეთი კარგი მამა, ჩვენ რომ გვყავს? მაგრამ, განა შემედლო დამეშალა მისთვის რომ მას, ბოლოს მაინც არ დაენახა, თუ რა შედეგი მოჰყვა ჩვენ სავალალო გათხოვებას? რატომ არ დაგვიშალა? განა ჩვენ მაგივრად მას არ უნდა ეფიქრა? ვიცი, დღეს ეგეც ჩვენსავით იტანჯება, მაგრამ ჩვენ რაღა ვქნათ? ვანუგეშოთ? როგორ შეგვიძლია მისი ნუგეში? ჩვენი ჩივილი და საყვედურები მას იმდენად არ სწყინდა, რამდენადაც ბედისადმი ჩვენი მორჩილება აღონებდა. ცხოვრებაში შეხვდები ხოლმე ისეთ გარემოებას, როდესაც ყველაფერი გამწარებს.

ეჟენი დუმდა. გულწრფელად გამოთქმული ჭეშმარიტი გრძნობები მის გულს ესალმუნებოდა. პარიზელი ქალები ხშირად ყალბად იქცევიან, აღსავსე არიან თავმომწონებით, მიკერძოებას იჩენენ, კეკლუცნი და გულცივნი არიან; მაგრამ, შეიძლება დარწმუნებით ითქვას, რომ თუ მათ ნამდვილად უყვართ, ისინი სხვა ქალებზე გაცილებით უფრო მეტ გრძნობას გაიღებენ, სძლევენ თავის წვრილმან მისწრაფებებს და სულიერად ამაღლებიან ხოლმე. გარდა ამისა, ეჟენი გააკვირვა ღრმა და საღმა ჭკუამ, რომელსაც ქალი იჩენს, როდესაც დამშვიდებულად მსჯელობს ხოლმე უბრალო, ბუნებრივი გრძნობების შესახებ, მიუხედავად იმისა, რომ მისი საკუთარი განცდები საკმაოდ დაშორებულია მათგან და იგი თითქოს შორიდან შესცქერის ამ გრძნობებს. ქალბატონ დე ნუსინჟენს ეწყინა ეჟენის დუმილი.

– ნეტავი რას ფიქრობთ? – შეეკითხა იგი.

– ჯერ თქვენ ნათქვამს ვუკვირდები. ამ დრომდე მეგონა, რომ მე მიყვარხართ მეტად, ვიდრე თქვენ გიყვარვართ.

ქალს გაეღიმა, მან დასძლია სიხარულის განცდა, რათა მათი საუბარი არ გასცილებოდა იმ ფარგლებს, რომლებსაც ზრდილობა მოითხოვდა. მას არასოდეს სმენია ჭაბუკური და გულწრფელი სიყვარულის ასეთი მთრთოლვარე გამოთქმა. კიდევ რამდენიმე სიტყვა რომ გაეგონა, თავს ვეღარ შეიკავებდა.

– ეჟენ, – დაიწყო მან, რათა საუბრის საგანი გამოეცვალა, – თქვენ არ იცით, რა ხდება? ხვალ მთელი პარიზი ქალბატონ დე ბოსეანისას მოიყრის თავს. რომფიდებმა და მარკიზმა დ'აჟუდამ მოილაპარაკეს, რომ არაფერი არ გაახმაურონ, მაგრამ ხვალ მეფე საქორწინო კონტრაქტს ხელს მოაწერს, საწყალმა თქვენმა ბიძაშვილმა კი ჯერ არაფერი იცის. მას აღარ

შეუძლია უარი თქვას ამ წვეულების გამართვაზე, რომელსაც მარკიზი აღარ დაესწრება. ამ ამბის გარდა პარიზში სხვა სალაპარაკო გამოილია.

_ საზოგადოება კი იცინის და მონაწილეობს ამ საზიზღრობაში! განა არ გესმით, რომ ეს ამბავი მოჰკლავს ქალბატონ დე ბოსეანს?

_ არა, _ ღიმილით უპასუხა დელფინემ, _ თქვენ არ იცნობთ ამ ჯურის ქალებს. ხვალ მთელი პარიზი ეწვევა მას და მეც იქ ვიქნები! ამ ბედნიერებას თქვენ უნდა გიმადლოდეთ.

_ კი, მაგრამ, იქნებ ესეც ერთი იმ უაზრო ჭორთაგანია, რომელიც პარიზში მრავლად ვრცელდება? _ შეეკითხა რასტინიაკი.

_ სიმართლეს ხვალ გავიგებთ.

ეჟენი ვოკეს სახლში აღარ დაბრუნებულა. მან თავს ვერ დასძლია და საკუთარ ახალ ბინაში ცხოვრების სიამოვნებაზე უარი ვერ თქვა. თუ წუხელ იგი იძულებული იყო ღამის პირველ საათზე მიეტოვებინა დელფინე, ახლა უკვე დელფინემ დასტოვა იგი ორ საათზე, რათა სახლში დაბრუნებულიყო. მეორე დილას გვიანობამდე ეძინა და შუადღემდე ელოდებოდა ქალბატონ დე ნუსინჟენს, რომელიც საუზმედ მოვიდა მასთან. ახალგაზრდები იმდენად ხარბად ეწაფებოდნენ ღამაზე წუთებს, რომ ეჟენს თითქმის დაავიწყდა მამა გორიო. საკუთარი ბინის ყველა ამ კოხტა ნივთის შეთვისება ეჟენს დღესასწაულად გადაექცა. ქალბატონი დე ნუსინჟენი მასთან იყო და ამით ყოვლივეს განსაკუთრებული ღირებულება ენიჭებოდა. მიუხედავად ამისა, ოთხი საათი იქნებოდა, როდესაც შეყვარებულებს მამა გორიო მოაგონდათ და გაახსენდათ, თუ როგორ ახარებდა მას ამ სახლში გადმოსვლის იმედი. ეჟენმა თქვა, რომ რახან მოხუცი ავად არის, ამიტომ საჭიროა მისი საჩქაროდ გადმოყვანა, დასტოვა დელფინე, ვოკეს სახლში გაიქცა. არც მამა გორიო და არც ბიანშონი სუფრასთან არ დახვდნენ.

_ კაი დაგემართოს, _ უთხრა მას მხატვარმა, _ მამა გორიომ თქვენი ჭირი წაიღო. ბიანშონი მასთან არის, ზემოთ. მოხუცმა ერთი თავისი ქალიშვილი ნახა, გრაფ რესტორამას მეუღლე, მერე სახლიდან გასვლა მოინდომა და უარესად შეიქნა. ჩვენს საზოგადოებას მალე გამოაკლდება ერთი მათგანი, ვინც მის მშვენიერებას შეადგენდა.

რასტინიაკმა კიბისკენ გაიწია.

_ ჰეი, ბატონო ეჟენ! თქვენ დიასახლისი გიხმობთ! _ დაუძახა სილვიამ.

_ ბატონო, - უთხრა ქვრივმა, - თქვენ და ბატონმა გორიომ მითხარით, რომ 15 თებერვალს წახვალთ. უკვე სამი დღეა, რაც ეს ვადა გასულია; დღეს თებერვლის 18-ია. ახლა თქვენცა და იმანაც ერთი თვის ქირა უნდა გადამიხადოთ, მაგრამ თუ თქვენ კეთილს

ინებებთ და თავდებად დაუდგებით მამა გორიოს, ჩემთვის თქვენი სიტყვა საკმარისი იქნება.

– რატომ? ნუთუ თქვენ მას არ ენდობით?

– ვენდობით? თუ მოხუცი გონმოუსვლელად მოკვდა, მისი ქალიშვილები ერთ ლიარსაც არ მომცემენ, მთელი მისი ხარახურა კი ათი ფრანკიც არა ღირს. არ ვიცი, რა უნდოდა, მაგრამ ამ დილას უკანასკნელი, რაც ებადა, ისიც წაიღო, დაავლო ხელი თავის სუფრის მოწყობილობას, ახალგაზრდა კაცივით გამოეწყო და, ღმერთო, მაპატიე, მაგრამ თითქოს ლოყებზე ფერუმარილი წაესვა, ისეთი გაახალგაზრდავებული მეჩვენა.

– მე ყველაფერს ვიკისრებ, – უპასუხა ეჟენმა და კატასტროფის წინათგრძნობისაგან ზარდაცემულს გააჟრჟოლა. ეჟენი მამა გორიოს ოთახში ავიდა. . მოხუცი თავის ლოგინზე იწვა, ბიანშონი თავზე ადგა.

– გამარჯობა, მამა, – მიმართა ეჟენმა მოხუცს. ბერიკაცმა ტკბილად გაუღიმა, უსიცოცხლო თვალები მიაპყრო და შეეკითხა:

– ჩემი გოგონა როგორ არის?

– კარგად. თქვენ?

– არა მიშავს.

ბიანშონმა ეჟენი ოთახის კუთხეში გაიხმო და უთხრა:

– ნუ დალლი.

– როგორ არის საქმე? – შეეკითხა რასტინიაკი.

– სასწაული თუ გადაარჩენს. სისხლის ჩაქცევა აქვს. მდოგვი წავუსვით. კიდევ კარგი, რომ ამას მაინც გრძნობს. ეტყობა, შველის.

– გადაყვანა თუ შეიძლება?

– შეუძლებელია. აქ უნდა დასტოვოთ, ყოველგვარი ფიზიკური მოძრაობისა და დელვის გარეშე...

– ჩემო კარგო ბიანშონ, ჩვენ ორმა უნდა მოვუაროთ.

– მე უკვე მოვიწვია ჩვენი საავადმყოფოს მთავარი ექიმი.

– მერე?

– ხვალ საღამოს გვეტყვის თავის დასკვნას. დამპირდა, რომ მუშაობის დამთავრების შემდეგ კიდევ შემოვივლის. საუბედუროდ, ბებრუხანამ ამ დილას რაღაც სისულელე ჩაიდინა და არ ამბობს, რა ქნა. ჯორივით ჯიუტია. როცა ველაპარაკები, პასუხი რომ არ გამცეს, თავს იკატუნებს, თითქოს არ ესმის და სძინავსო. თვალები თუ ღია აქვს, ოხვრას

მოჰყვება. ამ დილას სახლიდან გასულა, მთელი პარიზი ფეხით მოუვლია, სად იყო, კაცმა არ იცის. რაც რამ ძვირფასი გააჩნდა, თან წაუღია და რაღაც საქმე მოუგვარებია და ამ წყეულმა საქმემ უკანასკნელი ძალ-ღონეც გამოაცალა. ერთ-ერთი ქალიშვილი სწვევია.

– გრაფის მეუღლე? – შეეკითხა ეჟენი, – ძალაღი, ტანწერწეტა, წაბლისფერთმიანია ქალია, კოხტა ფეხები აქვს და ლამაზი ჭრილის თვალები.

– ეგ არის.

– ერთი წუთით მოხუცთან მარტო დამტოვე, – სთხოვა რასტინიაკმა სტუდენტს. – მინდა აღსარება ვათქმევინო. მე არაფერს დამიმალავს.

– მანამ წავალ და ვისადილებ. მხოლოდ, ეცადე, რომ ძალიან არ ააღელვო; მცირე იმედი ჯერ კიდევ არის.

– არხეინად იყავ.

– ხვალ დროს კარგად გაატარებენ, – უთხრა მამა გორიომ ეჟენს, როდესაც ისინი მარტო დარჩნენ. – ჩემი გოგონები დიდ წვეულებაზე მიდიან.

– ამ დილას ისეთი რა ჰქენით, რომ საღამოზე ასე ცუდად გახდით და ლოგინად ჩავარდით?

– არაფერი.

– ანასტაზი იყო თქვენთან? – შეეკითხა რასტინიაკი.

– დიახ, – უპასუხა მამა გორიომ.

– მაშ, ნურაფერს დამიმალავთ. ნეტა, კიდევ რა მოგთხოვათ?

– ვაი! – ამოიოხრა მოხუცმა და პასუხის გასაცემად ძალ-ღონე მოიკრიბა. – ეჰ, შვილო, რა უბედურები არიან! ამ ბრილიანტების ამბის შემდეგ ნაზის ერთი სუც აღარ აქვს. ბალზე წასასვლელად ბრჭყვიალებით მოქარგული კაბა შეაკერინა, რომელიც, ალბათ, სათამაშოსავით დაამშვენებს. იმ გათახსირებულმა მკერავმა ნისიად არ შეუკერა. მაშინ შინამოახლემ მისცა ათასი ფრანკი კაბის ღირებულების ანგარიშში. რა დღეში ჩავარდა, საწყალი ნაზი! ლამის გული გამისკდეს. მაგრამ, მოახლეს შეუმჩნევია, რომ რესტო სულ აღარ ენდობა ცოლს, თავისი ფულის დაკარგვისა შემინებია და მკერავთან შეთანხმებულა, რომ კაბა არ მიეცა, სანამ მას ათას ფრანკს არ დაუბრუნებენ. ბალი ხვალაა, კაბა მზად არის, ნაზი სასოწარკვეთილებაშია. გადაუწყვეტია გამოერთვა ჩემთვის სუფრის მოწყობილობა და დაეგირავებინა. ქმარს სურს, რომ ნაზი დაესწროს ამ ბალს და მთელ პარიზს დაანახვოს თავისი ბრილიანტები, რომლებზედაც ამბობენ, რომ მისი გაყიდულიაო. განა შეეძლო ამ მხეცისათვის ეთქვა «ათასი ფრანკი მმართვეს და გადაიხადეთო?» ცხდია, არა. მე მივუხვდი

ამას. მისი დაი, დელფინე, საგანგებოდ შეკერილი კაბით მივა. ანასტაზის არ შეფერის, რომ უმცროს დაზე ნაკლებად იყოს გამოწყობილი. საწყალი ჩემი გოგონა, როგორ ცრემლად იღვრებოდა! გუშინ, თორმეტი ათასი ფრანკი არა მქონდა და სირცხვილით ისე დავიწვი, რომ მინდოდა ამ ჩემი უბადრუკი სიცოცხლის დარჩენილი დღეები გამეწირა და როგორმე გამომესყიდა ეს დანაშაული. დახე, როგორ არის მოწყობილი: ყველაფრის გამღების ძალა მყოფნიდა, მაგრამ ბოლოს, ამ უფულობამ გული მომიკლა. ვაიმე! ბევრი არ მიფიქრია, უცებ ძალ-ღონე მოვიკრიბე, ჩავიცვი; ექვსას ფრანკად სუფრის მოწყობილობა და აბზინდები გავყიდე, შემდეგ წავილე ჩემი მუდმივი რენტა და ბიძია გობსეკთან ნაღდ ოთხას ფრანკში ერთი წლით დავაგირავე. ეგეც რამეა! ცარიელ პურსა ვჭამ! ახალგაზრდობაში მყოფნიდა და ახლაც გადავივლი. სამაგიეროდ, ჩემი ნაზი სალამოს მშვენივრად გაატარებს, საუკეთესოდ იქნება მორთულ-მოკაზმული. სასთუმალქვეშ ათასფრანკიანი ქალაღი მიდევს. მარტო ის მათბობს, რომ თავქვეშ ისეთი რამ მაქვს, რაც საწყალ ნაზის ასიამოვნებს. ახლა იმ საზიზღარი ვიქტორინეს გაგდებაც შეუძლია. სად გაგონილა, რომ მოახლე თავის დიასახლისს არ ენდობოდეს? ხვალ კარგად შევიქნები. ათ საათზე ნაზი მოვა, არ მინდა, რომ გოგონებს ავადმყოფი ვეგონო, თორემ, იქნება ბალზე სულაც არ წავიდნენ და მოვლა დამიწყონ. ხვალ ნაზი ისე მაკოცებს, როგორც თავის ბავშვს და მისი ალერსი მომარჩენს. ათასი ფრანკი ხომ მაინც აფთიაქში უნდა დამეხარჯა? ის არა ჯობს, რომ ჩემს ყოვლადმკურნალს, ჩემს ნაზის მივცე. ამ გაჭირვების დროს ცოტას მაინც ვანუგეშებ. ამით გამოვისყიდი იმ დანაშაულს, რომ მუდმივი რენტა შევიძინე. ჩემი ქალიშვილი უფსკრულის ფსკერზეა, მე კი იმის ძალაც არ შემწევს, რომ ამოვიყვანო! არა! ისევ ვაჭრობას უნდა მოვკიდო ხელი! ხორბლის საყიდლად ოდესაში წავალ. იქ პური აქაურზე სამჯერ უფრო იაფია. ხალასი მარცვლის შემოტანა აკრძალულია. მაგრამ იმ კაი კაცებს, კანონებს რომ იგონებენ, პურეულის ნაწარმის აღკვეთა დავიწყებიათ და... ესეც ხომ მარცვალია! ეს ამბავი ამ დილას მოვიფიქრე! სახამებელში დიდი გამორჩენაა, კარგი საქმეების დატრიალება შეიძლება!

ეჟენმა შეხედა მოხუცს, გაიფიქრა: გაგიჟებულაო და უთხრა:

– წყნარად იყავით, ნუ ლაპარაკობთ.

როდესაც ბიანშონი დაბრუნდა, ეჟენი ჩავიდა დაბლა და ისადილა. შემდეგ ორივემ მოხუცის მოვლაში გაატარეს ღამე; ერთმანეთს ენაცვლებოდნენ; ერთი საექიმო წიგნებით ერთობოდა, მეორე დედასა და დებს წერილებს სწერდა. მეორე დღეს, ბიანშონის აზრით, ავადმყოფის მსვლელობას სასიკეთო ნიშნები დაეტყო, მაგრამ მოხუცი მუდმივ მოვლას

საჭიროებდა და მხოლოდ ორ სტუდენტს შეეძლო ყოველივე იმის გაკეთება, რისი დაწვრილებით აღწერისაგან თავი უნდა შევიკავოთ, რათა ჩვენი მეტად მორიდებული დროის მეტყველების უბიწოება არ შევლახოთ. ბერიკაცს დაუძლურებულ სხეულზე წურბელებს ასხამდნენ, ცხელ საფენებს ადებდნენ, ფეხზე ცხელ აბაზანას უკეთებდნენ და მიმართავდნენ სხვა სამკურნალო ხერხებს, რაიც მხოლოდ ორივე ახალგაზრდა კაცის ღონესა და ერთგულებას შესწევდა. ქალბატონი დე რესტო არ მოსულა. მან კაცი გამოგზავნა ფულის წასაღებად.

– მეგონა, რომ თვითონ მოვიდოდა, მაგრამ რა ბედენაა? აქ შეწუხდებოდა, რომ მოსულიყო, – ისე თქვა მამამ, თითქოს კმაყოფილი იყო ამ გარემოებით.

საღამოს შვიდ საათზე ტერეზამ მოუტანა ეჟენს დელფინეს წერილი:

«რასა იქო, ჩემო მეგობარო? ძლივს შემიყვარეთ და, ნუთუ, უკვე მომიძულეთ? ჩვენი გულითადი საუბრების დროს მე ვიხილე თქვენი მეტად ლამაზი სული. თქვენ ყოველთვის ერთგული იქნებით, რადგან გესმით, თუ რა მრავალფეროვანია ჩვენი გრძნობები. როდესაც მოსეს ლოცვას ვუსმენდით, თქვენ თვითონ თქვით, რომ «ზოგისთვის ეს მარტოდმარტო ერთი ნოტია, ზოგისთვის კი მუსიკის მთელი უსაზღვროება». გაიხსენეთ, რომ ამ საღამოს გელოდებით ქალბატონ დე ბოსეანის წვეულებაზე წასასვლელად. ნამდვილად ვიცი, რომ ამ დილას ხელმწიფის კარზე ხელი მოაწერეს ბ. დ'აჟუდას საქორწილო კონტრაქტს, საწყალმა ვიკონტესამ კი მხოლოდ ორ საათზე გაიგო ეს ამბავი. მთელი პარიზი მისკენ გაეშურება ისევე, როგორც ხალხი აწყდება ხოლმე გრევის მოედანს, როდესაც იქ ვინმეს თავსა ჰკვეთავენ. განა საზიზღრობა არ არის წასვლა იმის სანახავად – თუ რას იზამს ქალი: შესძლებს თავის მწუხარების დაფარვას, თუ ლამაზად მოკვდება? ადრე რომ მასთან ნამყოფი ვყოფილიყავი, რასაკვირველია, დღეს აღარ წავიდოდი, მაგრამ ცხადია, რომ იგი აღარ გამართავს წვეულებებს და, ამრიგად, მთელი ჩემი ცდა და დაგვა, რომ მასთან მოვხვედრილიყავ, ტყუილად ჩამივლიდა. ჩემი გარემოება განსხვავდება სხვების მდგომარეობისაგან, გარდა ამისა, მე თქვენი გულისთვისაც მივდივარ. გიცდით. თუ ორი საათის განმავლობაში არ გამოცხადდით ჩემთან, არ ვიცი, გაპატიებთ თუ არა ამ მუხანათობას».

რასტინიაკმა აიღო კალამი და ასე უპასუხა:

«მე ექიმს ველოდები, რომ გავიგო, ცოცხალი დარჩება მამათქვენი თუ არა. იგი სიკვდილის პირზეა. მე მოგიტანთ ექიმის განაჩენს; ვშიშობ, რომ ეს განაჩენი სასიკვდილო იქნება. განსაჯეთ თვითონ: შეგიძლიათ თუ არა ბალზე წასვლა. გკოცნით ურიცხვს».

ცხრის ნახევარზე მოვიდა ექიმი. მას არც იმედი მიუცია და არც ის უთქვამს, სიკვდილი აუცილებელიაო. მან თქვა: ავადმყოფი ხან უკეთ იქნება, ხან ისევ შეუქცევს და მოხუცის სიცოცხლეცა და გონებაც ამაზე არის დამოკიდებულიო.

– ჯობდა, მალე მომკვდარიყო, – დაასკვნა ბოლოს ექიმმა.

ექენმა ბიანშონს მიანდო მოხუცზე ზრუნვა, თვითონ კი გაემართა ქალბატონ დე ნუსინჟენტან, რათა მიეტანა მისთვის სამწუხარო ამბავი, რომელსაც ყოველგვარი სიხარულის გაქრობა შეეძლო. ასე ეგონა ექენს, რომლის გონება ჯერ კიდევ ოჯახისადმი მოვალეობის გრძნობით იყო გამსჭვალული.

– უთხარით მას, რომ ნურაფერს ნუ უყურებს და იმხიარულოს, – მიაძახა რასტინიაკს მამა გორიომ, რომელიც თითქოს თვლემდა, მაგრამ, როდესაც ექენი ოთახიდან გადიოდა, ლოგინზე წამოჯდა.

ახალგაზრდა კაცი სევდიანი და დადარდიანებული მივიდა დელფინესთან, ის კი უკვე თმადავარცხნილი, ფეხსაცმელჩაცმული დახვდა და მხოლოდ საბალე კაბის ჩაცმალა აკლდა. მაგრამ ჩაცმის დროს უკანასკნელ, დამამთავრებელ სამზადისს მეტი დრო უნდა ისევე, როგორც სურათის დამთავრების დროს მხატვარს ყალმის უკანასკნელი მოსმისათვის გაცილებით მეტი დრო დასჭირდება ხოლმე, ვიდრე მთელი სურათის დასახატავად.

– როგორ! ჯერ არ ჩაგიცვიათ? – შეეკითხა დელფინე.

– თქვენი მამა, ქალბატონო...

– ისევ მამაჩემი! – შეჰყვირა ქალმა და ექენს სიტყვა შეაწყვეტინა. – ნუ მასწავლით იმას, თუ რა ვალდებულება მიმიძღვის მამაჩემის მიმართ! ხმა არ ამოიღოთ, ექენ! სანამ ჩაცმულს არა გნახავთ, ყურსაც არ გათხოვებთ. ტერეზამ ყველაფერი გაამზადა თქვენს ბინაზე; ჩემი ეტლი გიცდით, წადით და დაბრუნდით. ბალზე რომ წავალთ, გზაში ვილაპარაკებთ მამაჩემის შესახებ. ადრე უნდა წავიდეთ, თორემ ეტლების კუდში მოვხვდებით და მაშინ, კიდევ კარგი, თუ თორმეტი საათისათვის მივედით წვეულებაზე.

– ქალბატონო...

– წადით! სიტყვა არ გამაგონოთ, – უთხრა ქალმა და თავის ბუდუარისკენ გაიქცა ყელსაბამის ასაღებად.

– წადით, ბატონო ექენ, თორემ ქალბატონს გააჯავრებთ, – უთხრა ტერეზამ და გამოისტუმრა ამ ელეგანტური მამისმკვლელობით შეძრწუნებული ახალგაზრდა კაცი.

მეტად სევდიანი და უსიხარულო ფიქრებით შეპყრობილი იგი ჩასაცმელად გაემგზავრა. ხედავდა, რომ უმაღლესი საზოგადოება ტალახის ზღვაა, რომელშიაც კაცმა თუკი ფეხი დაისველა, მერე კისრამდე ჩაეფლობა.

«რა წვრილმანია ყველა მათი ბოროტმოქმედებანი, ვოტრენი მათზე უფრო მაღლა დგას», – ფიქრობდა ექენი.

იგი უკვე ხედავდა საზოგადოების სამ უმთავრეს გამოსახულებას: მორჩილებას, ბრძოლასა და ჯანყს; ოჯახს, საზოგადოებასა და ვოტრენს. მან არ იცოდა, ვის მიმბრობოდა. მორჩილება მოსაბეზრებელია, ჯანყი შეუძლებელია, ხოლო ბრძოლის შედეგი არასაიმედოა. ექენის ფიქრებმა ოჯახის წიაღში გადაინაცვლეს. მას მოაგონდა ამ მშვიდი ცხოვრების წმინდა განცდები, გაახსენდა დღეები, გატარებული იმ ადამიანთა შორის, რომელთაც იგი უყვარდათ. მისი საყვარელი ადამიანები ოჯახური კერის ბუნებრივ კანონებს მისდევდნენ და სრულ, ხანგრძლივ და მშვიდ ბედნიერებას ჰპოვებდნენ. მიუხედავად ასეთი სასიკეთო აზრებისა, ექენს იმის გამბედაობა არ ჰყოფნიდა, რომ დელფინეს წინაშე ელიარებინა ეს რწმენა უმწიკვლო გულისა და სიყვარულის სახელით სათნოება მოეთხოვა მისგან. მის ახლებურად აღზრდას უკვე პირველი ნაყოფი მოჰქონდა. მისი სიყვარული უკვე ეგოისტური იყო. მან ალღო აუღო დელფინეს სულიერ ბუნებას და გულმა უგრძნო, ამ ქალს შეუძლია თავის მამის გვამს ფეხი გადააბიჯოს და ისე წავიდეს წვეულებაზე, მაგრამ არც იმის ძალა შესწევდა, რომ ზნეობის ქადაგება დაეწყო დელფინესათვის, არც იმის გამბედაობა, რომ წასჩუბებოდა თავის საყვარელს და არც ისე სათნო იყო, რომ თავი მიენებებინა მისთვის.

«ახლა რომ ჩემი გავიტანო, არასოდეს არ მაპატიებს ამას», გაიფიქრა ექენმა.

მან დაიწყო ექიმის ნათქვამის აწონ-დაწონა; მას უნდოდა საკუთარი თავისათვის ჩაეგონებინა, რომ მამა გორიო არც ისე უიმედო ავადმყოფია, როგორც ფიქრობდა; მოკლედ, დელფინეს გასამართლებლად მუხანათურ საბუთებს დაუწყო თავის მოყრა. მას ხომ არ ესმის, როგორ მდგომარეობაშია ჩავარდნილი მამამისი; მამის სანახავად რომ მისულიყო, მოხუცი თვითონვე გააბრუნებდა და წვეულებაზე გაუშვებდა. ხშირად საზოგადოებრივი კანონის უღმობელი მსჯავრი ამტყუნებს მათ, ვისი დანაშაულიც ცხადია, მაგრამ შეიძლება გამართლებული იყოს იმ ურიცხვი გარემოებებით, რომლებიც წარმოიშობა ხოლმე ოჯახის წიაღში, ხასიათების შეუსაბამობის, ინტერესთა და მდგომარეობის განსხვავებების გამო. ექენს თავის მოტყუება სურდა. იგი მზად იყო თავისი პატიოსნება საყვარლისთვის შეეწირა. ამ უკანასკნელი დროის განმავლობაში მის ცხოვრებაში ყველაფერი გამოიცვალა.

ქალმა უკვე ყველაფერი არია, ოჯახმა ექენის თვალში მნიშვნელობა დაკარგა, ქალი ყველაფერს დაეპატრონა. რასტინიაკი და დელფინე შეხვდნენ ერთმანეთს იმგვარად, თითქოს განგებ იმისთვის იყვნენ შექმნილნი, რომ მათ, რაც შეიძლება, მეტი სიცოცხლის სიტკბოება მიენიჭებინათ ერთმანეთისათვის. გრძნობების დაკმაყოფილება, რომელიც კლავს ხოლმე სიყვარულს, კიდევ უფრო აძლიერებდა მათ მწიფობაში შესულ გატაცებას. უკვე მას შემდეგ, რაც ეს ქალი მას ეკუთვნოდა, ექენი მიხვდა, რომ მანამდე მას მხოლოდ სურდა, მაგრამ მხოლოდ იმის შემდეგ შეუყვარდა, როდესაც ბედნიერება განიცადა: იქნებ სიყვარული განცდილი სიამოვნებისათვის მაღლობის გრძნობაა და სხვა არაფერი. ბილწი იყო ეს ქალი თუ უბიწო, ექენს უყვარდა იგი იმ სიტკბოებისათვის, რაც მან მზითვად გამოიყოლა და ყოველივე იმისთვის, რაც თვით მან მიანიჭა ქალს. დელფინესაც ისე უყვარდა რასტინიაკი, როგორც ტანტალოზს შეეძლო შეყვარებოდა ანგელოზი, რომელიც მოვიდოდა მასთან, რათა მოეკლა მისი შიმშილი და დაესველებინა წყურვილისაგან გამშრალი ყელი.

– აი, ახლა მითხარით, როგორ არის მამაჩემი? – შეეკითხა ქალბატონი დე ნუსინჟენი, როცა დაინახა, საბალე სამოსში გამოწყობილი ექენი დაბრუნებულაო.

– ისე ცუდადაა, რომ მეტი აღარ იქნება, – უპასუხა სტუდენტმა. – თუ გინდათ სიყვარული დამიმტკიცოთ, შევიდეთ მის სანახავად.

– შევიდეთ, მაგრამ წვეულების შემდეგ, ჩემო კარგო ექენ, ჭკუით იყავი და ნუ მოჰყვები მორალის ქადაგებას. წავიდეთ.

ისინი გაემგზავრნენ. ერთ ხანს რასტინიაკი ხმის ამოუღებლად იჯდა.

– რა დაგემართათ? – შეეკითხა ქალი.

– მომაკვდავი მამათქვენის ხრიალი მესმის, – გაჯავრებული ხმით უპასუხა რასტინიაკმა და ჭაბუკური მგზნებარე მჭევრმეტყველებით უამბო ქალბატონ დე რესტოს ამო თავმომწონეობით ნაკარნახევი უღმობელი საქციელის შესახებ, იმ მომაკვდინებელი კრიზისის შესახებ, რომელიც გამოიწვია მშობლიური ერთგულების უკანასკნელმა გამოჩინებამ და შესახებ იმისა, თუ რა ფასად დაჟდა ანასტაზის ბრწყვიალებით მორთული კაბა. დელფინე ატირდა.

«ფერი დამეკარგება», – გაიფიქრა ქალმა და ცრემლები შეაშრა.

– მე მოვუვლი მამას და მის სასთუმალს არ მოვცილდები, – უთხრა მან ექენს.

– აი, სწორედ ასეთი მინდიხარ! – წამოიძახა რასტინიაკმა.

მოედანი დე ბოსეანების ოტელის წინ ხუთასი ეტლის ნათურით იყო განათებული. გაჩირადნებული კარის ორივე მხარეზე ჟანდარმების ცხენები ტორსა სცემდნენ. მრავალრიცხოვანი უმაღლესი საზოგადოება ისე უხვად მოედინებოდა და ყველანი ისე ჩქარობდნენ, შეეხედათ ამ დიდი ქალბატონისათვის მისი დაცემის წუთებში, რომ ქალბატონ დე ნუსინჟენისა და რასტინიაკის მოსვლამდე ოტელის ქვედა სართულის ყველა ოთახი უკვე ხალხით იყო გავსებული. მას აქეთ, რაც მეფის კარის მთელი საზოგადოება გაემურა დიდი მადმუაზელის სანახავად, რომელსაც ლუი მეთოთხმეტემ საყვარელი ჩამოაშორა, ჯერ არც ერთ სასიყვარულო ბედუკუდმართობას არ გამოუწვევია ასეთი ხმაური, რომელიც ქალბატონ დე ბოსეანის ბედნიერების განადგურებას მოჰყვა. თითქმის მეფური მდგომარეობის მქონე ბურგუნდიის სახლის უკანასკნელმა ბატონიშვილმა დაანახვა ყველას, რომ ამ მდგომარეობაში იგი თავის უბედურებაზე უფრო მაღლა დგას, უკანასკნელ წუთამდე ბატონობდა საზოგადოებაში და თუ ლეზულობდა მთელ მის ამაოებას, მხოლოდ იმიტომ, რომ თავისი სიყვარულის გამარჯვებისათვის ემსახურებინა იგი. პარიზის ულამაზესი ქალები თავისი მორთულობითა და ღიმილით ამკობდნენ ქალბატონ დე ბოსეანის სასტუმრო დარბაზებს. სასახლის კარის ყველაზე რჩეული ადამიანები, ელჩები, მინისტრები, ყველა ჯურის სახელოვანი პირები ჯვრებით, ვარსკვლავებითა და ფერად-ფერადი ბაფთებით მორთულ-მოკაზმულნი ირეოდნენ ვიკონტის მეუღლის გარშემო. ორკესტრის ჰანგები ჟღერდნენ მოოქრულ თაღებში სასახლისა, რომელიც მისი დედოფლისთვის უდაბნოდ იყო ქცეული. ქალბატონი დე ბოსეანი პირველი დარბაზის კარებში იდგა და ლეზულობდა თავის ვითომდა მეგობრებს. თეთრი სამოსი ეცვა, უბრალოდ დაწნულ თმაში არავითარი სამკაული არ გაეკეთებინა, დამშვიდებულს ჰგავდა, არ ეტყობოდა არც დაღონება, არც ამპარტავნება და არც ყალბი მხიარულება. ვერავინ ვერაფერს ამოიკითხავდა მის გულში. შეიძლებოდა გეთქვათ, რომ მარმარილოს ნიობეაო. უახლოეს მეგობრებს უღიმოდა და ამ ღიმილში ხანდახან სიმწარე გამოსჭვიოდა, მაგრამ ყველა დანარჩენისათვის იგი ისევ ისეთი იყო, როგორც ყოველთვის და ისევე კარგად გამოიყურებოდა, როგორც მაშინ, როდესაც მას ბედნიერების შუქი ეფინა. ყველაზე უგრძნობელი ადამიანებიც კი აღტაცებულნი იყვნენ მისით ისევე, როგორც ახალგაზრდა რომაელი ქალები, რომლებიც ტაშს უკრავდნენ პირზე ღიმილით მომაკვდავ გლადიატორს. უმაღლესი საზოგადოება თითქოს იმისთვის მოსულიყო, რომ გამომშვიდობებოდა თავის ერთ-ერთ მბრძანებელთაგანს.

_ ვშიშობდი, რომ არ მოხვიდოდით, _ უთხრა მან რასტინიაკს.

– ქალბატონო, – უპასუხა ექენმა აღელვებულად, რადგან ქალის სიტყვებში საყვედური მოეჩვენა, – მე იმისთვის ვარ მოსული, რომ უკანასკნელმა დაგტოვოთ.

– გმადლობთ, – უთხრა ქალმა და ხელი გაუწოდა. – აქ მყოფთა შორის შეიძლება მარტო თქვენთვის გავბედავდი განდობას. მხოლოდ ისეთი ქალი შეიყვარეთ, ჩემო მეგობარო, რომელიც შეიძლება მუდამ გიყვარდეთ და არასოდეს დასტოვოთ იგი.

იგი დაეყრდნო ექენის მკლავს, წაიყვანა დარბაზში, სადაც ბანქოს თამაშობდნენ, და პატარა ტახტზე დასვა.

– წადით მარკიზთან, – უთხრა მან ექენს. – ჩემი ლაქია ჟაკი გამოგყვებათ და წერილს გადმოგცემთ. მე ვთხოვ მარკიზს, რომ ჩემი წერილები დამიბრუნოს. იმედი მაქვს, რომ ყველა წერილს მიიღებთ. როდესაც მოიტანთ, ჩემს ოთახში ამოდით, მე შემატყობინებენ.

იგი წამოდგა, რომ მიგებებოდა თავის საუკეთესო მეგობარს დიუკ დე ლანჟეს მეუღლეს. რასტინიაკი წავიდა იმ იმედით, რომ მარკიზ დ'აჟუდას ნახავდა რიშფიდების სახლში, სადაც იგი საღამოს ატარებდა; მარკიზი მართლაც იქ დახვდა. რასტინიაკმა გამოუძახა მას; მარკიზმა წაიყვანა იგი თავის სახლში, ყუთი ჩააბარა და უთხრა:

– ყველა შიგ არის.

ეტყობა, მას უნდოდა დალაპარაკებოდა ექენს, შეიძლება წვეულებისა და ვიკონტის მეუღლის შესახებ სურდა გამოკითხვა, ანდა იმის აღიარება, რომ უკვე ახლავე სასოწარკვეთილებაშია თავისი მომავალი ქორწინების გამო, რომელიც შემდეგში მართლაც უბედო გამოდგა; მაგრამ მის თვალეში ცეცხლმა გაიელვა და შეცოდების ღირსი ვაჟკაცობით მან გულში ჩაიხშო თავისი უპატიოსნესი გრძნობები.

– ნურაფერს ეტყვით მას ჩემ შესახებ, ჩემო კარგო ექენ, – დამწუხრებულმა გულითადად ჩამოართვა ხელი ექენს და წასვლა ანიშნა. ექენი დე ბოსეანების ოტელში დაბრუნდა. იგი შეიყვანეს ვიკონტის მეუღლის ოთახში, სადაც შენიშნა, რომ სამგზავროდ ემზადებოდნენ. იგი ჩამოჯდა ცეცხლის პირას, შეხედა წიფლის ყუთს და ღრმა სევდას მიეცა. ქალბატონი დე ბოსეანი ილიადის ქალღმერთად ეჩვენებოდა მას.

– აჰ, ჩემო მეგობარო!.. – მიმართა მას ოთახში შემოსულმა ვიკონტის მეუღლემ და მხარზე ხელი დაადო.

ექენი უყურებდა თავის მტირალ ბიძაშვილს, რომელსაც თვალეები ცისკენ აღეპყრო, ცალი ხელი უღონოდ დაემვა, ხოლო ექენის მხარზე შემოდებული ხელი უკანკალებდა. მან უეცრად დაავლო ხელი ყუთს, ცეცხლში შეაგდო; მერე შეხედა, თუ როგორ იწვოდა იგი.

– ცეკვავენ! ისინი ზუსტად დანიშნულ დროს მოვიდნენ, სიკვდილი კი მოგვიანებით მეწვევა. სუ! ჩემო მეგობარო, – უთხრა და თითი ტუჩებთან მიუტანა ეჟენს, რომელმაც დალაპარაკება დააპირა. – მე არასოდეს აღარ ვიხილავ არც პარიზს და არც საზოგადოებას. დილის ხუთ საათზე გავემგზავრები, რათა ნორმანდიის გადაკარგულ კუთხეში თავი დავისამარო. იძულებული ვიყავი დღის სამი საათიდან დამეწყო გამგზავრების სამზადისი, აქტებისათვის ხელი მომეწერა, ჩემი საქმეები მომეგვარებინა. მე არავის გაგზავნა არ შემემლო იმ...

იგი შეჩერდა.

– უთუოდ იმათთან უნდა მოგენახათ...

აუტანელმა დარდმა ისევ ხმა გაუწყვიტა. ასეთ წუთებში ყველაფერი გულის ტკივილს იწვევს და ადამიანს არ ძალუძს ზოგიერთი სიტყვის წარმოთქმა.

– ამგვარად, მე მხოლოდ თქვენი იმედი მქონდა, რომ ამ უკანასკნელ საღამოს ამ უკანასკნელ სამსახურს გამიწევთ. მინდოდა ჩვენი მეგობრობის ნიშნად რამე მესახსოვრა თქვენთვის. მე ხშირად ვფიქრობ თქვენზე და პატიოსან, კეთილ ახალგაზრდა და უბიწო ადამიანად გთვლით, მაღალ საზოგადოებაში ეს თვისებები ხომ ესოდენ იშვიათია. მინდა, რომ ხანდახან თქვენც გამიხსენოთ. აი, აიღეთ, – თქვა და ოთახს მიმოავლო თვალები, – აი, ლარნაკი, რომელშიაც ხელთათმანებს ვინახავდი. ყოველთვის, როდესაც წვეულებაზე ან წარმოდგენაზე წასვლის წინ, ხელთათმანების ამოსაღებად გავხსნიდი ხოლმე ამ ლარნაკს, ვგრძნობდი, რომ ლამაზი ვარ, იმიტომ რომ ბედნიერი ვიყავი, და ისე არ დამიხურავს, რომ რამე სასიამოვნო აზრი შიგ არ ჩამეტანებინა. ამ ყუთში ბევრი რამაა ჩემი – იმ ქალბატონი დე ბოსეანისა, რომელიც აღარ არსებობს. მე ვუბრძანებ, რომ თქვენთან მოიტანონ, დ'არტუას ქუჩაზე. ქალბატონი დე ნუსინჟენი დღეს ძალიან ლამაზია; ძლიერ გიყვარდეთ იგი! და თუ ჩვენ აღარ შევხვდით ერთმანეთს, დარწმუნებული იყავით, ჩემო კარგო, რომ მე ვლოცულობ თქვენთვის, რადგან ჩემ მიმართ თქვენ ესოდენი სიკეთე გამოიჩინეთ. ჩავიდეთ დაბლა, არ მინდა ვაფიქრებინო მათ, რომ ვტირი. ჩემ წინ უსაზღვროებაა, მე მარტო ვიქნები და არავინ მომკითხავს ჩემი ცხოვრების მიზეზს. კიდევ ერთხელ შევხედო ამ ოთახს...

იგი დადუმდა, ერთი წუთით ხელი თვალებზე მიიფარა, მერე ცრემლი შეიშრო, სახე ცივი წყლით მოიბანა, სტუდენტის ხელს დაეყრდნო და უთხრა:

– წავიდეთ!

რასტინიაკს ჯერ არასოდეს განეცადა ასეთი მძაფრი სულიერი აღმადგენა, როგორც ახლა, როდესაც იგი უშუალოდ შეეხო ასე კეთილშობილურად გულში ჩათხრობილ სევდას. ისინი დაუბრუნდნენ ბალს. ექენმა ქალბატონ დე ბოსეანთან ერთად შემოუარა დარბაზს და ეს იყო ამ ნატიფი ქალის მისდამი ყურადღების უკანასკნელი და სათუთი გამოჩინება. მალე მან ორივე და შენიშნა – ქალბატონი დე რესტო და ქალბატონი დე ნუსინჟენი. გრაფის მეუღლე დიდებული სანახავი იყო; მას გამოეფინა მთელი თავისი ბრილიანტები, რომლებიც, ალბათ, სწავდნენ სხეულს და იგი უკანასკნელად ატარებდა მათ. როგორი ძლიერიც არ უნდა ყოფილიყო მისი სიამაყე და სიყვარული, მას არ შეეძლო ქმრისთვის თვალის გასწორება. ბუნებრივია, რომ შეუძლებელი იყო ამ სანახაობას უფრო არ დაეღონებინა რასტინიაკი, მით უფრო, რომ ორივე დის ბრილიანტების ციალში მას უბადრუკ სარეცელზე გართხმული მამა გორიო ეჩვენებოდა. სტუდენტის მელანქოლიურმა გამომეტყველებამ ვიკონტის მეუღლე შეცდომაში შეიყვანა და მან ხელი გააშვებინა სტუდენტს.

– წადით! არ მინდა, რომ სიამოვნებას მოგაცილოთ.

ექენი უმაღვე მოიხმო დელფინემ. ქალი გრძნობდა, რომ საზოგადოებაზე შთაბეჭდილება მოახდინა, ბედნიერი იყო ამით და გული არ უთმენდა, სურდა ძღვნად მიერთმია სტუდენტისათვის ნაყოფი იმ საზოგადოების თაყვანისცემისა, რომელშიაც იმედი ჰქონდა, მიმიღებნო.

– ნაზი როგორ მოგეწონათ? – შეეკითხა დელფინე სტუდენტს.

– ყველაფერი გამოუყენებია, თავისი მამის სიკვდილიც კი, – უპასუხა რასტინიაკმა.

დილის ოთხი საათისათვის ხალხმა კლება დაიწყო დარბაზებში. მალე მუსიკაც შეწყდა. დიუკ დე ლანჟეს მეუღლე და რასტინიაკი მარტონი დარჩნენ დარბაზში. შემოვიდა ვიკონტის მეუღლე იმ იმედით, რომ სტუდენტის მეტი არავინ დახვდებოდა. იგი ახლა გამოემშვიდობა ბ-ნ დე ბოსეანს, რომელმაც დასაძინებლად წასვლის წინ კიდევ გაუმეორა:

– სცდებით, ჩემო კარგო, თქვენი ხნის ქალმა მონაზვნად შედგომა როგორ გადაწყვიტეთ. არ გინდათ, დარჩით ჩვენთან.

დიუკის მეუღლის დანახვაზე ქალბატონ დე ბოსეანს უნებლიე წამოძახილი აღმოხდა.

– კლარა, მე მიგიხვდით, – უთხრა მას ქალბატონმა დე ლანჟემ. – თქვენ მიდიხართ და არასოდეს არ დაბრუნდებით. მაგრამ ისე არ წახვალთ, სანამ არ მომისმენთ და სანამ ჩვენ ერთმანეთს არ გავუგებთ.

მან ხელი მოჰკიდა თავის მეგობარს, მეზობელ დარბაზში გაიყვანა; იქ, თვალცრემლიანმა ჩაიკრა გულში და ლოყები დაუკოცნა.

– არ შემძლია, ასე გულცივად დაგშორდეთ. ეს ხომ მეტად მძიმე სულის ქენჯნას გამოიწვევდა ჩემში. შეგიძლიათ საკუთარ დასავით მომენდოთ. ამ საღამოს თქვენ დიდებული იყავით. მე ვიგრძენ ჩვენი სულიერი სიახლოვე და თქვენთვის ამის დამტკიცება მინდოდა. მე დამნაშავე ვარ თქვენ წინაშე, რადგან ყოველთვის კარგად არ გეკიდებოდით. მაპატიეთ ეს დანაშაული, ჩემო კარგო! მე ვტყუოდი ყველაფერში, რასაც თქვენი გულის დაკოდვა შეეძლო. ყოველივე ჩემ მიერ თქმულის უკან წაღება მინდა. მეც ასეთივე მწუხარება დამატყდა თავზე და ამან ჩვენი გულები შეაერთა, არ ვიცი, ჩვენ ორში რომელი იქნება უფრო უბედური. ამ საღამოს ბატონი დე მონრივო აქ არ მოსულა. ხომ გესმით? კლარა, ვინც თქვენ ამ წვეულებაზე განახათ, ის არასდროს დაგივიწყებთ. მე კი უკანასკნელი საშუალება უნდა ვიღონო. თუ არ გამიმართლა, მონასტერში წავალ. სად მიემგზავრებით?

– ნორმანდიაში, კურსელში, რათა მიყვარდეს და ვილოცო იმ დღემდე, სანამ უფალი არ მომიხმობს.

ვიკონტის მეუღლეს გაახსენდა, რომ რასტინიაკი ელოდებოდა და გულისხმიერად დაუძახა სტუდენტს:

– აქ მოდით, ბატონო რასტინიაკ!

სტუდენტმა ცალ მუხლზე ჩაიჩოქა და ბიძაშვილს ხელზე ემთხვია.

– მშვიდობით, ანტუანეტ! – თქვა ქალბატონმა დე ბოსეანმა, – ბედნიერი იყავით! – მერე სტუდენტს მიმართა: – თქვენ კი ისედაც ბედნიერი ხართ, ახალგაზრდა ხართ და კიდევ შეგიძლიათ, რაღაც იწამოთ. ისევე, როგორც ზოგიერთმა რჩეულმა სიკვდილის ჟამს, მეც აქედან წასვლის წუთებში წმინდა და გულწრფელი გრძნობები ვიხილე.

რასტინიაკი რომ წავიდა, ხუთი საათი იქნებოდა. იგი წავიდა, როდესაც ქალბატონი დე ბოსეანი უკვე ჩაჯდა თავის სამგზავრო ეტლში, გამოემშვიდობა მას. სახე სველი ჰქონდა ცრემლებისაგან, რაიც მოწმობდა, რჩეული ადამიანებიც კი გულის კანონებს ექვემდებარებიან და დაუღონებლად კი არ ცხოვრობენ, მიუხედავად ზოგიერთი მლიქვნელის ცდისა, რომ სრულიად საწინააღმდეგო დაუმტკიცოს ხალხს.

ცივსა და ნესტიან ამინდში ექვნი ფეხით დაბრუნდა ვოკეს სახლში. მისი აღზრდა დამთავრდა.

– საწყალ მამა გორიოს ვერაფერს ვუშველით, – უთხრა მას ბიანშონმა, როდესაც რასტინიაკი მეზობლებთან შევიდა.

– ყური დამიგდე, – დაიწყო ეჟენმა მას შემდეგ, რაც მძინარე მოხუცს შეხედა, – თავმდაბლად გაჰყევი შენს გზას იმ მცირე მიზნისკენ, რომლითაც შენი სურვილები შეზღუდეს. მე კი ჯოჯოხეთში ვარ და იქ უნდა დავრჩე. დაუჯერე ყოველივე სიგლახეს, რასაც საზოგადოებაზე გეტყვიან. იუვენალი აღარ არის, რომ ამ საზოგადოების მოოქრული და ძვირფასი ქვებით მოჭედული საზიზღრობის დახატვა შეეძლოს.

მეორე დღეს, ორი საათი იქნებოდა, როდესაც ბიანშონმა რასტინიაკი გააღვიძა. ბიანშონს სახლგარეთ გასვლა უნდოდა და სთხოვა მიეხედა მამა გორიოსათვის, რადგან დილას აქეთ მისი მდგომარეობა ძალიან გაუარესებულიყო.

– ბერიკაცს, სულ დიდი, ორი დღის სიცოცხლე უწერია. ისიც შეიძლება, ექვსი საათიც აღარ გასძლოს, – უთხრა ეჟენს სამედიცინოს სტუდენტმა. – და მაინც ავადმყოფობასთან ბრძოლის შეწყვეტის უფლება არა გვაქვს. ძვირფასი წამლები ესაჭიროება. მოვლით კი მოვუვლით, მაგრამ მე თვითონ ერთი სუც არ გამაჩნია. ყველა ჯიბე გავუჩხრიკე, ყველა უჯრა გადავქექე და ვერაფერი ვერ ვნახე. როდესაც მოხუცი მცირე ხნით გონს მოვიდა, ვკითხე და მიპასუხა, რომ ერთი ლიარიც არ გააჩნია. შენ რამდენი გაქვს?

– ოცი ფრანკილა დამრჩა, მაგრამ, წავალ, ვითამაშებ ამ ფულით და მოვიგებ, – უპასუხა რასტინიაკმა.

– რომ წააგო?

– მაშინ, მაგის სიძეებსა და ქალიშვილებს მოვთხოვ ფულს.

– რომ არ მოგცენ? – იკითხა ბიანშონმა. – თუმცა ახლა ფულის შოვნაზე უფრო საჩქაროა, რომ მდოგვის ცხელი საგებით შევუფუთნოთ ფეხები, ტერფებიდან დაწყებული შუა ბარძაყამდე. თუ აყვირდა, მაშ ჯერ კიდევ იმედი ყოფილა. ხომ იცი, როგორც უნდა გააკეთო ყველაფერი. მერე კრისტოფიც დაგეხმარება. მე კი მეაფთიაქესთან წავალ და თავდებად დავუდგები, რომ ყველა გამორთმეული წამლის ფულს გადავუხდი. უბედურებაა, რომ არ შეგვიძლია წავიყვანოთ მოხუცი ჩვენს საავადმყოფოში. იქ უკეთ იქნებოდა. აბა, წავიდეთ, შეუდექი საქმეს და ჩემს დაბრუნებამდე ავადმყოფი არ დატოვო.

ახალგაზრდები შევიდნენ ავადმყოფი მოხუცის ოთახში. ეჟენი შეზარა ბერიკაცის სრულიად გამოცვლილმა, დაკრუნჩხულმა, გაფითრებულმა და საშინლად დაუძლურებულმა სახემ.

_ როგორა ხართ, მამა? _ შეეკითხა იგი და ლოგინისაკენ დაიხარა.

გორიომ უფერული თვალები მიაპყრო ექენს, ძალიან ყურადღებით დააცქერდა, მაგრამ ვერ იცნო. სტუდენტმა ვეღარ გაუძლო ამ სანახაობას, თვალზე ცრემლი მოადგა.

_ ბიანშონ, ხომ არ არის საჭირო ფანჯრებზე ფარდების ჩამოფარება?

_ არა, გარემო მასზე აღარ მოქმედებს. სიცხესა და სიცივეს რომ გრძნობდეს, ბედნიერება იქნებოდა, მაგრამ ცეცხლის დანთება მაინც დაგვჭირდება, ბალახების ნახარშისა და სხვა რამეების მოსამზადებლად. მე გამოვგზავნი რამდენიმე გუდურა შეშას, სანამ კიდევ ვიშოვნით, ეს დავწვით. გუშინ და წუხელ მთელი შენი შეშა დავწვი და ამ უბედურის ოთახში რაც ტორფი ვნახე, ისიც მივაყოლე, ისეთი სინესტე იყო, რომ კედლებიდან წყალი წვეთავდა. ოთახის გაშრობა ძლივს მოვახერხე; კრისტოფმა იატაკი დაგავა, თორემ ნამდვილი საჯინბო იყო. მერე თვით ღვია ვაკმე, თორემ აქაურობა ძალიან ყარდა.

_ ღმერთო ჩემო! კი, მაგრამ, მაგის ქალიშვილები! _ წამოიძახა რასტინიაკმა.

_ თუ მოსწყურდა, აი, ეს დააღვინე, _ უთხრა სამედიცინოს სტუდენტმა და დიდი თეთრი ქოთანს დაანახვა, _ თუ გაიგონო, რომ მუცელს უჩივის და ნახე, რომ ცხელი და მაგარი აქვს, დაიხმარე კრისტოფი, გაუკეთე... შენც იცი, რაც სჭირდება. თუ ისე მოხდა, რომ ძალიან აღელდა, ბევრი ლაპარაკი დაიწყო და თანაც შეატყვე, რომ ოდნავ თავის ჭკუაზე არ არის, თავი დაანებე, ნუ გააჩერებ. ეს ცუდი ნიშანი როდია, მაგრამ კრისტოფი მაინც გამოგზავნე კოშენის საავადმყოფოში. ჩვენი ექიმი, ჩემი ამხანაგი ან მე მოვალთ და ამოწვით ვუმკურნალებთ. ამ დილას, სანამ შენ გეძინა, დიდი კონსილიუმი გვექონდა, გალის ერთი მოწაფის, ოტელ-დიეს და ჩვენი საავადმყოფოს მთავარი ექიმის მონაწილეობით. ეს ბატონები ფიქრობენ, რომ ძალიან საყურადღებო სიმპტომები დაადგინეს და ჩვენ თვალი უნდა ვადევნოთ ავადმყოფობის განვითარებას, რათა სამეცნიერო თვალსაზრისით მეტად საჭირო გარემოებანი გამოვარკვიოთ. ერთ-ერთი მათგანი ამტკიცებს, რომ თუ სერუმის წნევა ერთ ორგანოზე უფრო მეტად მოქმედებს, ვიდრე სხვაზე, ამას შეიძლება სრულიად განსაკუთრებული მოვლენები მოჰყვეს. კარგად დაუგდე ყური, რას ილაპარაკებს, იმისათვის, რომ დავადგინოთ, ცნობიერების რომელ სფეროს შეეხება ეს ლაპარაკი, რა გამოიწვევს ამ ლაპარაკს _ მოგონებანი, მომავლის ფიქრი თუ მსჯელობა, ხომ არ ანგარიშობს რასმე, ანდა წარსულს ხომ არ უბრუნდება? მოკლედ, ზუსტი ანგარიში უნდა წარმოგვიდგინო. შეიძლება სისხლი უცებ ჩაექცა ტვინში; თუ ასეა, მაშინ ასევე აზრზემოუსვლელად დალევს სულს. ასეთი სახის ავადმყოფობას ყველაფერი

მეტად უცნაური სჩვევია. თუ სისხლი, აი, აქ ჩაექცა, _ და ბიანშონმა ავადმყოფის კეფაზე მიუთითა, _ უცნაური ამბები ხდება, ტვინს ნაწილობრივ ისევ უბრუნდება მუშაობის უნარი და ავადმყოფიც გაცილებით უფრო გვიან კვდება. სისხლის ჩაქცევა შეიძლება სხვა გზით წავიდეს და ტვინამდე არ მიაღწიოს, მაგრამ ამას გაკვეთამდე ვერ გავიგებთ. განუკურნავთა საავადმყოფოში არის ერთი გამოტვინებული მოხუცი, რომელსაც სისხლი ხერხემლის გასწვრივ ჩაექცა, მაგრამ ცოცხალია.

_ ჩემი გოგონები ხომ კარგად გაერთნენ? _ იკითხა მამა გორიომ, რომელმაც ეჟენი იცნო.

_ მხოლოდ თავის ქალიშვილებზე ფიქრობს, _ თქვა ბიანშონმა. _ გასული დამის განმავლობაში ასჯერ მაინც მითხრა «ისინი ცეკვავენ! მას ის კაბა აცვია», თავის ქალიშვილების სახელებს ამბობდა, ეძახდა. ეშმაკმა წამილოს! მეც ამატირა თავისი მოთქმით _ «დელფინ, ჩემო პატარა დელფინ! ნაზი!» პატიოსან სიტყვას გაძლევ, ყური რომ დაგეგდო, ცრემლად დაიღვრებოდი.

_ დელფინე ხომ აქ არის? მე ეს ნამდვილად ვიცოდი, _ წარმოთქვა მოხუცმა, გაახილა თვალები და ცეტური გამომეტყველებით მარდად გადახედა კედლებსა და კარებს.

_ ჩავალ და სილვიას ვეტყვი, რომ მდოგვის საფენი მოამზადოს, სწორედ სამაგისო დროა, _ დაიყვირა ბიანშონმა.

რასტინიაკი მარტო დარჩა მოხუცთან, დაუჯდა ფერხთით და დააცქერდა მის შემზარავ, შემადრწუნებელ სახეს.

«ქალბატონი დე ბოსეანი გადაიხვეწა, მამა გორიო კვდება, _ ფიქრობდა სტუდენტი, _ უბიწო სულის ადამიანები დიდხანს ვერ სძლებენ ამქვეყნად, როგორ უნდა შეეგუოს დიდსულოვანი გრძნობების ადამიანი ამ შეზღუდულ, დაწვრილმანებულ, ქარაფშუტა საზოგადოებას?»

ეჟენის თვალწინ დაუდგა სურათები წვეულებისა, რომელსაც იგი დაესწრო და მან სიკვდილის სარეცელის ამ სანახაობას დაუპირისპირა ისინი.

ბიანშონი მოულოდნელად დაბრუნდა.

_ იცი, ეჟენ, ახლა ვნახე ჩვენი მთავარი ექიმი და მაშინვე აქეთ გამოვეშურე. თუ ავადმყოფს ტონზე გამობრუნების ნიშნები დაეტყოს და ლაპარაკი დაიწყო, გრძელი საფენი დაუდე, ისე რომ, მდოგვი კეფიდან წელამდე გასწვდეს და მაშინვე გამოგვიძახე.

_ რა კეთილი ხარ, ბიანშონ, _ უთხრა ეჟენმა.

_ არა, ეს ხომ სამეცნიერო საქმეა, _ ნეოფიტის გატაცებით წამოიძახა მომავალმა ექიმმა.

_ მაშ, სიყვარული მარტო მე მამოქმედებს, როდესაც ამ საწყალ ბერიკაცს ვუვლი? _ შენიშნა ექენმა.

_ ამ დილას რომ გენახე, ასე არ იტყოდი, _ უპასუხა ბიანშონმა, რომელსაც ეს შენიშვნა არ სწყენია. _ გამოცდილი ექიმები მხოლოდ ავადმყოფობას უყურებენ, მე კი, ჩემო კარგო, ჯერ კიდევ, ავადმყოფსაც ვხედავ.

მოხუცთან მარტო ექენი დატოვა და წავიდა იმის შიშით, რომ მალე კრიზისი დადგება. და მართლაც, კრიზისმა მალე იჩინა თავი.

_ აა, თქვენა ხართ, ჩემო საყვარელო შვილებო, _ თქვა მამა გორიომ, რომელმაც ექენი იცნო.

_ უკეთ ხართ? _ შეეკითხა სტუდენტი და ხელი დაუჭირა.

_ დიახ. თავზე თითქოს მარწუხები მქონდა მოჭერილი, ახლა კი მომეშვა. ჩემი გოგონები ხომ ნახეთ? მალე უნდა მოვიდნენ. გაიგებენ, რომ ავად ვარ და მაშინვე მოირბენენ. როგორ მივლიდნენ ხოლმე, როდესაც ჟუსიენის ქუჩაზე ვცხოვრობდით! ღმერთო მაღალო! მინდა, რომ მათი მოსვლისათვის ოთახი სუფთად იყოს. აქ ერთი ახალგაზრდა იყო, რომელმაც მთელი ტორფი დამიწვა.

_ მესმის, რომ კრისტოფს კიბეზე შეშა ამოაქვს, რომელიც იმ ახალგაზრდამ გამოგიგზავნათ.

_ კეთილი, მაგრამ რა მივცეთ შეშაში? მე ერთი სუც არ გამაჩნია. მე ყველაფერი მივეცი. სულ ყველაფერი. ახლა სამოწყალოდ მაქვს საქმე. ის ბრჭყვიალებიანი კაბა ლამაზი მაინც იყო? (ოჰ! როგორ ვიტანჯები!) გმადლობ, კრისტოფ, ღმერთი გადაგიხდის, ჩემო კარგო, მე კი აღარაფერი მაქვს.

_ შენცა და სილვიასაც მე გადაგიხდით, _ ყურში ჩასჩურჩულა ექენმა მსახურს.

_ კრისტოფ! ჩემი ქალიშვილები ხომ ამბობდნენ, რომ მალე მოვლენ? კიდევ ერთხელ მიდი მათთან და ას სუს მოგცემ. უთხარი, რომ მე ცუდადა ვგრძნობ თავს, რომ სიკვდილის წინ კიდევ ერთხელ მინდა მათი დანახვა, გადახვევა. ასე უთხარი, მაგრამ ძალიან ნუ შეაშინებ!

რასტინიაკმა ანიშნა და კრისტოფი გავიდა.

_ მოვლენ, _ განაგრძო მოხუცმა. _ მე ვიცი მათი ამბავი. როგორ დალონდება ჩემი კარგი დელფინე, მე თუ მოვკვდი! ნაზიც! სიკვდილი არ მინდა, რომ ისინი არ ვატირო.

სიკვდილი ხომ იმას ნიშნავს, რომ მათ აღარ ვნახავ, იქ, სადაც ყველანი მიდიან, მე მათზე ვიდარდებ. ბავშვებთან განშორება მამისათვის ჯოჯოხეთია. მე უკვე მას აქეთ მივეჩვიე ამ ჯოჯოხეთს, რაც გოგონები გამითხოვდნენ. ჟუსიენის ქუჩა ჩემი სამოთხე იყო. ეს მითხარით, თუ სამოთხეში მოვხვდი, შეძლებს თუ არა ჩემი სული დედამიწაზე დაბრუნებას და მათ ახლო ყოფნას? რაღაც ამის მსგავსი გამიგონია. ნეტავ, მართალი თუა? აი, ამ წუთში ცხადად ვხედავ მათ, სწორედ ისეთებს, ჟუსიენის ქუჩაზე რომ იყვნენ. დილაობით დაბლა ჩამოდიოდნენ, მეტყოდნენ «დილა მშვიდობისა, მამა». მუხლებზე დავისვამდი, ვეძიებოდა ვეხუმრებოდი. რა საამური იყო მათი ალერსი! ყოველ დილას ერთად ვსაუზმობდით, ერთად ვსადილობდით. მოკლედ, მამა ვიყავი და ჩემი შვილებით ვხარობდი. როდესაც ჟუსიენის ქუჩაზე ვცხოვრობდით, არაფერი არ ჰქონდათ საფიქრებელი, არც არაფერი ესმოდათ ცხოვრებისა და ძალიან ვუყვარდი. ღმერთო ჩემო! რატომ სამუდამოდ არ დარჩნენ ასეთი პატარები? (ოჰ, როგორ ვწვალობ. თავი მისკდება). ვაიმე! მაპატიეთ, შვილებო! საშინლად ვიტანჯები. ეს უკვე ნამდვილი წამებაა, თორემ ტკივილის გაძლებას ხომ თქვენ მიმაჩვიეთ. ღმერთო ჩემო! მათ ხელებს რომ ჩემი ხელით შევეხო, ტკივილს აღარ ვიგრძნობ! როგორ გგონიათ – მოვლენ თუ არა? ეს კრისტოფი დიდი რეგვენია! მე თვითონ უნდა წავსულიყავი. კრისტოფი ნახავს მათ. კი, მაგრამ, გუშინ წვეულებაზე იყავით. აბა, მითხარით როგორ გამოიყურებოდნენ ჩემი ქალიშვილები? მათ ხომ არაფერი იცოდნენ ჩემი ავადმყოფობისა? საწყალ ბავშვებს რომ სცოდნოდათ, ხომ არც იცეკვებდნენ! ოჰ! მეტი აღარ მინდა ავად ყოფნა! მე კიდევ ძალიან საჭირო ვარ მათთვის. მათი ქონება საფრთხეშია. ღმერთო, რა ქმრები შეხვდათ! მომარჩინეთ, მიშველეთ რამე! (ოჰ! როგორ მტკივა! ვაი! ვაი!) ხომ ხედავთ, აუცილებლად უნდა მომარჩინოთ, რადგან მათ ფული სჭირდებათ, მე კი ვიცი, სად წავიდე ფულის საშოვნელად. ოდესაში წავალ და სახამებელს დავამზადებ, დიდი გამოქეპილი ვარ ამ საქმეში და მილიონებს ვიშოვი (ვაი, რა ძალიანა მტკივა!).

გორიო ერთი წუთით გაჩუმდა. ეტყობა, ცდილობდა ტკივილი დაეძლია.

– ისინი რომ აქ იყვნენ, ჩივილს არ დავიწყებდი. აბა, რა მექნებოდა საჩივლელი?

ჩათვლიმა და დიდხანს იყო ასე რულში წასული. კრისტოფი დაბრუნდა. რასტინიასკს ეგონა, რომ მამა გორიოს ეძინა და ამიტომ არ შეუჩვენებია მსახური, რომელიც ხმამაღლა მოჰყვა იმის ამბავს, თუ როგორ შეასრულა დავალება.

– ჯერ, ბატონო გრაფის მეუღლესთან გიახელით, მაგრამ, ვინ მიგიშვა მასთან სალაპარაკოდ? თურმე მაგრად ყოფილა ქმართან წაჩხუბებული. როცა აღარ მოვემვი,

თვითონ ბატონი გრაფი გამობრძანდა და ესე მითხრა: «ბატონი გორიო კვდება? რა მოხდა? ამაზე უკეთესს რას იზამს! მე ახლა ქალბატონ რესტოსთან დიდი საქმეები მაქვს მოსაგვარებელი. მოვრჩებით და მაშინ წამოვა». ეს ბატონი ძალიან გაჯავრებული ჩანდა. წამოსვლა მინდოდა. ამ დროს, ვერც კი შევამჩნიე რომელი კარებიდან შემოვიდა ქალბატონი და მითხრა: «კრისტოფ, უთხარი მამაჩემს, ქმართან დიდი დავა მაქვს და თავს ვერ მივანებებ, იმიტომ, რომ საქმე ჩემი ბავშვების სიკვდილ-სიცოცხლეს ეხება, როცა ყველაფერს მოვრჩები, მოვალ-თქო».

ბარონის მეუღლესთან სულ სხვა ამბავი იყო! არც მინახავს და არც მილაპარაკია მასთან. მოახლემ მითხრა: «ოჰ! ქალბატონი ექვსის ჩარეუხე დაბრუნდა წვეულებიდან და სძინავს. შუადღეზე ადრე რომ გავადვიძო, დამტუქსავს. ზარს რომ დამირეკავს, მივალ და ვეტყვი, რომ მამამისი უარესად არის. ცუდი ამბის გაგებას ყოველთვის მოესწრება». ბევრი ველრიჯე, მაგრამ ვერ მოგართვეს! ვთხოვე, იქნებ ბატონ ბარონთან მალაპარაკოთ-მეთქი, მაგრამ წასული ყოფილიყო.

– მაშ, არც ერთი ქალიშვილი არ მოვა! – წამოიძახა რასტინიაკმა, – ახლავე მივწერ ორივეს!

– არც ერთი! – ალაპარაკდა მოხუცი და წამოჯდა თავის სარეცელზე. – მათ საქმეები აქვთ! ისინი მოისვენებენ, არ ინებებენ მოსვლას! ვიცოდი, ასე იქნებოდა. სიკვდილის კარს უნდა მიადგე და მაშინ გაიგებ, რა არის შვილები. ეჰ, ჩემო მეგობარო, ცოლი არ შეირთოთ და შვილები არ იყოლიოთ! თქვენ მას სიცოცხლეს მიანიჭებთ, ისინი სულს ამოგართმევენ! თქვენი შობილები თქვენვე გკლავენ. არა! არ მოვლენ. ათი წელია უკვე, რაც ვიცოდი, რომ ასე იქნებოდა. რამდენჯერ მიფიქრია ჩემთვის, მაგრამ არკი მჯეროდა!

დაწითლებულ თვალის უბეებზე ცრემლი მოადგა.

– ეჰ, მდიდარი რომ ვყოფილიყავ, ქონება რომ ჩემთვის დამეტოვებინა და მათთვის არ მიმეცა, ახლა აქ იქნებოდნენ, მათი კოცნისაგან ლოყები ამიფაკლდებოდა! ვიცხოვრებდი ოტელში, მექნებოდა მშვენიერი ოთახები, მეყოლებოდა მოსამსახურეები და ვიქნებოდი ჩემთვის თბილად. აცრემლებული ქალიშვილები მოვიდოდნენ თავისი ქმრებითა და შვილებით. ყველაფერი ჩემს ხელთ იქნებოდა! ახლა კი ცარიელზე დავრჩი. ფულით ყველაფერს შეიძენ, შვილებსაც კი. ვაი, ჩემო ფულებო, სადა ხართ? ახლა რომ ჩემს საუნჯეებს ვუტოვებდე – მომივლიდნენ, მიწამლებდნენ, კიდევაც ვნახავდი მათ, ყურსაც დავუგდებდი. ვაი! ჩემო კარგო შვილო, ჩემო ერთადერთო შვილო! მე ასე მირჩევნია, ვიყო გლახაკი და მიუსაფარი! როცა ლატაკი უყვართ, ნამდვილად მხოლოდ მისივე გულისთვის

უყვართ. არა, მინდა, რომ მდიდარი ვიყო, მაშინ ჩემს გოგონებს ვნახავდი. თუმცა, ვინ იცის? ორივეს ხომ ქვის გული აქვს, მე ისე ძლიერ მიყვარდა ისინი, რომ შეუძლებელია მათაც ვუყვარდე. მამა ყოველთვის მდიდარი უნდა იყოს და მუდამ ლაგამამოდებული ჰყავდეს თავისი შვილები გაოჩნებული ცხენებივით. მე კი მათ წინაშე მუხლს ვიყრიდი. არამზადები! ათი წელიწადი ასე მექცეოდნენ და ახლა ასე ღირსეულად აგვირგვინებენ თავის საქციელს. რომ იცოდეთ, როგორი ყურადღებით მექცეოდნენ გათხოვების პირველ ხანებში! (ოჰ! როგორ გამაწამა ამ უწყალო ტკივილმა!) თითოეულს რვაასი ათასი ფრანკი გავატანე და, აბა, თვითონ ან მათ ქმრებს როგორ შეეძლოთ უდიერად მომქცეოდნენ. სახლში მეძახდნენ: «ჩემო მამიკო, აქ მობრძანდით, საყვარელო მამიკო, იქ დაბრძანდით!» მათ სუფრაზე ჩემთვის ყოველთვის ადგილი იყო გამზადებული. მათ ქმრებთან ერთად ვსადილობდი და პატივისცემაში ვყავდი. ეგონათ, რომ კიდევ რამე გამაჩნდა. საიდან მოიგონეს? მე ხომ არასოდეს არაფერი მითქვამს ჩემი საქმეების შესახებ! კაცი, რომელიც თავის ქალიშვილებს მზითვად რვაასი ათას ფრანკს გაატანს, ღირსია მათი ყურადღებისა და ისინიც ყურადღებით მეკიდებოდნენ, მაგრამ ჩემი ფულის გულისათვის, ხალხი უკუღმართია, მე ეს გამოვცადე. ეტლით წარმოდგენებზე დამატარებდნენ და თუკი მინდოდა, წვეულებებსაც ვესწრებოდი. მოკლედ, ჩემს ქალიშვილობას ამბობდნენ და თავის მამადა მთვლიდნენ. ჯერ გამჭრიახოზა არ დამიკარგავს და ვერაფერი დამემალება. ყველაფერი მესმოდა და გულს მიკოდავდა. ცხადად ვხედავდი, რომ ყველაფერი თვალთმაქცობაა, მაგრამ ამ ბოროტებას რა ეშველებოდა? მათთან ასე თავისუფლად ვერ ვგრძნობდი თავს, როგორც აქ, ქვემოთ – სუფრასთან. არ ვიცოდი, როდის რა მეთქვა. თანაც, როდესაც ვინმე იმ მაღალი საზოგადოებიდან ყურში ჩასჩურჩულებდა ჩემს სიძეს «ვინ არის ეს კაციო? – ფულიანი მამაო, მდიდარი კაციაო! – უპასუხებდა სიძე. – «დახე ერთი!» იტყოდნენ და ჩემი ფულების ეშხით პატივისცემით მიყურებდნენ. თუმცა, ხანდახან რამე მარცხი მომივიდოდა და მაშინ თავილობდნენ ჩემს იქ ყოფნას. ხომ შემეძლო ჩემი შეცდომების გამოსყიდვა? განა ვინ არის ამქვეყნად უცოდველი? (თავი თითქოს იარად მაქვს ქცეული!) ამ წუთებში ისე ვიტანჯები, რომ შეიძლება ამ ტანჯვას გადავყვე კიდევაც, მაგრამ, ჩემო კარგო ეჟენ, ეს წამება არაფერია იმ ტკივილთან შედარებით, რომელიც ვიგრძენი, როდესაც პირველად ანასტაზიმ თავისი შემოხედვით მაგრძნობინა, რომ რაღაც სისულელე ვთქვი და შევარცხვინე. ამ შემოხედვამ ძარღვებში სისხლი გამიშრო. მინდოდა გამეგო, რაში იყო საქმე, მაგრამ მხოლოდ ერთი რამ გავიგე კარგად – ამქვეყნად ზედმეტი ვყოფილვარ. თავის სანუგეშებლად მეორე დღეს დელფინესთან წავედი, მაგრამ იქაც რაღაც

სისულელე წამომცდა და ქალიშვილი გამირისხდა. ამან მთლად ჭკუაზე შემშალა. იმ ერთ კვირას არ ვიცოდი, რა წყალში ჩავვარდნილიყავ, რა მექნა; მათთან მისვლას ვერ ვბედავდი, რადგან საყვედურებისა მეშინოდა. და ამგვარად, კარს გარეთ დავრჩი. ღმერთო მოწყალეო! შენ უწყი რამდენს ვეწამე, რამდენი ტანჯვა ავიტანე, უწყი, თუ რამდენჯერ ჩამცეს გულში დანა ამ ხნის განმავლობაში, რომელმაც ასე დამაბერა, გამაჭაღარავა, სიკვდილის კარამდე მიმიყვანა, მაშ რატომ მაწამებ ახლაც? ცოდვა მიმიძღვის: ზედმეტად მიყვარდა, მაგრამ სავსებით გამოვისყიდე ეს ცოდვა. კარგად დამიფასეს ჩემი სიყვარული: ჯალათებივით მარწუხებითა მგლეჯდნენ. მაგრამ, მამები ხომ სულელები არიან; ისე მიყვარდა, როგორც მოთამაშეს, რომელსაც თამაშის მოშორება არ შეუძლია და კვლავ და კვლავ ბრუნდება თამაშის გასაგრძელებლად. ჩემი ქალიშვილები ყველაფერი იყვნენ ჩემთვის – ჩემი ბედნიერებაც და ჩემი უბედურებაც. ორივეს მუდამ რამე სჭირდებოდა, რაიმე მოსართავ-მოსაკაზმი, ამას მათი მოახლეები მეუბნებოდნენ და მეც ვუყიდი ხოლმე ყველაფერს იმ იმედით, რომ კარგად მომექცეოდნენ. ქალიშვილებმა რამდენიმე გაკვეთილი ჩამიტარეს იმისა, თუ როგორ მოვექცეულიყავი მაღალ საზოგადოებაში. ვაი, რომ შედეგისათვის არ დაუცდიათ და ახლა უკვე გაწითლება დაიწყეს ჩემ გამო. მოდი მერედა, კარგად აღზარდე შენი შვილები! ჩემი ხნის კაცს სკოლაში შესვლა ხომ არ შემემძლო. (ღმერთო, რა საშინლად მტკივა. ექიმებს დაუმახეთ! ექიმებს დაუმახეთ! თავის ქალა გამიხსნან, იქნებ ნაკლებად ვეწამო.) ჩემო შვილებო! ჩემო შვილებო! ანასტაზი, დელფინე! მათი ნახვა მსურს, ჟანდარმები გაგზავნეთ და ძალათი მომგვარეთ! სამართალი ჩემკენაა, ყველაფერი ჩემკენაა – ბუნებაცა და სამოქალაქო კოდექსიც. მე პროტესტს ვაცხადებ! სამშობლო დაილუპება, მამები თუ ასე ფეხქვეშ გათელეს. ცხადია, რომ ასეა. საზოგადოება, მთელი ქვეყანა მამებზეა დამყარებული. შვილებს თუ მამები აღარ ეყვარებათ, ყველაფერი დაილუპება. ოჰ! ნეტავი მენახა, ნეტა მათი ხმა გამაგონა? რა ბედენაა – რას მეტყვიან, ოღონდ მათი ხმა, მეტადრე დელფინეს ხმა გამაგონა, ტკივილები გამიყუჩდებოდა. მაგრამ, როცა აქ მოვლენ, უთხარით ასე ცივად ნუ მიყურებენ, მათ რომ სჩვევიათ. ეჰ, ჩემო კარგო მეგობარო, ბატონო ეჟენ, თქვენ არ იცით, რა მწარეა, როდესაც მათ თვალებში ოქროს ელვარებას ხედავ და იგი უცებ ნაცრისფერ ტყვიად გადაიქცევა. მას აქეთ, რაც მათი თვალების შუქი აღარ მეფინებოდა, ამქვეყნად სამუდამოდ დამიზამთრდა; მეტი არაფერი დამრჩენოდა გარდა იმისა, რომ მეთმინა ჩემი სევდა და მეც ვითმენდი! მე მხოლოდ იმისათვის ვცხოვრობდი, რომ შეურაცხყოფა და დამცირება მომეთმინა. მე ისე მიყვარდა, რომ სიყვარული ყოველგვარ შეურაცხყოფას მათმენინებდა და ამ ფასად ვყიდულობდი მცირედ, საცოდავ

და სამარცხვინო სიხარულს. საკუთარი ქალიშვილების სანახავად მამას დამალვა უხდება. მთელი ჩემი სიცოცხლე მათ შევწირე, დღეს კი ერთი საათიც არ უნდათ, რომ დამითმონ! მშია, მწყურია, გული მეწვის, ისინი კი არ მოვლენ და არ შემიმსუბუქებენ უკანასკნელ წუთებს. მე ხომ ვიცი, რომ ვკვდები. ალბათ, არ ესმით, რას ნიშნავს საკუთარი მამის ცხედრის გათელვა! არა, ჯერ კიდევ არსებობს მამა ზეციერი, ყველა მამების შურს ის იძიებს! ოჰ! ისინი მოვლენ! მოდიტ, ჩემო საყვარლებო, მოდიტ, კიდევ ერთხელ, უკანასკნელად მაკოცეთ; გამოემშვიდობეთ მამათქვენს. მე ვილოცებ თქვენთვის, უფალს შევავედრებ თქვენს თავს, ვეტყვი, რომ კარგი შვილები იყავით, თქვენი ქომაგი ვიქნები. თავი და თავი ის არის, რომ თქვენ უდანაშაულონი ხართ! ისინი უდანაშაულონი არიან, ჩემო მეგობარო! მხოლოდ კარგი თქვით მათ შესახებ. უთხარით მთელ ქვეყანას, რომ ჩემი გულისათვის არ გაკიცხონ. ყველაფერი ჩემი ბრალია, მე თვითონ ვასწავლე მათ ფეხების დაბაკუნება, მე ეს თვითონ მომწონდა. მაგრამ, აბა, ვის რაში ესაქმება, ან ადამიანებს, ან ღვთის სამართალს? ღმერთი უსამართლო იქნება, ჩემი გულისათვის ისინი რომ დასაჯოს. მე რა ვიცოდი, როგორ მოვეცეულიყავი. ის სისულელე ჩავიდინე, რომ ჩემს უფლებებზე უარი ვთქვი. მათი გულისათვის თავს ვიმცირებდი! მეტი რაღა გინდათ! საუკეთესო გულის პატრონიც კი დანებდებოდა ამ ცთუნებებს და მამის ასეთი უხასიათობის შემყურე, შესცდებოდა. მე უბადრუკი ადამიანი ვარ და სამართლიანად დავისაჯე. ჩემი ქალიშვილების უწესრიგობა _ მხოლოდ ჩემი ბრალია, მე გავანებივრე და წავახდინე ისინი. ახლა სიამოვნებას მოითხოვენ ისევე, როგორც ოდესღაც ტკბილეულსა მთხოვდნენ. ყოველთვის ნებაზე მყავდნენ მიშვებულნი და რაც კი მოეპრიანებოდათ, ყოველთვის ვუსრულებდი. თხუთმეტი წლისანი რომ იყვნენ, საკუთარი ეტლი ჰქონდათ! უარი არაფერზე მითქვამს. მხოლოდ მე ვარ დამნაშავე, ჩემი დანაშაული კი მათდამი სიყვარულია. მათი ხმის გაგონება გულს გადამიხსნიდა ხოლმე. მესმის, ისინი მოდიან. დიახ! დიახ! ისინი მოვლენ. კანონი ბრძანებს, რომ მოვიდნენ სულთმობრძავი მამის სანახავად, კანონი ჩემკენაა! მერე, ეს ხომ მხოლოდ ეტლის ფასად დაუჯდებათ! მე გადავიხდი. მისწერეთ, რომ მილიონებს ვუანდერძებ! პატიოსან სიტყვას ვაძლევ! ოდესაში წავალ ვერმიშელის დასამზადებლად! მე ვიცი, როგორ უნდა დამზადდეს. ჩემი პროექტით მილიონების შოვნა შეიძლება! ჯერ არავის მოსვლია აზრად, გადაზიდვის დროს ხორბალივით და ფქვილივით როდი ფუჭდება. ეს სახამებელი ნაღდი მილიონებია! ტყუილი კი არ არის, პირდაპირ ასე უთხარით: _ მილიონებია-თქო! და თუ სიხარბემ მოიყვანა, დაე, მე შევცდე, ასე იყოს, მაგრამ ჩემს გოგონებს ხომ ვნახავ! მე შევექმენ და ჩემები

არიან! – წამოიძახა, წამოჯდა ლოგინზე, მოაბრუნა ეჟენისკენ ჭადარა, თმააბურძგნილი თავი და მის სახის ყოველ ნაკვთში, რომელსაც მუქარას გამოხატვა შეეძლო, მრისხანება გამოსჭვიოდა.

– დაწექით, ჩემო კარგო, მამა გორიო, – უთხრა ეჟენმა. – მე მათ მივწერ და თუ არ მოვიდნენ, ბიანშონი დაბრუნდება თუ არა, თვითონ მე წავალ მათთან.

– თუ არ მოვიდნენ? – ქვითინით გაიმეორა მოხუცმა. – მე ხომ მოვკვდები, სიბრაზისაგან მოვკვდები; დიახ, ბრაზი დამახრჩობს და გავცოფდები! ახლა მთელი ჩემი სიცოცხლე თვალწინ მიდგას. როგორ მოვტყუვდი! მათ არ ვუყვარვარ და არც არასოდეს ვყვარებივარ. ცხადია, რომ რახან არ მოვიდნენ, აღარც მოვლენ! რაც უფრო დააგვიანდებათ მით უფრო დააყოვნებენ ჩემს გახარებას. ვიცი, ასეა, ისინი არ განიცდიდნენ იმას, რაც მე მალონებდა, რაც მე მტანჯავდა, რაც მე მიჭირდა და არც ჩემი სიკვდილი გამოიწვევს მათში რაიმე განცდებს. იმათ არც ის გაეგებათ, თუ რად ვეკიდები ასე ტკბილად. დიახ, მე ამას ვხედავ. მათ ჩვეულებად გაუხდათ ჩემი გაფცქვნა და ამიტომ ყოველივეს, რასაც მათთვის ვაკეთებდი, ფასი ეკარგებოდა, ჩემი თვალის მოთხრა რომ მოსდომებოდათ, ვეტყოდი, «მომთხარეთ-მეთქი!» ძალიან სულელი ვარ. მათ ჰგონია, რომ ყველა მამა ასეთია, როგორც მათი მამაა. ყოველთვის ფასი უნდა დაიდო. მათი საკუთარი შვილები გადაუხდიან ჩემ სამაგიეროს. მაგრამ აქ მოსვლა ხომ მათივე ინტერესს შეადგენს. გააფრთხილეთ, რომ ასეთივე აგონიას იმზადებენ თავისთვის. ამ ერთი ბოროტებით ისინი ყველა ბოროტებას სჩადიან... წადით, უთხარით, რომ თუ არ მოვლენ – მამისმკვლელობას ჩაიდენენ. ესეც რომ არ დაემატოს, ისედაც საკმაო ბოროტება აქვთ ჩადენილი. ასე დაუძახეთ: «ჰეი, ნაზი! ჰეი, დელფინ! მიდით მამასთან, რომელიც ასეთი კარგი მამა იყო თქვენთვის და ახლა ასე წვალობს». არაფერია, არავინ არ არის! განა, მართლა ძალიან უნდა მოვკვდე? მიმატოვეს, აი, ჩემი ჯილდო! მეზიზღებიან ეგ გათახსირებულები! ეგ ავაზაკები! შევაჩვენებ, ღამ-ღამობით კუბოდან წამოვდგები და კიდევ შევაჩვენებ ხოლმე. აბა, მითხარით, მეგობრებო, განა ვტყუივარ? ხომ ძალიან ცუდად იქცევიან? ძალიან... რას ვამბობ? თქვენ ხომ მითხარით, დელფინე აქ არისო? ამ ორში დელფინე სჯობია. ეჟენ! თქვენ ჩემი შვილი ხართ! გიყვარდეთ და მისი მამა გახდით! მეორე ძალიან უბედურია. მათ ქონებას რალა უნდა ეშველოს: ვაი, ღმერთო ჩემო! ვკვდები, ამდენ ტკივილს ვერ გავუძლებ! თავი წამკვეთეთ, მარტო გული დამიტოვეთ!

– კრისტოფ! – დაუძახა ეჟენმა, რომელიც ხედავდა, რა ხასიათი მიიღო მოხუცის მოთქმა-ყვირილმა და ძალზე შეშინდა. – წადით, ბიანშონი ნახეთ და ეტლიც წამოიყვანეთ. ჩემო კარგო, მამა გორიო, წავალ, ვნახავ თქვენს ქალიშვილებს და მოგიყვანთ.

– ძალით! ძალით მომგვარეთ! მოითხოვეთ გვარდია, არმია, ყველა ძალ-ღონე იხმარეთ! – წამოიძახა მოხუცმა და უკანასკნელად შეხედა ეჟენს ისეთი გამოხედვით, რომელშიაც ჯერ კიდევ გონება გამოსჭვიოდა. – უთხარით მთავრობას, უთხარით სამეფო პროკურორს, რომ აქ მომგვარონ, მოვითხოვ ამას!

– თქვენ ხომ შერისხეთ ისინი!

– ვინა თქვა ეს ამბავი? – უპასუხა განცვიფრებულმა მოხუცმა, – თქვენ ხომ კარგად იცით, რომ მე მიყვარს, რომ მე ვეთაყვანები მათ... ისინი რომ მანახა, განვიკურნები... წადით, ჩემო კეთილო მეზობელო, ჩემო საყვარელო შვილო, წადით! თქვენ კარგი ადამიანი ხართ. მინდა, რომ მადლობა გადაგიხადოთ, მაგრამ მომაკვდავის ლოცვა-კურთხევის მეტი არაფერი გამაჩნია. ეჰ! ნეტა, დელფინე მაინც მანახა და მათქმევინა, რომ მან გადაგიხადოთ მადლობა. თუ მეორეს არ შეუძლია, დელფინე მაინც მომგვარეთ. უთხარით, რომ აღარ გეყვარებათ, თუ არ მოვა. იმდენად უყვარხართ, რომ უსათუოდ მოვა. მწყურია! შიგნეული მეწვის! თავზე რამე დამადეთ! ჩემი გოგონების ხელები რომ იყოს, ვიცი, მეშველებოდა. ღმერთო ჩემო! ვინ დაუბრუნებს გოგონებს მათ ქონებას, მე თუ აღარ ვიქნები! მათი გულისთვის მინდა ოდესაში წასვლა. ოდესაში უნდა წავიდე ვერმიშელის დასამზადებლად.

– დალიეთ, – უთხრა ეჟენმა, მარჯვენა ხელით წამოდგომა უშველა მომაკვდავს, ხოლო მარცხენათი ბალახის ნახარშით სავსე ფინჯანი მიაწოდა.

– ალბათ, გიყვართ თქვენი დედ-მამა, – და მოხუცი დაუძღვრებული ხელით შეეხო ეჟენის ხელს. – გესმით თუ არა, რომ ჩემი გოგონების უნახავად ვკვდები? ყოველთვის გწყუროდეს და არასოდეს მოიკლა წყურვილი... აი, ასე ვცხოვრობდი ათი წლის განმავლობაში... იმ ჩემმა სიძეებმა მომიკლეს გოგონები... დიახ, მას შემდეგ, რაც გავათხოვე, შვილები აღარა მყავს. მამებო! გამოდით დეპუტატთა პალატაში და თქვით, რომ გამოუშვან კანონი გათხოვების შესახებ! თუ ქალიშვილები გიყვართ, ნუ გაათხოვებთ მათ. სიძე – ეს ხომ სალახანაა, რომელიც ათახსირებს თქვენს ქალიშვილს და ბილწავს ყოველივეს! არავითარი გათხოვება! გათხოვება ქალიშვილებს გვართმევს და როდესაც სიკვდილის პირზე ვართ, ისინი ჩვენთან აღარ არიან. გამოუშვით კანონი მომაკვდავი მამების შესახებ! ეს რა საშინელება ხდება! შური უნდა ვიძიოთ! აქ მოსვლას სიძეები

უშლიან! დახოცეთ ისინი! სიკვდილი რესტოს! სიკვდილი ელზასელს! ეგენი არიან ჩემი მკვლევები! ან სიკვდილი, ან გამოუშვით ჩემი ქალიშვილები! ეჰ! გათავდა ყველაფერი! უიმათოდ ვკვდები! ნაზი! ფიფინ! მოდით, მნახეთ, რაღა! თქვენი მამა მიდის!

– დამშვიდდით, ჩემო კარგო მამა გორიო, წყნარად იწექით, ნუ ღელავთ, ნურაფერს ფიქრობთ.

– მათ აღარ ვნახავ, აი, ცეცხლი!

– მალე ნახავთ!

– მართლა? – შესძახა გონებადაკარგულმა მოხუცმა. – ჰოი, მათი ნახვა! მათი ნახვა მინდა, მათი ხმების გაგონება. მაშინ ბედნიერად მოვკვდები. მაინც აღარ მინდა სიცოცხლე. რა ფასი ჰქონდა ჩემს ცხოვრებს? მხოლოდ ტანჯვა-წამება მემატებოდა. მაგრამ ისინი რომ მანახა, მათ კაბაზე, მხოლოდ კაბაზე ხელი შემახებინა, ეს ხომ დიდი არაფერია... რითიმე მაინც მაგრძნობინა, რომ ისინი აქ არიან! მათ თმაზე ხელი მომაკიდებინეთ... თმაზე...

იგი ისე დაემხო ბალიშზე, თითქოს თავზე კეტი დაარტყესო, და ხელს ისე ასავსავებდა საბანზე, გეგონება თავისი ქალიშვილების თმებს ეძებსო.

– დამილოცნია ჩემი შვილები, – ძალდატანებულად წარმოთქვა მოხუცმა. – დამილოცნია...

და უცებ გული წაუვიდა. ამ დროს შემოვიდა ბიანშონი.

– კრისტოფი შემხვდა, – უთხრა მან რასტინიაკს, – ახლავე ეტლს მოგიყვანს.

შემდეგ შეხედა ავადმყოფს, ქუთუთო აუწია და სტუდენტებმა უფერული, უსიცოცხლო თვალი დაინახეს.

– აღარა მგონია, მობრუნდეს, – თქვა ბიანშონმა.

მერე მაჯა გაუსინჯა და გულზე ხელი დაადო მოხუცს.

– მანქანა ჯერ მუშაობს, მაგრამ ამ მდგომარეობაში უარესია, უკეთესი იყო, მომკვდარიყო.

– მაინც ასეა, – უპასუხა რასტინიაკმა.

– რა დაგემართა? მისიკვდილიანებულისივითა ხარ გაფითრებული.

– ეჰ, ჩემო ძმაო! მე ისეთი გოდება და მოთქმა-ჩივილი მოვისინე... ღმერთი ხომ არსებობს! დიახ, ღმერთი არსებობს და ან უნდა უკეთესი გახადოს ეს ქვეყანა, ანდა ეს ჩვენი დედამიწა უაზრობაა. ეს რომ ასეთი ტრაგიკული არ ყოფილიყო, ცრემლად დავიღვრებოდი, მაგრამ ეს საშინელება გულს მიკუმშავს და მთელ ჩემს არსებას ზარავს.

– შენ ისა თქვი, რომ კიდევ ბევრი რამ დაგვჭირდება, და ფული სად ვიმოვნოთ?

რასტინიაკმა თავისი საათი ამოიღო.

– წაიღე და საჩქაროდ დააგირავე. არ მინდა, რომ გზაში დავყოვნდე, რადგან ერთი წუთის დაკარგვაც კი მაშინებს. კრისტოფს მოვუცდი მხოლოდ; ერთი ლიარიც არა მაქვს და რომ დავბრუნდები, მეეტლეს მაშინ გავისტუმრებ.

რასტინიაკი დაემშვა კიბეზე და გაემართა ჰედლერის ქუჩისაკენ, ქალბატონ დე რესტოს სახლში.

ეჟენი შეზარა იმ საშინელმა სანახაობამ, რომლის მოწმე იგი შეიქნა და ამ შთაბეჭდილების გავლენით, მთელი გზის განმავლობაში მისი აღშფოთება იზრდებოდა.

როდესაც იგი დერეფანში შევიდა და ქალბატონი დე რესტო იკითხა, მას უპასუხეს, რომ მისი ნახვა არ შეიძლებაო.

– კი, მაგრამ, მე სიკვდილის პირზე მყოფი მამამისის დავალებით მოვედი. – უთხრა ეჟენმა ლაქიას.

– ბატონმა სასტიკი განკარგულება მოგვცა...

– თუ ბატონი დე რესტო შინაა, უთხარით რა დღეშია მისი სიმამრი და ისიც უთხარით, რომ მასთან დაუყოვნებლივ ლაპარაკი მსურს.

ეჟენი დიდხანს უცდიდა.

«ამ წუთებში, ალბათ, უკვე კვდება», – გაიფიქრა მან.

ლაქიამ შეიყვანა იგი პირველ დარბაზში, სადაც ბატონი დე რესტო იდგა ჩამქრალი ბუხრის პირას და სტუდენტს ელოდებოდა. მასპინძელს დაჯდომა არ შეუთავაზებია.

– ბატონო, – მიმართა მას რასტინიაკმა. – ამ წუთს, საზიზღარ ბუნაგში კვდება თქვენი სიმამრი, რომელსაც შემის საყიდლად ერთი სუც კი არ გააჩნია. იგი ნამდვილად სიკვდილის პირასაა და თავისი ქალიშვილის ნახვას თხოულობს.

– ბატონო, – ცივად მიუგო მას გრაფმა დე რესტომ, – თქვენ შეგეძლოთ შეგემჩნიათ, რომ მე გულთან ახლო არ მიმაქვს ბატონ გორიოს ამბავი. იგი არცხვენდა ქალბატონ დე რესტოს, იგი ჩემი ცხოვრების უბედურებად გადაიქცა და მას ვუყურებ მხოლოდ როგორც ჩემი მშვიდობის დამრღვეველს. გინდ მოკვდეს, გინდ ცოცხალი იყოს, ამას ჩემთვის სრულიად არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. ასეთია ჩემი დამოკიდებულება მის მიმართ. საზოგადოებას შეუძლია გამკიცხოს. მე იმას არაფრად ჩავთვლი. ახლა მე გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი საქმეები მაქვს მოსაგვარებელი და თავს არ შევიწუხებ იმით, თუ რას ფიქრობენ ჩემზე სულელები და ადამიანები, რომელთა მიმართ მე სრულიად გულცივად ვარ განწყობილი; რაც შეეხება ქალბატონ დე რესტოს, მას არ ძალუძს

წამოსვლა, გარდა ამისა, მე არ მსურს, რომ მან სახლი დასტოვოს. უთხარით მამამისს, რომ იგი წამოვა მამის სანახავად, მას შემდეგ, როდესაც ვალს მოიხდის ჩემსა და ჩემი შვილების წინაშე. თუ მას მამა უყვარს, შეუძლია სულ რამდენიმე წუთში განთავისუფლდეს.

– ბატონო! მე უფლება არა მაქვს, რომ თქვენი საქციელი განვსაჯო, რადგან თქვენი მეუღლის პატრონი თქვენა ბრძანდებით, მაგრამ შემიძლია თუ არა მივენდო თქვენს პატიოსნებას? მაშ, თუ ასეა, მხოლოდ პირობა მომეცით, რომ ეტყვით ქალბატონ დე რესტოს, მამაშენს ერთი დღის სიცოცხლეც არ დარჩენია და უკვე დაგწყევლა, რადგან თავის საწოლთან ვერ გნახა-თქო.

– თქვენ თვითონ უთხარით, – უპასუხა დე რესტომ, რომელსაც ექენის ხმაში მჟღერმა აღშფოთების გრძნობამ გული მოუღობო.

რასტინიაკი გრაფის თანხლებით შევიდა სასტუმროში, სადაც გრაფის მეუღლეს სჩვეოდა ჯდომა. ცრემლებისაგან დაოსებული ქალი ღრმა სავარძელში გადასვენებულიყო და თითქოს მხოლოდ სიკვდილს ლამობდა. ექენს შეეცოდა იგი. სანამ ექენს შეხედავდა, ქალმა ქმარს მიაპყრო შეშინებული მზერა, რომელიც მოწმობდა, რომ ქმრის მორალურ და ფიზიკურ ტირანიას დაეთრგუნა მისი ნებისყოფა და სულიერად საკსებით დაეძაბუნებინა იგი.

გრაფმა ანიშნა ქალს და სალაპარაკოდ წააქეზა.

– მე ყველაფერი გავიგონე, ბატონო. უთხარით მამას, რომ იცოდეს, რა მდგომარეობაში ვარ, მაპატიებდა... ვერ წარმოვიდგენდი ასეთ ტანჯვას. იგი ჩემს ძალღონეს აღემატება! მაგრამ მე ბოლომდე არ ვიბრძოლებ, – მიმართა მან ქმარს, – მე დედა ვარ. უთხარით მამაჩემს, რომ მის წინაშე უდანაშაულო ვარ, თუმცა შეიძლება დამნაშავედ ვჩანდე! – სასოწარკვეთილად მიაძახა მან სტუდენტს.

ექენი მიხვდა, თუ რა საშინელ მდგომარეობაში იყო ჩავარდნილი ქალი, გამოემშვიდობა მეუღლეებს და შეძრწუნებული გაშორდა იქაურობას. ბატონ დე რესტოს ხმაზე შეატყო, რომ ყოველივე ცდა უშედეგო იქნებოდა და მიხვდა, რომ ანასტაზის თავისუფლება აღკვეთილი ჰქონდა.

ექენი გაეშურა ქალბატონ დე ნუსინჟენტთან და ლოგინში მიუსწრო მას.

– ავადა ვარ, ჩემო მეგობარო, – მიმართა ქალმა ექენს, – წვეულებიდან რომ მოვდიოდი, გავცივდი; ახლა ექიმს ველოდები. ვშიშობ, ფილტვების ანთება არ დამემართოს.

– სული კბილით რომ გეჭიროთ, – შეაწყვეტინა მას ექენმა, – და ფეხებს ძლივს ათრევდეთ, მაინც უნდა მიხვიდეთ მამათქვენთან. იგი გიხმობთ! მისი ყველაზე სუსტი ძახილიც რომ გაგაგონათ, ეგ ავადმყოფობა უცებ გაგივლიდათ.

– ექენ, შეიძლება მამაჩემი არც ისე ძალიან იყოს ავად, როგორც თქვენ ამბობთ, მაგრამ სულ მცირედაც ბრალიანი თუ გამოვჩნდი თქვენს თვალში, გული მომიკვდება, ამიტომ ისე მოვიქცევი, როგორც თქვენ გსურთ. მაგრამ, ვიცი, რომ თუ ავად გავხდი და გადავყევი კიდევაც ამ მგზავრობას, მამაჩემს დარდი მოჰკლავს. კარგით, მოვა თუ არა ექიმი, მაშინვე წამოვალ... აჰ! თქვენი საათი სად არის? რატომ არ გიკეთიათ? – თქვა ქალმა, რადგან ძეწკვი არ დაუნახა ექენს.

ექენი გაწითლდა.

– ექენ, ექენ, ო, რა ცუდი იქნება... თუ დაკარგეთ ან გაყიდეთ.

ექენი დაიხარა ლოგინთან და ყურში უთხრა დელფინეს:

– გინდათ, იცოდეთ? კარგით, გეყტვით, მამათქვენს იმ სუდარის ფულიც კი არ გააჩნია, რომელშიაც იგი ამ საღამოს უნდა გაახვიონ. მე აღარაფერი დამრჩენოდა და თქვენი ნაჩუქარი საათი დავაგირავე.

დელფინე უცებ წამოხტა ლოგინიდან, სეკრეტერთან მიირბინა, თავისი საფულე ამოიღო და რასტინიაკს გაუწოდა. მერე ზარი დარეკა და დაიძახა:

– მოვდივარ, მოვდივარ, ექენ. დამაცადეთ, ჩავიცვამ. ურჩხული ვიქნებოდი, რომ არ წამოვსულიყავ! წადით! მე თქვენზე ადრე მივალ, ტერეზ! – დაუძახა თავის მოახლეს, – სთხოვეთ ბატონ დე ნუსინჟენს, რომ ახლავე ამოვიდეს ჩემთან სალაპარაკოდ.

ექენი ბედნიერი იყო იმით, რომ შეუძლია ერთი ქალიშვილის მოსვლა მაინც აუწყოს მომაკვდავს და თითქმის მხიარულად დაბრუნდა ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩაზე. გაჩხრიკა საფულე, რომ მეეტლე გაესტუმრებინა, და ამ ესოდენ მდიდარი, ესოდენ კოპწია ქალის საფულეში სამოცდაათი ფრანკის მეტი ვერ აღმოაჩინა. კიბეზე ასულმა დაინახა, რომ ბიანშონი აკავებდა მამა გორიოს, ხოლო საავადმყოფოს ექთანს ექიმის ხელმძღვანელობით რაღაცას უკეთებდა ავადმყოფს. მოხუცს გავარვარებული რკინით სწვამდნენ ზურგს, მიმართავდნენ მედიცინის სულ უკანასკნელ, მაგრამ უსარგებლო საშუალებას.

– რამეს თუ გრძნობთ? – შეეკითხა ექიმი მოხუცს.

სტუდენტის დანახვაზე მამა გორიომ იკითხა:

– ისინი ხომ მართლა მოდიან?

– რახან ლაპარაკობს, შეიძლება დაუძვრეს სიკვდილს. – თქვა ექთანმა.

_ დიახ, _ უპასუხა ექენმა მოხუცს, _ დელფინე უკან მომყვება.

_ იცი, _ თქვა ბიანშონმა, _ სულ თავის ქალიშვილებზე ლაპარაკობდა, მერე სარზე გასმულივით აყვირდა და წყალს თხოულობდა.

_ საკმარისია, _ უთხრა ექიმმა თავის თანაშემწეს, _ მეტს ვერაფერს ვიზამთ, აღარაფერი ეშველება. _ ბიანშონმა და ექიმმა ისევ დააწვინეს მომაკვდავი მის აშშ-მორებულ ლოჯინზე.

_ საცვლების გამოცვლაა საჭირო, _ თქვა ექიმმა, _ მართალია, გადარჩენის იმედი აღარ არის, მაგრამ ადამიანურ ღირსებას პატივი უნდა ვცეთ. მე კიდევ შემოვივლი; ბიანშონ, _ უთხრა მან სტუდენტს, _ თუ ისევ ჩივილი დაიწყო, დიაფრაგმასთან ოპიუმი დაადეთ.

ექთანი და ექიმი წავიდნენ.

_ აბა, ექენ, გამაგრდი, ჩემო ძმაო! _ უთხრა ბიანშონმა რასტინიას, როდესაც ისინი მარტო დარჩნენ. _ ახლა საჭიროა წმინდა პერანგი ჩავაცვათ და ზეწრები გამოვუცვალოთ. წადი, უთხარ სილვიას, ზეწრები მოიტანოს და დაგვეხმაროს.

ექენი ჩავიდა დაბლა და ნახა ქალბატონი ვოკე, რომელიც სილვიას დახმარებით სუფრასა შლიდა. რასტინიასის პირველსავე სიტყვის გაგონებაზე, ქვრივი მიუახლოვდა სტუდენტს იმ ტკბილ-მჭახე გამომეტყველებით, რომელიც მიეცემა ხოლმე მიუნდობელ ვაჭარს, როცა არც ფულის დაკარგვა უნდა და არც მუშტრის გაჯავრება.

_ ჩემო კეთილო ბატონო ექენ, _ დაიწყო ქვრივმა, _ ჩემი არ იყოს, თქვენც კარგად მოგეხსენებათ, რომ მამა გორიოს ერთი სუც კი აღარ გააჩნია. ზეწრების მიცემა კაცისათვის, რომელიც საიქიოში წასაბრძანებლადაა გამზადებული, ნაღდი ზარალია. თანაც, ერთი ზეწარი ხომ სუდარად უნდა შეეწიროს; მერე, თქვენ ისედაც უკვე ას ორმოცდაოთხი ფრანკი გმართებთ ჩემი, ამას დავეუმატოთ ორმოცი ფრანკი ზეწრებისა და სხვა წვრილმანებისა, იმ სანთლისა, რომელსაც სილვია მოგცემთ, სულ ორას ფრანკამდე მოიყრის თავს. ჩემისთანა ღარიბი ქვრივისთვის კი განა შეიძლება ასეთი ფულის დაკარგვა? თქვენ თვითონ განსაჯეთ, ბატონო ექენ, განა არ მეყოფა, რამდენიც ვიზარალე ამ ხუთ დღეში, რაც ეს უბედურება დამატყდა თავზე? ამ საკუთარ ათ ეკიუს არ დავინანებდი, ოღონდ მოხუცი იმ დღეს წასულიყო, თქვენ რომ დამპირდით. მთელი ეს ამბები მდგმურებს მიფრთხოებენ. თუკი უფასოა, ისევ საავადმყოფოში წავაყვანინებ. აბა, ერთი ჩემს ადგილას იყოთ! ჩემთვის ეს სახლია მთავარი, მე ხომ ამით ვარსებობ.

ექენი სწრაფად ავიდა მამა გორიოს ოთახში.

_ საათის ფული სად არის, ბიანშონ?

_ მანდ არის, მაგიდაზეა. სამას სამოცი ფრანკია და კიდევ რაღაცა. რაც გამოვართვით, ყველაფრისა გადავიხადე. ლომბარდის ქვითარი ფულის ქვეშა დევს.

რასტინიაკმა ჩაირბინა კიბე და ზიზღით მიმართა ქვრივს:

_ მოდით, ქალბატონო, ჩვენი ანგარიშები გავასწოროთ. ბატონი გორიო დიდხანს აღარ დარჩება თქვენთან და მე...

_ დიახ, საწყალ მოხუცს ფეხით წინ გაიტანენ, _ თქვა ქალმა და თან მხიარული და თან დაღონებული გამომეტყველებით ორასი ფრანკი გადათვალა.

_ გავათავოთ, _ უთხრა რასტინიაკმა.

_ სილვია, ზეწრები მიეცი და ადი ზემოთ, დაეხმარე ამ ბატონებს.

_ სილვიას გასამრჯელო არ გამოგრჩეთ, _ ყურში უთხრა ეჟენს ქალბატონმა ვოკემ, _ უკვე ორი ღამე უძინარია...

ეჟენი მიბრუნდა თუ არა, ქვრივი მივარდა თავის მოსამსახურეს და ყურში ჩასჩურჩულა.

_ დაკერებული ზეწრები წაუღე, მეშვიდე ნომრისა. მკვდარია და, ღმერთმანი, ესენიც ეყოფა.

ეჟენს რამდენიმე საფეხური უკვე ავლილი ჰქონდა და ბებერი დიასახლისის ეს სიტყვები არ გაუგონია.

_ მოდი, პერანგი გამოვუცვალოთ, _ უთხრა ბიანშონმა, _ აბა, ხელი მოჰკიდე.

ეჟენი საწოლის თავთან დადგა და მომაკვდავი წამოაყენა. ბიანშონმა პერანგი გახადა. მოხუცი ხელს გულზე ივლებდა, თითქოს არ უნდა, რომ რაღაცა დაანებოსო, თანაც ისე საცოდავად და გაურკვევლად აკვნესდა, როგორც ცხოველი, რომელიც საშინელ ტკივილს განიცდის.

_ აჰა! _ მიხვდა ბიანშონი. _ თმებისგან დაწნულ ძეწკვსა და მედალიონს თხოულობს, რომელიც ავხსენი, როდესაც ზურგს ვუწვავდით. ეგ მედალიონი ისევ უნდა დაკვიდოთ, ნახე, მანდ, ბუხარზე დევს.

ეჟენმა ბუხრის თავიდან აიღო ფერფლისფერი, უეჭველად ქალბატონ გორიოს თმისგან დაწნული ძეწკვი. მედალიონის ერთ მხარეზე ამოიკითხა: **ანასტაზი**, ხოლო მეორეზე: **დელფინე**. ეს იყო ხატება მისი გულისა, რომელიც მუდამ გულზე ესვენა. შიგ ჩადებული თმა იმდენად სათუთი იყო, რომ უეჭველად ჩვილობაში ჰქონდა აჭრილი მის ქალიშვილებს. შეეხო თუ არა მედალიონი მოხუცის მკერდს, მან ერთი ღრმად ამოიხვნეშა

და ამით გამოხატა კმაყოფილება, რომელმაც შეაძრწუნა იქ დამსწრენი. ეს იყო უკანასკნელი გამოხატულება მისი გრძნობიერებისა, რომელიც თითქოს სადღაც სიღრმეში ჩაიხშო იმ უცნობ ცენტრში, რომელშიაც დაფარულია და რომლიდანაც მოედინება ჩვენი სიმპათიები. დაკრუნჩხულ სახეზე ავადმყოფური სიხარული გამოესახა. აზრზე უფრო დიდხანს შერჩენილი ძლიერი გრძნობების ამ საშინელმა აფეთქებამ ორივე სტუდენტი შეაძრწუნა. თავი ვეღარ შეიკავეს და ცხელი ცრემლები დაეპკურა მომაკვდავს, რომელსაც სიხარულის კვილი აღმოხდა:

_ ნაზი! ფიგინ!

_ ჯერ კიდევ ცოცხალია, _ თქვა ბიანშონმა.

_ ნეტა რისთვის უნდა ეს სიცოცხლე? _ იკითხა სილვიამ.

_ იმისთვის, რომ ეწამოს... _ უპასუხა ეჟენმა.

ბიანშონმა ანიშნა ამხანაგს, მიშველეო: დაიჩოქა და მოხუცს ფეხქვეშ ამოსდო მკლავები. რასტინიაკმა საწოლის მეორე მხარეს დაიჩოქა და ზურგქვეშ ამოუდო ხელები.

სილვია მოემზადა და როდესაც ავადმყოფი ასწიეს, გამოადრო ნახმარი ზეწარი და სუფთა დაუგო.

ცხადი იყო, რომ ცრემლებმა შეცდომაში შეიყვანეს მოხუცი. მან მოიკრიბა უკანასკნელი ძალ-ღონე, ასწია ხელები და ლოგინის ორივე მხარეზე ჩაჩოქილ სტუდენტებს თმებზე დაეჭიდა. ოდნავ გასაგონად გაისმა:

_ ჰოი, ჩემო ანგელოზებო! _ ორი სიტყვა აღმოხდა სულის სიღრმიდან და სულიც თან გაჰყვა.

_ საბრალო მოხუცი! _ წარმოთქვა სილვიამ, გულაჩუყებულმა ამ წამოძახილით, რომელშიაც უკანასკნელად გამოისახა სრულიად უნებლიე და საზარელი სიცრუით გამოწვეული უდიდესი გრძნობა.

ამ მამის უკანასკნელი ამოხვრა შვების ოხვრა იყო. ამ ამოხვრაში მთელი მისი სიცოცხლე გამოისახა; იგი კვლავ მოტყუვდა. მამა გორიო სასოებით დაასვენეს სარეცელზე. ამ წუთიდან დაწყებული მისი სახე გამოხატავდა სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას იმ მექანიზმისა, რომელიც სიხარულისა და მწუხარების გრძნობებსა მართავს და რომელსაც შეგნებული აღქმის უნარი უკვე დაჰკარგოდა. განადგურება უკვე მხოლოდ დროის საკითხი იყო.

_ რამდენიმე საათი ასე იქნება და ისე შეუმჩნევლად მოკვდება, რომ ერთსაც არ წამოიკვნესებს. ეტყობა, ტვინი მთლიანად ჰქონია დაზიანებული.

ამ დროს კიბეზე მომავალი აქლოშინებული ახალგაზრდა ქალის ფეხის ხმა მოესმათ.

– მეტად გვიან მოვიდა, – თქვა რასტინიაკმა.

ეს არ იყო დელფინე, არამედ მისი მოახლე ტერეზა.

– ბატონო ეჟენ, – თქვა მან, – ქალბატონი და ბატონი საშინლად წაიკიდნენ იმ ფულის გამო, რომელიც ჩემმა საბრალო ქალბატონმა თავის მამისათვისა სთხოვა. ქალბატონს გული წაუვიდა, ექიმს გამოუძახეს, სისხლის გამოშვება გახდა საჭირო. საწყალი გაიძახოდა: «მამა მიკვდება, მამის ნახვა მინდაო». მისი ყვირილი პირდაპირ გულსა ზარავდა...

– კმარა, ტერეზა. მისი მოსვლა უკვე ზედმეტია, ბატონი გორიო გონს აღარ არის.

– საწყალი! ნუთუ ასე ცუდადაა! – წამოიძახა ტერეზამ.

– მე ხომ აღარა გჭირდებით, წავალ, სადილს მივხედავ, თორემ, უკვე ხუთის ნახევარია, – თქვა სილვიამ, გავიდა და კიბის თავზე კინალამ გრაფ დე რესტოს მეუღლეს შეეჯახა.

მისმა გამოჩენამ მძიმე და შემზარავი შთაბეჭდილება დატოვა. მან შეხედა ერთადერთი სანთლით ოდნავ განათებულ სიკვდილის სარეცელს და აქვითინდა, როდესაც თავისი მამის ნიღბისებრი სახე დაინახა, რომელზედაც ჯერ კიდევ გამოკრთოდა სიცოცხლის უკანასკნელი თრთოლვა. ბიანშონი მოკრძალებით გავიდა.

– ასე გვიან შევძელ გამოქცევა, – უთხრა გრაფის მეუღლემ რასტინიაკს. დაღონებულმა სტუდენტმა მხოლოდ თავი დაუქნია, გრაფ დე რესტოს მეუღლე დასწვდა მამის ხელს და ემთხვია.

– მაპატიეთ, მამა! თქვენ ხომ ამბობდით, რომ ჩემი ხმა საფლავიდან ამოგიყვანთ, მაშ ერთი წუთით მაინც დაბრუნდით, დალოცეთ თქვენი უბედური ქალიშვილი, რომელმაც ყველა ცოდვა მოინანია. გამიგონეთ! ეს რა საშინელებაა! ამქვეყნად თქვენს გადა, ვისგან უნდა ველოდე დალოცვას! ყველას ვპულვარ, მხოლოდ თქვენ გიყვარვართ. ჩემი შვილებიც კი შემიძულებენ, თან წამიყვანეთ... მეყვარებით... მოგივლით. აღარ ესმის... ნამდვილად გავგიჟდები...

ქალი დაეცა მუხლებზე და შეშლილივით მიაჩერდა მამის ნეშოს.

– ყველა უბედურება მე დამატყდა თავზე, – უთხრა მან ეჟენს. – ბ-ნი დე ტრაი წავიდა და აუარებელი ვალები დამიტოვა, ისიც გავიგე, თურმე მღალატობდა. ქმარი არასოდეს არ მაპატიებს, ჩემი ქონება მას დავუთმე და სავსებით მის განკარგულებაშია. მთელი ჩემი იმედები დაილუპა. ვაიმე! ვის გულისათვის ვუღალატე ერთადერთ ადამიანს, რომელიც

მადმერთებდა, _ ქალმა მამაზე მიუთითა, _ მამაზე უარი ვთქვი, თავიდან ვიშორებდი, ათასნაირი ტანჯვა მივაყენე; რა საზიზღარი ვარ!

_ მან ყველაფერი იცოდა, _ უთხრა რასტინიაკმა.

ამ დროს გორიომ თვალები გაახილა, მაგრამ ეს მხოლოდ სახის კრუნჩხვით იყო გამოწვეული.

_ იქნებ, ესმის ჩემი! _ წამოიძახა გრაფის მეუღლემ, _ არა! _ თვითონვე უპასუხა თავის თავს და ლოგინთან ჩამოჯდა.

გრაფ დე რესტოს მეუღლემ მამასთან დარჩენის სურვილი გამოაცხადა. ეჟენი დაბლა ჩავიდა, რომ ცოტა რამ ეჭამა.

მდგმურებს უკვე თავი მოეყარათ.

_ როგორც ჩანს, იქ, ზემოთ, ერთი პატარა სიკვდილორამა მზადდება?

_ შარლ, _ უპასუხა ეჟენმა, _ მე მგონია, რომ ოხუნჯობისათვის უფრო მხიარული თემის არჩევა გმართებთ.

_ თურმე აქ სიცილის უფლებაც აღარ გვექონია! _ გამოეკამათა მხატვარი. _ რა მოხდა საამისო? ბიანშონმა ხომ თქვა, ბერიკაცი გონს აღარ არისო?

_ მაშ, _ გამოეხმიანა მუზეუმის თანამშრომელი, _ სიცოცხლეშიაც გონს არ იყო და ასევე კვდება.

_ მამა მოკვდა! _ იკივლა გრაფის მეუღლემ.

ამ შემზარავი ყვირილის გაგონებაზე სილვია, რასტინიაკი და ბიანშონი კიბეზე ავარდნენ და ქალბატონი დე რესტო გულწასული დაინახეს. იგი მოასულიერეს, ჩაიყვანეს და ჩასვეს ფიაკრში, რომელიც მას ელოდებოდა. ეჟენმა ჩააბარა იგი ტერეზას და უბრძანა, რომ ქალბატონ დე ნუსინჟენტთან წაეყვანა.

_ მოკვდა! _ გამოაცხადა დაბლა ჩასულმა ბიანშონმა.

_ აბა, ბატონებო! მაგიდას მოუსხედით, თორემ წვენი გაცივდება! _ მიიპატიჟა ქალბატონმა ვოკემ მდგმურები.

სტუდენტები ერთად დახდნენ.

_ ახლა რა უნდა ვქნათ? _ შეეკითხა ეჟენი ბიანშონს.

_ თვალები უკვე დავუხუჭე და როგორც წესია, ისე დავაწვინე. როდესაც ჩვენი განცხადების საფუძველზე სიკვდილს დაადგენენ, მოხუცს სუდარაში გაახვევენ და დამარხავენ. შენ რას ფიქრობ, მეტი რა უნდა ვქნათ?

_ ის აღარ დასუნავს თავის პურს, აი, ასე, _ თქვა ერთ-ერთმა მდგმურმა და მიზაძა მოხუცის ღმეჭას.

_ რა ღვთის რისხვაა! თავი დაგვანებეთ, ბატონებო! _ გაჯარდა რეპეტიტორი. _ ერთი საათია ხან ასე და ხან ისე გვატენიან ცხვირში მაგ მამა გორიოს! ამ დიდებულ ქალაქ პარიზის ერთ-ერთი უპირატესობა ის არის, რომ შეგიძლიათ აქ დაიბადოთ, აქ იცოცხოლოთ, აქვე მოვკვდეთ და ადამიანის შვილმა არ მოგაქციოს ყურადღება. მაშ, ვისარგებლოთ ცივილიზაციის ამ უპირატესობით! დღეს პარიზში სამოცი კაცი მოკვდა და ყველას გამო ტირილს ხომ არ აპირებთ? მამა გორიო საიქიოს გაემგზავრა. მით უკეთესი მისთვის. თუ ასე გიყვართ, წადით და გვერდზე მიუჯექით, ჩვენ კი გვაცალეთ და ლუკმა მშვიდობიანად შეგვაჭამეთ.

_ ასეა, _ თქვა ქვრივმა, _ მას სიკვდილი ურჩევნია. ეტყობა, მაგ უბედურს ცხოვრებაში ბევრი უსიამოვნება უნახავს.

ეს იყო ერთადერთი სიტყვა, წარმოთქმული იმ ადამიანის საფლავთან, რომელიც რასტინიაკისათვის მამობის განსახიერება იყო. თხუთმეტივე პანსიონერი შეუდგა თავის ჩვეულებრივ საუბარს. სანამ ექენი და ბიანშონი სუფრასთან ისხდნენ, ჩანგლებისა და კოვზების ჩხარუნი, საუბრის დროს სიცილი, ამ სხვადასხვა გაუმაძღარი და გულცივი სახეების გამომეტყველება და მათი უგრძობლობა აძრწუნებდა სტუდენტებს. ისინი გავიდნენ და დაუწყეს ძებნა მღვდელს, რომელიც ღამეს უთევდა და ცხედართან ლოცვებს წაიკითხავდა. მოხუცის წინაშე უკანასკნელი ვალის მოსახდელი ხარჯები უნდა შეეფარდებინათ იმ მცირე თანხასთან, რომელიც მათ გააჩნდათ.

საღამოს ცხრა საათისათვის იმავე უბადრუკ ოთახში ცხედარი ფიცრებზე დაასვენეს, დაუნთეს ორი სანთელი და მღვდელი მიუჯდა გვერდზე. სანამ დაიძინებდა, რასტინიაკმა გამოკითხა ხუცესს გასვენებისა და პანაშვიდის ღირებულება, მერე მისწერა ბარონ დე ნუსინჟენსა და გრაფ დე რესტოს და რწმუნებულების გამოგზავნა სთხოვა, რათა დასაფლავების ყველა ხარჯი მათ გაეწიათ. ეს ბარათები კრისტოფს გაატანა და დალილობისაგან ძალაგამოლეულმა დაიძინა. მეორე დღეს ბიანშონი და რასტინიაკი იძულებული გახდნენ თვითონ წასულიყვნენ სიკვდილის გამოსაცხადებლად და, ამრიგად, შუადღისათვის მოხუცის სიკვდილი დადგენილი იქნა. ორი საათის შემდეგ, ვინაიდან არც ერთმა სიძემ ფული არ გამოგზავნა და არც მათი სახელით მოსულა ვინმე, რასტინიაკი იძულებული გახდა გადაეხადა მღვდლისათვის მისი საფასური. სილვიამ ათი ფრანკი მოითხოვა მოხუცის დაბანვასა და გასუდრვაში.

ბიანშონმა და ექენმა გამოიანგარიშეს, რომ თუ გარდაცვლილის ნათესავებმა ხარჯებში მონაწილეობა არ მოინდომეს, დარჩენილი ფული გაჭირვებით თუ გასწვდებოდა ხარჯებს.

სამედიცინოს სტუდენტმა თვითონ იკისრა გვამის ჩასვენება ღარიბებისათვის განკუთვნილ კუბოში, რომელიც თავის საავადმყოფოში ფასდაკლებით შეიძინა.

– ერთი სერი უყავ მაგ მამაძალღებს, – უთხრა მან ექენს. – იყიდე პერ-ლაშეზის სასაფლაოზე მიწის ნაკვეთი ხუთიოდე წლით. ეკლესიას – პანაშვიდი და გასასვენებელ ბიუროს – მესამე კლასის გასვენება დაუკვეთე და თუკი სიძეები და ქალიშვილები ხარჯის ანაზღაურებაზე უარს გეტყვიან, საფლავის ქვაზე ამოაკვთინე ასეთი წარწერა:

«აქ განისვენებს გრაფ დე რესტოს დაბარონ დე ნუსინჟენის მეუღლეთა მამა ბატონი გორიო, დასაფლავებული ორი სტუდენტის ხარჯზე».

ექენმა არ მისდია მეგობრის რჩევას. იგი უნაყოფოდ შეეცადა ბატონი და ქალბატონი დე ნუსინჟენის, ბატონი და ქალბატონი დე რესტოს ნახვას, იგი კარსაც არ გადააცილეს. ორივე სახლში მეკარეებს სასტიკი განკარგულება ჰქონდათ მიცემული.

– ბატონი და ქალბატონი არავის არ ღებულობენ. მამა გარდაეცვალათ და დიდ მწუხარებაში არიან.

ექენმა საკმაოდ კარგად იცოდა პარიზის წეს-ჩვეულებანი და ამიტომ მეტს აღარ ცდილა. განსაკუთრებით გული ეტკინა, როდესაც დარწმუნდა, არც დელფინესთან შეიძლება შესვლაო. ექენი შევიდა მეკარესთან და დაწერა: «გაჰყიდეთ რომელიმე სამკაული, რათა შეგვეძლოს მამათქვენის ღირსეულად გაცილება მუდმივი მოსვენების ადგილამდე», დაბეჭდა ბარათი და მეკარეს გაატანა, რათა ტერეზასათვის მიეცა ბარონის მეუღლისათვის გადასაცემად. მაგრამ მეკარემ ეს ბარათი თვით ბარონს გადასცა, რომელმაც მაშინვე ბუხარში გადაუძახა. ამის შემდეგ, ექენი სამი საათისათვის პანსიონში დაბრუნდა და ცრემლი ვერ შეიკავა, როდესაც პანსიონის ჭიშკართან ცარიელ ორ სკამზე დადგმული შავ ფარდაგადაფარებული კუბო დაინახა. საცოდავი სასხურებელი, რომელსაც ჯერ არავინ შეხებოდა, ეგდო ნაკურთხი წყლით გავსებულ სპილენძის მოვერცხლილ თასში. კარებიც კი არ მოერთოთ შავებით. ეს იყო სიკვდილი გლახაკისა, რომელსაც არც მეგობრები და ნათესავები და არც ჭირისუფლები არ გააჩნდა.

ბიანშონი საავადმყოფოში იყო დაკავებული, რასტინიაკს ბარათი გამოუგზავნა და შეატყობინა, თუ როგორ გაურიგდა ეკლესიას. სტუდენტი წერდა, პანაშვიდი მეტად ძვირი

დაგვიჯდება და ამიტომ ყველაზე იაფს დავჯერდეთ და მწუხრის წირვა გადავიხადოთ. იმასაც ატყობინებდა, რომ კრისტოფის ხელით ბარათი გაგზავნა გასასვენებელ ბიუროში.

რასტინიაკი ბიანშონის ნაჯღაბნის კითხვას ათავებდა, როდესაც ქალბატონ ვოკეს ხელში დაუნახა ოქროს სალტიანი მედალიონი, რომელშიაც მოხუცის ქალიშვილების თმები იყო მოთავსებული.

– როგორ გაბედეთ მაგის აღება! – შეეკითხა იგი ქვრივს.

– რა მოხდა? ესეც საფლავში უნდა ჩაატანოთ? ეგ ხომ ოქროა! – გამოეკამათა სილვია.

– სულ ერთია, – აღშფოთებით უპასუხა ეჟენმა. – ქალიშვილების სახსოვრად ეს ერთი რამ მაინც ჩაჰყვეს საფლავში.

როდესაც ბალდახინი მოვიდა, ეჟენმა კუბო სახლში შეატანინა, გაახსენებინა და სასოებით დაადო მოხუცს გულზე ერთადერთი ნივთიერი მოწმე იმ დროისა, როდესაც დელფინე და ანასტაზი ახალგაზრდები, უმწიკველოები და უბიწონი იყვნენ და არ «ჭკვიანობდნენ», როგორც მოთქვამდა მათი მამა სიკვდილის წუთებში.

მხოლოდ რასტინიაკი და კრისტოფი ორი მესაფლავის თანხლებით მიჰყვებოდნენ ბალდახინს, რომელმაც მიიყვანა მოხუცი ნევ-სენტ-ჟენევიევის ქუჩის ახლო მდებარე სენტ-ეტენ დიუ შონის ეკლესიაში. მიიყვანეს და დაასვენეს პატარა, ბნელსა და დაბალ ეკვდერში. ამოდ ეძებდა ეჟენი მამა გორიოს ქალიშვილებს ან სიძეებს. იგი მარტო იყო კრისტოფთან ერთად, რომელიც თავს ვალდებულად სთვლიდა უკანასკნელი ვალი მოეხადა ადამიანის წინაშე, რომლის წყალობით ბლომად მიუღია ღვინის გადასაკრავი ფული.

უცდიდნენ ორ მღვდელს, მომღერალ ბიჭსა და მნათეს.

რასტინიაკს ლაპარაკის ძალა აღარ შესწევდა და უთქმელად მაგრად ჩამოართვა ხელი კრისტოფს.

– დიახ, ბატონო ეჟენ, კარგი და პატიოსანი კაცი იყო, ერთი ცუდი სიტყვა არ მახსოვს მისგან, არავის ხელს არ უშლიდა და არავის არ აწყენინებდა.

მღვდლები, მომღერალი ბიჭი და მნათე მივიდნენ და გააკეთეს რისი გაკეთებაც შეეძლოთ სამოცდაათ ფრანკად ისეთ დროში, როდესაც ეკლესია არ არის იმდენად შეძლებული, რომ უფასოდ სწიროს. იგალობეს ფსალმუნები Libera და De profundis. წირვა ოც წუთს გაგრძელდა. ორივე მღვდლისა და მომღერალი ბიჭის წასაყვანად მხოლოდ ერთი ეტლი იყო; ისინი დათანხმდნენ და ეჟენი და კრისტოფიც წაიყვანეს.

– გამცილებელი არავინაა, – თქვა მღვდელმა, – შეგვიძლია სწრაფად ვიაროთ, რომ არ დაგვაგვიანდეს, თორემ უკვე ექვსის ნახევარია.

როდესაც კუბოს ბალდახინზე ასვენებდნენ, ეკლესიას მოადგა ორი, ღერბებით მორთული, მაგრამ ცარიელი ეტლი, რომლებიც გრაფ დე რესტოსა და ბარონ დე ნუსინჟენს ეკუთვნოდნენ. ექვს საათზე მამა გორიოს ნეშტი ჩაასვენეს საფლავში, რომელთანაც ორივე ქალიშვილის ლაქიები იდგნენ, მაგრამ როდესაც სტუდენტების ხარჯზე გადახდილი მცირე პანაშვიდის შემდეგ მღვდლები წავიდნენ, ლაქიებიც თან გაჰყვნენ. მესაფლავებმა რამდენიმე ბარი მიწა მიყარეს კუბოს, მერე შეჩერდნენ, ერთ-ერთმა მიმართა ეჟენს და ღვინის გადასაკრავი ფული მოსთხოვა. ეჟენმა მოქექა ჯიბე, ვერაფერი იპოვა და იძულებული გახდა ოცი სუ კრისტოფისაგან ესესხა. თავისთავად უმნიშვნელო ამ ამბავმა ფრიად იმოქმედა რასტინიაკზე და საშინელ მწუხარებაში ჩააგდო.

დღე ილეოდა. ნესტიანი საღამოს დაისი ძარღვებს უშლიდა, ეჟენმა ჩახედა საფლავს და თავისი უკანასკნელი ჭაბუკური ცრემლი აქ დაასამარა. ცრემლი, რომელიც უბიწო გულის წმინდა გრძნობამ დააღვრევინა, ერთი იმ ცრემლთაგანი, რომელიც მიწას ეპკურება და მერე ზეცისაკენ მიიმართება. ეჟენმა გულზე ხელები დაიკრიფა და ღრუბლებს დაუწყო ცქერა.

ამის შემხედვარე კრისტოფი სახლისკენ გაემართა.

რასტინიაკი მარტო დარჩა. რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა და სასაფლაოს მაღლობ ნაწილში გავიდა, საიდანაც დაინახა სენის ორივე ნაპირის გაყოლებით გაშლილი პარიზი. იქ უკვე სინათლეებს ანთებდნენ. იგი ხარბად გასცქეროდა ვანდომის სვეტსა და ინვალიდთა სახლის გუმბათს შორის მოთავსებულ მხარეს ქალაქისა, სადაც ცხოვრობდა ის უმაღლესი საზოგადოება, რომლისკენაც იგი მიისწრაფოდა. ეჟენმა თვალი მოავლო ამ მოგუგუნე სკას, რომლის თაფლის სიტკბოს წინასწრ გრძნობდა და ქედმაღლურად წარმოთქვა:

– ახლა კი, ჩვენ ორში ერთმა უნდა გაიმარჯვოს!

ასე დაემუქრა იგი საზოგადოებას და ამ მუქარის შესასრულებლად, ამჯერად, გაემართა სადილად ქალბატონ დე ნუსინჟენტან.

სამე. სექტემბერი. 1884.